BİYOGRAFİ

edebî şahsiyetler

Yahya Kemal BEYATLI

Âlim KAHRAMAN

Âlim KAHRAMAN

YAHYA KEMAL BEYATLI

Yahya Kemal BEYATLI

Âlim KAHRAMAN

YAHYA KEMAL BEYATLI

Editör
Hasan Hayri DEMİREL

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
Erhan KARA

Sayfa Düzeni
Hüseyin KASIMOĞLU

ISBN
978-9944-125-74-1

Yayın Numarası
238

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir/İZMİR
Tel: (0232) 252 20 96
Aralık 2008

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Kaynak Yayınları
Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20

www.kaynakyayinlari.com.tr

İÇİNDEKİLER

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PARİS YILLARI

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YAHYA KEMAL İSTANBUL'DA

BEŞİNCİ BÖLÜM

MİLLÎ MÜCADELE YILLARINDA YAHYA KEMAL

ALTINCI BÖLÜM

ANKARA'DA İKİNCİ MECLİSTE: "KALPAK BAŞTA, TABANCA BELDE"

YEDİNCİ BÖLÜM

ELÇİLİK YILLARI

SEKİZİNCİ BÖLÜM

PARİS'TE ON SEKİZ AY: ARAFTA

DOKUZUNCU BÖLÜM

YENİDEN MİLLETVEKİLİ: ANKARA-İSTANBUL ARASINDA

Onuncu Bölüm

1935'TEN SONRA

SUNUŞ

Yahya Kemal'in dünyası, birbiriyle uyumunu bulmuş bir sesler ormanı olarak da tanımlanabilir. Bir taraftan nal sesleri, at kişnemeleri duyulur onun şiirinden. Uzaktan uzağa top sesleri uğuldamaktadır. O uğultu içinden, ak tolgalı beylerbeyinin "İleri!" diye haykıran hücum sesi parlar bir an. Bunlar gerilere doğru çekilirken derinlerde başlayıp gittikçe belirginleşen bir tekbir sesi; Itrî'nin bestesiyle yüzyıllardan beri söylenen "bin dalgalı" "saltanatlı tekbir" ruhları coşturur. Sonra tüm bunlar bir tarafta kalır. İstanbul'un "ücra ve fakir" bir semtinde, evlerde, sokaklarda, servilikte sükûnun sesi duyulur yalnızca. Bir "mağfiret iklimi" içine girilir orada. Bir insanın ayak seslerinden başka bir sesin işitilmediği eski bir Sarayın odalarındayızdır şimdi de. Bir ney sesi başlar derinden derine önce. Bir süre de o devam eder. Ney, gittikçe uzaklaşırken bir başka odadan; "Hırka-i Saadet" odasından gelen ve içinde bulunulan mimarî mevcuda ruh olan Kur'an sesi duyulmaya başlar.

Boğaziçi'nden bir tablo açılır. Bir bestenin engin sesi, yazdan bir pencere açılmış gibi bir anda yükseliverir. İstanbul'un en özlü sesleridir gönlü dolduran. Atikvalde'de şadırvandaki suyun "ledünnî" sesi, Çamlıca'da tambur sesi.. Hayatın kışkırtıcı sesleri duyulur arada: Endülüs'te şal hışırtısı, zil sesi.. Kederli sesler vardır bir de. Biten yazla beraber sonbahar tellerinden kopan keder mûsikisi-

nin sesi.. Kar mûsikileri Varşova'dan yükselir: "Bin yıldan uzun bir gecenin bestesi"dir. Nihayet, gemilerin geçmediği bir ummanda çalınan o bestelerin sesi..

Zaten bir ses kudreti vermesi için Allah'a dua etmemiş miydi şair?

* * *

Yahya Kemal'i herkes gibi şiirleri yoluyla ilkokul yıllarımda tanıdım. Tanışmamızın "Akıncı" şiiri dönemiydi denilebilir o ilk döneme. Lisede okuduğumuz kitaplarda Yahya Kemal iyiden iyiye duyumsanıyordu. Yine de daha çok "Sessiz Gemi" ve "Ok" şiiri dönemimdi o yıllar. O yılarda, şairin kitaplarıyla da tanışmıştım bir taraftan.

Üniversiteye İstanbul'a geldim. İki İstanbul vardı artık benim için. Birisi içinde barındığım, öğrenimimi sürdürdüğüm, haftanın beş günü vapurla bir yakasından öbür yakasına geçtiğim şehir (önce Kadıköy, sonra Üsküdar'da oturdum. Fakülte ise Beyazıt'taydı). Diğeri ise Yahya Kemal'in semt semt, bazen mimarî bir yapısıyla şiirin ve düzyazının dünyasında yeniden inşa ettiği şehirdi. Bu ikisini birbirine karıştırdığım zamanlar oluyordu. Bazı zamanlar da birinde diğerini aramaya çıkıyorduk

Yahya Kemal üzerine sistemik çalışmaya üniversiteyi bitirdikten on yıl sonra başladım. Küçük bir tez hazırladım önce. Çalışmalarım şairin yaşantısı ve dünyası üzerinde derinleşmeye başlamıştı. Adının bu kadar anılır olması ve hakkında bunca yazı ve eser yazılmasına rağmen (1984'te yapılan bir çalışmaya göre hakkında yazılan yazıların sayısı bini aşıyordu) özgün çalışma sayısının çok az olduğunu şaşırarak görmeye başlamıştım. Ölümünün kırkıncı yılında (1998) küçük bir kitap yayımladım. Son on yılda o çalışma, hızı yavaşlayıp azalsa da fazla kesintiye uğramadan devam etti. Tüm çalışmalarımı bir bütünlüğe

kavuşturmak üzere, şairin ölümünün ellinci yılını (2008) bir teşvik unsuru olsun diye hedef tarih gibi gördüm.

Bu çalışmam süresince Orhan Okay hocadan hep teşvik gördüm. Birikimlerini ve Yahya Kemal poşetinde biriktirdiklerini benimle cömertçe paylaştı. İlk teşekkürüm onadır. Emel Kefeli ve Beşir Ayvazoğlu bazı katkılar sağladı. İkisine de ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Bir teşekkür de yayınevi çalışanlarına. Yayın aşamalarında kitabın sorumluluğunu üstlenen Hasan Hayri Demirel'e ve diğer emeği geçenlere ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

3 Kasım 2008
Üsküdar

BİRİNCİ BÖLÜM

ÜSKÜP'TE GEÇEN ÇOCUKLUK VE İLKGENÇLİK YILLARI

Üç Şehir: Üsküp, Paris, İstanbul

Yahya Kemal, senelerinin dökümünü yaparken Üsküp'te geçen ilk on sekiz yılı bir dönem olarak göstermiştir. Bu ayrım, şairin hayatına bir bütün olarak baktığımız zaman bize de açıklayıcı görünüyor.

Üsküp, Yahya Kemal'in kişiliğinin şekillenmesinde büyük oranda rolü bulunan şehirlerden ilkidir. Bir döneminden itibaren sürekli bir "muhâceret"e (göçe) dönüşecek olan hayatı boyunca gördüğü, uzun veya kısa yaşadığı şehirlerden üç tanesinin kişiliği üzerindeki etkileri oldukça belirgindir. Bu şehirler, Üsküp'le beraber, Paris ve İstanbul'dur. Onları Yahya Kemal açısından sembolleştirirsek; Üsküp'e aile ocağı, Paris'e okul, İstanbul'a ise medeniyetimiz ve bütün vatan, diyebiliriz. Bu üç şehrin bu şekilde özetlenebilecek anlamları vardır.

Daha çok olumlu değerleri sembolize eden bu şehirlerden Üsküp, şair için en başta anne; çocukluğun mesut yılları demektir. Koynunda annenin yattığı topraklar... Sonra, ömrü boyunca kendisini terk etmeyecek, kulaklarından eksilmeyecek olan ezan sesleri; müslümanlıktır. Yine sanatçı kişiliğinin ortaya çıkışında belirleyici bir rolü bulunan ilk aşkı Redife Hanım'dır Üsküp: Şiirin kıpırdanışı.

Hayatının bu döneminde, birer çıkma gibi duran iki mekân daha var: Selanik ve Rakofça. Sembolleştirmeye devam edersek Selanik baba demektir şair için. Ailenin dağılışıdır. Rakofça ise yaz aylarıdır. Eğlence, hürlüktür. Akıncı atalarını iç âleminde hissedişidir. Hülâsa coşkudur.

Aile Çevresi

Yahya Kemal, hatıralarında büyük babası (babasının babası) Nişli Yunus Re'fet Bey'in, 1877'de ailesiyle beraber Bursa'ya bir hicretinden söz eder. Sebebini belirtmiyor ama bu tarih, Balkanlarda büyük acıların ve göçlerin yaşanmasına sebep olan Osmanlı-Rus Harbi'nin (93 Harbi) başlangıç tarihidir. Şairin ifadelerinden 1865 doğumlu olduğunu çıkardığımız babası İbrahim Naci Bey'in, bu hicret esnasında henüz on iki yaşında bir çocuk olması gerekiyor. Yunus Re'fet Bey ailesi önce Bursa'ya oradan İstanbul'a gelirse de, buralarda kalmayıp son olarak Selanik'e geçer ve orada yerleşmeye karar verir. Daha çok müslüman ahalinin yerleşmiş olduğu Kule Kahveleri semtinde bir ev satın alırlar. O zamanlar burası ağaçlık, güzel bir semttir. 1897'de (26 Mayıs 1897) bu evde hayata gözlerini yumacak olan Yunus Re'fet Bey'in iki oğlu ve bir kızı vardır. Bunlardan şâirin amcası Ali Bey, Selanik'in köklü ve geniş bir ailesi olan Evrenoszâdeler'den Faik Bey'in kızı Ayşe Hanım'la evlenecek, bu aileye iç güveysi girecektir.

Halası Nâzıma Hanım ise şehrin seçkin simalarından olan müstantik (sorgu hâkimi) Nail Bey'le evlenmiştir. Nail Bey, Selanik'e bağlı Katerin'de çiftlikleri bulunan zengin bir adamdır.

Yine şairin "Ben doğduğum zaman babam on dokuz, annem on altı yaşında idi"[1] ifadesinden yola çıkarak 1868 doğumlu olduğunu anladığımız annesi Nakiye (Ümmü Gülsüm) Hanım, Leskofçalı Dilaver Bey'le İvranyalı Âdile Hanım'ın üç kızının en büyüğüdür. Diğer iki kızın adlarını Servet ve Hasibe'dir. Servet ve Hasibe Hanımlar Üsküp'te 1950'li yıllara kadar yaşamışlardır[2]. İsmail Paşazade Dilaver Bey, şair Leskofçalı Galip Bey'in kardeşidir. Ailesiyle Üsküp'e 1881 yılında İvranya'dan gelmiştir. Yahya Kemal, ailesinin Leskofça kolunu, büyük babası Dilaver Bey de dahil, hiç tanımadığını söylüyor. Dilaver Bey, göçten birkaç sene sonra ölmüştür.[3] Âdile Hanım'ın, Rakofça ve çevresinde, babası İvranyalı Hüseyin Paşa'dan miras kalmış çiftlikleri vardır. Aile İvranya'dan Üsküp'e gelip yerleştiği sırada en büyük kızları Nakiye on üç yaşındadır.

Ailesi Selanik'te yerleşmiş olan İbrahim Naci Bey oradan Üsküp'e gelip bu dirayetli, toprak zengini kadının, yani Âdile Hanım'ın en büyük kızı Nakiye Hanım'la evlenir ve onun konağına yerleşir. Bu sırada damat on sekiz, gelin on beş yaşında olmalıdır. İbrahim Naci Bey, evlendikten sonra Üsküp adliyesinde görev alır. Bir süre bu konakta kaldıktan sonra, kayın pederi Dilaver Bey'in verdiği bin altınla (Dilaver Bey'in, kızı Nakiye evlendikten sonra da bir

---

1 Nihad Sami Banarlı, *Yahya Kemal'in Hatıraları*, s. 16.

2 Âdile Ayda, *Yahya Kemal'in Fikir ve Şiir Dünyası*, s. 106. Servet Hanım Tevfik Beyle, Hasibe Hanım Osman Beyle evlenir. (Bkz.: Sermet Sami Uysal, "Yahya Kemal Beyatlı'nın Soy Ağacı", *Şiire Adanmış Bir Yaşam: Yahya Kemal Beyatlı*)

3 Cahit Tanyol, *Türk Edebiyatında Yahya Kemal*, s. 134.

süre hayatta kaldığı anlaşılıyor) konağın selamlık yerinde, kendisine, o zaman için modern sayılabilecek bir ev yaptırır. Salonları, koltuk kanepe takımları, yemek masasıyla Avrupa usulüne uygun olarak döşenmiş, tavanları nakışlı bir evdir bu. Reşat Beyatlı'nın ifadesine göre evin tavanları Selanik'ten getirtilen bir İtalyan boyacısı tarafından çeşitli resimlerle süslenmiştir.[4] Bu eve yerleştiklerinde Yahya Kemal dört yaşındadır. (1888)

Tekrar kronolojik akışa dönersek, geleceğin Yahya Kemal'i Ahmet Âgâh, 2 Aralık 1884 Salı günü anneannesi Âdile Hanım'ın konağında dünyaya gelir. Henüz yeni evleri yapılmamıştır. Üsküp'e o gün nâdir görülen cinsten bir kar yağar. Genç baba, evdeki Kur'ân-ı Kerîm nüshalarından birinin son sayfasına bu doğumu, tarihi ve saatıyla kaydeder. Bu köhne ciltli küçük mushaf anne Nakiye Hanım'ındır. Onu çocukluğundan itibaren yanından ayırmamıştır. Ailenin nazarında evdeki diğer mushaflardan farklı, adeta yuvanın temel taşlarından biri gibidir. Kardeşi Reşat, 1886'da aynı evde dünyaya gelince onun da doğum tarihi aynı sayfaya yazılacaktır.

Önce aynı evde, sonra bitişik evlerde bir arada yaşayan aile fertleri arasında şairin annesi farklı bir kişilik olarak belirmekte, onlara hiç benzememektedir. Titiz ve içli bir kadın olan Nakiye Hanım'ın titizlikte biraz aşırıya kaçan ruh portresi, *Hatıralar*'da araya sıkışmış bir kaç cümlede şu şekilde kendini belli eder:

"Annem marazî bir derecede titiz ve temizdi. Beş vakit abdestinden başka hergün defalarca elini yüzünü yıkardı. Benim veya kardeşimin mektep veya sokak dönüşü kirliliklerimiz yüzünden içlenirdi, bizi yıkayıp temizleyinceye

---

4 Reşat Beyatlı, "Yahya Kemal'in Hayatı", *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası I*, s. 136.

kadar rahat etmezdi. Hizmetçilerin temizliği bahsinde de saatlerce üzülür dururdu”[5]

Yahya Kemal, anneannesi ve teyzelerinden olumlu sıfatlarla bahsetmez: Ona göre büyükanne Âdile Hanım huysuz ve kalpsiz; kızları, yani teyzeler son derece kıskanç ve menfaat peresttir. (Aileye iç güveysi giren bir diğer damat da Tevfik Bey'dir. Yahya Kemal, Rakofça'yı anlatırken bu zattan “ailemize o âlemi zehir etmiş olan iç güveyi Tevfîk Bey”[6] diye sözediyor.) Baba İbrahim Naci Bey ise sert ve kızdığında küfürbaz bir adamdır.

Müslümanlık bakımından da farklıdır Nakiye Hanım. Gerçi Yahya Kemal, genel olarak, hem anne hem de baba tarafının sofuluk taşımayan sağlam müslümanlar olduğunu belirtiyor ama tanıdığı aile fertleri (babası, babasının babası, amcası, halası, anneannesi, teyzeleri) dinin Ramazan'ından, bayramından, kandilinden başka şartlarıyla pek meşgul değillerdir. Anne ise beş vakit namazını muntazam sayılacak şekilde kılar, ölülerine *Yasin* okur, oğluna Peygamber ve Âhiret'ten söz eder. Annedeki bu hasletlerin kaynağı neresidir? Tanıdığımız aile fertleri onun bu durumunu açıklayıcı olmuyor. Belki de *Hatıralar*'da gölgede kalmış olan Dilaver Bey öğesine bağlamamız gerekiyor. Bütün aile fertlerinden az çok bezgin olduğunu hissettiğimiz Nakiye Hanım'ın, babası Dilaver Bey'e bağlılığına delil sayılabilecek bir ayrıntı da var: 29 yaşında veremden ölen bu genç kadın, hastalığının ilerlemiş safhalarında, o sırada bulundukları Selanik'ten Üsküp'e götürülmesini, orada ölmeyi ve İsa Bey Mezarlığı'nda yatan babasının yanına gömülmeyi istemiştir. (Bu vasiyeti yerine getirilecektir.)

5 Yahya Kemal, *Çocukluğum Gençliğim Siyasî ve Edebî Hatıralarım*, s. 4.
6 Banarlı, *age*, s. 31-32.

Yahya Kemal'in doğum tarihinin yazılı olduğu Kur'an-ı Kerim kapağı

Okul: Mahalle Mektebinden Mekteb-i Edeb'e

Beşinci yaşının (1889) Ahmet Âgâh'ta iki önemli anısı vardır. Bunlardan birisi okul hayatına adım atması, diğeri ise kendisinden yaş olarak büyük olan Redife Hanım'la karşılaşmasıdır. Hayatının Üsküp döneminde hayalini beş, on iki ve on beş yaşlarında, üç defa işgal edecek olan bu parlak yıldız (Redife Hanım'a "Üsküp Venüsü" deniliyordu) her defasında onu derinden sarsacak, şair kişiliği üzerinde yeraltı sularını yüzeye çıkaran bir zelzele işlevi görecektir.

Büyüklerin ellerinin öpülmesi, mürekkep yalama, mektebe başlama alayı, "eti senin kemiği benim" denerek çocuğun hocaya teslimi gibi geleneksel törenleri içinde taşıyan mahalle mektebine başlayış, şairin hafızasında bütün canlılığıyla yer etmiştir:

"Beni önce büyükannem ihtiyar Âdile Hanım'ın yanına götürdüler; büyükannem beni kucaklayarak elime bir altın verdi. Sonra annemin, teyzelerimin birer birer ellerini öptüm. Evin harem kısmında bu ayrılık işi bittikten sonra beni selamlığa çıkardılar. Aman Yârabbi; minderlerde çepeçevre, kimisi bağdaş kurmuş, kimisi diz çökmüş birçok insan ortasında kaldım. Bana bakarak, maşallah, maşallah diyerek iltifat ediyorlardı. Babam kolumdan tutarak Hoca Sabri Efendi'nin önünde diz çöktürdü. Önünde bir rahle, rahlenin üzerinde de yeşil bir kağıt, yontulmuş kağıt kalemler, bir de hokka vardı. Sabri Efendi elime kalemi verdi, elimi tuttu, yeşil kağıdın üzerine yamru yumru bir kelime yazdı. O kelimeyi güya ben yazmıştım gibi aferin, aferin diyordu. Kelime yazıldıktan sonra toz şeker dolu bir tabak getirdiler, toz şekeri yazılan kelimenin üzerine döktü. Haydi göreyim, mürekkebi

yala dedi. Kağıdı yaladım. Etraftaki dâvetliler alkışladılar. Maşallah. Maşallah. Kırkbir kere maşallah diyorlardı."[7]

Eski hayatın renkli sahnelerinden olan bu başlangıcı unutulmaz kılan şey, çocuğun evden, anneden ayrılıp o güne kadar hiç bilmediği bir âleme adım atmasından doğan psikolojik durum olsa gerek. Ancak bu mektepte geçen yıllar Ahmet Âgâh için hiç de verimli olmamıştır. Duyarak, kulaktan öğrendiği Amme Cüzü dışında okumayı bile sökememiştir. Baba, benimsemediği bu eski usul eğitime, fırsat düştükçe küfredecektir. Bayramlarda, evlere tepsiyle baklava siparişi veren Gani Hoca ise, sorduğunda alfabedeki harfleri tanıyamadığını gördüğü Ahmet Âgâh dolayısıyla, ona bu fırsatı zaten vermektedir.

Ahmet Âgâh yedi yaşını bitirdiği sıralarda, İbrahim Naci Bey, onu Üsküp valisi Müşir Ahmet Eyüp Paşa'nın yeni usulde eğitim vermek üzere açtırmış olduğu Mekteb-i Edeb'e göndermeye karar verir. Bu karar evde tedirginlik yaratır. Yahudi mahallesinde açılmış olan okulun müslüman ahali arasındaki imajı hiç de hoş değildir. Müdürlüğünü Selanik dönmelerinden Ali Galip Efendi'nin yaptığı okula şüpheyle bakılmaktadır.

İbrahim Naci Bey, kararını uygular, çocuğu götürüp Ali Galip Efendi'ye teslim eder. Belli ki ona, üç senedir mahalle mektebine devam ettiği halde çocuğun henüz harfleri bile öğrenemediğinden yakınmıştır. Ali Galip Efendi gelen yeni öğrenciyle o gün bizzat kendisi ilgilenir. Yeni usulde hazırlanmış bir alfabeden[8] çocuğa harfleri şaşıla-

---

7 *Yahya Kemal'in Hatıraları*, s. 21.

8 Şairin, "İstanbul'dan getirilmiş bir kıraat kitabımız vardı. İsmi *Oku* idi. Kitapta hurufatın her nev'i vardı. İrili ufaklı çeşitli harflerdi" şeklinde hakkında açıklama yaptığı bu kitap muhtemelen Ali Nazima'nın ilk olarak 1307 (1890) yılında basılan aynı isimdeki kitabıdır (bk. M. Seyfettin Özege, *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Katalogu*, C. III, s. 1347)

cak bir hızla bir günde öğretir. Ahmet Âgâh, iki ay içinde de okumayı sökmeye başlayacaktır. Baba, gelişmelerden memnundur. Çocuk da ilk kaygılarının aksine okulu sevmiştir. Bu okul değişikliği onun için bir inkılâp olacak ve yıllar sonra bu durumu "Şark'tan Avrupa'ya geçiş" şeklinde tanımlayacaktır.

Yahya Kemal, Mekteb-i Edeb'e 1892'de başladığını belirtiyor. Dört yıl okuduğunu söylediği bu okuldan mezun oluş tarihi olararak ise 1895'i veriyor. Yine kendi ifadesine göre aynı yıl (1895) Üsküp İdadisi'ne verilmiştir. Mekteb-i Edeb'deki eğitim süresini dört yıl kabul edersek, başlangıç yılını 1892 değil, 1891 olarak almamız lazım. O zaman da üç yıl okuduğunu söylediği mahalle mektebine (Yeni Mektep) devam süresini üç değil iki yıl olarak almak gerekir. Kendi ifadesiyle Yeni Mektebe "güzel bir sonbahar günü" başlamıştır. Yani 1889 yılı sonbaharı.

On bir yaşına kadar okuduğu ve mezuniyet belgesi de aldığı Mekteb-i Edeb yıllarında Ahmet Âgâh'ın İstanbul'dan gelen *Sabah* ve *İkdam* gazeteleriyle bazı dergileri hırsla okuduğunu biliyoruz.

Bu yıllarda Âgâh ve Reşat'tan sonra aileye bir kız evlat katılır; en küçük kardeşi Rukiye dünyaya gelir. (1894)[9]

Üsküp İdadisi'ne kaydolduğu yıl, şairin "o sene bizim aile felaketlerimiz başladı" dediği yıldır. (1895) Yani mutlu çocukluk döneminin sonu. Baba "kötüleşmiş"tir. Bir ara Selanik'e gidip gelmelere başlayan İbrahim Naci Bey, sonunda aileyi temelinden sarsacak olan kararını açıklar: Selanik'e gidip yerleşeceklerdir.

---

9 Sermet Sami Uysal, *Her Yönüyle Yahya Kemal*, s. 262.

İlk Aşk: Redife Hanım

İlk geçlik yıllarında ilgi duyduğu başka kızlar da olmasına rağmen[10] Yahya Kemal ilk aşkı Redife Hanım'a hatıralarında ayrı bir yer ayırır. Onu ilk defa beş yaşındayken bir eğlence gecesi görür. Mahalle mektebine yeni başladığı dönemdir. O gece büyük annesi Âdile Hanım'la Vardar nehri boyunda yaptıkları bir araba gezintisinde, arabada Redife de vardır. Kendisinden büyük olan bu kız, güzelliğiyle onu adeta çarpmış, sersemletmiştir. Bu ilk etki günlerce devam eden "ateş gibi bir üzüntü"ye dönüşür.

İkinci karşılaşmada ise on iki yaşındadır. Bu da Üsküp İdadisi'ne başladığı yıla rastlamaktadır. Bu sefer karşılaşmayı hazırlayan sebep geniş katılımlı ve neşeli bir sünnet düğünüdür. Yedi sene sonraki bu ikinci karşılaşma eski bir yaranın tekrar açılmasına sebep olur. Ahmet Âgâh, bütün gece onun yanından ayrılamaz. İçindeki ateşi Redife Hanım da hisseder. Düğün bittiği zaman içine düştüğü hal, Yahya Kemal'in ifadesiyle, derin bir melaldir. Hep onu düşünmektedir. Bu sefer uyanan duygularını söze dönüştürmek ister ve henüz kitapların dünyasını tanımamış olan Ahmet Âgâh, Üsküp türkülerinin kulağındaki ritmini kendisine örnek olarak hazır bulur. Böylece ilk şiirlerini karalamaya başlar.

Üçüncü ve son karşılaşma, bundan üç sene sonra olacaktır. Bir süre geçince tekrar unutur gibi olduğu Redife Hanım'ı, bir cuma günü dergâhtan çıkarken kadınların arasında görür. O sırada Redife Hanım, o dergâhın şeyhi, eski kültürümüzün numune bir şahsiyeti olan Sadettin

---

10 Yahya Kemal, 1899 yazının (14-15 yaşlarındadır) hatıralarından söz ederken "İsmi Radiye olan bir genç kıza alakam vardı. Ona birçok şiirler söylemiştim." demektedir (*Çocukluğum Gençliğim Edebî ve Siyasî Hatıralarım*, s. 56)

Efendi'yle evlidir. Bu seferki etki hepsinden derin olur; durumu ailesinin bile dikkatini çeker. (annesi öleli iki yıl olmuştur) On beş yaşındaki Ahmet Âgâh okulda dersleri, evde ve sokakta eğlencelerini bırakır. Istırabını tekrar şiirle söyleme isteğine düşer. Fakat artık kitapların dünyasına girmiş, bazı yeni ifade imkânlarının farkına varmıştır.

Şairin Redife Hanım'a duyduğu aşkta bir özellik var. Maddî olmaktan çok ruhî bir karakter taşımaktadır. Redife Hanım, maddî bir varlık olmanın biraz ötesine geçmektedir sanki. Bunları söylerken, Yahya Kemal'in bu ilk aşkını yazıya döktüğü sıralarda Redife Hanım'ın çoktan ölmüş ve araya uzun yıllar girmiş olduğunu gözden kaçırıyor değilim. Fakat bir bütün halinde şairin sanatçı kişiliği söz konusu olduğunda aradan geçen senelerin fazla önemi kalmıyor.

Yahya Kemal'in ilk aşkını anlattığı satırlar, nedense bana Dante ile Beatris arasındaki aşkın tasvirini hatırlattı:

Dante de Beatris'e, henüz dokuz yaşındayken, bir eğlencede tesadüf ederek âşık olur. İkinci karşılaşmaları aradan dokuz sene geçtikten sonradır. Bu defa etki daha büyük olur. Fakat yine Yahya Kemal'in Redife Hanım'a olan aşkında olduğu gibi Beatris de bir başkasıyla evlenmiştir. İki sene sonra, çok genç bir yaşta da ölecektir. Beatris'in ölümü, Dante'ye çok büyük bir darbe olmuştur. Küçük bir kıvılcımdan büyük bir ateş doğacağını söyleyen Dante'ye büyük eserlerini yazdıran, bu maddeden soyutlanmış aşk olacaktır.

Benzerliğe bakın ki, Redife Hanım da son karşılaşmanın üzerinden fazla bir zaman geçmeden, doğum yaparken ölür. O da Yahya Kemal'in içindeki yüce duyguları uyandırdıktan sonra bu dünyadan çekilmiş gibidir.

Bütün bunları anlatmamdaki sebep, Yahya Kemal'deki aşkın karakterini ortaya çıkarmaktır. Bu aşk, eski dünyanın derin ve yüce aşklarıyla aynı soydandır.

Selanik'e Göç Temelinden Sallanan Aile

Aslında farklı bir açıdan bakarsak, babanın Üsküp'ten ayrılıp Selanik'e yönelmesinin şahsî gerekçelerini görmemiz mümkün olur. Bir defa bütün ailesi oradadır İbrahim Naci Bey'in; babası, kardeşleri oraya yerleşmiştir. Kendisi ise Âdile Hanım gibi herşeye vaziyet etmeyi seven bir kayın validenin yanında iç güveyisi olarak yaşamaktadır. Bu durum dik başlı bir yapısı bulunan İbrahim Naci Bey'e ağır gelmiş olabilir.

Fakat hatıralarda babanın baktığı pencereden bakmaya, bakışını onun bakış açısına ayarlamaya yanaşmaz Yahya Kemal. Çünkü o da hem şahsî psikolojisi, hem de dünya görüşüyle anneden yanadır; bütün ruhuyla Üsküplü'dür. Sosyal ve tarihî gelişim boyutuyla ele alırsak, babanın, Üsküp'te bile Selanik'i inşa etmeye çalıştığını görürüz. Selanik, gelmekte olan yeni hayattır. Üsküp ise, tarihî kökler ve terkedilmeye başlanmış olan bir medeniyettir.

Baba Selanik'e yerleşip "medenî bir insan gibi" yaşamak istemektedir. Uygulamalarında kararlı, yenilikçi bir tarafı vardır. Fakat bu uygulamalar esnasında anneyi ve dolayısıyla çocukları inciticidir, yıkıcıdır. Annenin çeyizlik eşyalarını hamallarla tellallar çarşısına gönderip sattırır. Üsküplülerin uğursuz saydıkları bu hareket aynı zamanda haysiyet kırıcıdır. Anneyi asıl yıkan ise yuvasının ebediyyen dağıldığını hissedişidir. Gerçekten de bundan sonra bir daha toparlanamazlar.

Anne yatağa düşer. Doktor gelip bakar, hastalığı veremdir.

Zafer Duyguları: “Eğil Dağlar Eğil”

1897 yılı baharında bir Nisan günü, başlarında ailenin güvenilir adamı Ali Zâim olduğu halde anne, çocuklar ve bir de Arap halayık, Selanik trenine binerler. Baba işlerini düzenlemek için daha önceden gitmiştir. Bu tarih, Türk-Yunan Savaşı’nın (Teselya Harbi) başladığı tarihtir. “Gönülleriyle, ruhunun bütün fütuhatçı galeyanı ile Teselya’ya doğru” akan, “Teselya’dan gelen yürüyüş ve muzafferiyet haberleriyle gülümseyen bir Rumeli ortasından geçerek” gerçekleşen bu tren yolculuğu o sıralarda 13 yaşında olan Ahmet Âgâh’ı bir hayli etkiler. Daha önce birkaç defa büyük babası Yunus Re’fet Bey’i ziyaret için Selanik’e seyahati olmuştur. Fakat bu son seyahat her bakımdan unutulmazdır. Selanik’e vardıktan sonra yolculuk izlenimlerini -o dönemde eğitimine ilgi gösteren- halasının kocası Nail Bey’in isteği üzerine yazıya döker.[11] Ahmet Âgâh’ın bu yazısının bugün elimizde olması bir sürpriz olurdu. O yazı yok, fakat aradan yirmi dört sene geçtikten sonra, yine Yunanlılarla tutuşulan bir ölüm kalım savaşı (İstiklâl Savaşı) esnasında, o günlere dönerek izlenimlerini anlattığı bir yazısı var. Sonradan bir kitabına isim de olacak “Eğil Dağlar” başlıklı bu yazıda, tam bu tren yolculuğu ve Selanik günlerinin duyguları içinde buluruz onu:

“Eğil dağlar eğil üstünden aşam
Yeni talim, çıkmış varam alışam

Ah bu türkü! Yirmi dört yıl evvel hangi şehirden, hangi köyden, hangi kulübeden birden bire aksetti. (...) Yirmi dört sene evvel ilk çıktığı zaman vatanın bütün sokakla-

11 Mustafa Baydar, *Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar*, s. 46.

rında, Teselya'ya doğru redif taşıyan Anadolu ve Rumeli trenlerinde yalnız bu türkü işitiliyordu. (...) Bu türkü yeni Türk şiirinin ilk ve maatteessüf son güzel eseridir, çünkü ondan beri bu kadar şevkli, atılışlı ve canlı mısralar söylenemedi. Üst tabakanın edebiyatı ya bir nazire gevelemesi yahut da sıkıntı veren bir sinir iniltisi halinde iken alt tabakanın insanları köylüler: 'Eğil dağlar eğil' tarzında ne kadar atılışlı bir hayalle kıyam ediyorlardı."[12]

Reşat Beyatlı, Selanik'te bir cuma günü, Beş Çınar Bahçesi'nin önüne, babaları İbrahim Naci Bey'le beraber, o günlerin iki büyük kumandanı Gazi Osman Paşa ile Gazi Ethem Paşa'yı görmeye gittiklerini belirtiyor. Yahya Kemal aynı yazısında hayatının bu anına şöyle döner:

"O baharın o güzel günlerinde Selanik bütün orduların tahaşşüd merkezi idi ve o zevk ü şevki her Türk şehrinden fazla hissetti; Sultan Abdülhamid, Gaazi Osman Paşa'yı Plevne'den beri sarayına kapamış millete göstermezken Teselya Harbi'nde Selanik'e kadar gönderdi idi. Bütün Rumeli, yirmi senedir mütehassir olduğu Plevne kahramanını bir daha görmek için Selanik'e koştu. Gaazi Osman Paşa Selanik'in Beş Çınar bahçesinde bir kameriyeden mızıka ve alkış fırtınası ortasında çalkalanan Rumeli halkını selamlamağa çıkarken o aralık gelen yaveri eline bir telgraf verdi. O gün Yenişehir düşmüş! Osman Paşa halkı yaşaran gözlerle selamlarken bu müjdeyi de verdi. Bütün milletin kalbi o anda orada lisanla tarif edilmez bir an yaşadı, göz yaşlarıyla karışık bir ses ve alkış fırtınası yük-

---

12 Yahya Kemal, *Eğil Dağlar,* s. 148-149. Bu satırlar bize, Yahya Kemal şiirinin işlevi hakkında da bazı ipuçları vermektedir. Nazire gevelemesi halinde can çekişen veya sıkıntı veren bir sinir iniltisi halinde can bulmaya çalışan o günkü Türk şiir varlığı içinde Yahya Kemal, sağlıklı ve gürbüz bir damar ortaya çıkarmaya çalışmaktadır.

seldiği kadar yükseldikten, devam edebildiği kadar ettikten sonra Teselya'nın türküsü birdenbire alev gibi parladı:

Eğil dağlar eğil üstünden aşam" [13]

1897 harbinin üzerinde bıraktığı etkileri Yahya Kemal, Nihat Sami Banarlı'ya anlattığı bir hatırasında da dile getirmiştir. Şairliğinin bu dönemi hakkında bazı ipuçları veren bu hatıraya da kısaca değinelim: Şairi bu savaş sırasında en fazla duygulandıran bir durum da, Anadolu'dan gelen askerle Rumeli askerinin tam bir kardeşlikle kaynaşmasıdır. Savaş ve zaferin coşkusuyla bu askerler için bazı şiirler söylemiştir. Bunlardan ezberinde kalan bir tanesi şöyledir:

Seyf-i adlî saldılar
Tırnovâ'ya daldılar
Turhalaa'yı aldılar
Şanlı Türk askerleri

Bu şiir, kendi ifadesine göre, şairin aruzla yaptığı ilk denemelerindendir.[14]

Selanik'teki Ortam

Aile, Evrenoszâdeler'in Yılan Mermeri'ndeki konağında, Ali Bey ailesinin yanında bir süre misafir kaldıktan sonra, İbrahim Naci Bey'in Eski Saray'dan aşağı inen bir sokağın içinde tuttuğu denizi gören bir eve taşınır. İbrahim Naci Bey Selanik adliye müfettişliğinde bir memuriyet almıştır. Gündüz işinde, geceleri ise, Selanik'te içine girdiği bir çevrede, içki ve eğlence âlemlerinde istediği gibi, kendi anlayışına göre medenî bir hayat yaşamaktadır. Oğul da babasına benzer bir rahatlıkla, kendi istek ve

---

13 Age, s. 150.
14 Nihad Sami Banarlı, *Yahya Kemal'in Hatıraları*, s. 89.

arzularına dalmıştır. Bu sırada anne, evin önü sofalı bir odasında hasta yatmaktadır.

İbrahim Naci Bey'in Selanik'te içine girdiği ortam, şehirdeki bir seçkinler zümresinden oluşmaktadır. Şahsî sempatisi ve servetiyle bir mevki edinmiş olan eniştesi Nail Bey'in de aralarında olduğu bu insanlar berber dükkanlarında, Beş Çınar'da, Yalılar'da birbirini bulup beraber vakit geçirmektedirler. O zamanlar yakışıklı, genç ve ağzı laf yapar bir avukat olan Emanuel Karasu Efendi de bu grubun içindedir.

İbrahim Naci Bey'in yanında götürdüğü oğlu Ahmet Âgâh, memlekette gizli bir cereyan olduğunun ilk defa bu beraberliklerde farkına varacaktır. Özellikle Beş Çınar Bahçesi'ne Gazi Osman Paşa'yı görmeye gittikleri cuma günü, babası ve beraber bulundukları babasının arkadaşları (Selanik hükümet konağının bazı genç memurları, Nail Bey ve Emanuel Karasu) kapıldıkları zafer havasıyla biraz daha serbest konuşmakta, padişah aleyhinde sözler söylemektedirler. On üç yaşındaki oğul, kısa süreli olarak hemen bu cereyana kapılacaktır. Bu toplantıların birinde, adını anarak, Abdülhamid'e "alçak" deyince, orada bulunanların hepsi donup kalırlar ve hemen klasik söyleme dönerek Ahmet Âgâh'a, "padişahı sevmenin Allah'ı ve peygamberi sevmek demek olduğundan" bahsetmeye başlarlar.

Annenin Ölümü: "Acıdan Çıldıracaktım"

Üsküp'ten ayrılırken baba, Selanik'te bulunan Jack Paşa gibi tanınmış doktorlara, verem olduğu anlaşılan anneyi tedavi ettireceğini de söylemiştir. Bu tedavinin başlatılıp başlatılmadığı, hatıralarda belirtilmiyor. Selanik'te annenin durumu günden güne kötüleşir. Kendi âlemlerine dalmış olan kocasının ve oğlunun bu umursamaz tavırları onu manen desteksiz bırakmaktadır.

Üsküp'e dönmek, orada, müslüman şehrinde -onun nazarında Selanik "Yahudi ve gavurlar karışık" bir yabancılar memleketidir- akrabası, tanıdıkları ve konu komşu arasında ölmek istemektedir. Nakiye Hanım iki çocuğuyla (Reşat ve Rukiye) geriye Üsküp'e gönderilir. Baba İbrahim Naci Bey ve Selanik İdadisi'nde okuyacak olan Ahmet Âgâh orada kalırlar.

İbrahim Naci Bey bir süre sonra Selanik muhitinden bıkar. Zaten Selanik'e gelişlerinden bir, bir buçuk ay kadar sonra, henüz elli yedi yaşında olan babası Yunus Refet Bey ölmüş (14 Mayıs 1313/26 Mayıs 1897), -Eski Saray Camisi mezarlığında toprağa vermişlerdir- durumu bir hayli kötüleşmiş olan karısını o halde Üsküp'e göndermiştir. Henüz okullar açılmadan oğlunu da alarak Üsküp'e döner. Annenin hastalığı iyice ağırlaşmıştır. Bu durumda annesinin başı ucundan ayrılmayacağı düşünülecek olan Ahmet Âgâh, tam aksine haşarılıklarını arttırmıştır, anneye yakın durmamaktadır. Yalnız arada bir annesinin öleceğini hatırlayarak bir köşeye çekilip kendi başına ağlamaktadır.

Anneye olan bu uzak tutum, Yahya Kemal'de sonradan bir vicdan azabına dönüşecektir. Belki de babasının gösterdiği kötü davranışların suçunu kendi üzerine yüklediğindendir ki, anne derin bir yara halini alacaktır iç dünyasında.

1897 Eylülünde anne Nakiye Hanım ölür. O gece, on üç yaşında olan oğul rüyasında annesinin öldüğünü ve bir komşu kadının kucağında çenesinin bağlandığını görür. Bu korku içinde uyanır ve annesini o vaziyette görür. Rüya, hayatın gerçeği olarak devam etmektedir:

"O anda ölmek, intihar etmek istiyordum. Bu müthiş yokluğa, bu derin acıya tahammül edemiyordum. Bir deliyi tutar gibi, sımsıkı tutuyorlardı."[15]

Gasil bittikten sonra, teneşirin üzerinde son defa olmak üzere, Ahmet Âgâh'a annenin yüzünü gösterirler:

Annemin na'şını gördümdü
Bakıyorken bana sabit ve donuk gözlerle
Acıdan çıldıracaktım
Aradan elli dokuz yıl geçti
Ah o sabit bakış el'an yaradır kalbimde
O yaşarken o semavî, o gülümser gözler
Ne kadar engin ufuklardı bana;
Teneşir tahtası üstünde o gün
Bakmaz olmuştular artık bu bizim dünyaya[16]

Yahya Kemal anneyi bu "son görüş"ünü hatıralarında anlatırken kafalarda soru işareti bırakan bir ifade kullanıyor:

"Yüzünü açtılar. Kendisini ruhsuz, gözleri açık ve gülümser bir halde gördüm; saçları etinden (?) ayrılmış gibiydi."[17]

Annenin saçları niçin etinden ayrılmış gibi olsun? Bunun cevabı, belki de, 1960'lı yılların başında Üsküp'e bir gezi yapan Âdile Ayda'ya orada anlatılan bir hikâyede gizlidir. Buna göre bir gün Üsküp'teki evde İbrahim Naci Bey'in üst kat penceresinden dikkatsizce atıverdiği bir sigara izmariti o sırada bahçede oturmakta olan Nakiye Hanım'ın başına düşmüş ve ilk anda farketmediği için

---

15 Yahya Kemal, *Çocukluğum Gençliğim Siyasî ve Edebî Hatıralarım*, s. 8.
16 Yahya Kemal, "Ufuklar", *Kendi Gök Kubbemiz*, s. 95.
17 Yahya Kemal, *Çocukluğum Gençliğim Siyasî ve Eedebî Hatıralarım*, s. 9.

saçını tutuşturarak derisiyle beraber yakmıştır. Hatta sadece saçları değil, deri de yandığı için Nakiye Hanım uzun zaman saçsız kalmıştır.[18]

Nakiye Hanım, bir cuma günü Gazi İsâ Bey Camisi mezarlığında toprağa verilir. O sırada Ahmet Âgâh'ın elinden tutan birisi vardır: Annesinin akrabalarından Humbaracı Yaşar Bey. Aynı zamanda bu caminin mütevellilerinden olan Yaşar Bey, o gün cenazenin gömülmesinden sonra da acılı oğula sahip çıkacaktır. O ortamdan uzaklaştırmak için, kardeşiyle beraber Ahmet Âgâh'ı, sahibi olduğu Butel Çiftliği'ne götürecektir. Yaşar Bey'in hanımı Eşref Hanım, Nakiye Hanım'ın çok samimi dostu ve arkadaşıdır.

Açılımlar

Bir süre sonra, İbrahim Naci Bey'in Üsküp adliyesindeki işine, Ahmet Âgâh'ın da Üsküp İdadisi'ndeki eğitimine geri döndüğü anlaşılıyor. Ancak, çocuk annesinin ölümünün tesirini bir türlü üzerinden atamaz. Dindarlaşmış, annenin âlemine girmiştir. Hemen her akşam İsâ Bey Camisi'nde, caminin mezarlığında yatan annesinin ruhuna Yasin okumaktadır.[19]

İbrahim Naci Bey, karısının ölümünden bir yıl sonra (1898), Selanik'te Mevlevi Şeyhi olan Eşref Bey'in yeğeni Mihrimah Hanım'la evlenir.[20] Eski evini bir paşaya

---

18 Âdile Ayda, *Yahya Kemal'in Fikir ve Şiir Dünyası*, s. 106-107.

19 Yahya Kemal, Sermet Sami Uysal'la yaptığı konuşmalardan birinde "16 yaşıma kadar oruç tutup namaz kıldım." Demektedir. (Sermet Sami Uysal, *Yahya Kemal'le Sohbetler*, s. 134) Buna göre bu dindarâne yaşantının üç yıl kadar (1897-1900) devam ettiğini söyleyebiliriz.

20 "Bu evlilikten Yunus Refet adlı oğlu ile Nazire ve Bâise adlı kızları dünyaya gelir. Yunus Refet altı-yedi yaşlarındayken Üsküp'te ölür. Nazire on beş yaşında iken babasıyla bulunduğu İzmir'de Bâise ise

kiraya verip, Âdile Hanım'ın muhitinden çekilir. Muhacir mahallesinde, Vardar nehrinin karşı kıyısında bir ev tutar. Üç çocuğundan en küçüğü Rukiye'yi[21] Âdile Hanım yanına almıştır.

Karşıyaka'daki kira evine taşınmak, Üsküp'ün klasik müslüman semtinden ayrılmak Ahmet Âgâh'a Üsküp sevgisini daha iyi hissettirecektir. Teyzelerinden yaşça büyük olanıyla beraber oturan büyük annesi Âdile Hanım'ı -kardeşi Rukiye de onların yanındadır- ziyarete gittiği vakitler, kirada olan kendi evlerinin yanından bir yabancı sıfatıyla geçmek, ona çok dokunmaktadır. Bunun için 1899'da bu evin kiradan kurtulup ailenin tekrar oraya taşınması kendisi için büyük bir mutluluk kaynağı olur. Üst kattaki, hem meydana hem de karaağaçlara bakan yazlık oda ona ayrılır. Odayı, kendi istediği gibi, özenerek düzenler.

Senelerin bilançosunda, 1899 ile ilgili olarak, kendi evlerine taşınmalarının yanında belirtilen bir başka durum da şudur: "Benim Rifâi Dergâhı'na devamım." Bu dergâhın Üsküp kadılığı yapmış olan *Tezkiretü'ş-şuarâ* sahibi Âşık Çelebi'nin türbesi altında bulunduğunu belirten Reşat Beyatlı, ağabeyinin muhitlerindeki tekke ve dergâhlara, annesinin ölümünden hemen sonra gidip gelmeye başladığını belirtmektedir.

Rifâi Dergâhı'nın post-nişini, Redife Hanım'la evlenmiş olan Sadettin Efendi'dir. Ahmet Âgâh bu dergâha

---

zifaf gecesi, 22 yaşındayken hayata gözlerini kapar." (Sermet Sami Uysal, *Her Yönüyle Yahya Kemal*, s. 262)

21 Yahya Kemal'den on-on iki yaş küçük olan (*Hatıralarım*, s. 5) Rukiye Hanım'ın Dr. Galip Bey'le yaptığı evlilikten Nezihe adında bir kızı olacak, Nezihe Hanım ise [büyük] teyzezâdesi Dilaver Şencan Bey'le evlenecek, bu evlilikten Adile (Güreralp), Narin (Özbalkan) ve Çetin Şencan (1936-1998) dünyaya gelecektir. Hem Yahya Kemal, hem de kardeşi Reşat evlenmedikleri için Nezihe Hanım'ın çocukları Yahya Kemal'in varisleri olacaklardır. (Sermet Sami Uysal, *age*, s. 262)

düzenli olarak devam etmeye başlamış, cuma günleri yapılan toplantılarda, arakiyeli başlığıyla zikirlere katılmış, ilahiler söylemiştir. O sene bir cuma günü, zikirden sonra, dergâhın kadınlar kısmından çıkmakta olan Redife Hanım'ı sonuncu defa görecektir. Aşkının bu yeni safhasında aruzla yazdığı şiirleri -o bahar şiire eğilimi fazlalaşmıştır-, aynı zamanda kendisinden Farsça dersleri aldığı Sâdettin Efendi'ye gösterecek, düzelttirecek, böylece ondan aruz dersi de almış olacaktır.

O sıralar devam ettiği bir başka dergâh da Vardar Nehri kenarındaki Sadi Tekkesi'dir. Üsküp'ün karşı yakasındaki bu tekkeyle, yeni yapılan semahanesine -Mevlevi tekkesi olduğu anlaşılıyor- bir tarih düşürecek kadar ilgilidir. Bu amaçla, eski harflerin rakam değerleriyle ilgili olan ebced hesabını öğrenir. Tekkenin şeyhi Kadri Efendi, Arapça ve Farsça dersleri aldığı bir başka kişidir. Yine o yıllarda İshak Bey Camii Medresesi'ne de aynı mahiyette dersler almak için gitmiştir.

Bu dönemde kendisini okumaya vermiş olan Ahmet Âgâh'a imkân sağlayan kaynaklardan biri, babasının evdeki kitaplığıdır. Reşat Beyatlı, evin selamlık kısmında bulunan bu kitaplığın zenginliğinden söz eder. Yahya Kemal, o dönemde şiir hevesleri üzerinde önemli etkileri olduğunu belirttiği Muallim Naci'nin *Şerâre*'sini bu kitaplar arasında bulduğunu belirtir. Bütün hevesiyle sarıldığı *Şerâre*'deki gazelleri yüksek sesle okumakta, bazılarını tahmis etmektedir. (anlam ve ahenkçe bütünleşecek şekilde üçer mısra ekleyerek her beyti beşlemek) *Şerâre*'den sonra aynı şairin *Ateşpâre*, *İbnül Gâzân* ve *Fürûzân* isimli kitaplarını edinir. Okuduğu bir başka eser de Recâizâde Ekrem Bey'in üç *Zemzeme*'sidir. Bu iki rakip edebiyatçıdan daha çok Naci tarafına eğilimlidir. Onların *Tâlim-i*

Edebiyat ve *Istılahât-ı Edebiye*'lerini edinmiş, orada, her bahiste değişik şair ve yazardan verilen örnek parçaları okumuş, kitapları bir antoloji gibi kullanarak mukayese fikrini edinmeye, edebiyat zevkini geliştirmeye başlamıştır. Rûhî'nin *Dîvân*'ı, Ziya Paşa'nın *Eş'âr-ı Ziya* adlı bir baskısından şiirleri, *Terkib-i Bend* ve *Terci-i Bend*'i, Abdülhak Hâmid'in *Makber*'i, Mehmet Celal'in bir şiir kitabı bu döneminde okuduğu diğer eserlerdir.

Rakofça'da Son Yaz

Rakofça, Âdile Hanım ailesinin yazlarını geçirdikleri çiftliklerinden birinin adı. Şairin bu mekânla ilgili, çok küçük yaşlarına uzanan hatıraları vardır. Hatta bir seferinde lalasıyla çiftliğe giderken at trenden ürkmüş, üç buçuk yaşında olan Ahmet Âgâh arabadan düşerek berelenmiş ve bir hayli sıkıntılı günler geçirmiştir.[22] 1899 yılı yazında Âdile Hanım torununu, her yaz olduğu gibi Rakofça'ya götürür. Yahya Kemal, Rakofça'ya son seyahatini, hatıralarının bir yerinde 16, bir başka yerinde de 15 yaşındayken yaptığını belirtiyor. Muhtemelen, bahsedilen son seyahat 1899 yazında yapılan bu seyahattir. Âdile Hanım'a babası Hüseyin Paşa'dan kalmış olan Rakofça köyündeki bu çiftlikler, aile için bir nevi yazlık işlevi görmektedir.

Mevsim sonuna doğru, köylülerin Kırçı dedikleri meşalelerle aydınlatılmış bir meydanda yaptıkları gece eğlencesini, Âdile Hanım ailesi, meydanın bir köşesindeki çardağın üzerinden seyreder. Önce davetlilerle beraber yemeklerin yendiği bu eğlenceler çok zevkli ve neşeli geçmektedir.

---

22 Cahit Tanyol, *Türk Edebiyatında Yahya Kemal*, s. 135.

Ahmet Âgâh bu çiftlikte çiftlik kâtibi Zeynullah Efendi'den atalarının menkıbelerini, çiftlik kahyası Ali Zâim'den Tuna, Budin, Estergon gibi serhat şehirlerinin türkülerini dinlemiştir.

1899 yazında duyguları büsbütün coşmuştur. Bir süreden beri şiirlerini kaydetmeye başladığı defter o yaz tamamen dolar. Kırçı eğlenceleri bitmiş, Üsküp'e dönme zamanı gelmiştir. Yaz bitişleri hazindir. Aile, Üsküp treni-ne binmek üzere, öküz arabalarıyla Boyanofça istasyonu-na gelir:

Balkan şehirlerinde geçerken çocukluğum
Her lahza bir alev gibi hasretti duyduğum
Kalbimde vardı "Byron"u bedbaht eden melal
Gezdim o yaşta dağları, hulyâm içinde lal,
Aldım Rakofça kırlarının hür havasını
Duydum akıncı cedlerimin ihtirasını,
Her yaz, şimale doğru asırlarca bir koşu,
Bağrımda bir akis gibi kalmış uğultusu.[23]

Yahya Kemal, 15-16 yaşlarındayken son bir yaz geçir-diği Rakofça'yı, aradan 27-28 sene geçtikten sonra, tren penceresinden, uzaktan uzağa bir defa daha görebilecek-tir. Fakat artık hiçbir şey eski düzeninde değildir.

Alafrangalaşmamış Bir İnkılapçı: Râgıp Efendi

Yahya Kemal, hatıralarında, Üsküp İdadisi'nde geçen yılları içinde tanıdığı, Vilayet merkezinin polis kısmında görevli Ragıp Efendi adında, inkılapçı bir gencin portresi-ni çizer. Râgıp Efendi, Namık Kemal hayranı, Abdülhamid

23 Yahya Kemal, "Açık Deniz", *Kendi Gök Kubbemiz*, s. 14

aleyhtarı, çok okuyan fakat alafrangalaşmamış bir kişiliğe sahiptir. Ahmet Âgâh onu, Üsküp adliyesinde icra memuru olan babasını ziyaretleri sırasında tanımıştır. Yenilikçiliğinin ufkunda Namık Kemal bulunan bu gencin tavsiyesiyle, yarı yasak bir durumda olan Namık Kemal'in kitaplarını yeni bir gözle okur. Sahip olduğu millet şuuru, gözü tokluğu, mevki ve yükselmeye önem vermeyişi yanında alınganlığı ve aşırı derecede izzet-i nefsine düşkünlüğü ile de Namık Kemal'in bir kopyası olan bu adamdan Jön Türk hareketinin tarihî seyrini, "Türkiye'deki liberal cereyanların safhalarını" sağlıklı bir şekilde öğrenecektir. Aralarındaki dostluk ilerleyince, Râgıp Efendi, Abdülhamid idaresine karşı herkesi heyecanla isyana davet eden Hareket isimli, elle çoğaltılmış yasak bir kitabı da okuması için kendisine verecektir.

Yüzyılın Başında:

Yüz yılın başında, Ahmet Âgâh'ı, Selanik İdadisi'nde (Lise) yatılı öğrenci olarak buluruz. Selanik'e gönderilmesinin sebebini aile içindeki geçimsizlik olarak gösteriyor. Geçimsizliğin mahiyeti belli değil. Belli olan, Selanik'e gönderilmesinden bir süre önce Redife Hanım'ın doğum yaparken ölmüş olması.

Selanik İdâdisi'nde tam olarak ne kadar kaldığını bilmiyoruz. Kendi ifadesi "1900'de Selanik İdâdisi'ne leylî olarak tahsil etmek için Selanik'e gittim; o senenin kışında hastalanarak döndüm." "O senenin kışı"ndan 1900 yılının Ocak-Şubat ve Mart aylarını anlamamız gerekirse bu okulda fazla uzun kalmadığı anlaşılır.

Selanik İdadisi'ndeki hocalarının bir kısmı, sonradan şiddetli politik kimlikleriyle ortaya çıkacak olan kişilerdir: Matematik hocası, İzmir'de asılacak olan Şükrü

Bey; edebiyat hocası, İttihat ve Terakki'nin genel sekreteri olacak olan Mithat Şükrü Bey'dir. Bir diğer hocası da Meşrutiyet'in ilanında Arnavut çetebaşısı olarak kendinden söz ettiren Bayram Fehmi'dir. Bu hocaların derslerinden bir zevk alamaz. Aslında o, daha medenî bir şehir olmasına rağmen Selanik'e de alışamamıştır. Camileri, şadırvanları, ruhanî havasıyla köhne Üsküp'ü özlemektedir. Bu özlemle Selanik'te kitapların dünyasına ve şiire daha fazla dalar. Şiir yazdığı, talebe arasında yayılmıştır. Fakat henüz Abdülhak Hâmid, Recâizâde Mahmut Ekrem ve özellikle de Muallim Naci'nin şiir zevki içinde yüzmektedir. O zamanlar kullandığı ve öğrenci arkadaşlarının da bildiği "Esrar" mahlası, onun içinde bulunduğu rindâne şiirle, Üsküp'teyken içli dışlı olduğu tekke kültürününün havasını yansıtan dikkate değer bir ayrıntıdır.

Cuma günleri arkadaşlarıyla çay içmeye gittikleri bir kahvede *Servet-i Fünûn* dergilerini görüp okuyacak, fakat o sıralarda en hararetli dönemini yaşayan Edebiyât-ı Cedîde'yi kavrayamayacak; yazılarını okuduğu Tevfik Fikret ve Cenap Şehâbettin gibi yeni imzalardan zevk almayacaktır. O sırada mahiyetlerini bilmeden okuduğu *İlyas* isimli bir çeviri şiirle, *Morg Sokağı Cinayeti* isimli bir çeviri hikâye onu sarar, üzerinde derin etkiler uyandırır. Bir Rum'un eseri zannettiği İlyas, Homeros'un meşhur İlyada'sının kötü bir çevirisidir. Diğeri ise, dünya hikâyeciliğinin seçkin isimlerinden E. Allen Poe'nun eseridir.

Selanik'i özetleyen iki kelime hasret ve hastalıktır. Hastalanarak geldiği Üsküp'te iyileştikten sonra da kalacak, Selanik'e dönmeyip tekrar Üsküp İdadisi'ne devama başlayacaktır. Ama artık hayatın ve eğitimin ritmi bozulmuştur. Hayatında kaybolan ahengi, şiirde yakalamanın gayreti içine girmiş gibidir. Vezinlerin bir çoğunu kullan-

maya alışmıştır. Kafiyeleri günden güne acemilikten kurtulmaktadır.

O sıralar Üsküp'te bir isyan çıkar. Halk, Vali Hafız Mehmet Paşa'yı istememektedir. Çarşıdaki dükkanlar kapanmıştır. Ahali İdris Hoca'nın önderliğinde, tepedeki Sultan Murat Camii'nin önünde toplanmıştır. İsyancıların heybetli bir görünümü vardır. Bu manzara, şehre hakim olan atmosfer Ahmet Âgâh üzerinde bir hayli etkili olur. İçinde isyanın elebaşılarının isimlerinin de geçtiği tasvirî bir manzume söyler. Bu şiir, Üsküp halkı arasında da yayılır. Böylece şiiri, kendinden ve dar arkadaş çevresinden halkın içine -herhangi bir yayın organında yayımlanmadan- çıkmış olur.

Yayımlanan İlk Şiiri: *Hâtıra*

Bir süre sonra, belki bu şiirin gördüğü ilgiden de güç alarak, İstanbul'da yayımlanan bir dergiye şiir göndermeye başlar. Böylece Hâtıra başlıklı şiiri, *Musavver Terakki*[24] dergisinin 27 Eylül 1317 (10 Ekim 1901) tarihli nüshasında (nr. 31), "Üsküp'ten A. Âgâh" imzasıyla yayımlanır. Bu, şairin yayımlanan ilk şiiridir. Derginin o sayısı eline geçip de kendi şiirini basılmış halde görünce kuvvetli bir heyecan hisseder, adeta gözleri kamaşmıştır:

Hâtır-güzârın olsun eyâ yâr-i dil-fikâr
İmrâr ettiğimiz o ezmân-ı pür-mesâr
Yâd et o demleri güzer ettikçe nev-bahâr
Kalsın bu hâtıra sana bir şanlı yadigâr
Dildâden ölse de sana hâtır-nişân olur
Hâtırlıyor musun o leyâl-i meserreti

---

24 Yahya Kemal hatıralarında bu derginin adını *Terakki* olarak hatırlıyor (*Çocukluğum Gençliğim Siyasî ve Edebî Hatıralarım*, s. 98)

Urdukça meh izârına tâb-ı letafeti
Mehtâb nurla derdi o rûy-i melâhati
Hatırladıkça dil o zaman-ı saadeti
Yâdeyledikçe didelerim hun-feşân olur

Sahrada bir gece idi Balkanlara karîb
Takrîr ederdi nâle-i sevdayı ‘andelîb
Feyzinle şâd olmuş idi ömr-i bî-nasîb
Feryâd, bu hasretle bugün pür-keder, garîb
Kalbim muhabbetinle senin nâle-hân olur

Bu çalışmamızdan önce Yahya Kemal'le ilgili diğer yayınlarda yer almadığını gördüğümüz Hatıra şiirinin dikkati çeken özelliklerden birisi, Yahya Kemal'in gerçek adıyla yayımladığı çok az sayıdaki şiirden biri olmasıdır. Kendi gerçek adıyla şiir yayımlamış olması da Yahya Kemal'in daha önce yazılan biyografilerinde eksik kalmış bir bilgidir. Bir başka özelliği de Yahya Kemal'in Üsküp'te geçen yılları içinde yayımladığı tek şiir olmasıdır. Türk şiiri adına bir de garip tecellî var: Yüzyılın ilk çeyreğinde Türk şiirine damgasını vuracak olan iki önemli şair, Ahmet Haşim ve Yahya Kemal, kaderin cilvesi olarak *Musavver Terakki* dergisinin arka arkaya yayımlanan iki sayısında şiirleriyle görünürler. Biribirlerinden habersiz, daha ilk gençlik dönemlerinde, bu dergide yolları kesişmiştir[25].

Ahmet Âgâh'ın Paris'e firarına kadar dergilerde şiirleri yayımlanmaya devam edecektir. Fakat o artık hayatının yeni bir safhasına adım attığı İstanbul'dadır.

---

25 *Musaveer Terakki* dergisinde, A. Âgâh'ın *Hâtıra* şiirinin hemen arkasından Ahmet Haşim'in *Mai Gözler* şiiri yayımlanacaktır. (nr. 32, 4 Teşrin-i evvel 1317/17 Ekim 1901) Bu şiir gerçi Ahmet Haşim'in yayımlanan ilk şiiri değildir. Fakat ilk şiirlerinden biridir. Ahmet Hâşim de ilk şiirini o senenin 7 Mart'ında *Mecmuâ-i Edebiye*'de yayımlamıştır. (nr. 19)

İKİNCİ BÖLÜM

ÜSKÜPTEN İSTANBUL'A, İSTANBUL'DAN PARİS'E

Üsküp'ten İstanbul'a

Yahya Kemal'in hayatındaki bazı önemli seyahatlerin Nisan ayına rastladığı görülüyor. Bunlardan birisi de 1902 yılındaki İstanbul yolculuğudur.

Üvey annesi ve babasıyla aralarındaki geçimsizlik şiddetlenince evden ayrılan Ahmet Âgâh, akrabalarından Humbaracı Yaşar Bey'in Serava kenarındaki konağına gider. Yaşar Bey'in hanımı Eşref Hanım, annesi Nakiye Hanım'ın en iyi arkadaşı olduğu gibi, oğulları Emin ve Ekrem de Ahmet Âgâh'ın arkadaşıdır. Üsküp'ün en eski hanedanlarından birinin reisi olan Yaşar Bey ise, "tam manasıyla Osmanlı, müslüman" "Okuması ve yazması az olmakla beraber tarihe ve tasavvufa meraklı" "edîb bir kimse"dir. Bu aklı başında adam, artık bir delikanlı olan Ahmet Âgâh'ın hayatı ve eğitiminin düzene girmesini sağlamak üzere harekete geçer. Önce, onun bu amaçla İstanbul'a gönderilmesi için bir proje yapar. Sonra babası ve büyükannesi Âdile Hanım'la görüşür. Onları bu konu-

da ikna eder ve yardımlarını sağlar.[26] Ahmet Âgâh'a üst baş alınır, yol tezkeresi hazırlatılır. Delikanlı, ellerini öptüğü babası ve Âdile Hanım'dan yol harçlığını da alınca yeni bir hayata merhaba demek üzere 1902 yılının Nisan'ında Selanik trenine bindirilir. Bir gece Selanik'te kalıp ertesi günü İstanbul'a gidecektir.

Selanik'e varınca istasyonda amcası Ali Bey'i görecek, fakat evine gitmeyecektir. Geceyi Selanik Oteli'nde geçirip ertesi sabah erkenden İstanbul trenine biner. Bu trenle Rumeli'yi boydan boya geçer.

İstanbul'da Taşralı Bir Genç

Ahmet Âgâh, bir sabah Selanik'ten bindiği trenle, yine bir sabah vakti İstanbul'a Sirkeci garına gelir. İstanbul'u ilk defa görmektedir. O günkü uygulama gereği bu şehre, gümrükten girer gibi, yeni bir ülkeye ayak basar gibi yol tezkeresini kontrol ettirerek girecektir. Polislerin kontroller sırasındaki tavrı o gün orada bir şeyi hissetmesini sağlar; o "dışarı"dan gelmiş biridir, bir taşralıdır. Hatıralarda bu durum şöyle ifade ediliyor:

"(...) Sirkeci istasyonuna çıktım. Daha inerken Sultan Abdülhamid usûl-i idâresinin taşralılara karşı muamelesini

---

26 Yaşar Bey, 1919 yılı içinde, İstanbul'da, Kadıköy Bahariye'deki evinde ölmüştür. O günkü bir gazetede bu ölüm haberi ve şahsiyetiyle ilgili şu satırlar yer alacaktır:
"Üsküp eşraf ve hanedanından Humbaracızâde Yaşar Bey bir müddettenberi mübtela olduğu hastalıktan rehâyâb olamayarak dün irtihâl-i dâr-ı naîm eylemiştir. Merhum tarih-i Osmanîde mevki-i mühim işgâl eden Gazi İsa ve İshak Beylerin ahfâdından ve ashâb-ı hayır ve hasenâttan, mütedeyyin ve musallî bir zât idi. Cenazesi bugün, Kadıköyü'nde Bahariye Caddesinde Küçeoğlu Hamamı isâlindeki hanesinden zevâlî saat on ikide kaldırılacaktır. Osmanağa Camiinde namazı ba'de'l-edâ Karacaahmet Mezarlığında defnedilecektir. Cenâb-ı Hak kendisine rahmet, ailesiyle evlâd ve akrabalarına sabır ve âfiyet buyursun." *Tevhîd-i Efkâr*, nr. 2639, 19 Mayıs 1335/1919, s. 2.

hissettim. Yol tezkerelerini muayene eden komiser ve polisler dürüşt ve hoyrattılar. Taşralılara ecnebi muamelesi ediyorlardı. Her taşralı da İstanbul'a giderken bunu hissediyordu."[27]

Münevver Ayaşlı hatıralarının Yahya Kemal'le ilgili bölümünde bu konunun üzerinde duruyor ve bu taşralılık duygusunun ömrü boyunca Yahya Kemal'i terk etmediğini, örnekler vererek ispat etmeye çalışıyor. Hatta onun Paris'e firarını da bu sosyo-psikolojik olguyla açıklamak istiyor.[28] Ayaşlı'nın bu izahı, olayları, olguları yorumlarken sadece bir sebebe aşırı derecede yüklenmiş olmanın sakıncalarını taşıyorsa da, bakışımıza bu boyutu kazandırması bakımından ayrı bir değer ifade etmektedir.

Ahmet Âgâh, o gün bir arabaya binip doğruca Fazlı paşa'ya, büyük annesi Âdile Hanım'ın teyzesi olan Afife Hanımefendi'nin konağına gider. Elini öpmek için huzura çıkarılır. Bu yaşlı ve seçkin kadın, Priştineli Mâlik Paşa'nın kızıdır. Yani, Priştineli Abdurrahman Paşa ile Âdile Hanım'ın annesi Nuriye Hanım'ın kardeşi.

Bu ziyaretin daha Üsküp'teyken planlandığı anlaşılıyor. Afife Hanım'ın kocası Besim Ömer Paşa, o sırada Sinop'ta sürgündedir. Afife Hanım, bir gün sonra, bu genç akrabasını -eğitim işlerini yoluna koyması için- bir uşakla, kardeşi Abdurrahman Paşa'nın oğlu Ali Dâniş Bey'in Nişantaşı'ndaki konağına gönderir. Ahmet Âgâh, terbiye ve ahlâkça temiz olmakla beraber, haris ve bencil bulduğu bu adamın o gün kendisine karşı takındığı tavırdan pek memnun kalmaz. O sıralar Şûrâ-yı Devlet'in sözü geçer reislerinden olan Ali Dâniş Bey, taşradan yeni gel-

---

27 Yahya Kemal, *Çocukluğum Gençliğim Siyasî ve Edebî Hatıralarım*, s. 67.

28 Münevver Ayaşlı, *İşittiklerim Gördüklerim Bildiklerim*, s. 62-67.

miş bu uzak akraba çocuğuna, biraz da ters ve kaba bir şekilde bir hayli nasihat verir. Sonra yanına kendi kâtibini (sekreterini) de katarak Galatasaray Sultanisi müdürü Abdurrahman Şeref Bey'e gönderir.

Aslında çocuk, İstanbul'a, eğitime dâhil olmak için uygun bir zamanda gönderilmemiştir. Neredeyse sene sonu gelecektir. Müdür, gelecek eğitim yılı başında gelmesini, o zaman kaydını yapabileceğini belirtir. Bu kabul edilmeyişi hayatının bir dönüm noktası olarak gören Yahya Kemal, hatıralarında bundan ötürü neredeyse Abdurrahman Şeref Bey'e minnettarlığını ifade edecektir.

Ahmet Âgâh'ın Fazlıpaşa'daki konakta bir geceden fazla misafir kalıp kalmadığı belli değil. O senenin sonbaharına kadar, eniştesi (teyzesinin kocası) Tevfik Bey'le birlikte, Sirkeci'de, Soğuk Çeşme'ye giden tramvay caddesi üzerinde bir pansiyonda kalırlar.

İstanbul'a gelişinden kısa bir süre sonra *Musavver Terakki*'de şiirlerinin yayımlanmaya devam ettiğini görürüz. 8 Mayıs, 15 Mayıs ve 10 Temmuz tarihlerinde bu dergide birer şiiri daha yayımlanır.[29] Bu şiirlerin de "A. Âgâh" ve "Üsküp'ten A. Âgâh" imzasıyla çıkmış olmalarına bakarak, onları henüz Üsküp'ten ayrılmadan önce dergiye gönderdiği sonucunu çıkarabiliriz.

Yeni Bir Kimlik Arayışı: Ahmet Âgâh'tan Âgâh Kemal'e

Ahmet Âgâh'ın İstanbul'a geldikten sonra da şiir ve edebiyatla ilgisinin kesintiye uğramadan devam ettiği anlaşılıyor. Hatta Üsküp'ten tanıdığı bazı arkadaşlarıyla

---

29 Yahya Kemal'in *Musavver Terakki*'de yayımlanan şiirleri için bk.: Âlim Kahraman, "Yahya Kemal'in Bilinmeyen En Eski Şiirleri ve Şiirleri Üzerine Yazılan İlk Yazılar", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul 2003, s. 235-250

edebiyat ve şiir etrafında konuşmak, yazdıklarını onlara okumak için biraraya geldikleri görülüyor.

"1902'de Âgâh'a tekrar İstanbul'da rastladım. Ağabeyim İlyas Cevdet bana onun edebiyat ve bilhassa şiir ile iştigâl ettiğini söylediğinden İstanbul'da, Bâbıâli karşısındaki kahvede, onun delaleti ile görüştüm. Hemşehrim Âgâh'ı çok perişan, çok acınacak bir halde gördüm. Mektebi bırakmış, bir han köşesinde sürünüyormuş. Agâh bana yazdığı şiirleri ve hikâyeleri okumayı, benim de hazırladıklarımı görmek istediğini ağabeyime söylemiş. Ben de cuma günü mektep paydosundan faydalanarak ona yazdıklarımı gösterdim."[30]

Ahmet Âgâh, bu ilk İstanbul döneminde, Üsküp'ten şiirlerini gönderdiği *Musavver Terakki* dışında, *Malumat* ve *İrtikâ* dergileriyle irtibata geçmiştir. O sıralar Malumât'ta "icmâl-i edebî"leri hazırlayan Mehmet Âsaf (Konsolidci Âsaf), onun, şiirlerini dergiye bizzat gelerek bıraktığını, kendisiyle tanışıp arkadaş olduklarını belirtiyor. Öyle zannediyorum ki bu tanışma, şairin 17 Nisan 1903'te *İrtikâ*'da yayımlanan bir şiirine koyduğu ithafa da açıklık kazandırmaktadır: Söz konusu şiir "Mehmet Âsaf'a" ithafıyla çıkmıştır. Mehmet Âsaf bu şiirlerin *Servet* gazetesinin baş yazarı Nazif Surûri Bey'in dikkatini çektiğini, onun "bu çocuk ilerde büyük bir şair olacak" dediğini de ifade ediyor.[31]

24 Temmuz'da *Malumât*'ta, 1 Eylül'de *İrtikâ*'da olmak üzere, 1902 yılında Ahmet Âgâh'ın iki şiirinin yayımlandığını biliyoruz. Bunlardan *İrtikâ*'da yayımlanan ve

---

30 Süleyman Külçe, "Okul Arkadaşım Yahya Kemal", *Millet Gazetesi,* 7 Aralık 1954 (Bkz: Hilmi Yücebaş, *Bütün Cepheleriyle Yahya Kemal*, s. 37)

31 *Age*, s. 41.

Olsun bugün sürûr ile pirâye kâinat
Dolsun bugün hubûr-ı saadetle şeş cihât
Zîrâ bugünde verdi o şâh-ı melek-sıfat
Rûh-i fütûh-i saltanata taze bir hayat
Yâ Rabbi haşre dek yaşasın pâdişâhımız

dizeleriyle başlayan şiir, devrin padişahı için tahta geçişinin (cülus) yıl dönümü vesilesiyle kaleme alınmış, uzun bir övgü ve dua şiiridir. Şiirde, II. Abdülhamid'in hizmetleri arasında eğitime verdiği önem ve o sıralar yapımı devam eden Hicaz Demiryolu da anılmaktadır.[32]

Bu iki şiirde dikkati çeken bir durum da, şairin yeni bir imza kullanmaya başlamış olmasıdır. Belli ki şair, Ahmet Âgâh'ı Üsküp'te bırakmıştır. İstanbul'da kendine yeni bir isim, bir nevi yeni kimlik belirlemiştir. Artık o Agâh Kemal'dir. Âgâh, doğduğunda kendisine verilen isimdir. Öyle anlaşılıyor ki, ailesinin kendisine verdiği Ahmet Âgâh isminin daha çok Âgâh'ı ile tanınıyor, çağrılıyordu. O, bu isme Kemal'i eklemişti. Kemal, tesadüfi olarak seçilmiş bir isim değildir. Bu isim o dönemde, aydın zümre arasında mevcut olan bir hassasiyeti karşılıyordu ve doğrudan doğruya Namık Kemal'in karizmatik kimliğine göndermede bulunuyordu. Ondaki bu etkinin kaynağını, Üsküp dönemine ait bazı motiflere ve özellikle de kişiliğiyle kendisini etkilediğini bildiğimiz Râgıp Efendi'ye kadar götürmek mümkün. Fakat şâir için yeni bir duruma işaret ettiğine de şüphe yok. İsmine dahil ettiği Kemal ile devrin padişahına yazdığı methiye beraberce ele alındığı zaman Yahya Kemal'in o sıralar hangi duygular arasında gidip geldiği, iç dünyasında nasıl bir ikilemin uçlarını taşıdığı daha iyi görülecektir.

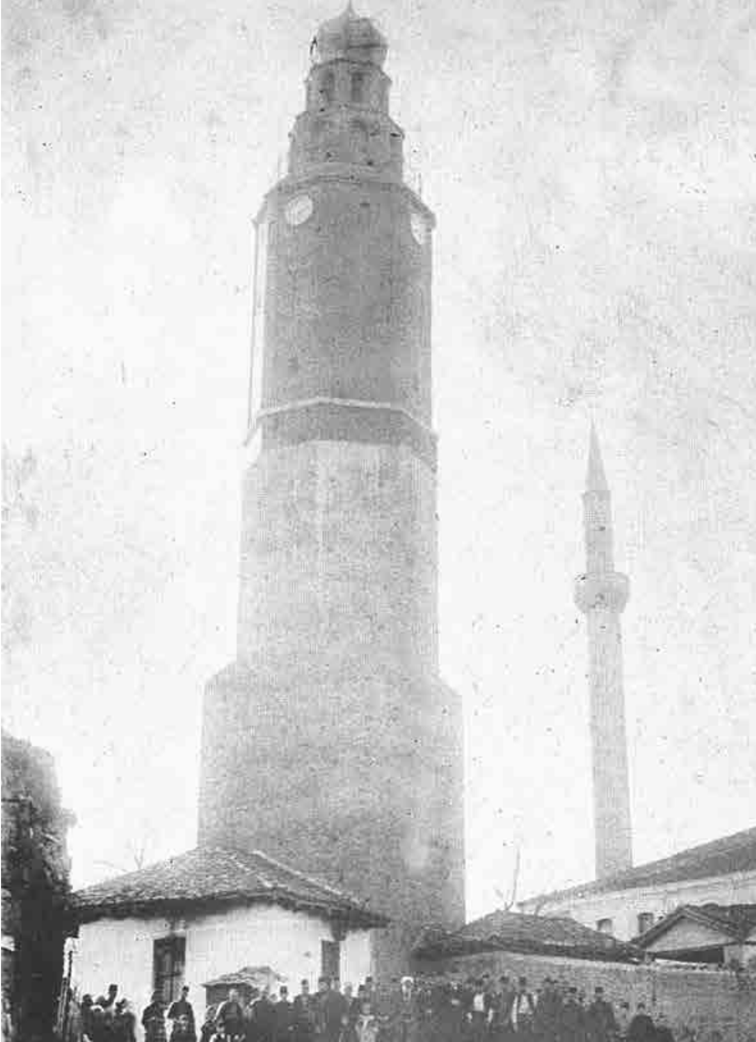
32 Yahya Kemal, *Bitmemiş Şiirler*, s. 79.

İrtikâ'da yayımlanan şiire koyduğu imzada, şairin babasıyla ilgili bir ayrıntı da var: "Üsküp Belediye Reisi İbrahim Naci Beyzade Âgâh Kemal" Bu ayrıntı bize, bir ara belediye başkanlığı yaptığı bilinen İbrahim Naci Bey'in hangi tarihte bu görevde bulunduğu konusunda bir ipucu vermiş oluyor. Reşat Beyatlı da Yahya Kemal Üsküp'ten ayrılırken babasının belediye başkanı olduğunu belirtir. İbrahim Naci Bey, Belediye başkanlığı sırasında, Üsküp'teki saat kulesinin tamirinde ve belediyeye ait işlerindeki gayretinden dolayı taltif edilmiştir. (26 Zilhicce 1319/5 Nisan 1902) O gün çekilmiş bir fotoğraf halen eldedir.

İstanbul'a geldikten sonra, onun edebî zevkinde de bazı gelişmeler kendini hissettirecektir. Gözleri biraz etrafa açıldığı sıralarda eline Tevfik Fikret'in *Rübâb-ı Şikeste*'si geçecek ve Selanik'te haz alamadığı bu "yeni" şiir, bu sefer kendisini kuvvetle saracaktır. Tesir o kadar kuvvetlidir ki, Muallim Naci, Abdülhak Hâmid ve Recâizâde Ekrem gözünde bir anda geçmişe ait isimler haline geleceklerdir. Tevfik Fikret'in şiiri, aynı zamanda, onun Cenap Sahabettin ve diğer yeni şairleri kavramasında rehber görevi üstlenecektir. Bu edebiyat hareketiyle meşguliyet onu, kendi ifadesiyle söylersek bir kelime Fransızca bilmeden alafrangalaştıracaktır.

1902 yılı sonbaharında Âgâh Kemal'in niçin gidip Galatasaray Sultânisi'ne veya başka bir liseye kaydını yaptırmadığı pek açık değil. Anlaşıldığı kadarıyla kendisini serbest hayatın akışına bırakmıştır. Akrabaları da yeteri kadar üzerinde durmamış olmalı bu konunun.

Âgâh Kemal, o senenin sonbaharında, bir gün eşyalarını alıp Boğaziçi vapuruna binerek kışı geçireceği Sarıyer'deki bir akraba evine doğru yollanır. Sarıyer deresinin kenarında, o zamanki köyün bittiği yerde bulunan bu

İbrahim Naci Beyin üsküp belediye başkanlığı sırasında
tamir ettirdiği saat kulesi

Üsküp'teki saat kulesinin tamiri günlerine ait bir başka fotoğraf

köşkte Ali Dâniş Bey'in en küçük kardeşi İbrahim Bey oturmaktadır. İbrahim Bey işret ve mûsikî düşkünü bir adamdır. Devrin mûsikî üstatlarından Kânûnî Arif Bey'in (1862-1911)[33] de hazır bulunduğu bu gecelerde Âgâh Kemal saz âlemini, söze karışmalarına nadiren izin verilen, bir köşedeki gençler grubu içinde izlemektedir. Böylece mûsikî zevki gelişmekte, sohbetten istifade etmektedir. Şair olduğu öğrenilmiş olmalı ki, Arif Bey kendisinden Kalender'e dair bir güfte ister. O da bu isteği şu parçayla yerine getirir:

Bu hayâtın elem ü derdini tâ key çekelim
Ah gel bari Kalender'de biraz mey çekelim
Hây ü hûy-i feleğin rağmına hey hey çekelim
Ah gel bari Kalenderde biraz mey çekelim

Şiirleri Üzerine Yazılan İlk Yazılar

"Konsolidci" lakabıyla da tanınan Mehmet Âsaf, o yıllarda *Malumat* dergisinin "İcmâl-i Edebî" sayfalarında, Âgâh Kemal'in şiirleri üzerine yazdığı bazı satırlara da yer vermiştir. Şairin *Terâne-i Rûh* ve *Safvet Nezihi* şiirleri dolayısıyla yazılan bu satırlar eleştiri değeri taşımayan duygusal birer değini niteliğindedir. Ancak o günlere ait bir havayı yansıtması ve şair hakkında "fıtrî bir istidât", "her şiiriyle bir eser-i terakki gösteriyor" gibi ifadelere yer vermesiyle dikkat çekicidir. Ayrıca bu değiniler, ileride, kendisi için yazılan yazı ve eserlerin sayısı binlere ulaşacak olan Yahya Kemal hakkında basında çıkan ilk yazılardır. Bu sebeple coşku yüklü o satırlardan, -*Hâtıra* şiirinin yeni

33 Yahya Kemal hakkındaki bazı çalışmalarda bu kişi meşhur Hacı Ârif Bey'le (1831-1885) karıştırılmaktadır.

bir versiyonu olarak yazılmış- *Terâne-i Ruh* hakkındaki bölümü buraya aktarıyoruz:

"Ruh-nüvâz, hissiyât-perver bir bûy-i edeb istişmâm etmek ister misiniz? Açınız Malumat'ı! Âgâh Kemal'in Terâne-i Rûh'unu okuyunuz! Aferin şaire! Her şiiriyle bir eser-i terakkî gösteriyor. Bunu yalnız ben söylemiyorum. Âgâh Kemal'in eserlerini yalnız ben takdir etmiyorum. Malumat'ın bu haftaki şiirlerini okuyan bir zat, sevgili bir şairimiz dahi:

-Âgâh Kemal Bey hakikaten güzel yazıyor, hele bu manzûmesi pek hoş.

dediler. Memnun oldum. Âgâh Kemal de bu türlü bir takdire mazhariyetinden cidden sevindi, iftihar etti. Âgâh Kemal'in Terâne-i Rûh'u şöyle başlıyor:

Hâtır-güzârın olsun o aşk-ı safâ-nisâr
O an-ı pür-garâm hayatında ey nigâr!
Yâd et o demleri güzer ettikçe nev-bahâr
Kalsın bu hatıra sana bir hoşça yadigâr
Dildâden ölse de sana hâtır-nişân olur

Nasıl buldunuz? Pek güzel, pek latif, pek samimi değil mi? Manzûmenin diğer parçalarını bu sayfaya nakl-i iktibasa hâcet görmüyorum. Çünkü Malumat'ımızın geçen haftaki nüshasında büyük bir lezzetle okundu. Fıtrî bir istidât-ı şi'riyeye mahzar olan Âgâh Kemal'i latif şiirler inşâdındaki muvaffakiyetinden dolayı tebrik ederim." Mehmet Âsaf.[34]

Paris'e Kaçışı Hazırlayan Şartlar

Yahya Kemal, kendisini Paris "fîrâr"ına hazırlayan ortamı hatıralarında anlatmıştır. Anlatılanlar tahlilci bir

34 *Musavver Malumat,* nr. 379, 20 Mart 1319/2 Nisan 1903.

gözle incelediğinde bu kaçışın birbiriyle bağlantılı edebî, sosyal, siyasî, psikolojik ve pratik bazı sebeplere dayandığı görülecektir.

Onun Paris'le ilgili ilk izlenimleri, Selanik'te bulunduğu 1897 yılına kadar uzanır. Halasının kocası Nail Bey dolayısıyla babasının da bir süre aralarına katıldığı Selanik'teki çevrede duyduklarından, on iki-on üç yaşındaki çocuğun Paris hakkında zihninde kalanlar şunlardır:

"(…) Aynı zamanda da Selanik gençlerinden bazılarının Paris'e firar ettiklerini ve bunlardan birinin Halil Efendizâde Emin Bey olduğunu ve büyük pek büyük, Namık Kemal gibi büyük bir adamın İstanbul'dan Paris'e kaçtığını, peşinden birçok gençleri sürüklediğini, Avrupa'dan memlekete gizli gizli gazeteler girdiğini mübhem ve tahlil edemediğim bir sır olarak, öğrenmiştim."[35]

Edebiyattaki etki, İstanbul'a geldikten sonra dünyasına girdiği Edebiyât-ı Cedide ekolünden gelmektedir. Tevfik Fikret, Halit Ziya gibi şair ve yazarların eserlerinden yansıyan havayla, Fransızca'dan tercüme edilmiş romanlarda okuyup tanıdığı bir âlemin kuvvetle özlemini çekmeye başlar:

"Bilhassa Paris hayalimin fevkinde bir yıldız gibi parlıyordu. Manakyan'ın tiyatrosunda *La Dame aux Camelias*'yı görmüştüm. Romanını okumuş ve ağlamıştım. Bu aşk serencâmının kahramanı Armand Duval ve o hazin Marguerite Gautier aşklarının geçtiği o bulvarlarla, o tiyatro localarıyla, o Bougival sayfiyesiyle, visâlleriyle ve ayrılıklarıyla gözümde tütüyordu."[36]

Edebiyattan gelen etki konusunda Tanpınar da "Kendisi bu kaçışta Ahmed Şuayıb'ın *Hayat ve Kitaplar*'ının

---

35 *Hatıralarım,* s. 60.
36 Age, s.74-75.

verdiği heyecanın bir payı olduğunu birkaç defa bana söylemişti"[37] demektedir.

İçinde yaşadığı sosyal ortam, II. Abdülhamid'in kurmuş olduğu hafiyelik sisteminin baskısı altındadır. Bu hava bireysel psikolojiye ürküntü olarak yansımaktadır. Âgâh Kemal'de buna, daha ilk geldiği gün hissettiği yabancı görülme, dışlanmış olma duygusu da eklenmektedir. Münevver Ayaşlı'nın bu konudaki yorumuna daha önce değinmiştik. Burada, bu sosyo-psikolojik olguya gönderme kabul edilebilecek bir ayrıntıya işaret edelim: Süheyl Ünver'e anlattığına göre, İstanbul'a ilk geldiğinde şairin konuşmasındaki yöresel özelliklerle çocuklar alay etmişlerdir.[38]

Kendisinde ortaya çıkmaya başlayan muhalefet duygusu, pratikte de bir şahsın telkinleriyle tam bir bilinç haline gelmeye, siyasî bir çehre kazanmaya başlar. Bu şahıs, o kışı geçirdiği Sarıyer'deki köşkün sürekli simalarından Serezli Şekip Bey'dir. Şekip Bey, kişiliğiyle biraz Râgıp Efendi'yi hatırlatmaktadır. Siyasî fikirlerinden dolayı bir ara Paris'e kaçmış, dönüşünde ise ordudan uzaklaştırılmış biridir. Onu Râgıp Efendi'den ayıran taraf, kozmopolitliğidir. Ragıp Efendi'de kendini hissettiren yerliliğe karşılık Şekip Bey tamamen Avrupalılaşmış bir kafa yapısına sahiptir. Müslümanlığa, Osmanlılığa, hatta Türklüğe velhasıl bütün yerli değerlere düşmandır. Etrafında topladığı aile gençlerine bu fikirlerini aşılamakta da oldukça başarılıdır. Onlara tavsiyesi, bir yolunu bulup Paris'e kaçmaları ve orada yaşamalarıdır.

Âgâh Kemal bu adamın fikir ve telkinlerinden bir hayli etkilenir, Asya ahlâkından nefret etmeye başlar. Doğulu

---

37 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yahya Kemal*, s. 60.
38 A. Süheyl Ünver, *Yahya Kemal'in Dünyası,* s. 89.

göreneklere sahip bir toplumun “sokakta, tramvayda, köprüde, her yerde” gençleri didikleyen bakışı altında yaşamak kendisini bir cendere gibi sıkmakta ve isyan ettirmektedir. “Memleketi zindan, Avrupa’yı nurlu bir âlem” gibi görmeye başlamıştır.

Kışı Sarıyer’deki akraba evinde geçirdikten sonra kendi başına hareket etmeye başlar ve önce Hidayet’in Bağı’na giden yol üzerinde küçük bir ev kiralar, daha sonra ise Kadıköyü’nde bir Alman pansiyonuna geçer.

1903 yılının Nisan ve Mayıs ayları içinde, Âgâh Kemal’in Edebiyât-i Cedîde şairleri tarzında yazdığı yeni şiirlerini, *İrtika* dergisinde ardarda yayımladığını görüyoruz. Bu şiirlerden bir iki tanesi *Malumat* dergisinde de çıkar:

Elvâh-ı Şuhûr

MART

-Mehmet Âsaf’a-

Bâzan güneşli, bâzı ratîb sisli bir hava
Solgun bulutların mevecâtıyla cilve-rîz
Afâk lâciverd, bütün gök, bütün deniz
Bir zıll-ı mübki’-î asabiyetle rû-nümâ

Pejmürde hâl ağaçların üstünde rüzgâr
Bâzan latif, bâzı gıriv-bâr, muhtazır
Bir refref-i bârid ile ağsânı titretir
Meyl-i hazâret eyleyen ölgün vüreykalar

Âzürde bir tahassüs ile ra’şedâr olur
Az sonra dağları şegaf-engîz-i şî’r eden
Sünbül, menekşe müjde-resân-ı bahâr olur.

“Kuşlar zavallı yavrucağızlar”* bu levhadan,
Dilşâd olur ve kırlara doğru şikeste-per
Bir zevk-i zümridîn ile perrân olur gider .

(İrtika, 4 Nisan 1319; *Malûmat*, 5 Nisan 1319; *Bitmemiş Şiirler*, 77)
* Tevfik Fikret’in “Mart” manzumesinden.

Paris’e Kaçış

İstanbul’daki bu avare taşra genci, kendi ifadesiyle, bir Paris sevdasına tutulmuş, tek kelime Fransızca bilmediği halde yalnız başına Paris’e kaçmaya karar vermiştir. Bunun için Selanik’e vizeli bir pasaportla, dostu Şekip Bey’in, derdini anlatabilmesi için gemi kaptanına hitaben Fransızca olarak yazdığı bir mektubu cebine koyar. Bütün varını yoğunu içine sığdırdığı bavulu bir hamalın sırtına yükleyip Galata Gümrüğü’ndeki Messagerie Maritime Kumpanyası’nın Memphis vapuruna doğru yollanır. 1903 Temmuzunun son günleridir. Gemiye binmeden önce iki noktada pasaport kontrolünden geçer. Büyük bir korku ve heyecan içindedir. Fakat o günlerde, Selanik’e giden birçok talebenin bulunması, bu yaşta bir gencin tek başına seyahat ediyor olmasını dikkat çekici görünmekten bir parça kurtarmaktadır. Güverteye çıktıktan sonra rahat bir nefes alır. Artık “hür Fransa” bayrağının gölgesi altındadır.

Güvertede tanıştıkları ve çat pat Türkçe bilen Etienne Flagé adındaki Fransız genci vasıtasıyla mektubunu gemi kaptanına ulaştırır. Kaptan, yaşının küçüklüğünden dolayı (on sekiz yaşındadır) ailesinin talebi olursa teslim etmeye mecbur kalacağını söylemiştir. Fakat Âgâh Kemal bütün gemileri yakmıştır artık; vapurdan çıkarılma tehlikesi hâlinde denize atlayarak intihar etmeyi bile düşün-

mektedir. Gelişmelerden haberdar olan gemi yolcularına kararlılığını göstermek için vapurdaki dönme gençleri ve diğer Türkleri hayrette bırakacak bir davranışta bulunur: Bir müslüman gencinin şapka giymesinin en müthiş bir manzara olduğu o senelerde Etienne Flagé'nin bir şapkasını giyip yolcular arasında dolaşmaya başlar.

Selanik limanında gemiye gelen bazı sivil memurlar, sanki eksik kalmış bir işlemin tamamlanması içinmiş gibi, yumuşak bir dille, onu gemi dışına çağırırlar. Onlara karşı da şok edici bir tavır sergiler: "Efendi! Ben Avrupa'ya firar ediyorum, orada Sultan Abdülhamid aleyhinde yazı yazacağım, bu vapurdan inmem, indirmek elinizde ise indiriniz!" der. Bu sözlerin bu kadar açık söylenmesi hafiyelerin bile yüzünü sarartacak, bütün hesapları bozacak bir korkunçluğa sahiptir. Onu bırakıp giderler. Gemi kaptanı da bu gencin teslimi yolundaki başvuruyu, suçluluğuyla ilgili bir mahkeme kararı getirilmesini isteyerek geri çevirince gemiden alınma tehlikesini atlatmış olur. Ertesi gün öğleye doğru gemi Selanik limanından hareket eder.

Yolculuğun bundan sonraki bölümü zevkli geçmeye başlar. Uğradıkları liman şehirlerinden birinde -ünlü tarihçi Nâimâ'nın mezarının orada bulunduğunu çok sonra öğreneceği- Osmanlılar'ın Balla Badra (Balya Badra) dedikleri Patras'ta, Marsilya'ya varmayı beklemeden, büyük bir hevesle, pahalı ve kötü bir hasır şapka satın alır.

Bu yolculuk esnasında Âgâh Kemal'in kafası bir taraftan da şiirle meşguldür. Marsilya'ya kadar Akdeniz'de geçen yolculuğunu bazı mısralarla ifadelendirmeye başlar. Söylediği bu mısralarda, hürriyet duyguları ve onun uğrunda vatandan ayrılışın inleyişleri dile getirilmektedir.[39]

---

39 Yahya Kemal, *Mektuplar Makaleler*, s. 26.

Marsilya'da gemiden indikten sonra bir gece orada bir otelde kalır. Yabancı bir diyarda geçirdiği bu ilk gece, üzerinde unutulmaz, acı etkiler bırakır. Orada eğlenmeden bir marşandizle hemen Paris'e geçer.

"Yahya Kemal" Adının Ortaya Çıkışı

Paris dönemi için ayrı bir bölüm açmadan önce bir meseleye açıklık kazandırmaya çalışalım. Reşat Beyatlı, ağabeyinin Yahya Kemal adını, "İstanbul'dan Paris'e giderken İstibdat korkusuyla hüviyetini kaybettirmek için" aldığını belirtiyor.[40] Yahya Kemal ise, yıllar sonra kendisine sorulan bir soruya cevap verirken böyle bir konuya hiç girmeden, sanki bu ismi alışı anlık bir kararın sonucuymuş gibi şu açıklamayı yapmaktadır: "Vaktiyle bir gazetede yazılar yazıyordum. Birgün baş makale yazmam icap etti. Yahya Kemal diye imza attım. Bunun üzerine ismim Yahya Kemal olup çıktı." [41] Bu sözler Yahya Kemal ismini yazılarında kullanmaya başladığı çok sonraki bir döneme işaret etmektedir.

Reşat Beyatlı'nın sözlerini sahihleştirecek ikinci bir kaynağımız olmadığından, şairin daha Paris'e giderken böyle bir isim değişikliği yapıp yapmadığını kesinleştiremiyoruz. Paris'teyken Yahya Kemal adını kullanmaya başladığı anlamını taşıyan bazı izler mevcuttur. A. Şinasi Hisar, Paris'te beraber oldukları dönemi anlatırken, Vachette kahvehanesindeki bir garsonun, Jean Moréas için olduğu gibi, bir gün, şair olduğunu öğrendiği Yahya Kemal şerefine de, Fransızca olarak şu iki dizeyi söylediğini belirtmektedir:

---

40 Mustafa Baydar, *Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar*, s. 47.
41 Sermet Sami Uysal, *Yahya Kemal'le Sohbetler*, s. 38.

Le poéte Yahya Kemal
Est un formidable animal[42]

Görüleceği üzere bu dizelerde şairin adı Yahya Kemal olarak geçmektedir. Hisar'ın, aradan uzun yıllar geçtikten sonra, Yahya Kemal adının tamamen yerleşmiş olduğu bir dönemde kaleme aldığı bu yazıda, bir düzeltme yapmayı doğal görerek Âgâh Kemal yerine Yahya Kemal yazıp yazmadığını bilemiyoruz. Şairin bu yıllardaki yazışmalarına baktığımızda ise, karşımıza çıkan durum şudur: Babasına Paris'ten yazdığı kartlarda Âgâh Kemal veya sadece Kemal adı geçmektedir. Metinleri yayımlanan bu döneme ait kartlardan iki tanesinin (Mahir Bey'e yazılan 20 Şubat 1904 tarihli ve A. Şinasi Hisar'a yazıldığı tahmin edilen 23 Ağustos 1910 tarihli kartların) birer yüzlerinde yazılı olduğu görülen "Yahya Kemal" kaydının[43] ise kartın orijinaline ait olmayıp kart sahibince sonradan eklenmiş açıklayıcı bir not olduğu anlaşılıyor.[44] Ayrıca 1911'de bile Âgâh Kemal adını kullandığı, babasına yazdığı 5 Haziran 1911 tarihli mektubundan anlaşılıyor.[45]

Bu belirsizliğe rağmen hayatının yeni bir safhasını başlatan Paris döneminden itibaren kendisinden Yahya Kemal olarak bahsetmeyi uygun buluyoruz.

---

42 Abdülhak Şinasi Hisar, *Yahya Kemal'e Veda*, s. 163-164.
43 "Yahya Kemal'in Babasına ve Dostlarına Yazdığı Bazı Kart ve Mektuplar", *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, s. 181, 183.
44 "Yahya Kemal'in El Yazısıyla Mektup ve Kartlarından Örnekler" *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, s. 361, 364.
45 *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, s. 185.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PARİS YILLARI

Sıkıntılarla Geçen İlk Aylar

Yahya Kemal, Marsilya'da bir otel odasında geçirdiği perişan geceden sonra trenle Paris'e geçmişti. Netlik kazandırılamamamasına rağmen, yazdıklarından, Paris'e vardıktan kısa bir süre sonra, kendileriyle bir ideali paylaştığını kabul ettiği Jön Türkler'le tanıştığı anlaşılıyor. Fakat henüz çok genç bir yaştadır ve elinde fazla parası yoktur. Diğer Genç Türkler o kadar olmamakla beraber, reisleri durumundaki Ahmet Rıza Bey, Paris'te sefalete düşmüş Türkler'e karşı oldukça acımasız davranmakta ve böylelerinden uzak durmaktadır.[46] Birden bire kendisini sefaletin eşiğinde bulan genç adamın yapacağı tek şey, güçlü-

---

46 Yahya Kemal, kendisinden bir süre sonra, 1903 kışında perişan ve parasız bir şekilde Paris'e gelecek olan Şekip Bey'in durumunu ve Ahmet Rıza Bey'in ona olan tavrını şöyle anlatıyor: "1903 kışında Şekip İstanbul'dan gelmişti. Beş parasız, üstü başı perişan, başında kalıbını ve rengini kaybetmiş bir kasket, tıraşı gecikmiş, adetâ gözleri fersiz, aç kalmak korkusuyla telaşlı ve mükedderdi. Ona birkaç gün barınacak bir oda arıyorduk. (...) Ahmet Rıza Bey ifratla hasis, parasız kimselerden müteneffir, hele kendisinden bir yardım isteyeceğini vehmettiği firarilere düşman olan bir adamdı. (...) Şekip'e de öyle müthiş davrandı ve onun bütün hayatında vatandan ve milliyetinden ayrılmasına ve Fransız olmasına sebep oldu." (*Siyasî ve Edebî Portreler*, s. 128-129)

ğüne rağmen ailesiyle haberleşmenin bir yolunu bulmak[47] ve onları eğitim amacıyla Paris'e geldiğine inandırarak yardımlarını sağlamaktır. Bunun gerçekleşmesi ise neredeyse iki ayını alacaktır:

"Üsküp'te bulunan babamla muhabere etmeğe muvaffak olmuş ve Paris'te tahsil etmek üzere her ay yüz frank gelebilmesini temin etmiştim. Açık denizde boğulmak (tehlikesini geçiren) bir insan birçok yüzdükten sonra kırık bir sandal parçasına yapıştığı zaman nasıl dünyaya yeniden gelirse, ve nasıl bir saadet duyarsa ben de, babamdan her ay Paris'e gelebilecek bu yüz frankı bulunca, birdenbire öyle dirilmiş ve öyle mes'ud olmuştum."[48]

Eylül 1903'te ailesinden ilk mektupla beraber ilk yüz frangı aldıktan sonra Rue des Ecoles'de, 32 numaradaki bir talebe otelinde küçücük bir oda kiralar.[49] Banyo yapar, traş olur, yeni çamaşırlarını giyer. Kendine bir çeki düzen verdikten sonra hür bir insan olarak binlerce gencin arasına karışacağı Quartier Latin'deki D'arcure kahvesine gider, bir kanepeye oturup bir sütlü kahve söyler. Türk var mı diye etrafına bakınmaktadır. Fakat o yıllarda Paris'te yaşayan Türkler şu iki kategoriden birine girmektedir: Hükümetten yana olanlar ve hükümetin düşmanı olanlar. Kafasında taşıdığı düşünce ve duygular onu her-

---

47 Evrenoszâdelerden Mahir Bey'e gönderdiği 20 Şubat 1904 tarihli kartpostalda Osmanlı Hükümetince haberleşme ve mektuplaşma izni tanındığını ifade eden satırlar bulunmaktadır: "Hükümet-i seniyyenin muhaberât ve mürâselâtıma müsadesi olduğundan..." ("Yahya Kemal'in Babasına ve Dostlarına Yazdığı Bazı Kart ve Mektuplar", *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, s. 181)

48 Yahya Kemal, *Çocukluğum Gençliğim Siyasî ve Edebî Hatıralarım*, s. 196.

49 Taha Toros Yahya Kemal'den 36 yıl sonra Paris'e giden Cahit Sıtkı Tarancı'nın da aynı odada kaldığını belirterek, "Bir rastlantı mıdır, yoksa şairce bir özlem mi bilemiyoruz" der. (*Türk Edebiyatından Altı Renkli Portre*, s. 199'da 2 numaralı dipnot)

şeyi konuşan hür bir insan gibi yaşamaya doğru çekiyorsa da bunun tehlikeli bir yol olduğu bellidir: Babasına söz verdiği gibi Paris'te sadece eğitimiyle meşgul olmadığı takdirde yüz franklık gelirinin tehlikeye girmesi ve sefalete düşmesi kaçınılmazdır:

"Hakikat böyle iken yine genç kafamdaki fikir atılışlarına mukavemet edemiyordum. Firarımın acıklı sergüzeşti kafamı uslandırmamıştı. Bütün varlığımla siyasî hayata atılmak heveslerimi yenemiyordum."[50]

Meaux Koleji'nde Bir Yıl

Yahya Kemal, 1903 Eylülünün başında, Ahmet Rıza Bey'in Monge Meydanı 4 numaradaki apartmanında yapılan haftalık toplantıda Dr. Abdullah Cevdet, Dr. Nâzım ve Hüseyin Sîret gibi Genç Türkler'i tanır. O gün akşam Lüksemburg Bahçesi'nde tek başına dolaşırken Abdullah Cevdet'le tekrar karşılaşır. Yanında sarışın, iri yarı bir genç vardır. Kazan Türklerinden olan bu gencin Paris'e hukuk tahsili için gelmiş olan Sadrettin Maksudof Efendi (Sadri Maksudî Arsal) olduğunu öğrenir. Gezmeye üçü beraber devam ederler. Şiir çalışmaları da bulunan Abdullah Cevdet, İstanbul'dan yeni gelmiş olan Yahya Kemal'e merakla Tevfık Fikret, Halit Ziya ve Cenab Şahabettin'in göstermiş oldukları edebî başarı hakkında sorular sorar.

Yahya Kemal, Paris'te sıkıntıyla geçen ilk ayları içinde bir iki manzume söylemiştir. Abdullah Cevdet ile beraber, yine o sıralarda tanıştıkları Jön Türklerden Sami Paşazade Sezai Bey, Hüseyin Sîret ve Abdülhalim Memduh gibi yazar ve şairler, Yahya Kemal'i önce fazla ciddiye

---

50 Yahya Kemal, *Çocukluğum Gençliğim Siyasî ve Edebî Hatıralarım*, s. 198.

almazlarsa da[51] tanıdıkça onun şiirdeki kabiliyetini takdir etmiş, buna ilgi göstermişlerdir. Özellikle Abdülhalim Memduh, o sıralarda Paris'te ölen Damat Mahmud Paşa için, Edebiyât-ı Cedide dilinin havası içinde yazdığı bir mezar kitabesini pek kuvvetli bulur. Bu tarz şiire o sıralar değer verilmekte olduğundan genç şair gözlerinde birden bire büyür.[52] *Hayd Park* başlıklı şiirinin tashihinde bu genç şairden yardım ister. Fırsat düştükçe de, bu şiir üzerinde Yahya Kemal'in yaptığı başarılı bazı tashihleri hayranlıkla dile getirmiştir. Fakat genç şaire, Paris'te izlemesi gereken yol konusunda, o sıralar en faydalı uyarıyı yapan kişi Abdullah Cevdet olmuştur. Daha Luksemburg Bahçesi'ndeki karşılaşmalarında bir kelime Fransızca bilmemesinin önemli bir eksiklik olduğunu belirten Abdullah Cevdet ona, Quartier Latin'de vakit geçirmeyip en kısa zamanda bu dili öğrenmesi tavsiyesini yapar. Bunun için ise bir koleje girmesi gerektiğini söyler. Bu tavsiyeyi yerinde bulan Yahya Kemal, Paris'e üç saat mesafede bulunan Collège de Meaux'ya yatılı öğrenci olarak kaydını yaptırır. (Aralık 1903)[53] Babasına gönderdiği kartpostalların elde bulunan en eski tarihlilerinde, bu okula yapılacak masrafların karşılanması konusu önemli bir yer tutar.[54]

---

51 Yahya Kemal, *Mektuplar Makaleler*, s. 26.

52 Age, s. 26.

53 Böylece bir gelenek tekrarlanmış olur. 1835'te Paris elçiliğine gönderilen Reşit Paşa, yanında götürdüğü Âli Paşa'yı, Fransızca öğrenmesi için, o günün şartlarında Paris'e bir günlük mesafede bulunan Fontenay aux-Roses'deki en önemli okullardan birine, Cizvit papazlarının idare ettiği College Saint Barbe'a yerleştirmiştir önce. On dört sene sonra Şinasi de Paris öncesi ilk iki üç yılını, eğitim amaçlı olarak bu şehirde geçirir.

54 Metin Akar, "Yahya Kemal'in Kartpostalları", *Doğumunun 100. Yılında Yahya Kemal Beyatlı*, s. 40 (Yahya Kemal'in babasına gönderdiği kartpostallar daha sonra yayımlanan *Pek Sevgili Beybabacığım* kitabında fotoğraflarıyla yer almıştır)

Meaux Koleji, Bossuet gibi bir şahsiyetin burada piskoposluk yapmasıyla tanınmıştır. Bossuet, Türkiye'de Telamak adlı eğitici romanıyla tanınan Fénelon'la giriştiği kalem mücadeleleriyle ün yapmıştır. O sıralarda, üslubunun sert ve gagalayıcı olmasından dolayı kendisine Aigle de Meaux (Meaux Kartalı) denilmektedir.

Bu kolejde okuduğu süre içinde tatillerde Paris'e geldiği anlaşılan[55] Yahya Kemal bunun dışında bütün senesini hummalı bir çalışmayla geçirmiştir. Hemen her gece tiyatroya gitmek, şiir okuma toplantılarını kaçırmamak, büyük şairlerin hayatını okumak kendisini Fransızca'nın olduğu kadar yeni bir kültür dünyasının da içine sokmaktadır. Türkçe'den Fransızca'ya geçmesinin değiştirici etkisini, hatıralarında, "bir küreden başka bir küreye geçmek" olarak ifade eder. Bir yıl sonra Kolej'den Paris'e tamamen döndüğü zaman, İstanbul'dan beri hayran olduğu Edebiyât-ı Cedide şiiri ona "Fransızca'nın gölgesi, ihtirassız, zevksiz, köksüz, acemice" görünecektir. İçinde yeni bir şiirin arayışı başlamıştır, fakat bu şiiri bir türlü keşfedememektedir. Böylece yazmaktan kesilir. Artık o, kendi yolunun başında, ortaya koyacağı şiirin bir acemisi gibi durmaktadır.

Yahya Kemal'in babasına Meaux Koleji döneminde gönderdiği elde bulunan kartpostallar[56] ve mektuplarda dikkat çeken birkaç noktaya da değinelim. İbrahim Naci Bey, o sıralarda Selanik'te yayımlanan (sonradan *Yeni Asır* adıyla İzmir'de yayımına devam edecek olan) *Asır* gazetesini oğluna devamlı göndermekte, ondan, bunları birikti-

---

55 Huzûr-ı Pederîye- 6 (Ocak) 1904
Peder-i âl-i kadrim efendim hazretleri
Senebaşı yortusu münasebetiyle mektep tatil olduğundan beş-altı gün Paris'te kalmağa mecbur oldum. Ancak bugün mektebe avdet ettim (Metin Akar, *age*, s. 161)

56 Metin Akar, age, s. 157-183; *Pek Sevgili Beybabacığım.*

rip bir koleksiyon yapmasını istemektedir. Bazı kartlarda Yahya Kemal araya padişahı yüceltici cümleleri özellikle sıkıştırmakta, belki de bu yolla Paris'teki varlığını hükümet nezdinde meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Paris'in havasının kendisine yaramadığından bahsetmekte, içecek doğru dürüst su bulunmadığından şikayet ederek İstanbul'un sularına özlemini dile getirmektedir. Yahya Kemal'in zaman zaman sıhhati bozulmaktadır. Romatizmaya tutulmuştur. Bir ara, yirmilik dişi çıkarken hayli rahatsızlanmış, Paris Dişçilik Okulu'nda bir operasyon geçirmiştir. Ekim'de iki yıllık eğitim süresi bulunan Science Politique'e girme niyetindedir. Hava değişimi için yaz ayları içinde İsviçre'ye gitmeyi tasarlamaktadır. (Bu seyahatin o sene gerçekleşmediği anlaşılıyor.) Yine kartlardaki ifadelerden anlaşıldığına göre Nisan 1904'te Üsküp'te ardarda yer sarsıntıları olmuştur. 9 Mayıs 1904 tarihli karttaki şu ifade de ilgi çekicidir: "Memuriyet-i sâbıka-yi pederi kimin uhdesine tevdî buyruldu?" Babasına sorduğu bu sualdeki "memuriyet-i sabıka" İbrahim Naci Bey'in belediye başkanlığı görevi midir? İbrahim Naci Bey'in belediye başkanlığı görevinden ne zaman ayrıldığını tam olarak tespit edemedik. Yahya Kemal'in Paris'ten yazdığı ve elde bulunan en eski tarihli kartlarında bile (19 Kasım 1903) babasının adresi "İcra Memuru (...) İbrahim Naci Beyefendi (...)"dir.[57]

Gençtürk Çevreleri: 1903-1908

Yahya Kemal, ilk yıllarda daha sık, giderek daha seyrek devam ettiği Jöntürk ortamlarını genel olarak üç ayrı çevre olarak belirtir. Bunlardan ilki Ahmet Rıza Bey'in

57 *Pek Sevgili Beybabacığım/ Yahya Kemal'den Babasına Kartpostallar*, s. 25.

daha önce sözü geçen Monge Meydanı 4 numaradaki apartmanıdır. Ahmet Rıza Bey'in arkadaşı ve yardımcısı Dr. Nazım Ortolon Sokağındaki küçük bir lojmanda oturmaktadır. Dr. Nazım'ı tanıdıktan sonra bu eve de gidip gelmeye başlar. Yahya Kemal'e göre Gençtürkler'in en sağlamı, karakter meselesine en çok önem vereni bu adamdır. Satılmış Gençtürklerle asla görüşmeyen, onlarla görüşenlere mesafeli duran Nazım, o sıralar Paris Tıp Fakültesi'nde uzatılmış bir öğrencilik hayatı sürmektedir. Fikir bakımından sınırlı bir kapasiteye sahip olan Nazım "Beşinci Arrodissement'ın arka ve kasvetli sokaklarında, Selanik'teki ailesinden gelen cüz'î bir parayla mütevâzıâne bir ömür sürmekte"dir.

Dr. Nazım'ın küçük lojmanındaki bir eski evrak dolabında Jöntürklerin çıkardığı bütün gazeteler karışık bir halde bulunmaktadır. Yahya Kemal, bu gazete ve risaleleri merak ettiği için, birgün o dalabı boşaltarak ne kadar yayın varsa hepsini tek tek tasnif etmeye başlar. Günlerce uğraştıktan sonra "küçük bir Jöntürk kütüphanesi" ortaya çıkmış olur:

"Bu gazeteler arasında iki nüshaya kadar çıkmış ve sonra sönmüş ihtilal gazetelerinin adedi yüze yakındı. İçlerinde taşbasması varaklar olduğu gibi Murad Bey'in *Mizan*'ları, Ahmet Rıza Bey'in ilk çıkardığı *Meşveret*'ler, Hoca Kadri'nin çıkardığı *Kânûn-i Esâsî* gibi epey müddet intişar etmişler vardı. Hepsinden en mühimi ve nadir iki gazete, Sultan Murad'la görüşmek için Çırağan Sarayının lağımlarından içeri girip de yakayı ele vermek üzere iken Avrupa'ya kaçan ve birçok süründükten sonra Monge Sokağı'nın bir küçük odasında ölen, ilk Jöntürklerden Ali

Şefkatî'nin kendi eliyle yazıp taşbasması bastığı *İstikbal* ve *Hayâl* gazeteleriydi."[58]

Ahmet Rıza Bey takımından olan Sezai Bey (Samipaşazâde Sezai), evhamlı bir adamdır. Sokağa yalnız çıkmaz. Bu grubu, on beş günde bir verdiği ve Yıldız aleyhine şairane teşbihlerle ağır ve güçlükle yazdığı yazılarıyla desteklemektedir. Trocadéro tarafında Boissonniére Sokağında Villa Michaud çıkmazında bir apartmanın birinci katında Madam Ester adındaki "çok halûk" bir kişiliğe sahip olan metresiyle beraber oturmaktadır. Aynı evde kalan Salih Fuad Bey ve her gün ziyaretine gelen Mısırlı Mehmed Ali Paşa gibi şahsiyetler bu evde bir çevre oluşturmuşlardır. Mehmet Ali Paşa Rıza Bey takımına paraca destek olmaktadır. Yahya Kemal bu eve de zaman zaman uğramaktadır. O zaman Paris Elçiliği'nde ateşe yahut katip olan büyük karikatürist Cem'i (Cemil Bey) o evde tanır.[59]

Ahmet Rıza Bey'den başka Paris'teki Jöntürk muhitlerinden ikincisi, Suréne'deki köşkünde oturmakta olan Prens Sabahattin Bey'in etrafında oluşmuş durumdadır. 1902'deki Jöntürk Kongresinden hayal kırıklığına uğrayarak borçlu ve yorgun çıkmış olan Sabahattin Bey, süt kardeşi Fazlı Beyle beraberdir. Fakat ne gazete ne de kitap çıkarmaktadır. Sadece Pazar günleri köşkünde kendi bilgi ve birikimine hayran olan birkaç Türkle bir araya gelip onlarla sohbet etmektedir. Hem kültürü hem de Damat Mahmut Paşa'nın oğlu olmasından dolayı saygı görmektedir.

1904 senesinin bir Pazar günü Yahya Kemal de Prens Sabahattin'in sohbetine katılmak üzere o köşke gider. Bu Prens Sabahattin'le yaptığı üç görüşmenin birincisidir.[60]

---

58 Yahya Kemal, *Hatıralarım*, s. 200.
59 Age, s. 194-195.
60 Age, s. 186-190.

Yahya Kemal'in ilişkisini sürdürdüğü Jöntürk çevrelerinden üçüncüsü de köşede bucakta, kendi âleminde yaşayan Türklerden Hoca Kadri Efendi etrafında oluşandır. Kadri Efendi'nin muhalif yaratılışlı bir kişiliği vardır. Aslen Boşnaktır. Gençtürkler arasında daha Fatih Medreselerinde tahsil gördüğü sıralar sivrilmiş, Mısır'a kaçmış orada *Kanûn-i Esâsî* gazetesini çıkarmış, Abdülhamid'in halline dair fetvalar yayımlamış, sonunda Paris'te ücra bir sokağa çekilmiştir. Namuslu, karakter sahibi, saygıdeğer bir kişidir. Mouffetard Sokağında bir odada fakirâne bir hayat sürmekte; hergün öğleden akşama kadar bir kahve köşesinde vaktini geçirmekte, orada ziyaretine gelenleri kabul etmektedir. İçinin aşırı temizliğine karşılık dışı da bir o kadar pis bir insandır. Hatta Yahya Kemal "Ömründe yıkanmazdı. Kokudan yanına varılmazdı" diyor. Sinirli ve huysuzdur. Fikirleri karışıktır. Makam ve paraya kayıtsızlığı mutlaktır.[61]

Dinsiz ve İhtilâlci

1904 yılı Eylülünde Yahya Kemal'i okul meselesiyle meşgul görürüz. Babasına gönderdiği 13 Eylül 1904 tarihli kartta,[62] "Mektep hususunda her bir mes'ûliyet bana aittir, zerre kadar tereddütte kalmamanızı rica ederim.

---

61 Age, s. 182-185; Hüsnü Sadık Dorukan'ın Paris'te bulunduğu 1909-1911 yıllarına ait günlüklerinin Hoca Kadri Efendi ile ilgili sayfaları yayımlanmıştır (bk. Cahit Tanyol, *Hoca Kadri Efendi'nin Parlamentosu*, s. 95-100) Günlüğün 10 Ekim 1909 tarihli satırlarında, Café Soufflet'ye Hoca Kadri Efendi'yi ziyarete gelenler arasında Yahya Kemal'in de adı geçmektedir:
"(...) Yedi seneden beri Paris'te bulunan Şair Yahya Kemal geldi. İttihat ve Terakki erkânından Doktor Nazım'ın refakatinde birçok talebe bulunduğu halde Paris'e geldiğini haber verdi. Biraz sonra Nahit Bey de gelerek sohbete iştirak etti. Yahya Kemal ile Quartier Latin'de tesadüf ettikçe görüşüyorduk."

62 *Pek Sevgili Bey Babacığım*, s. 65; Metin Akar, age, s. 165-166.

Muvaffakiyette pek ümit-vârım" sözleriyle Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde (Ecole libre des sciences politiques) başlayacağı eğitim konusunda güvence vererek onları rahatlatmaya çalışmaktadır. 19 Eylül'de gönderdiği kartta da yine aynı konu gündemdedir: "Mektep programının lâzım gelen maddelerini bi't-tercüme takdim ederim. Mektubumda arz ettiğim dört kısım tahsilden en ciddi ve müstakbelde en nâfi (olanını) intihâb ettim." Bu dört (veya beş) kısım arasından tercih ettiği bölüm Dış Siyaset'tir.

1904 yılında fakülteye kaydını yaptırmış, Quartier Latin'e yerleşmiş, kısmen şair ve sanatkârlar, kısmen de Jön Türkler'in muhitinde yaşamaktadır. O sene Fransa'da fikrî cereyanlar en şiddetli bir dönemini yaşamaktadır. Sosyalist akım sert bir rüzgar gibi esmektedir. Kilise ve din düşmanlığı had safhadadır. Daha İstanbul'dan çıkarken dine karşı kafasında başlamış olan reaksiyon Paris'teki bu hava içinde daha da kuvvetlenmiş, bir anarşist, bir ihtilalci olmuştur:

"Mitinglere ve nümayişlere karışıyordum. Sokaklarda 'International'ı dinlerken kalbim geniş bir insanlık sevgisiyle doluyordu ve gözlerim yaşarıyordu. Jaurés, Preasencé, Vailiant, Alman anarşist Sébastien Faure ve Malato'nun nutuklarını hararetle dinliyordum. Dinsizlik ve ihtilalcilik heveslerim arta arta anarşist Jen Grave'ın *Temps Nouveaux* gazetesinin ateşli bir kaari'i ve müfrit bir tilmizi oluverdim."[63]

Bir taraftan da şiirdeki arayışları devam etmektedir. Etkisi altında kaldığı düşüncelerle, yeni tarzda bazı mısralar "kekeleme"ktedir. Abdullah Cevdet bunları görünce beğenir. Hemen her akşam tiyatroya gitmekte ve bir taraf-

63 *Çocukluğum Gençliğim Siyasî ve Edebî Hatıralarım,* s. 102.

tan da kitap okumaktadır. Tiyatro onu, içine girdiği toplumun yaşama biçimi hakkında eğittiği için ayrı bir önem taşımaktadır. Ahmet Hamdi Tanpınar, onun alışkanlık haline getirdiği bazı davranışlarında Fransız tiyatrosunun etkisi olduğuna "Jestlerinde Fransız tiyatrosunun, Fransız şansoniyelerinin tesiri vardı" diyerek işaret eder.[64] Bu dönemdeki düşüncelerine uygun düşen Victor Hugo'ya ilgi duyacak, onun şiirini anlayarak romantizme kolay bir kapıdan girmiş olacaktır.

Yola Çıkış

1905 yılında Yahya Kemal'in dinsizlik ve ihtilalcilik ateşi yavaş yavaş söner. 28 Mayıs 1905 tarihli kartında "mütemadiyen çalışıyorum" demektedir babasına. O yaz babasının yönlerdirmesiyle sülük[65], kenevir, tütün, kereste gibi değişik malların ihracat bağlantılarıyla meşgul olmaya başlar ve bu yolla eline toplu bir para geçer. Hava değişimi ve İngilizce öğrenmek amacıyla, Ağustos ve Eylül aylarını kapsayacak programlı bir Londra seyahati düşünürse de bunu o sene gerçekleştiremez.[66] Elindeki parayla Paris'te önce kendine bir apartman dairesi döşer,[67] sonra Paris'in eğlence merkezlerine dadanır. O kış bu çevrede istek ve arzularına göre yaşar.

Meaux Koleji dönemi sonunda bir merhaleye ulaştığını gördüğümüz Yahya Kemal'in, değişik rüzgarların şiddetiyle oradan oraya savrulduğu günlerde bile, özünde, dışarıdan gelen rüzgarların ulaşamadığı bir noktada sanatçı

64 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yahya Kemal*, s. 8.

65 Tanpınar, Abdülhak Şinasi Hisar'dan naklen, sülük ticaretini Balyan ailesi aracılığıyla yaptıklarına dair bir bilgi aktarmaktadır: *Tanpınar'la Başbaşa*, s. 135.

66 Metin Akar, age, s. 167-168;. *Pek Sevgili Beybabacığım,* s 68-69.

67 Nihad Sami Banarlı, *Yahya Kemal'in Hatıraları*, s. 137.

kişilik kendini gerçekleştirme uğraşını sürdürmüş; yeni Türkçe'yle kendi duygularımızın ifadesi, hâlis ve samimi bir şiir nasıl olabilirdi arayışı devam etmiştir. O sıralarda Abdullah Cevdet ve Abdülhalim Memduh'la giriştikleri "Türkçe mısra söyleme yarışı" bu bağlamda oldukça anlamlıdır. Abdullah Cevdet'in "İsterim ölmek derağuş eyleyip bir makberi" dizesini Abdülhalim Memduh "Bir kabri derağuş ederek isterim ölmek" şekline sokacak, Yahya Kemal ise" Bir kabri ben kucaklayarak ölmek isterim" şeklinde söyleyecektir.[68]

Devam ettiği okulda, o zaman Fransa'nın en büyük tarihçileri kabul edilen Albert Sorel, Albert Vandale ve Emile Bourgeoix ile uluslararası hukuk hocası Louis Renault gibi hocalar ders vermektedir. O, bunların içinde Albert Sorel'e bağlanır. Sorel, kendinden önceki Michelet, Fustel de Coulanges ve onun seçkin talebesi Camille Julian gibi "tarih ortasında Fransızlığı arama usulleri"ni anlatmaktadır. Özellikle Fustel de Coulanges'ın metodu Yahya Kemal'in dikkatini çekmiş, birgün bu yazarın "Fransız milletini, bin yılda Fransa'nın toprağı yarattı."[69] cümlesine rastlayınca kafasında bir şimşek çakmıştır.[70] Arayışları bir istikamet kazanmış, kendi yolunu bulmuştur. Bu yol şudur: Coulanges'ın, Fransa'nın var oluş sürecini ortaya koymada kullandığı metodu Türk vatanına uygulamak; tarih ortasında Türklüğü aramak. Bunun için Türklerin Anadolu'ya girdikleri 1071 tarihi gözüne bir başlangıç gibi görünür ve kendi tarihimize yönelir. Tarih

---

68 "Yahya Kemal'le Konuşmalar ve Hâtıralar", *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, s. 282.

69 Le sol de la France, en mille ans, a créé le peuple Français.

70 Yahya Kemal, bu cümleyi duyuşuyla ilgili olarak "Saint Paul'un (Saint Petrus) Şam yolunda Hz. İsa'yı görerek 'Quo vadis, donine' sesini duymasına benzettim" demektedir (*Yahya Kemal'in Hatıraları*, s. 46-47)

okumaları ilerledikçe Anadolu, Rumeli ve İstanbul Türklüğünü başka bir zevkle duymaya başlar.

Yahya Kemal, dinsiz ve ihtilalci fikirlerin etkisinde kaldığı bir dönemden kendi varlık özünü keşfetmeye yöneldiği yeni bir safhaya geçerken yaşadığı açılımı farklı bir etki odağına; Comte de Mun'a bağlı olarak da dile getirmiştir. Jaurés'ın konuşmalarını kaçırmadığı, sosyalizmin faziletine inandığı bir dönemde onlara karşı bir tutum içinde olan Comte de Mun'un derslerindeki konularından biri Fransa'nın kuruluş tarihidir:

"Ondan Fransa'nın kuruluş tarihini dinledim. Takrirlerinde hayalimizi bir Fransız köyünün ilk manzarası içine götürür ve ruhun su, toprak ve kültür tarafından nasıl beslendiğini, çan seslerinin Fransız ruhunu nasıl işlediğini anlatırdı. (...) Mun, Fransa'nın teşekkülünü anlatırken ben, hayalen Türkiye'yi düşünürdüm. Anadolu halkının maddî ve manevî teşekkülünü nasıl yarattığını, hangi unsurların bu teşekküle karıştığını Türk vatanının Anadolu'da nasıl mayalandığını araştırır ve asıl halledilmesi gerekli meselenin bu sualin cevabında olduğu neticesine varırdım. Bu, benim tarih ve devlet görüşümün hareket noktası oldu."[71]

İlk defa tarih kapısından gördüğü bu yeni ufukla Türk şiirine bakınca o senelerde bütün Türk gençlerinin kapıldığı Edebiyât-ı Cedide şiirinin "bizim ırkımıza, zevkimize, asıl lehçemize yabancı ve aynı zamanda cılız" olduğunu iyice farkedecek "Cenap Şahabeddin ve Tevfik Fikret'ten sonra yeni ve başka bir çığırı şahsî gösteriş gibi değil, kendimizden çıkarmak" isteyecektir. Yahya Kemal o senelerdeki bu sıtmalı ihtirasına Şefik Hüsnü[72] ve 1905

---

71 Cahit Tanyol, *Türk Edebiyatında Yahya Kemal*, s. 137-138.
72 Mehmed Kemal bir yazısında, Yahya Kemal'in Paris yıllarına ve

yılı sonunda Paris'e gelen Abdülhak Şinasi Hisar'ı şahit olarak göstermektedir.[73] Hisar şu sözlerle onu teyit etmiş oluyor:

"Yahya Kemal, o zamanlarda, Tevfik Fikret'in sesini Türk mısraına kuvvetle aşılamış olduğunu ve kendi yazdığı mısralardan o sesin, Fikret'in sesinin çıkmamasına itina ettiğini söylerdi. Bu yüzden o vakit gençler tarafından hemen umumiyetle kabul edilmiş mısradan ayrı bir mısra aramaya koyulmuştu."[74]

1905 yılı Yahya Kemal'in şiirde kendi söyleyişini yakaladığı yıldır. İlk defa olmak üzere damgasını taşıyan bir şiir söylemeye muvaffak olmuştur. "Bu şiir kadim Yunan şairlerinin Fransızca'ya Le Conte de L'İsle tarafından tercümelerini okuyarak" almış olduğu "tesirlerle yazılan ve o zamanın şiir Türkçesi'ne göre yeni zevkde sayılabilecek bir küçük manzume"dir.

Fransız dili ve şiiri yoluyla tanıyıp cazibesine kapıldığı eski Yunan ve Latin şiirinin Yahya Kemal üzerinde bıraktığı etki iki aşamalıdır. Bunlardan ilki özellikle Yunan sanatındaki "beyaz ve çıplak güzellik"i Türk dili içinde arama şeklinde kendini belli eder. Fransızca'da söylenmiş örnekleri gördükten sonra Yahya Kemal bu sanatın yüksek sadeliğini Türk dili içinden bulup çıkarmaya yönelmiştir. Bu amaçla Fransız şairlerin denemiş oldukları Yunan zevkindeki şiirlerini okur, daha iyi benimsemek için de onları ezberler. Böylece bir Fransız şairin mese-

---

orada "Osmanlı solcuları"yla yakınlığına değiniyor. Buna delil olarak ise şairin Şefik Hüsnü ile çekildiği bir fotoğrafı gösteriyor: "(…) onlarla 'Paris anısına' fotoğraflar bile çekilir. Bu fotoğraflardan biri, sonradan TKP'nin uzun yıllar birinci sekreterliğini yapan Dr. Şefik Hüsnü iledir." ("Polika ve Ötesi", *Cumhuriyet,* 29 Temmuz 1992.)

73 Yahya Kemal, *Edebiyata Dair*, s.257, 262.

74 Abdülhak Şinasi Hisar, *Yahya Kemal'e Veda*, s. 162.

la Théocrite'in bir idylle'i veya églogue'unu Fransızca bir mısra haline nasıl getirdiğini anlamaya çalışır.

Ancak fikir dünyasındaki uzanışlar, özellikle bir döneminde, bu kadarıyla da yetinmeyecek "Türk zevkini asırlarca almış olduğumuz Arap ve Acem tesirlerinden uzaklaştırarak doğrudan doğruya Latin ve Yunan edebî terbiyesine bağlamak ve nihayet bütün Avrupa milletlerinde olduğu gibi bizde de sırf Yunan ve Latinlerden gelen edebî mîras çerçevesinde bir şiir vücuda getirmek hulyası"nı izleyecektir.[75] Paris dönüşü de bir süre kafasını meşgul edecek olan düşüncelerindeki bu yönelişe uygun olarak şairin, bazı nesir ve şiir örnekleri ortaya koyduğunu görüyoruz. Fakat 1915'ten, özellikle Millî Mücadele tecrübesinden sonra bu fikirden uzaklaşmaya başlayacak, nihayet tamamen terk etme yoluna gidecektir.

Casino De Paris'de Türk Pehlivanları

Yahya Kemal'in Paris hatıraları arasında o yıllarda bu şehirde yapılan Dünya Güreş Şampiyonaları da vardır:

"(...) Paris'te o zaman, her sene bir cihan pehlivanlığı müsabakası olurdu. Türk pehlivanların kazanmasına gönül bağlayan Türkler ile her akşam Casino de Paris'ye giderdik. Güreşleri kalbimizin bütün heyecanı ile seyreder, bizimkiler yenince sevinir, yenildikçe mahzun olur, evlerimize kapalı bir gönül ile dönerdik."[76]

Şairin Paris'te bulunduğu sıralarda değişik birkaç mekânda Türk güreşçilerinin de katıldığı bazı güreşler yapılmıştır. 1904 Kasımı ortasında Folies Bergeres'deki altın kemer güreşlerinden sonra 1905 Kasım-Aralık ayla-

---

75 Nihad Sami Banarlı, *Yahya Kemal'in Hatıraları*, s. 95.
76 Yahya Kemal, "Saatler ve Manzaralar", *Tevhid-i Efkâr*, 18 Mayıs 1922 (bk. *Mektuplar Makaleler*, s. 143-146)

rında Casino de Paris'de altıncı dünya şampiyonası yapılmış; büyük yankılar uyandırmıştır. Yahya Kemal'in hatıraları büyük oranda 1905 güreşleri ile ilgili olmalı. Paris'te gerçekleştirilen diğer Dünya şampiyonaları Kasım 1906'da (Folies Bergeres), Kasım 1908'de (Casino de Paris) Ocak 1910'da (Moulin Rouge) yapılmışlardır.[77]

Ancak bu yıllarda Koca Yusuf, Kara Ahmet, Filiz Nurullah, Kurtdereli gibi dünya çapında isim yapmış Türk pehlivanları sahnede değildirler. Yenilerden iyi güreşler çıkaranlar oluyorsa da dünya şampiyonluğuna kadar yükselen bir Türk pehlivanı çıkmamaktadır. Buna rağmen o büyük isimlerin bıraktıkları hatıralar seyircilerin ve güreşçilerin hafızalarında capcanlı yaşamaktadır. Yahya Kemal, sözü geçen yazısında bu duruma şöyle değinir:

"O zaman bir Fransız pehlivanıyla görüştüm. O bana hatıralarını naklederken dedi ki: 'Yusuf'u insanlar yenemezdi, deniz yendi!' Zavallı Yusuf, Amerika'dan dönerken Bahr-i Muhît ortasında, bir yelkenli ile müsademe ederek gark olan Bodgonya vapurunda boğulmuştu. Hâtırası bütün güreş âleminin kalbinde idi. Fransızlar 'Türk gibi kuvvetli' mesellerini, Yusuf'un şahsında görmüşler, ona senelerden sonra hâlâ hayrandılar."

Bir Türk Destanı Yazma Girişimi

Yahya Kemal, 1905 yazında gerçekleştiremediği Londra seyahatine nihayet 1906 yazında (Ağustos) çıkabilecek Recins Park'a (Regents Park) yakın bir sokakta, bir İngiliz ailesinin yanında iki buçuk ay pansiyoner olarak

---

77 Paris'te yapılan Dünya Şampiyonaları ve diğer ara güreşlerin tarih ve ayrıntılarıyla ilgili bir döküm için bk.: Orhan Koloğlu, *Türk Güreşi Dünya Minderlerini Titreten Müthiş Türkler*, s. 299-350.

kalacaktır.[78] Bu süreyi gezerek ve okuyarak geçirir. Bir iki defa, o sıralar Londra'da bulunan Abdülhak Hâmid'i ziyarete gider. Daha önce Paris'te tanıştığı ve iki kez görüştüğü[79] Hâmit kendisini Londra'da çok iyi karşılarsa da şiire olan ilgisine kayıtsız kalır. Yahya Kemal de ona şiir tarafıyla açılmaya gerek görmez. Bu döneminde Gustave Flaubert'in Salammbô'sunu ve Paul Verlaine'in şiirlerini okumuştur. Defalarca okuduğu Verlaine'in şiirine kendini tamamıyla vermiş, hayat hikâyesini yakından incelediği bu şairin Londra'da gezdiği, bulunduğu yerleri dolaşmış, yaşadığı gurbet ve yoksulluk hallerini derinden hissetmek istemiştir.

Londra günlerinde Yahya Kemal "Verlaine'i bu kadar derin okurken" bir taraftan da "ondan bambaşka, ona tamamıyla zıt bir vadide" dolaşmaktadır. Londra'da kendi şiir macerası bakımından önemli bir denemeyi gerçekleştirmiş, bir Türk destanı yazmaya girişmiştir. Ömrünün sonuna kadar düşüncesi devam eden, yıllarca şairi peşinden koşturan bu destandan bugün elde

Canavarlar kaçıyormuş gibi gür bir doludan
Bir sâlib ordusu, bozgun, kaçıyor Niğbolu'dan
……
Şehsüvârânı kılıç koymamak azmiyle kına
Doludizgin koşuyorlardı akından akına
……
Akdeniz ufkunu bir mavi duman gölgeliyor
Elli kalyonlu donanma-i Humâyun geliyor

---

78 Yahya Kemal Londra'dan babasına, bir albüm oluşturacak kadar (71 adet) kart göndermiştir. Londra'nın büyük binaları, sarayları, katedralleri, müzeleri, parkları, köprülerini gösteren bu kartların üzerine şair, açıklayıcı bilgiler de eklemiştir (Bkz.: "Londra Albümü", *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası I*, s. 141-148)

79 Sermet Sami Uysal, *Yahya Kemal'le Sohbetler*, s. 41.

……

Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik

Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik

gibi mısralar kalmıştır. Aslında bu destan açısından bakılınca eski ve yeni tarzda yazdığı birçok şiiri (*Alparslan'ın Ruhuna Gazel*, *İstanbul'u Fetheden Yeniçeriye Gazel*, *Gedik Ahmet Paşa'nın Ruhuna Gazel*, *Selimnâme*, *Akıncılar* v.b.) bu destanın birer parçası gibi görmek de mümkündür.[80]

1906 yılı yazında Londra'da başlayan bu çalışmanın Yahya Kemal bakımından önemi, yazmaya uğraşırken kendine göre bir şiir lisanı bulması, özlediği Türkçe söyleyiş sırlarının kendine açılmaya başlamasıdır.Yeni bir dilin kapılarını aralayan bu mısraların Yahya Kemal'e, güven duygusu verdiği anlaşılıyor.

1906 sonbaharında Londra'dan sonra yaptığı Belçika seyahati -Ostende, Brüksel, Liège, Spa, Anvers şehirlerine uğrar- esnasında Brüksel'de Hüseyin Sîret ve Kemal Mithat'ı bulur. Onlara yeni yazdığı mısraları Abdülhak Hâmid'in yeni bir eseri olduğunu söyleyerek okur. Hüseyin Sîret bu mısralara hayran olur. Yahya Kemal Paris'e morali bir hayli yüksek olarak döner.

Ostende'de üç sene aradan sonra tekrar gördüğü denizin uyandırdığı coşku, Liège'de gezdiği silah sergisi –Yahya Kemal, o sıralar moda olan Browning tabancası satın alır buradan-[81], Spa'da içtiği maden sularının "insan asabında peyda ettiği çevik bir hiss-i cevelân" Londra sonrası seyahatinden dikkat çeken ayrıntılardır.

---

80 Fuat Bayramoğlu, "Yahya Kemal'in Türk Şehnamesi", *Yahya Kemal Beyatlı Semineri Bildirileri*, s. 1-13.

81 Yahya Kemal, "Hamburg Seyahati", *Yahya Kemal'in Hatıraları*, s. 126.

Babasına yazdığı 30 Ekim 1906 tarihli mektuptan, İbrahim Naci Bey'in bir Paris seyahati düşündüğünü, bunun için oğlunun fikrini sorduğunu öğreniyoruz. Yahya Kemal, kışa rastlayacağı için yarı ticaret yarı ziyaret amacını taşıyan bu seyahati, 1907 Mart veya Temmuzuna ertelemesinin daha uygun olacağını söyler. Kartlarda dikkat çeken bir ayrıntı da 28 Aralık 1906 tarihlisinde gündeme getirilen askerliği ile ilgili satırlardır:

"303 kurasını aramakta oldukları, bu babtaki mütalaa-yı mahsûsa-yi pederânelerinize muntazırım. Zira nüfûsumun adem-i tenzili nâçâr muvazzafiyete boyun eğecektir. Bedel-i nakdî için hanım anam teminât-i kaviyye veriyor. Lakin diğer cihetten tahsilden, mahrum kalınacaktır."[82]

Suda Balık Gibi

Gönderdiği kartlarla gezdiği şehirleri, tarihî binaları, meşhur aktör, aktiris ve politikacıları babasına tanıtmaya çalışan Yahya Kemal şâirlerden de zaman zaman Victor Hugo, Alfred de Musset, Le Cont de L'İsle ve Paul Verlaine'in kartpostallarını göndermiştir. Onun Paul Verlaine hakkında babasına yazdığı şu sözler dikkat çekicidir: "Bütün Fransız şuarasının âzâ-yı umumiyesiyle şuârâ prensi yani sultânü'ş-şuarâ ilan olunan şair. Şairler içinde nev-i şahsına münhasır en büyük şâir."

1907 yılı kış ve bahar ayları içinde bir takım ticarî meşguliyetlerinin devam ettiği anlaşılıyor. Hatta yazışmalarından nisanda Vardar Nehri'nin taşması sebebiyle tren köprüsünün yıkıldığı, bunun ise trenle gelen malların sevkiyatını etkilediği anlaşılıyor. Nihayet mayıs ayında,

82 Metin Akar, *age*, s. 177.

sene sonu imtihanları dolayısıyla olsa gerek, Yahya Kemal derslerine dönmektedir.

Maddî kazanç bakımından pek parlak geçmediği anlaşılan bu yıl içinde okumalarını bir hayli ilerlettiğini görüyoruz. İki de arkadaş edinmiştir: Bunlardan Hâlit Râşit, Trablusgarp'ta sürgünde olan bir adliye memurunun, İstamos ise Mora'dan Cezayir'in Bone şehrine göçmüş Yunanlı bir tüccarın oğludur. İstamos'un bilgisi, Hâlit Râşit'in Fransızca'sı Yahya Kemal'den üstündür. Buna karşılık Yahya Kemal'in de şiirdeki gücü onlardan yüksektir.

Büyük bir tiyatro tutkunudurlar. Yahya Kemal bu döneminde okumalarına belli bir disiplin kazandırmıştır. Başlıca şair ve nesir üstadlarını tam olarak kavrayabilmek için külliyât (toplu eser) okuma merakına tutulur. Bu tutkusunu arkadaşı Hâlit'e de aşılar.

Tanıştığı bir üçüncü arkadaş Guy de Rober de Costal'dir. Stéphane Mallarme yolunun izleyicilerinden olan bu genç decadent bir şair, samimi bir koministtir. Onun vasıtasıyla yeni neslin şairlerini tanır, bu gençlerin çıkardığı *Chimere* adlı dergiye tercümeye dayalı bir yazı verir.

1907 yılında şair Fransız şiir, fikir ve zevk dünyası içinde balığın suda yaşadığı gibi yaşamaktadır. Safha safha şiir dünyalarına girdiği Fransız şairlerini belirtirken Victor Hugo'dan sonra Theophile Gautier ve De Banville'i saymakta, uzun müddet eğleşeceği Paule Verlaine'den önce ise Baudlaire'i okuduğunu, onun şiirinin ve hayatının ayrıntılarına girdiğini belirtmektedir.

Şiirinin oluşumu açıklanırken atlanmaması gereken isimlerden biri de Le Conte de L'İsle'dir. Fransız şiirindeki Nev-Yunânî tecrübeyi izleme ve kavramasında önemli bir rolü bulunanan bu şairin, babasına gönderdiği kartpostalı

üzerine yazdığı şu satırlar bu bakımdan önem taşımaktadır: "Le Conte de L'İsle. En sevdiğim şair. 1818'de Afrika-i Cenûbi'de bir adada tevellüd, 1890'da vefat etti. O kadar yeni bir deha-i şiir idi ki, Fransızlar dehasını yirmi sene takdir edemediler (...)" (23 Şubat 1906)[83]

Abdülhak Şinasi Hisar, Yahya Kemal'in Paris yıllarını anlatırken Quartier Latin semti için "zaten bütün Quartier de açık, hür ve dershaneleri serbest olan bir üniversiteye benzerdi" diyor.[84] Yahya Kemal'in bu açık ve hür üniversitedeki eğitimi gayet başarılı bir şekilde devam etmesine rağmen, kayıtlı bulunduğu Siyasal Bilgiler Okulu'nda bir hayli zorlandığı anlaşılıyor. 8 Ekim 1907'de babasına yazdığı bir mektuptan, üç sene muvaffakiyetsizlikten sonra, bölüm değiştirmek, kabiliyetlerine daha uygun gördüğü Edebiyat Fakültesi'ne geçmek istediğini öğreniyoruz. Paris masraflarını babası karşıladığı için mektubunda onu ikna etmeye çalışmakta, konunun geniş bir tahlilini yapmaktadır.[85]

Yahya Kemal'in yaşadığı zevk aşamalarına bakıldığı zaman Türk ve Fransız şiiri karşısındaki durumunun benzerlik gösterdiği görülecektir. Türk şiirinde nasıl Naci, Hâmit, Recaizade gibi duraklardan geçtikten sonra kendi döneminin şiirine (Tevfik Fikret ve arkadaşlarına) geldiyse Fransız şiirinde de Hugo, Gautier, De Banville, Buadelaire ve Verlaine duraklarından geçerek ilerlemiştir. Bu geçişler birer hazmediş, kendine malediş anlamı da taşımaktadır. Şiirin kendisinden önceki zevk merhalelerini, kronolojik sıralamaya uygun şekilde tek tek aşarak bir çeşit doyuma ulaşmakta, sanki muhayyilesini çağıyla aynı düzeye getir-

---

83 *Pek Sevgili Beybabacığım/ Yahya Kemal'den Babasına Kartpostallar*, s. 92-93.

84 Abdülhak Şinasi Hisar, *Yahya Kemal'e Veda*, s. 160.

85 Yahya Kemal, *Mektuplar Makaleler*, s. 72-76.

mektedir. Burası şairin zevkte bağımsızlığa ulaştığı, kendini gerçekleştirmeye hazır olduğu sıfır noktası gibidir. Bundan sonradır ki zaman ve mekân kayıtlarının üstüne çıkabilmekte, zevk tabakaları içinde serbestçe gezinmeyi haketmekte, kendi seçimini yapabilmekte, kendisi olmaktadır. Fransız şiirinin hemen hemen bütün safhalarını yokladıktan sonra ona, Türk şiirinde gerçekleştirmeyi istediği işlev bakımından en uygun gelen isim, kronoloji ve zevk olarak o gün için çok geride kalmış görünen bir şair olur:

"Gerçi Hugo'yu iyi anlıyordum, gerçi Gautier'yi ve De Banvielle'i iyi anlıyordum, gerçi Baudelaire ve Verlaine'i sıtmalı bir ibtila ile seviyordum, gerçi şahsî şairliğin en son numuneleri olan Maeterlinck, Verhaeren gibi şairleri yakından biliyordum, lakin zevkim, bütün bu şairlere nisbetle çok geri sayılan José Maria de Heredia'nın şiiri üzerinde durmuştu.

Heredia bir yaratıcı değildi, çok gecikmiş klasik bir sanatkârdı. İlhamdan ve ihtirastan uzak, yalnız zevk kudretiyle, hakkında çok kullanılmış bir tarifi tekrar edeyim, bir kuyumcu kudretiyle işlediği yüz yirmi kadar sonnet ile bir iki uzunca manzume sahibiydi. Heredia'nın derli toplu eserine bağlanmak hayatımın en esaslı bir talihi olduğunu itiraf ederim. Avrupa'nın klasikleri ve romantikleri ne vücuda getirmişse onda sıkı bir imbikten geçirilmiş haldeydi. Latin ve Yunan şairlerinin değerini ondan öğrendim. Heredia'nın her sonnet'si üzerinde bir iki ay kalıyordum. Bir soneden diğer soneye geçiş benimçün yeni bir heyecan oluyordu. Şiirin asıl madenine elimle dokunduğumu hissediyordum. Edebî modaya göre José Maria de Heredia köhnemişti. 1907'de Quartier Latin'de Heredia'yı hala seven bir genç çok geri kalmış görünürdü." [86]

86 Yahya Kemal, *Çocukluğum Gençliğim Siyasî ve Edebî Hatıralarım*, s.

Ahmet Hamdi Tanpınar, Heredia adı yanına aynı ekolden, daha önce söz konusu ettiğimiz Le Conte de L'İsle'yi de ilave eder ve şairin arayış devri olarak adlandırdığı bu yıllarda ilk tamamladığı manzumelerden *Adonis*'in (*Biblos Kadınları*) Heredia'dan, *Sicilya Kızları*'nın ise Le Conte de L'İsle kanalından geldiğini söyler. Bunlara *Nazar*'ı da ekler.[87]

Yahya Kemal, edebî modalara önem vermeden içindeki samimi eğilimle Heredia'nın şiiri üzerinde çalışmasının isabetine hayatı boyunca inanmıştır. Heredia'nın şiirinden giderek Eski Yunan ve Latin şiirinin ruhuna nüfuz eder. Bu çalışma onu adeta Türkçe'de aradığının çok yakınına bir yere getirir. Türkçe'de gerçekleştirmeyi özlediği şey, eski Yunan ve Latin şiirindeki "beyaz lisan" gibi bir şeydir. Asıl Türkçe gözüne Sophokles'in Yunanca'sı ve Tacite'in Latince'si gibi saf görünür. Beyaz lisandan "Beyaz Türkçe" kavramına ulaşır.

O sıralarda Vachette kahvesindeki köşesinde sık sık görüştüğü, sohbet halkasına katıldığı, geçmişte Symbolisme'in isim babalığını yapmış olan Jean Moréas da sembolizmden uzaklaşarak XVII. asır sonu şiirinde karar kılmış, yanında Mallarmé'nin adı bile anılmaz olmuştur. Kendine bir çeşit üstad kabul ettiği Jean Moréas'ın klasiğe dönüşü Yahya Kemal'i etkileyen durumlardan biri olmuş, bu şiirleri dinlerken bize ait olanı anlamıştır.

Sefaletin Şiiri

Yahya Kemal'in Paris'teki arayış yıllarına ışık düşüren hayat sahnelerinden biri de "Fransızların meşhur sefalet şairi" Jehan Rictus'u dinlemeye gittiği geceye aittir.[88]

107-108.

87 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yahya Kemal*, s. 63-64.

88 Yahya Kemal, "İyiler", *Tevhîd-i Efkâr*, 1 Mayıs 1922 (Bk.: *Edebiyata*

"Paris'in garip şarkılar ve fecî şiirler söylenen gece mahzeninde, gece yarısından sonra sahneye çıka"n Rictus tıpkı resimlerdeki Hazret-i İsa gibi, zayıf, benzi sefaletten solmuş, uzun boylu, uzun saçlı ve sakallı bir adamdır. Sahneye çıkınca küçük iskemlelerde oturan dinleyicilerin tüm dikkati kendisine yönelir. Rictus, yanık sesiyle meşhur bir şiirini okumaya başlar. Bu şiir *Les soliloques du pauvre* (*Fakirin Söylenişleri*) adlı şiiridir.[89] Paris'in külhanbeyi lehçesiyle, hikâye kılıklı uzun bir hicviye olan bu şiirde, sisli bir Paris gecesinde, Hazret-i İsa, sırtında ince bir gömlekle yalın ayak başı kabak, evsiz barksız sefillerin gezinti yeri olan Mantholon bahçesine gelir. Oradakilerden biri Mesih'i fark edip yanına yaklaşır ve onunla dertleşmeye başlar. Bu dertleşme sahnesi şiirin en etkili bölümlerinden biridir. Yahya Kemal "Paris'i, medeniyeti, ümmetini, kilisesini ne halde göreceğini güler ağlar bir şive ile" anlatan o dizeler için "işitenlerin keskin bir soğuk gibi iliklerine işler" diyor:

"Ah senin geldiğin işitilse yarın gazeteler yüzbinlerce nüsha basılır, gazeteciler sokaklarda, Mesih geldi! narasıyla koşarlar.' Bu haberden ne kadar heyecan ve ne kadar kazançlar olacağını söyler, sonra Mesih'in ayaklarına bakarak der ki: 'Ah zavallı! Ellerinin, ayaklarının deliklerinden hava cereyan ediyor!. Üşüyorsun değil mi?. Ah zavallı, benzin ne kadar beyaz! Ne kadar soluk! Çünkü polisler, ikâmetgâhsız diye, ensene yapışırlar, seni deliğe sokarlar. Gece sokakta gürültü ettin diye başına yine belalar gelir…"

Dair, İstanbul 1971, s. 160-164) Bu yazıdaki "on beş sene evvel Paris'te" ifadesine bakarsak Jehan Rictus'yu dinlediği yıl 1907 olmaktadır.

89 Sait Nazif Ozankan, "Yahya Kemal Beyatlı İçin (Hatıralar ve Tahassüsler)", *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası I*, s. 78-84.

Şiir bu minval üzere devam etmekte, dinleyenlere medeniyetin gerçek yüzünü göstermekte; aç, çaresiz, sefil insanları dolmuş gözlerle düşündürtmekte; içlerinde isyan şimşekleri çaktırmaktadır. Yahya Kemal bu etkiyi: "Sefaletin şiirini, o gece Jehan Rictus'un ağzından tattıktan sonra uzun müddet başka şiir okuyamadım." diye dile getiriyor.

Yahya Kemal'le, Rictus'tan bahsettiği yazısının yayımlandığı 1922 yılında "Büyük taarruzu ve zaferi takip eden günlerden birinde" babasının Nişantaşı'ndaki evinde tanıştığını belirten Sait Nazif, o gün aralarında Rictus hakkında bir konuşma geçtiğinden de söz etmektedir: "(...) Bir gazetede çıkan, vaktiyle Paris'te dinlediği Jehan Rictus hakkındaki makalesinden söz açtım. J. Rictus, asıl ismi Gabriel Rondon olan ve 6 Kasım 1933'te ölen tanınmış bir şair idi. (...) Ben ona [Yahya Kemal'e] bu şairin *Le coeur populaire* (Halkın Kalbi) ünvanlı bir kitabının daha olduğunu söyledim ve getirip gösterdim. Alakası son derece arttı."[90]

"Gurbette Hür, Vatanda Esiriz"

Yahya Kemal'in 1907 yılında yazıp da yayımlamadığı bir şiir yıllar sonra ortaya çıkmıştır. Şairin hürriyete olan tutkusunu, Fransa yıllarında içinde bulunduğu psikolojiyi yansıtması bakımından önemli bulduğumuz bu *Hürriyet Şiiri*'nin müsveddeleri *Bitmemiş Şiirler* içinde yer almaktadır.[91] Ancak şiirin tam şeklini, yıllar sonra Fuat Bayramoğlu neşredecektir:

Sonsuz deniz seması kadar hür bu ülkede,
Kartal kanatlarıyla düşünmekteyim bugün

---

90 Sait Nazif Ozankan, age, s. 78-84.
91 Yahya Kemal, *Bitmemiş Şiirler*, s. 13.

Aydınlanan yüzüm bu genişlikte gülse de
Kalbimde, kan sızar gibi, var gizli bir hüzün.

Zehroldu beynimizde son asrın fikirleri
Bir hür adam şuuruna yad elde sahibiz
Hürriyet inklâbı olan vak'adan beri
Gurbette hür vatanda esiriz zavallı biz!

Fuat Bayramoğlu, şiiri kendisine Yahya Kemal'in dikte ettirdiğini, "bunu sen neşret" dediğini belirtiyor. Bayramoğlu'nun bu konudaki bir girişimi sonuçsuz kalmış; şiir, yayımı için 1990'lı yıllarda kendisiyle yapılan uzun bir röportajı beklemiştir.[92]

Eski Şiirin Rüzgârıyla

Paris yıllarında Yahya Kemal'in denemeye başladığı bir başka tarz da eski şiirimizin diliyle, bu dili yeniden biçimlendirerek gazeller söylemektir. Sonradan *Eski Şiirin Rüzgârıyla* adı altında bir kitap halinde toplanan bu şiirlerin doğuşunu da söyle açıklar:

"Yine o sıralarda bir Fransız edebiyat mecmuasında Mallarme'nin şu fikrini okumuştum:

Mallarmé, 'Fransız gençleri şiir sanatını öğrenmek istiyorlarsa Paul Verlaine'in *Fêtes Galantes*'ını ezberlesinler' diyordu.

Fêtes Galantes (Âşıkane Ziyafetler) Paul Verlaine'in küçük şiir mecmuasıdır. Bu şiirlerinde Verlain, XVIII. asır Versailles'ının ve Versay parkında XIV ve XV. Louis tarafından yaptırılmış büyük Trianon ve küçük Trianon şatolarının güzelliklerini, eski hayatını, zarafetini, asaletini,

92 *Gönülden Gönüle/ Fuat Bayramoğlu ile Anılarda*, s. 90.

velhasıl o atmosfer içindeki aşk hayatını, genç âşıkların genç hanımlarla sevişmelerini terennüm ediyordu."[93]

Yahya Kemal, Fransız şiirindeki bu hareketin resim sanatından doğduğunu belirtir. Ressam Watteau'nun resimde yaptığını Verlaine şiirde yapmıştır. (Bir konuşmasında da "Verlaine bu şiirin ilhamını Goncourt'ların bir kitabından almıştır" diyor.) Mallarmé'nin gösterdiği yolu izleyen Yahya Kemal, Verlaine'in *Fêtes Galantes* kitabını bulup okur. Bu şiirlerin en mühim özelliklerinden biri XVIII. asır Fransızcasıyla, hatta XVIII. asırda sarayda konuşulan asil dille, bir çeşit teşrifat diliyle söylenmiş olmasıdır. Yapılan iş o kadar hoşuna gider ki, kitaptaki şiirlerin bir çoğunu ezberler. Kendisi de eski hayatımızın bazı safhalarını, İstanbul'un fethi sabahından Leskofçalı Galip Bey'e kadar geçen asırların zevk ve haz hususiyetlerini, o devirlerin şiir diliyle terennüm etmek isteğine düşer. Böylece işe koyulur, fakat uygulamanın dışarıdan görüldüğü kadar kolay olmadığını anlar. Eski şiirimize "vukuf ve ünsiyet" gerekmektedir.[94] Bunun için Paris'teki Doğu Dilleri Okulu'na koşar. Kader kendisine Türk şiirini ve onun klasiklerini öğrenme fırsatını Fransa'da vermiştir:

"Şark Dilleri Mektebi (Ecole des Langnes Oriantales) Paris'te Şark dillerini tedris eden mektebdir. Burada Arapça, Farsça ve diğer Şark dilleri okutulur. Fransız Şarkiyatçılar burada yetişir. Burada Arapça'mı, Farsça'mı ilerletmeğe çalıştım. Dîvan şiirimizi okuyup anlamanın yollarını araştırdım. O yıllarda adetâ ihtirasla çalışıyordum."[95]

A. Hamdi Tanpınar, Paris'te eski şiir zevki bakımından anlaştıkları Ali Kemal adını şairin sık sık andığını söyle-

93 Nihad Sami Banarlı, *Yahya Kemal'in Hatıraları*, s. 98.
94 Âdile Ayda, *Yahya Kemal'in Fikir ve Şiir Dünyası*, s. 37.
95 Nihad Sami Banarlı, *Yahya Kemal'in Hatıraları*, s. 98-99.

yerek, bu yönelişte Ali Kemal motifinin de unutulmaması gerektiğine dikkat çekmek ister.[96]

Yahya Kemal'in kendi ifadesine göre bu tarzda yazdığı ilk şiir, *Sene 1140*'tır:

Nev-bahâr-ı vuslatın bassın deyû ilk âyına
Buseden pâbûş giydirdim o nermin pâyına
Kasr-ı Sa'dâbâd gülzâr-î humâyûnsâyına
Eyledim mehtabı hem davet düğün âlâyına

Şiirin başlığındaki Hicrî 1140 tarihinden de anlaşılacağı gibi bu tecrübe kendisini ilk elde Osmanlı tarihinin Milâdî 1727 yılına, şiirde Nedim damgasının bulunduğu bir döneme götürmüştür. Şair bu şiirinden sonra aynı tarzdaki *Mahurdan Gazel* ve *Bir Sakiye* şiirlerini söyleyecektir.

Yahya Kemal'in Tarih Okumalarındaki Yöntemi

Burada bir parça durarak Yahya Kemal'in kendi varlık özünü keşfetmeye yöneldiği, yeni bir şiir dilinin arayışı içine girdiği, yeni bir tarih tezi geliştirmeye başladığı ve bu yolda ihtirasla çalıştığı Paris yıllarında, tarih okumalarında gösterdiği okuma davranışının bir yöntem izleyip izlemediği, ya da zamanla bir yönteme kavuşup kavuşmadığı sorusunu soralım.

Kendisi Nihat Sami Banarlı'ya anlattığı hatıralarında Selçuklu ve Osmanlı asırlarını kuramları bir tarafa bırakarak önce yıl sırasıyla, bunun mümkün olmadığı durumlarda dönem ve olaylar sırasıyla öğrenmekten, bunun için de yerli ve yabancı eserleri beraberce okumaktan söz eder.

---

96 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yahya Kemal*, s. 61.

Yahya Kemal kuru bir tarih okuyuculuğu peşinde değildir. Onun okuma davranışı, bir yeniden varoluş sürecini, ilk manzarası içinde yakalayıp hissedebileceği bir ruh zeminine sahiptir. Kendisi bu zemini şöyle tasvir eder:

"Selçuk ve Osmanlı asırlarında Anadolu, Rumeli ve İstanbul'a manzara ve mimari itibariyle verdiğimiz şekli; lisanın yeni tecellisini; devlet ve medeniyetimizin yeniden yaratılış ve yürüyüşünü; sanayiimizin, haricden bir çiviye bile muhtaç olmaksızın, vatanın toprağından ve milletin eliyle yapılışını; ordumuzun bütün silahlarını; donanmamızın, beş yüz sene, bütün tahta demir ve yelkenleriyle kendi elimizden çıkışını; hâsılı bütün bu terkibi şedîd bir hayranlıkla idrak etme."

Bu okuma sürecinde kendine yol gösterecek tutumlardan biri de tahmine, hayale, uydurmaya sapmamak mutlaka belgelere dayanmaktır. Fustel de Coulange Fransa'nın yeniden kuruluşunu ararken tahmine dayalı olarak fikir yürütmeye kalkan bir öğrencisine şöyle demiştir: "Aman susunuz, susunuz! Elinizde bir parça kağıt var mı?" Bu davranıştan kendine ders çıkaran Yahya Kemal, tarihi kavrayışta yazılmış kağıtlara, taşa işlenmiş yazıya, o zamandan kalmış eserlere, yani kısaca filolojik ve arkeolojik belgelere yaslanmayı ilke edinmiştir.[97]

Tüm bu belirlemelerden sonra, Yahya Kemal'in tarih okumalarına elle tutulur bir uygulama örneği olabilecek bir önerisini de burada anmak gerekir. Yıllar sonra kendisine yöneltilen "Osmanlı tarihini çok güzel anlatıyorsunuz, şerh ediyorsunuz, tafsilatına giriyorsunuz; Osmanlı tarihini nasıl öğrenebiliriz" sorusuna verdiği cevap, Paris

---

97 *Yahya Kemal'in Hatıraları*, s. 46-48.

yıllarında geliştirdiği ve uyguladığı bir okuma davranışının ipuçlarını da verir:

"Sen şimdi tercihan bir Avrupalının gözüyle, Avrupalının kafasıyla yazılmış olduğu için sistematik olan *Hammer Tarihi*'nin Atâ Bey tarafından tashih ve ilavelerle yapılmış tercümesinden mesela XVI. asrı al. Çünkü öteki taraflar sıkar. Alırsın onu okursun. Orada bir takım mehazlar göstermiş. O mehazları kendin okursun: Oradaki bir takım şahısları, şairleri, sadrazamları, padişahları anlatır. Sonra şeyhülislamlar, onları okursun, onların eserlerini, sonra evliyalar vs. var; onların hayat ve tarikatlarını inceler, şairlerin divanlarını okursun, bunların hepsi o yüzyılın bütün yapısını sana verir."[98]

Bu sözlerden anlaşıldığına göre okuma birimi olarak seçilen dönem –burada bir yüzyıldır- önce bir tarihçinin sistemli yazılmış eserinden okunuyor. Sonra orada kaynak olarak verilmiş eserlere yöneliniyor. O yüzyılın bütün yapısını ortaya çıkarabilmek için dönemin şairleri, sadrazamları ve padişahlarının kendi kişilikleriyle tanınması, belirginleştirilmesi yoluna gidiliyor. Belli başlı şairlerin divanları okunuyor. Şeyhülislamlar ve tarikat önderleri, tarikat yapılanmaları aynı yöntemle ele alınıyor. Böylece Yahya Kemal'i kendisi yapan, sahici bir okuma davranışının ayrıntıları da bir ucundan ortaya çıkmış oluyor.

1908: Yeniden

Takip ettiğimiz kronolojik akış yönünden 1908 yılına bakarsak o sene Yahya Kemal'in eğitimi konusunda büyük bir bozgun yaşadığı görülmektedir. Siyasal Bilgiler Okulu'nun haziran sınavlarında, büyük gayret gösterdiği-

98 Fuat Bayramoğlu, *Gönülden Gönüle*, s. 97-98.

ni söylemesine rağmen, başarılı olamamıştır. Paris'teki hayatına, gördüğü eğitim ve bir diploma alıp almaması açısından bakan ailesi ve özellikle de babasına bu durumu açıklaması oldukça zordur. Nihayet 14 Temmuz 1908'de kalemi eline alabilir:

"Sevgili beybabacığım. On günden beri kimbilir ne kadar meraklarda kaldınız? Lakin ben de müthiş bir yeis ve ızdırap hayatı yaşadım. Ayın dördüne kadar yazdığım gibi, diplomayı hala ümit ediyordum. Mektepten yine sukût ettiğimi haber verdikleri zaman neye uğradığımı şaşırdım. Bu on gün öyle müthiş bir yeis ve teessür içinde geçti ki, tariften cidden âcizim. Müteaddit defalar, kalemi aldım, sukûtumdan size haber vermeye kendimde cüret bulamadım. Müteaddit gazete haşiyeleriniz, bilhassa mufassal ve taahhütlü mektubunuzu aldığım gün ise büsbütün tessürden bayılır derecelere düştüm (...)

Hiçbir babanın göstermediği yüksek bir fedakarlıkla beni beş sene Paris'te yaşattınız. Bu son sükûtumdan sonra bu fevkalade fedakarlığın devamını istirhamdan katiyyen çekinirim. Ailemizin başına daha yük olmayı istemem (...)"[99]

Yazdıklarının devamında Yahya Kemal, bundan sonrası için düşündüklerini de açıklar ve önündeki iki seçenekten söz eder: Bunlardan biri, başarısızlık ayıbını örtmek için Sorbon Edebiyat Fakültesi'ne geçerek Siyasal'dan alınamıyan diplomayı oradan almak! Bunun için kendisine on sekiz aylık bir süre veriyor ve babasından yardımının devamını istiyor. Diğeri ise, Mısır veya Afganistan'a giderek mevcut tahsiliyle bir iş bularak istikbalini temin etmektir.

---

99 Enis Batur, "Yahya Kemal'in Bavulu", *Sanat Dünyamız*, nr. 40, s. 39-40.

Yahya Kemal'in imtihanlarda başarısızlığa uğradığı bu tarih, ülkede yaşanacak olan büyük değişikliklerin hemen öncesine rastlıyor. Meşrutiyet'in ikinci defa ilanı 23 Temmuz 1908'de olur. Bunun üzerine Paris'teki birçok Türk akın akın yurda döner. Bu safhada akla gelen soru, Yahya Kemal'in niçin dönmediğidir.

Ailesi eğitimini sürdürmesine sıcak bakmış olmalı. Fakat belki bundan da önemlisi, Paris'e hükümet tarafından yeni öğrenciler gönderilirken Yahya Kemal'in de, şahsî dostluğu bulunan Doktor Nazım kanalıyla, bu ödenekli öğrenciler arasına alınmış olmasıdır:

"1908'den sonra bu kadronun mühim bir kısmı memlekete dönmüş, bir kısmı fırka mücadeleleri yüzünden tekrar gelmiş, ayrıca da hükümet tarafından tahsil için yeni gençler gönderilmişti. Yahya Kemal de şahsî dostları olan İttihatçılar vasıtasıyla –bilhassa doktor Nazım'ın himmetiyle- bu resmî tahsisatlı talebe arasına girmiştir."[100]

Böylece para bakımından babasına bağlı kalmaktan büyük ölçüde kurtulmuş oluyordu.

1908'den itibaren Sorbon Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğrencisi olan Yahya Kemal'i, 1909 yılında babası Paris'te ziyarete gelmiştir. Kendi ifadesine göre o yıl maddî bakımdan biraz refaha da kavuşmuştur.

Paris'e Gelen Yeni Öğrenci Grubu

Yahya Kemal II. Meşrutiyetin arkasından Dr. Nazım'ın bir iki defa görevle Paris'e uğradığını, Hükümetin Paris'e gönderdiği öğrencileri getirdiğini, Paris'teki öğrenci derneğinde bir konferans verdiğini, kendisiyle "ayaküstü" görüş-

---

100 Ahmet Hamdi, *Yahya Kemal*, s. 61.

tüklerini, bir ara bir mektup yazarak kendisini yurda davet ettiğini fakat daha uzun süre yurda dönemediğini hatıralarında ifade ediyor.[101] Ancak bir burstan bahsetmiyor. Hüsnü Sadık Dorukan'ın yayımlanan günlüklerinde ise Dr. Nazım'ın öğrencilerle Paris'e geliş tarihini buluyoruz:

"10 Ekim 1909 (...) Şair Yahya Kemal geldi. İttihat ve Terakki erkânından Doktor Nazım'ın refakatinde birçok talebe bulunduğu halde Paris'e geldiğini haber verdi."[102]

Paris'e gelen öğrenciler arasında –sonraki meslekleriyle belirtirsek- Halid (Galatasaray Lisesi riyaziye muallimi), Behçet (Galatasaray Lisesi Müdürü), Ali Yar (müderris), Kazım Şinasi (Akşam gazetesi sahiplerinden), Edip Daniş (Eski Dahiliye Nazırı Daniş Beyin oğlu), Mazlum (General Doktor), Recep (Doktor), Nevres (İzmir'in işgalinde öldürülen Hasan Tahsin), Fahri (Doktor, Gülhanede), Kazım (eski adliye müsteşarı), Saffet (Haydarpaşa Lisesi Müdürü), Rasih (Doktor, Eminpaşazade), Kemal, Fazıl, Nizamettin ve Patriyot Hilmi Beyler bulunmaktadır.[103]

O sıralar Paris'te olan Ahmet Bedevî (Kuran), yeni siyasî ortam ve son gelen öğrencilerle Yahya Kemal'in ilişkisi hakkında şu bilgileri vermektedir:

"Türk talebeleri Bulvar St. Michel üzerindeki Kafe Vaşet'te toplanırlardı. İstanbul Hükümeti Paris'te bulunan talebeleri kendi görüşüne uygun yetiştirmek istediğinden bunların muhaliflerle münasebette bulunmasını istemez ve sıkı temasa girmelerine mümanaatte bulunurdu. Talebe müfettişleri bu hususun temini için çok müteyakkız davranırlar, talebenin diğer işlerinden ziyade bu cihete önem verirlerdi. Buna rağmen talebe hayatı yaşayan eski

---

101 Yahya Kemal, *Siyasi ve Edebi Portreler*, s. 119.
102 Cahit Tanyol, *Hoca Kadri Efendi'nin Parlamentosu*, s. 95-100.
103 Ahmet Bedevî Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve "Jön Türkler"*, s. 288.

Jön Türkler'den Şair Yahya Kemal Bey her iki zümre arasında rabıta tesisine yardım eder ve bürûdet husûlüne meydan vermemeye çalışırdı. Yahya Kemal Bey eski Jön Türklerden bulunması hasebile (...) muhalif geçinen zatların bir kısmını çoktanberi tanıyordu; talebe vasfı altında gençlerle de yakinen münasebette bulu[nu]yordu. Bu hususiyetin yardımile muhaliflerle talebelerin ara sıra bir arada toplanması imkânı hasıl oluyordu. Bazı geceler talebelerden bir kısmı hasseten Ali Kemal Bey etrafında bir halka teşkil ederler, siyasî mevzular haricinde ilmî bahislere, akademik münakaşalara girişirlerdi."[104]

Ahmet Bedevî Kuran, bu sayfalarda Yahya Kemal'le ilgili olarak "Mahrumiyet içinde bulunmasına rağmen Dahiliye Nazırı Memduh Paşa namına Muhtar Bey vasıtasıyla Jön Türkler'e teklif edilen yardımı reddetmekle herkese numûne olmuştur." demektedir.

Yahya Kemal'in Paris'e sonradan gelen bu gruptaki öğrencilerden bazılarıyla daha sonraki yıllarda da dostluğunun devam ettiğini biliyoruz. Bunların başında sonradan Akşam gazetesini çıkaracak olan Kazım Şinasi gelir. 1928'de Vâlâ Nurettin'e yazdığı bir mektupta biraz maddî bir adam gibi görünse de "zarif ve gülümser ruhlu bir zattır" diyerek Kazım Şinasi'ye selam gönderiyor; "benim çok eski arkadaşımdır" diyor onun için. Yine Vâlâ'nın aktardığına göre Yahya Kemal Patriyot Hilmi'nin Paris'teki öğrencilik günlerine ait bazı hikâyeler anlatmıştır:

"Patriyot Hilmi'yi, Paris'te ders okumayan Osmanlı talebesi arasında pek acayip bir tip olarak Yahya Kemal anlatır dururdu. Ona Patriyot lakabının takılmasına sebep şuymuş: Balkan harbinde Edirne'yi düşman muhasara

104 Ahmet Bedevî Kuran, age, s. 289-290.

etmişti. Şükrü Paşa ismindeki kumandan kahramanca savunuyor, şehri teslim etmiyordu. Paris'te Hilmi, Fransız arkadaşlarına: 'Edirne düşerse intihar ederim' demiş. Edirne düşünce de kurşunu kendine sıkmış. Mucize kabilinden kurtulunca lakabını Patriyot, yani vatansever koymuşlar.

(...)

Yine Yahya Kemal anlatırdı: 'Patriyot Hilmi ile arkadaşı Külhanbey Celal, Paris'te Şanzelize'de tulumba kaldırdılar.' Omuzlarına iki sırık almışlar. Sırıkların ortasına tulumba gibi bir şey asmışlar. Bizim İstanbul tulumbacılarını takliden yalınayak Paris ortasında 'Heeeyt... Simitçi kaldır tablanı' diye bağırarak koşmuşlar. Türk talebe bu hale pek gülmüş. Fransa'yı tanıyanlar oralıların bu gibi sululuklara aldırış bile etmediklerini bilirler."[105]

"Lâle Devri" Adlandırması

1909 yılının dikkate değer olaylarından biri de, tarihî incelemeler yapmak üzere, bir heyetle Paris'e gelmiş olan Tarih-i Osmanî Encümeni üyesi Ahmet Refik'le görüşmeleridir.

O sırada "Tarih ortasında Türklüğü arama" programının bir parçası olarak Osmanlı tarihi okumalarını derinleştirmiş olan Yahya Kemal, özellikle Nedim dönemi üzerinde yoğunlaşmıştır. "Nedim devrini, bu devrin şiire mevzu olmuş hareketlerini, mimarisini, halk dilinden ve tabii İstanbul'da konuşulan Türkçe'den çok kelime ve tabir almış lisanını, hasılı Türkçe'nin ve Türk medeniyetinin bu asırda yaptığı güzel fakat tali'siz hamleyi şedîd bir hayranlıkla" incelemektedir. "Bu sırada Sadabad âlemlerinde icad edilen lale sefasını ve lale motifinin gerek şiirde, gerek nakışta ve

---

105 Vâlâ Nurettin, *Bu Dünyadan Nazım Geçti*, s. 101-102

mimaride göze çarpan güzelliğini tetkikten" geçirmektedir. Bu çalışması esnasında zihninde "bütün bu tarih devrine Lale Devri adını koymak, o devri birkaç bakımdan hülasa edecek bir hareket gibi parla"mıştır. Hatta Sorbon'a Lale Devri isimli bir tez vermeyi planlamaktadır. Bu o zamana kadar düşünülmemiş, orijinal bir adlandırmadır.

Ahmet Refik'in gelişi bu döneme rastlar:

"Bu sırada Paris'e istihkam zabiti üniformasıyla tarihçi Ahmet Refik geldi. Kendisine bir konuşmamız esnasında bu tasavvurumu anlattım. Fakat ben tasavvurumu tatbike fırsat bulamadım. Ahmet Refik ise pek beğendiği bu tabiri kullanarak *Lale Devri* isimli oldukça sevimli ve güzel bir kitap yazdı."[106]

Ahmet Refik önce *İkdam*'da tefrika ettiği bu kitabı 1912'de yayımlayacaktır.

Bu konuyla ilgili olarak dikkat edilmesi gereken noktalardan biri de, Yahya Kemal'in yazdığını bildiğimiz ilk şiirlerde dönemin önce bir tarih olarak *(Sene 1140)* yer alması, daha sonra ise doğrudan doğruya "Lâle Devri" ifadesinin şiir içinde geçmesidir. 1908'de söylediğini belirttiği Bir Saki şiiri şu beyitle başlar:

O muğbeçeyle tanıştımdı Lâle Devri'nde
Fütâdegânına son bir piyâle devrinde

---

106 "Yahya Kemal'le Konuşmalar ve Hâtıralar", *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, s. 265. Yahya Kemal'le Park Otel'deki görüşmeleri sırasında Nihat Sami tarafından not alınan bu satırlar, o tarihten çok sonra yayımlanmıştır (1988) Ancak bu yayından önce hangi kanaldan bu bilgiyi elde ettiğini belirtmeyen Yılmaz Öztuna, Ahmet Refik'le ilgili bir yayınında "Gerçi İbrahim Paşa'nın iktidar yıllarına 'Lale Devri' adını veren Yahya Kemal'dir, fakat bu isim ancak Ahmet Refik'in kitabı ile yerleşmiş ve dünya tarih literatürünce kabul edilmiştir" ifadelerine yer vermektedir (Yılmaz Öztuna, "Ahmet Refik-Lâle Devri", *Hayat Tarih*, 1 Nisan 1970, nr. 3, sıra: 63, yıl: 6, s. 5) Bu konuda ayrıca bk.: Orhan Okay, "Türk Şiirinin Dargın İki Ustası: Yahya Kemal ve Ahmet Haşim", *Dergâh*, nr. 177, Kasım 2004, s. 1, 8-10.

İsviçre ve Brötanya Seyahatleri

Yahya Kemal'in Paris'te geçen son yılları içinde 1910 yılında İsviçre'ye, 1911'de de Brötanya'ya olmak üzere değinilmesi gereken iki seyahati olmuştur.

Bunlardan İsviçre'ye yaptığı seyahatin ayrıntılarını Millî Mücadele şartları içinde yazdığı bir yazıda buluyoruz.[107]

Bu yazısından öğrendiğimize göre, yoğun olarak José Maria de Heredia'yı okuduğu dönemlerde bir ara bu şairin *Trophées*'leri yegane kitabı olmuştur. Quartier Latin sokaklarını gezerken cebinde, yatağına girerken elinde, uyandığı zaman yanıbaşında hep bu kitap vardır. İşte bütün kainatının Trophées'ler olduğu yıllarda bu kitaptaki "İlahî Dağlara" başlıklı şiiri okuya okuya ezberlemiştir. Yahya Kemal'i bir hayli etkileyen bu şiirin Pyrénées dağlarıyla ilgili bir hikâyesi vardır:

"Heredia, bir yazını Pyrénées dağlarında geçirirken birgün bir başına en yüksek tepelerde gezinir, birden bire yere dikilmiş küçücük bir sütun görür, üstünde de Latince bir kitabe. Muhayyilesiyle eski Roma'da yaşayan bir şairi zevkinden mest etmek için bundan daha ne güzel tesadüf tasavvur olunur? Kitabeyi okur, anlar ki Esir Jeminüs hürriyetine kavuştuğuna şükran nişanesi olmak üzere ilahî dağlara ithaf etmiş! (...) Esir Jeminüs Roma'nın en güzel günlerinde esirken, zaman zaman vaki olduğu gibi, bir fırsatını bulmuş, kaçmış, ormanlarda saklanmış, ovalarda gece yol almış, akıbet Pyrénées dağlarına varmış, en yüksek tepelere çıktıktan sonra sevincinden bir kartal kanatlarını açar gibi kollarını açmış; göğsünün

107 Yahya Kemal, "Esir Jeminüs ve Altor Şehri", *Dergâh*, 20 Haziran 1921, nr. 5, s. 65-66; *Eğil Dağlar*, s. 9-15.

bütün nefesiyle: “hürrüm!” diye bağırmış, artık oralardan inmemiş, hürriyetini kendine bağışlayan dağlara da, şükran nişanesi olarak, şair Heredia’nın tesadüfen gördüğü, o küçük sütunu dikmiş!”

Şair, Esir Jeminüs’ün hikâyesinden doğmuş bu şiiri, “şiirlerin en serti” olan “hürriyet şiiri”ni, delişmen gençlik arkadaşlarına yüksek sesle okuduğu günlerde, hürriyetin İsviçre’deki iki makamını görmeye kendi kendine yemin etmiştir. Bu seyahat bir bakıma kendine verilmiş o sözün aradan beş altı sene geçtikten sonra yerine getirilişidir. Bahsi geçen, hürriyetin iki makamından biri “Léman Gölü’nde, Alpler’in eteğinde, Savoie düklerinin Chillon Kalesi’nin alt katında, kahraman Bonivard’ın mahpus yattığı zindan”dır. Diğeri de “Canton Gölü’nde ‘Tell’in doğduğu, yaşadığı, İsviçre Cumhuriyeti’ni kurduğu küçük ‘Altor’ şehri”dir. Yahya Kemal 1910 yılı yazında yaptığı İsviçre seyahatinde bu mekânları ziyaretini aynı yazısında şöyle anlatır:

“Yola çıktığım zaman önce yol üstünde Chillon Kalesi’ne gittim, Bonivard’ın zindanına indim, bir sütunda, kahramanın serencamını yazan Byron’ın çizdiği satırları okudum, zindanın demir parmaklığından iki adım aşağıda gölün durgun ve yeşil sularını seyrettim, hürriyetin bu boğuk şiirini tattım. Sonra Alpler’in silsilesi üzerinden Dört Kanton Gölü’ne geçtim. Gözlerim başka hiçbir şeyi görmüyordu; yalnız “Tell”in havasını teneffüs ediyordum. İlk işim de Altor’a hareket etmek oldu.

Lucerne şehrinin iskelesinde, bizim Boğaziçi vapurlarından daha küçük bir vapur, Dört Kanton Gölü’nün, dağ eteği küçük şehirleriyle beraber ‘Altor’ şehrine de uğruyor. O gün vapurda, benim gibi ‘Tell’ mabedini tavafa giden yolculardan başka yolcu yokmuş, bunu

Altor'a hep birlikte çıktığımız zaman anladım. Vapurda alçak ve derin bir sepet koltukta etrafı seyr ede ede; hâlis süt, taze tereyağı ve balla ucuz ve iyi bir kahvaltı ettim; vapur bir müddet dağ eteği gitti, gitti, sonra bir körfeze saptı; yalçın dağların ortasında kuytu bir körfez, kıyılarında dev-vâri, kaya sütunları dikili duruyor; sabahtı, güneşin ışığı yeni vuruyordu; güneşin bu körfeze yaldız halinde serpildiğini görünce şaştım; o zamana kadar bu yaldız serpintisini, dağlarda sabah manzaraları tasvir etmiş bazı ressamların resimlerinde görmüş, lâkin sun'î bir resim oyunu zannetmiştim; meğerse sâhiymiş, kayalar ışık serpintisinden pırıl pırıl görünüyorlardı; bu kudretten dikili duran yalçın sütunların birinde iri harflerle bir isim gördüm: Schiller. İsmin altında da doğduğu ve öldüğü tarih var. 'Tell'in körfezinde Schiller'e bundan daha güzel bir âbide dikilemezdi. Vapur körfeze yavaş yavaş giriyordu; hep Tell'in havası içindeydik; o kadar ki Schiller'in meşhur dramı yahut da Rossini'nin meşhur operası oynanırken seyirciler bu kadar Tell'in havasına mahpus kalamaz; bu körfezin dağına taşına Tell'in ruhu işlenmiş; yabani badem kokan bu yalçın ve temiz tabiatte Tell'in peşine takılan Altor köylüleriyle, balıkçılarının şarkıları tınnetsiz bir ses halinde çağlıyordu. Nihayet vapur tâ Tell mabedinin basamaklarına yanaştı; hep birden çıktık. Tell mabedi dağ eteğinde boydan boya demir parmaklıklı, son derece basit bir makamdı. Parmaklıklardan bakıyorduk. İç duvarı boydan boya üç sahneli bir duvar resmi kaplamış. Bu resim Tell'in efsaneli hayatından üç safhayı gösteriyor ki biri de çocuğunun başındaki elmaya ok attığı meşhur safhaydı. Ressam, Tell'i gür saçlı ve sakallı, boylu boslu, dizlerine kadar gömlekli, çarıklı köylü bir ilah gibi, dînî cazibesi olan ulvî bir mahluk kılığında tasvir etmiş; bakma-

ğa doyamadık; zâten bastığımız yerin de kudsiyeti vardı, çünkü mabedin yeri, Guillaume Tell'in vali ve maiyetiyle dolu olan gemiyi, meşhur fırtınada, biraz yanaştırıp kendi çıktıktan sonra ayağıyla ittiği ve dalgalara bıraktığı yerdi. Tell'in mabedinden uzun bir zaman ayrılamadık.

Sonra mabedin arkasında küçük, iki tarafı ağaçlı bir yoldan Altor şehrine girdik. Altor'a kavuşmuştum ve tam tahayyül ettiğim gibiydi: Küçük bir meydan, cephesinde bir kilise, tâ karşısında Guillaume Tell'in heykeli; bu heykelde Tell dağlardan şarkı söyliyerek iner vaziyette, mağrur başı yüksekte, omuzunda ok ve yay, sağ elini de yanı sıra, dağlardan inen çocuğunun omuzuna dayamış. Meydan, meydan değil Guillaume Tell sahnesi halinde; zaten meşhur nişan sahnesi bu meydanda geçmiş. Altor'un küçük satıcıları ağaçtan ve alçıdan Altor yadigârı binbir çeşit ufak tefek eşya satıyorlar, hepsinin üzerinde Guillaume Tell'in çocuğunun resmi var; bu şehir yedi asırdan beri bu adamın efsânesi içinde yaşamış ve yaşıyor! Altor'dan çıktığım zaman ruhum bir çağlayan yatağı gibi yıkanmıştı."[108]

1910 yılı Ağustosunda yaptığı bu seyahat esnasında Yahya Kemal babasına kartlar göndermiş. Bunlardan 22 Ağustos 1910 tarihli olanı Rigi-Kaltbad'tandır. Karta yazdığı satırlar, duygularının sıcağı sıcağına ifadesi olması bakımından bu yazılanları tamamlayıcı mahiyettedir:

"Sevgili beybabacığım,

Bu akşam İsviçre'nin bütün güzelliğinin tahtgâhı -Dört Kanton Gölü- kenarında 1600 m. irtifada Rigi Dağı'nın Kaltbad tepesinde yatıyorum. Etrafımı saran tabiatı insan rüya halinde bile göremez. Yattığım oteli arkaya işaret

---

108 Yahya Kemal, *Eğil Dağlar*, s. 9-14.

ettim. Bu kartı yazarken mandıralara avdet eden koyun sürülerinin çıngıraklarını işitiyorum."[109]

Yahya Kemal 1911'deki Brötanya seyahatinde ise ilk defa okyanusu görmüştür. Okyanusla bu ilk karşılaşmasının sanat hayatı bakımından önemli bir sonucu olmuştur: En seçkin şiirleri arasında bulunan *Açık Deniz*'in bazı dizeler halinde içinde doğuşu Brötanya sahilinde, oradaki med cezir akşamlarında olmuştur. Ancak on beş sene sonra, 1925'te tamamlayabileceği (Yayını: *Tavus*, nr.l, 1 Nisan 1341/ 1925) bu şiiri için şair, en uzun sürede tamamladığı ve otobiyografik bir özellik taşıdığı açıklamasını yapıyor. Şiirin:

Gittim o son diyara ki serhaddidir yerin
Hâlâ dilimdedir tuzu engin denizlerin
Gördüm deniz dedikleri bin başlı ejderi

gibi bazı mısralarını bu seyahatte söylemişir.[110]

Paris'ten İstanbul'a

Yahya Kemal'i, 1912 Nisanında yine önemli bir yolculuğa hazırlanırken buluyoruz. Quartier Latin'deki son gecesinde şair, Paris'ten ayrılışın aynı zamanda gençlikten ayrılış olacağını düşünmektedir. O sırada 28 yaşındadır. Devam ettiği iki fakülteden de diploma alamadan, uzatılmış ve keyfince yaşanmış bir öğrencilik hayatından sonra yurda dönmektedir. Zaman içinde bir parçası haline dönüştüğü Paris'ten ayrılacaktır. Bu ayrılış tırnağın etten ayrılışı kadar zor gelmektedir kendisine. Arkadaşları, beraber olduğu insanlar, kahve garsonları bile onun gözleri önünden kaybolup gideceğine inanamamaktadır. O gece

109 Metin Akar, *age*, s. 182-183;
110 Yahya Kemal, *Edebiyata Dair*, s. 263.

Ali Kemal başta olmak üzere arkadaşlarıyla Vachette'e toplanıp oradan arabalara bindiklerinde kahve personeli de yaya kaldırımı üzerine dizilmiş, hüzünlü gözlerle kendisini uğurlamaktadır.

Lion garında Ali Kemal teselli edici sözler söylemeye çalışır. Tren gardan "koptuğu"nda bu kopuşu Yahya Kemal damarlarında da hissedecektir. Dokuz senesini geçirdiği Paris'ten ayrılmak bu kadar acı vericidir onun için. İstanbul'a gelinceye kadar kendini avutamaz:

1903-1912

Eski Paris'te bir ömür geçti;
Jaurés'in gür sadâsı devrinde
Tuncu canlandıran ilahtı Rodin;
Verlaine absent'i Baudelaire afyonuna
Karışan bir sihirli hazdı şiir

(...)
Yaşamış olmıyan bilir mi bunu?
Eski Paris'te bir ömür geçti.
İdeal rüzgarıyla hür geçti.

Başka yıldızda bir hayat imiş o.
Yaşamak zevki her saatte esen,
Daima nurlu bir geceydi zaman,
Dinleyen söyliyen kadar ârif,

Seyreden oynıyan kadar hassas.
"Chat-Noir" neş'esiyle "Lune Rousse"da,
O devir, Gölgeler tiyatrosu'nun
Kararan perdesinde bitti gibi
Başka yıldızda bir hayatmış o.
His ve haz yüklü kainat imiş o.

(...)
Paris'te genç iken koyu Baudelaire-perest idim.
Balkon'la, Yolculuk'la, Güzellik'le mest idim.

Sinmişti şi'ri ruhuma ulvî kader, gibi;
Absent'e damla damla sızan bir şeker gibi.

Hülyasının yarattığı iklim o başka yer!
Gür defnelerle çevrili, afyonlu bahçeler.

Her zevki bir haram olan efsunlu cennetin
Koynunda vardı lezzeti bin türlü nimetin.

Bir gün veda edip o diyarın hayatına,
Döndüm bütün bütün vatanın kâinâtına.

Lakin o bahçelerde geçen devreden beri
Kalbimde solmamıştır o şi'rin çiçekleri,

Bindiği tren sabah Marsilya'ya varır. Dokuz sene önce Fransa'ya geldiği yerden İstanbul'a gitmek üzere Média vapuruna biner. Altı gün süren bir yolculuktan sonra Çanakkale Boğazı önlerine gelirler. Şiirde de söylediği gibi âdeta yıldızlar âlemindeki bir hayattan yeryüzüne, vatanın kendi gerçeğine geri dönmüştür. Trablusgarp'ın İtalyanlar'ca istilası sebebiyle Boğazlar kapalıdır. İtalya, Osmanlı'nın Afrika'daki son topraklarından başka, Rodos'u ve etrafındaki on iki adayı da işgal etmiş, Beyrut'u bombalamış, boğazları geçmek istemiştir. Média bir müddet bekledikten sonra öncü bir teknenin klavuzluğunda mayınlanmış suları geçer ve limana yanaşır. Kontroller yapılır, yeni yolculara kapılar açılır:

"Kal'a-i Sultaniyye'den girecek yolculara merdiven açıldı. Hacı, hoca, hamal, köylü, şehirli, telaşlı bir halk, benim on seneden beri görmediğim vatandaşlarım, sırt-

larında heybeleri, katlanmış yatak ve yorganları, ellerinde nevale sepetleriyle vapura girdi. Rum kamarot, bir amiral gibi kasketini giymiş, bu giren Türkler'e lüzumlu lüzumsuz hakaretlerle, bağırarak haşlıyor onlara ambarlarda ve güvertede yerlerini gösteriyordu. Bu giren Türkler bu ecnebi tahkiri karşısında sessiz ve muti'diler."[111]

Gidişini hatırlarsak, bu dönüş hayatın rövanşı alışı gibidir. Vatana dönerken müslümanlaşmış, kendi vatandaşları için duyarlı bir ruh hali içine girmiştir. Gördüğü hayat tabloları onu düşüncelere sevk etmiştir. Enteresandır, firar ederken, o gün için bir ataklık göstererek, ilk fırsatta başına bir şapka giyen adamın, bu sefer İstanbul'a iner inmez ilk yaptığı iş, başına bir fes almak olur.

Güzel bir bahar sabahı gemi; yanmış, bir iskelet halinde kalmış olan Çırağan Sarayı önünde demirlemiştir. Kendisini karşılayan yoktur. Bir araba tutup arkadaşı Şefik Esat'ın Divanyolu'ndaki evine doğru hareket eder. Paris'ten arkadaşı olan Şefik Esat, Yahya Kemal'i karşılamak üzere iki gün rıhtıma gelip beklemiş, fakat gemi geciktiği için artık beklemekten vaz geçmiştir. Rıhtım'dan, Köprü'den, Bahçekapısı'ndan, Babıâli Caddesi'nden bir rüyada gibi geçmektedir. Paris'teki yüksek binalara alışmış olan gözüne iki taraftaki binalar arabadan daha alçak; gelip geçen halkın giysileri soluk, vücudları bücür, halleri zibidi gibi görünmektedir.

Şefik Esat evde yoktur. Çok hisli bir kadın olan ve oğlunun samimi arkadaşı olduğu için Yahya Kemal'i uzaktan uzağa ikinci bir oğlu gibi seven annesi vardır. Oturup soluklanmasını, bir kahve içmesini teklif ederse de Yahya Kemal eve eşyalarını bırakıp çıkar. Önce Ömer Efendi

---

111 Yahya Kemal, *Çocukluğum Gençliğim Siyasî ve Edebî Hatıralarım,* s. 124.

Lokantası'nda karnını doyurur. Etrafta kendisini tanıyan kimse yoktur. Lokanta'dan çıkarken karşılaştıkları bir tanıdığı ise, Paris'ten dönmüş olmasını hayretle karşılar. Aynı hayreti arkadaşları da gösterecektir. Çünkü onların gözünde Yahya Kemal Paris'e mâl olmuş bir kişidir.[112]

112 *Age*, s. 125-126.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YAHYA KEMAL İSTANBUL'DA

Çevre: İlk Tanışmalar

Yahya Kemal Paris'ten geldiği gün Şefik Esat'ı, Gümülcineli İsmail'le[113] ortak kullandıkları Yeni Postahane karşısındaki avukatlık yazıhanesinde bulacak, arkadaşı heyecanla kendisini karşılayacak, dönmüş olmasını önemli bir olay olarak değerlendirecektir. İstanbul'a geldikten sonra o gün orada ilk olarak Refik Halit'le karşılaşıp tanışacaktır. Hemen kaynaşacaklar, Refik Halit ertesi gün için onları Kozyatağı'ndaki köşklerine davet edecektir. Şefik Esat'la beraber Fazıl Ahmet'in de bulunduğu bu davet gecesi neşeli geçecek, fakat konuştukça Yahya Kemal'le aralarında beliren yaklaşım ve edebî zevk farklılığı Refik Halit'in gözünden kaçmayacak, kısa sürede doğmuş olan sıcaklık bir anda soğukluğa dönüşecek ve biribirlerinden çabuk uzaklaşacaklardır.

---

113 Gümülcine Mebusluğu yapmış olan Avukat İsmail Hakkı Bey, 1911'de öldürülen gazeteci Zeki Bey'in vekilliğini de üstlenmiştir (İsmail Hakkı Sunata, *İstibdattan Meşrutiyete Çocukluktan Gençliğe*, İstanbul 2006, s. 332-333) Zeki Bey vurulduğunda "bir brom madeni ocağının işletmesi için yabancı ülkelerden alınan krediyle ilgili yolsuzluklar ve Maliye vekili Cavit Bey'in yeni kurulan Türkiye Millî Bankası'nın ortağı bulunduğuna ilişkin bir yazı dizisinin hazırlıkları içinde"dir (*Büyük Larousse,* İstanbul 1986, C. 24, s. 12727)

Yahya Kemal Paris'ten döndükten sonra Şefik Esat'ın Divanyolu'ndaki evi ile Kıbrıslılar'ın Kandilli'deki yalısında kalır. Şair bu evlerde iyi kabul görmekte, şeref misafiri gibi ağırlanmakta ve el üstünde tutulmaktadır. Yakup Kadri'nin ifadesine göre, birinden öbürüne gittiği vakit yerinin boşluğu doldurulamamakta, sanki o evden paha biçilmez bir sanat eseri kalkmış, bir ışık sönmüş gibi olmaktadır. O, bu dost evlerinin şenliğidir.[114]

Yahya Kemal'i İstanbul'un o günkü kültür ve edebiyat dünyasına sunan, önde gelen simalarla tanıştıran da yine Şefik Esat ve Kıbrıslı Şevket Beyler olacaktır. Refik Halit'le tanışmalarına yukarıda değinmiştik. İlk elde buna Ziya Gökalp, Yakup Kadri, Tevfik Fikret, Rıza Tevfik ve Süleyman Nazif gibi fikir ve edebiyat dünyasının önde gelen isimleri eklenir. Atlanmaması gereken bir başka isim ise Tanburî Cemil Bey'dir.

Ziya Gökalp'i henüz dostlarıyla görüşmeden, belki de İstanbul'a ayak bastığı o ilk gün, Şefik Esat'ı görmeye giderken, Babıâli Caddesi'nde[115], Paris'ten arkadaşı olan Doktor Nazım'ın yanında görüp tanıyacaktır. Doktor Nazım "Sana Paris'ten gelmiş eski bir Türkçü takdim edeyim" diyerek Yahya Kemal'i Ziya Gökalp'e tanıtır. Yahya Kemal, Ziya Gökalp adını daha Paris'teyken, oraya 1908 Meşrutiyetinden sonra Selanik'ten gelmiş genç bir doktor olan Ali Âgâh'tan duymuştur. O gün Ziya Gökalp'le bir müddet beraber yürüyerek konuşurlar. Türklüğe bakışlarındaki farklılığa, Yahya Kemal'in 1071 başlangıçlı yorumunun

114 Yakup Kadri, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, s. 164.

115 *Siyasi ve Edebî Portreler*, s. 12. Yahya Kemal, bir seferinde de, aynı karşılaşmayla ilgili olarak "Cumhuriyet gazetesine giden sokakta" ifadesini kullanır (Cahit Tanyol, *age*, s. 107) Bu iki ifadeyi beraberce ele aldığımızda Ziya Gökalp'le ilk karşılaştıkları yeri Babıali Caddesiyle Türk Ocağı Sokağının kesiştiği köşe olarak belirleyebiliriz.

kendisine tatsız gelmesine rağmen Gökalp ayrılırlarken samimi bir dille sık sık görüşmelerini ister. Bu ilk karşılaşmada insan olarak biribirlerinden hoşlanmışlardır.[116]

Yakup Kadri ile tanışmalarına da Kıbrıslı Şevket vesile olur. Yakup Kadri, henüz adını bile duymadığı Yahya Kemal'le yine o sene (1912) Beyoğlu'nda Bon Marché pasajında karşılaşacaktır. Kıbrıslı Şevket Yahya Kemal'i ona "öp elini, büyük edebiyat üstadımızın" sözleriyle tanıtır. Biraz da şaka gibi söylenen bu sözlerden tam bir anlam çıkaramamış olan Yakup Kadri, birkaç gün sonra, aynı adamı, bu sefer Şefik Esat'tan dinleyecektir. Şefik Esat şairin Quartier Latin'de geçirdiği bohem hayatına ait bazı anekdotlar aktaracak, Jean Moréas'ın ahbabı olduğunu söyleyecek ve ekleyecektir: "Bilmezsin, ne geniş bir edebî kültürü, ne derin bir tarihî bilgisi vardır ve konuşması ne kadar enteresandır." O gece Şefik Esat'ın evindeki toplantıda Yahya Kemal'i dinleyen Yakup Kadri ilk anda bu adamın Paris'ten değil de uzak bir Osmanlı vilayetinden gelmiş olabileceğini düşünecektir. Dilinde hafif bir Rumeli şivesi bulunan şair, uzun süre İttihat ve Terakki, Hürriyet ve İtilaf dedikodularından bahseder. Yakup Kadri'deki ilk izlenim bu adamın edebiyat zevkinin Muallim Naci döneminde olabileceğidir. Gecenin iler-

---

116 *Siyasi ve Edebî Portreler*, s. 11-12. Yahya Kemal, sözü geçen karşılaşmadan bir süre sonra, kendisini Ziya Gökalp'e tanıtan Doktor Nazım'ı, İttihat ve Terakki'nin Nuruosmaniye'deki genel merkezinde ziyarete gidecektir. Hatıralarında bu ziyaretinden "1912 bahârında memlekete avdet ettiğim zaman Nazım'la görüştüm. Gariptir ki görüştüğüm gün merhum Ahmet Samim'in mezarında arkadaşları tarafından tertip edilmiş bir ihtifâl vardı. O ihtifâle gitmiştim. Oradan Merkez-i Umûmî'nin Nûruosmaniye'deki eski merkezine giderek Nâzım'ı görmüştüm" diye bahseder (*Siyasi ve Edebî Portreler*, s. 119) Ahmet Samim'in ölüm tarihi 9 Haziran 1910'dur. Anma toplantısının bir ölüm yıldönümünde yapıldığını düşünürsek bu ziyaretin tarihini 9 Haziran 1912 olarak belirleyebiliriz.

ki saatlerinde söz Paris'e ve Quartier Latin günlerine gelir ve bir monolog halinde sürer gider. Yahya Kemal gerçekten hoş sohbettir fakat bunlar da onun edebiyat üstadlığı konusunda Yakup Kadri'yi tatmin etmez. Ta ki başka bir akşam şairin Hugo, Baudelaire, Verlaine, Heredia ve bunlar arasında bizim eski ve yeni şairlerimizin bazı şiirlerini ezbere okumasına kadar! Yahya Kemal okurken dinleyenlere bu şiirlerin anlamlarını da duyurmakta, derin bir şiir ikliminin kapılarını açmaktadır. Yakup Kadri o geceden sonra Yahya Kemal'in gerçek bir edebiyat üstadı olduğunu kabul edecek, edebiyat hayatının o güne kadarki Şehabettin Süleyman, Refik Halit, Ahmet Haşim duraklarından sonra Yahya Kemal safhasına ulaşacaktır.

Tevfik Fikret'le tanışmaları da, gelişinden birkaç ay sonra, 1912 yazında Şefik Esat'ın aracılığıyla olur.[117] Âşiyan'a ziyaretine gittikleri Tevfik Fikret'e karşı Yahya Kemal'in kritik bir pozisyonu vardır. On seneden beri şiirine âşinâ olduğu, kafasını Şark âleminden çıkardığını söylediği Tevfik Fikret'in şiir dili ve zevkine karşı yeni kuşaktan en ciddi eleştiriyi getiren kişi olarak da yine kendini görmektedir. O, Türk şiirini Edebiyât-ı Cedîde vadisinden kurtararak yeni bir mecraya oturtmak istemektedir. Gerçi şiir anlayışını henüz yeterince ifadelendirmiş değildir ama sahip olduğu potansiyelden, izleyeceği yoldan emindir. Buna rağmen Tevfik Fikret'e karşı, ilk yol göstericisi olduğunu unutmayarak, hürmet tavrını elden bırakmaz. Aralarında şahsî his sıcaklığına dayanan bir dostluk doğar. Ona şairliğinden ve şiirdeki amaçlarından söz açmaz. Aralarındaki sıcak dostluk havası devam eder; görüşmeyi sürdürür-

---

117 Yakup Kadri, hatıraları içinde, Rıza Tevfik ve Yahya Kemal'le beraber Tevfik Fikret'i Âşiyan'da bir ziyaretlerini Yahya Kemal ve kendisinin ilk ziyaretleri gibi anlatır (*Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, s. 275 vd)

ler. (Halis Erginer'in Yahya Kemal'den aktardığına göre çok fazla olmayan görüşmelerinin birinde, Fikret kendisini bir gece Aşiyan'da misafir de etmiştir.)[118] Tevfık Fikret Yahya Kemal'in şiirde yeni bir denemeye giriştiğini Rıza Tevfik'ten duymuş, bu arada bazı mısralarını da gelip gidenlerden dinlemiştir. Onlara, "Bu şiir bizim söylemek istediğimiz, lakin vücuda getiremediğimiz şiirdir" demiştir. Fikret, ilk defa olarak, yeni kuşaktan bir şairin şiirini beğenmektedir. Bu fikrini Doktor Adnan (Adıvar), Ruşen Eşref gibi Âşiyan'a uğrayanlara da tekrar eder. Fikret'in gösterdiği bu teveccüh, Yahya Kemal'in edebiyat ve eğitim câmiasınca benimsenmesine vesile olur.[119]

Bir mektubunda Yahya Kemal'le tanışmalarına da değinmiş olan Rıza Tevfık, bu tanışmanın o sıralarda Kandilli'deki Kıbrıslı Mehmet Paşa Yalısı'nda Şevket Bey vasıtasıyla olduğunu yazmaktadır.[120] Daha Paris'teyken adını duyduğu, resmini gördüğü Süleyman Nazif ile tanışmalarını ise kendisi şu cümlelerle tespit eder: "Balkan Harbinden biraz önce İstanbul'a döndüm. Bir Boğaziçi vapurunda Süleyman Nazif'e takdim edildim." O sene İstanbul'un birçok köşesinde; vapurda, köprü üstünde, Cenyo'da, Babıali Caddesinde, Tepebaşı'nda, Tokatlıyan'da, Beyoğlu'nun her köşesinde tekrar tekrar karşılaşıp görüşecekler fakat aralarındaki yakınlık "sûrî bir muârefeden ibaret" kalacaktır.[121]

Tanbûri Cemil Bey: Musıkînin Altın Kapısı

Yahya Kemal'in 1912'de İstanbul'a döndükten sonra tanıştığı şahsiyetlerden biri de büyük mûsikî üstadların-

---

118 Halis Erginer, "Yahya Kemal'den Hatıralar", *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası I*, s. 94.
119 Yahya Kemal, *Siyasî ve Edebî Portreler*, s. 10.
120 Hasan Âli Yücel, *Edebiyat Tarihimizden*, s. 270.
121 *Siyasî ve Edebî Portreler*, s. 25-27.

dan Tanburî Cemil Bey'dir. Tanışmaları, ikisinin de yakın dostu olan Mektûbî Şevket ve oğlu Sabih Beylerin evinde gerçekleşir. Yahya Kemal'in bu geceyle ilgili anlattıklarını kaydetmiş olan Orhan Şaik'in[122] notlarına göre, o sıralar şair, kendisine vaat edilen bir ikinci katiplikle tekrar Paris'e dönme arzuları içindedir. Cemil Bey'e de bu Paris sevdasından vazgeçmesi için, bir arkadaşı tarafından, özellikle götürülmüştür:

"Cemil Bey'i 1912'de hususi bir âlemde tanıdım. Musıkîyi ve Tanbûri Cemil Bey'i seven birçok aile tanıyordum. O, bu ailelerin bir kısmına gitmekten hoşlanır, bilhassa Şevket Bey'in yalısına gitmekten çok hoşlanırdı. Şevket Bey rind, zarif, ayyaş, Bektaşi, kibar. Cemil Bey'in bir nevi velinimeti. İki ayda üç ayda bir oraya gidiyor. Cemil Bey'e kimlerin bulunacağını söyleyorlar. Artık onlardan başka hiç kimseye kapı açılmıyor, eski Osmanlı usûlü. Üç gün üç gece (...) çalıyor, üç gün sonra yorgun halde... Benim de derdim Paris'e dönmek, bir ikinci katiplik va'detmişlerdi, tahsilimi devam ettirmek için. Arkadaşlar rica ediyorlar. Ben ille Paris diyorum. Bir arkadaşımız vardı, bir akşam o bir şey düşünmüş, Tanbûri Cemil Bey'i dinletelim ona, o musıkîyi sever, o münasebetle gitmez, kalır, demişler. Şevket Bey'e maalmemnuniye davet ettiler beni, Cevizlikte orta halli bir ev var, bahçeye açılır bir salonu var, yarısı ev, yarısı bahçe."[123]

---

122 "*Tanbûri Cemil Beyin Ruhuna Gazel*'i en sonraya bıraktım. Çünkü bu konuda Yahya Kemal'in, 24.12.1956'da Cerrahpaşa Hastahanesi'nde bana anlattıklarına yer vermek istiyorum. Şairin bu hastanede yattığı sürece ben, onun 'el-ayak çekildikten sonra gel' demesine uyarak hemen her gece gittim. Yatma zamanı gelinceye dek anlattıklarını dinledim ve not aldım. Bu notlardan Tanbûri Cemil Bey'le ilgili olanları aşağıya geçiriyorum." (Bkz.: Orhan Şaik Gökyay, "Yahya Kemal ve Mûsıkî", *Tarih ve Toplum*, nr. II/12, Aralık 1984, s. 46-47.)

123 Orhan Şaik Gökyay, age, s. 46-47.

Aynı geceye, yine Yahya Kemal'den naklen, (babası Tanbûri Cemil'i anlattığı eserde), Mesut Cemil de değinmektedir:

"Bu kusurlu kitabı, büyük Yahya Kemal'in, Cemil'e dair bir hatırasıyla bitirmek isterdim. Bu hatırayı, şiirdeki gibi mûcizeli konuşma üslubuyla, bize birkaç defa öylesine anlatmışdı ki, her seferinde hepimiz konuşamaz, düşünemez, kımıldanamaz olmuşduk. Fakat bu anlatış da Cemil'in taksim halindeki besteleri gibi, yalnız Yahya Kemal tarafından, bir an için, ilk ve son defa mümkündür; üstelik plağa da alınmamıştır!

Çok gençmiş. Jön Türkmüş. Avrupa'dan yeni gelmiş... Fransız kültürüne hayranmış... Memleketine âid her şeyi küçümsüyormuş. Snobmuş, züppeymiş... Kadıköyü'nde, Cevizlik'de, Cemil'in pek yakın dostları, merhûm Şevket Bey'in ve oğlu Sabîh Bey'in evinde onu tanımış..."[124]

Orhan Şaik'in aktardığına göre, Cemil Bey'in hanendesi, sonradan savaşta Bağdat'ta ölen bir hafızdır. Nihayet mûsıkî başlar. Bu bölümü de yine Mesut Cemil'e aktardıklarından izleyelim:

"Zayıf, soluk renkli, gösterişsiz, fakat garîb bir adam. Tanburu bırakmış kemençeyi almış... *Yine yol vermedi Ecem dağları...*, bir taksim; *Yine de kaynadı coşdu dağların taşı...*, bir taksim daha; *Nazlı nazlı sekip giden o güzel ceylân...*, ve 'O zaman karşımda, altından bir kapı açıldı, memleketime bu kapıdan girdim' diyor."

1902'de İstanbul'a ilk geldiğinde Sarıyer'deki köşkte Kânûnî Arif Bey'i dinlerken aldığı ilk mûsikî zevkinden sonra Tanbûrî Cemil Yahya Kemal için ikinci bir merhale ve gerçek bir açılım olacak; şair, hayatının son yıllarını yaşayan bu büyük mûsikî üstadı (ö. 1916) sayesin-

---

124 Mesut Cemil, *Tanbûrî Cemil'in Hayâtı*, s. 219-220.

de Itrî'yi, Hafız Post'u, Seyyit Nuh'u, Zaharya'yı, Tanbûrî İshak'ı, Sadullah Ağa'yı, İsmail Dede'yi, Şakir Ağa'yı tanıyıp benimseyecektir. Hayranlığa dönüşen bu benimseyişte Tanbûrî Cemil'in çalışının rolü büyüktür.[125]

Paris'ten Getirdiği Mısralar

Yahya Kemal'in kendi tarzını yakaladığını söylediği 1905'ten İstanbul'a döndüğü 1912 yılına kadarki dönemine bir yekûn çizgisi çekersek karşımıza nasıl bir şiir birikimi çıkar? "Şair Kemal" olarak İstanbul'a dönen ve henüz bir şiiri veya yazısı yayımlanmadığı halde, etrafında bir bağlılar halkası oluşmaya başlayan bu adamın şiir adına ortaya koyduğu verimler çok sınırlı olup okuduğu bazı mısralar ve birkaç şiirden ibarettir.

Asıl kimliğini verecek şiirlerinin ya henüz hiç doğmamış ya da sadece birkaç mısrasını söylemiş olduğu sanatının bu ilk safhasındaki mevcutlarını gözden geçirelim.

1905 yılında, Le Cont de L'İsle'nin eski Yunan şairlerinden yaptığı çevirileri okuyarak söylediğini belirttiği yeni tarzdaki ilk manzumesinin adını hatıralarında açıklamıyor şair. Mehmet Kaplan'a yaptığı açıklamaya göre, bu yıllarda söylediği şiirleri içinde en eski tarihlisi, herhangi bir yayın organında yayımlamadığı -*Kendi Gök Kubbemiz*'e de girmemiş olan- *Biblos* veya *Biblos Kadınları* adıyla bilinen şiiridir. (1905)[126]; A. Hamdi Tanpınar bu şiirden *Adonis* olarak söz eder.[127] Yahya Kemal bu şiirinden bahsederken Heredia'nın da *Les Femmes de Byblos* isimli bir şiirinin olduğunu söyler. Paris'te söylediği bir başka şiir de *Sicilya Kızları*'dır. Aynı grup içinde anılması gereken üçüncü şiiri

---

125 Sermet Sami Uysal, *Yahya Kemal'le Sohbetler*, s. 30.
126 Yahya Kemal, *Bitmemiş Şiirler*, s. 21.
127 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yahya Kemal*, s. 64.

de *Mehlika Sultan*'dır. (1908'de yazmaya başlıyor) Yahya Kemal, en eski şiirlerinden olan bu manzume ile Belçikalı şair Maurice Maeterlinck'in masal dünyasına girer. Kendisinin de ifade ettiği gibi bu şiir Maeterlinck'in *Serres Chaudes*'unun tesiri altında yazılmıştır. Şair 1906 yazında Londra'da iki ay kaldıktan sonra sonbahara doğru yaptığı bir haftalık Belçika seyahatinde, bu ülkeyi, eski medeniyetle yeni medeniyeti iyi kaynaştırmış bir memleket olarak sevmiştir[128] Bu seriden söz konusu edeceğimiz bir başka şiir de, 1912'de Paris'ten döndükten sonra yazmaya başladığı *Nazar*'dır. (*Leyla* adıyla da bilinmektedir) Bu şiir Cenap Şahabettin'in bir sözünden sonra iddia üzerine yazılmıştır. Cenap'ın söylediği şudur: "Esrarengiz şiiri Türkçe kelimelerle söylemek mümkün değildir. Farsça kelimeler kullanmalısınız ki şiir esrarengiz havaya bürünsün." Bunun üzerine, öyleyse Maeterlinck'in *Serres Chaudes*'undaki her kelime hem Fransızca, hem esrarengiz nasıl oluyor, diye düşünen Yahya Kemal 1912'de başladığı *Nazar*'ı 1916'da bitirir (yayımlanışı: *Yeni Mecmua*, nr.41, 25 Nisan 1918)

Kıbrıslı Şevket'in hanımı Mevhîbe Celâlettin -bu hanım II. Abdülhamit'in kızkardeşi Cemile Sultan'ın torunudur- hem bu şiir, hem de Yahya Kemal'in Kanlıca'daki Kıbrıslılar Yalısı'nda geçen günleri hakkında, hatıralarında şunları anlatıyor:

"Kıbrıslı yalısında rahat ve mesut bir hayat sürüp gidiyordu. Hemen her akşam Şevket'in arkadaşları, yalıda toplanıyor, gülüp eğleniyorduk. Şevket'in en samimi ve sevgili arkadaşları Yakup Kadri, Yahya Kemal, Prens Mustafa ve Halil Göksu daima arkamızdaydı. Bu toplantılarda siyasetten ve politikadan söz açılmıyordu. En büyük zevkimiz, Yahya Kemal'in güzel şiirlerini dinlemek,

---

128 Sermet Sami Uysal, *Yahya Kemal'le Sohbetler*, s. 41.

mehtaba karşı ona şiir söyletmekti. Yahya Kemal meşhur "*Leyla*"sını yalıda yazmıştı"[129]

Paris'te eski tarzda yazdığı ilk şiirinin *Sene 1140* olduğuna değinmiştik. Yahya Kemal bundan sonra da *Mahurdan Gazel* ve *Bir Sâkî*'yi söyleyecektir. Paris'ten dönerken beraberinde getirdiği bu birkaç gazel de İstanbul'da ilgiyle karşılanmış, birçok şiir sever tarafından ezberlenmiş, dillerde dolaşmaya başlamıştır. Bu gazelleri ezberleyenler arasında Abdurrahman Şeref Bey, Atâ Bey, Padişah'ın seryaveri Salih Paşa ve Cemil Molla gibi tarih kültürüne sahip yaşlı başlı kişilerin bulunduğu Yahya Kemal tarafından ifade ediliyor.[130]

Etkiler: Arkadan Gelenler

Yahya Kemal Paris'ten zengin bir edebiyat birikimiyle dönmüştür. 1912-1914 yılları içinde her türlü edebiyat toplantısının seçkin misafiri olan şair dost konaklarında, evlerde ve bir süre sonra Türk Ocağı salonunda bol bol konuşarak sahip olduğu birikimi ve yeni şiir anlayışını etrafındakilerle paylaşmaktadır. Halit Fahri hatıralarında, Yahya Kemal'in Beşiktaş Serencebey Yokuşu'nda üvey dayısı ve samimi arkadaşı Hakkı Tahsin'le beraber oturdukları evlerine misafir geldiği akşamlar sohbetin gece yarısını iki üç saat geçesiye kadar devam ettiğini anlatır. Şiir okuyuşundaki etkileyiciliğe de "Heredia'nın, *Antoine et Cléopatra* sonesinin son mısralarını, o son üçlüğü okurken, tarih mi titrerdi Hakkı ile biz mi titrerdik? Üstad bir eli göğsüne doğru eğik, gözleri meçhul bir noktaya dikili, o mücevher gibi mısraları öyle tatlı fısıldardı ki." sözleriyle

129 Sâre Ertuğrul Korel, *Geçmiş Zaman Olur Ki*, s. 194.
130 Sermet Sami Uysal, *Yahya Kemal'le Sohbetler*, s. 32-33.

değinmektedir.[131] Bu evde 1912 yılı içinde, Paris'ten yeni döndüğü dönemde, Yahya Kemal'le geçirdikleri bir sohbet gecesinden daha bahseder Halit Fahri. Belki de bu ikisi aynı gecedir. Şairin Tevfik Fikret'e bakışını, kendisinden önceki Türk şiir birikiminin bu uç ismini kendi şiir ve dil anlayışı içinde nasıl bir yere yerleştirdiğini, düşüncelerinin o gece orada Halit Fahri ve Hakkı Tahsin'i nasıl etkilediğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir o satırlar:

"Daha otuz yedi yıl evvel [yani 1912'de –Â.K-] Tevfik Fikret'i eskimiş bulan şair, zaman zaman yine ona hayranlığını gizlemiyordu. Hele hiç unutmam, bir akşam Beşiktaş'ta Serencebey yokuşundaki bir evde –o akşam misafirimizdi-hikâyeci Hakkı Tahsin'le bana, saatlerce, uzun uzun hep Fikret'ten bahsetmiş ve onun kafiyelerindeki yeniliği, sihri, insanı şaşırtan musiki imtizaçlarını, en gizli sırları bulup ortaya çıkaran bir velî coşkunluğu ile anlatmış durmuştu. Fakat aynı zamanda –o dakikayı düşünerek söylüyorum-inandığına başkasını da inandırmasını bilen ve güzeli en beliğ ifadesiyle ve en estetik tarafından anlatan bir müfessirdi. Onun bize o akşam verdiği şerh-i mübân dersi, hiç o zamana kadar edebiyat ve darülfünûn piyasasında tanınmış olan ve revaç gören şerhi mütunlara benzemiyordu. O, büsbütün başka bir şerh-i mütûncu idi. Meselâ Tevfik Fikret'in Şehitlikte isimli şiirinin ilk mısraındaki "Leylakî" kafiyesini alıyor ve Güneş gurubediyor pembe, mavi, leylakî/Zilâl içinde... Güzel bir kadın vekârile!" diye okumaya başladıktan sonra, bilmem kaçıncı mısraa rastlayan Nüvişte cephe-i hüznünde bir hüvelbâki! Mısraına geliyor ve şöyle diyordu: 'Bakın şuna! Bu, ne buluştur. İki sahilden, karşıdan karşıya birden bire akseden çıngırak sesleri

131 Halit Fahri Ozansoy, *Edebiyatçılar Geçiyor*, s. 290.

gibi… Leylâkî… Hüvelbâkî. Bu akis, kaç mısradan sonra ve nasıl da tam yerinde birden bire çınlıyor!'"[132]

Halit Fahri, kendi evlerinden başka 1912-1913 yıllarında, on beş günde bir Tokatlıyan Oteli'nin arka salonlarından birinde yemekli yapılan yazarlar toplantılarından da bahsetmektedir. Yakup Kadri ve Şahabettin Süleyman'ın da katıldığı bu toplantıların şeref mevkiinde Yahya Kemal oturmaktadır.[133]

Faruk Nafiz onu ilkin mısraları yoluyla tanıdığını anlatmakta; Birinci Dünya Savaşı'ndan önce gazetelerden birinin haftalık edebî ilavesinde açılan "edebiyatımızda en beğendiğiniz beş mısra" konulu yarışmada[134] en fazla dikkat çekenlerin Halit Fahri, Tahsin Nahid gibi tanınmış şairlerin, adı duyulmamış bir şairden seçtikleri mısralar olduğunu ifade ederek, üstad elinden çıktığı belli olan bu mısralardan, Türk şiirinin taze bir zevkin arafesinde olduğu hissini aldığını söylemektedir. Bir hafta sonra arkadaşı Hakkı Süha, bu mısraların sahibi olan Yahya Kemal'in Avrupa'dan yeni dönmüş kıymetli bir şair olduğu, yayınlamaya yanaşmadığı şiirlerini arkadaşlarına mısra mısra okuduğu bilgisini getirir. Bu sıralarda Yahya Kemal'i ziyaret eden Faruk Nafiz bu ilk karşılaşmayı şöyle anlatıyor:

"Yahya Kemal'i ilk defa, bir şiir vesilesiyle, gazetedeki odasında gördüm. Kapıdan girdiğim zaman arkasını koltuğa vermiş, ayaklarını yazı masasına uzatmış, dalgın bir vaziyette idi. Biraz sonra talebe ile muallim gibi karşılıklı

---

132 *Yahya Kemal İçin Yazılanlar*, Haz. Kazım Yetiş, C. I, s. 500-501.

133 Halit Fahri, "Büyük Şair Yahya Kemal ve Hatıraları", *Tercüman*, 4 Kasım 1964, s. 2. (Bk: Abdullah Acehan, *Halit Fahri Ozansoy*, Sakarya 1999, doktora tezi, s. 55.)

134 Bu dönemde dize yarışması açan gazetelerden biri *Peyam*'dır. Daha gazetenin 16 Teşrî-i sâni 1329'da (29 Kasım 1913) çıkan 1 numaralı ilavesinde "Mısra Müsabakası" başlığı altında bir ilan bulunmaktadır.

oturmuştuk. O, zamane edebiyatını tenkit ediyordu, ben de dinliyordum.”

Tenkitler o kadar geniş boyutlara ulaşır ki, o güne kadar büyük bilinen değerler bir bir can evlerinden vurularak düşmeye başlar. Faruk Nafiz o gün Yahya Kemal’in yanından edebiyat anlayışında büyük bir değişim başlamış olarak ayrıldığını söyler.[135]

Yahya Kemal’in şiir okuma tutkusu ve bu işteki başarısı, onu tanımış olanların üzerinde birleştikleri bir yönüdür. Peki bu yıllarda şairin ilgi alanına giren edebiyat konuları nelerdir? Kendisi o dönemde şiirle alakası olanlar arasında dolaşan, üzerinde en fazla durulan kavramların “öz şiir”, “rythme” ve “derûnî ahenk” olduğunu belirtiyor. Öz şiir, Fransızca’da elli senedir mevcut bir kavram olmasına rağmen derûnî ahenk ilk defa Türkçe’de olmak üzere, 1912 yılında Yahya Kemal tarafından ortaya atılmış bir kavramdır:

“Fransızca’da o tarihten evvel mevcut olup olmadığını bilmem, lâkin bu terkibe Fransızca’da ben, ancak 1920’de, yani İstanbul’da geçen bahislerden sekiz sene sonra, Râhib Bremond’un şöhret almış olan ‘öz şiir’ mubâhesesinde tesadüf ettim. Bana öyle geldi ki Râhib Bremond’la aramızda bir tevârüd olmuştur ve onun ‘rythme intérieur’ terkibi, bizim ‘derûnî âhenk’ten sekiz on sene sonradır.” [136]

Şairin, şiirde rythme’in teknik bir mesele olmanın ötesinde başka anlamlar taşıdığını anlatabilmek üzere bir ihtiyaçtan doğduğunu belirttiği bu kavram etrafındaki sohbetleri, o sıralarda Şehabettin Süleyman’ın koruyuculuğunu yaptığı genç kuşak üzerinde bir hayli etkili olmuştur. Şehabettin Süleyman bir yazısında Yahya Kemal’in

135 “Yahya Kemal’i Nasıl Tanıdım”, *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası I*, s. 155-157.

136 Yahya Kemal, *Edebiyata Dair*, s. 21.

peşinde koştuğu şeyi “hissiyatın lisanla imtizaç etmesi”, “ahenk ve hissiyatın yek vûcud” olması şeklinde açıklar. Bu yıllarda Şahabettin Süleyman, etrafında topladığı Halit Fahri, Hakkı Tahsin, Enis Behiç, Hıfzı Tevfîk ve Orhan Seyfi gibi gençlerle bu anlayışı bir nazariye ve adını Nâyîler koydukları edebî bir hareket haline getirmek ister.

Şehabettin Süleyman’ın Nâyîlik için getirdiği tanım şudur: “Nâyîlik demek, vâsıta ile esas, yâni lisan ile hassasiyeti mezcetmek (...) vezin ve âhenkten başka süs kabul etmemek, sâdegîyi timsal addeylemektir.”[137]

Mayasını Yahya Kemal’den aldıkları bir anlayışa bağlanan bu edebî topluluk bir varlık gösteremeden dağılmış olsa da, Yahya Kemal’in o yıllarda edebiyat ortamında estirdiği rüzgarı göstermesi bakımından önemlidir.

Ahmet Haşim’le Bir Akşam Yemeği

Yahya Kemal’e Ahmet Haşim’in şiirlerini tanıtan kişi Abdülhak Şinasi Hisar olmuştur. Paris’te bulundukları 1905 yılında, o sıralar sade dille yeni bir şiir arayışı içinde olan Yahya Kemal’e Haşim’in “*Şi’r-i Kamer* adlı Arapça ve Farsça kelimelerle dolu manzumeler”ini okumuştur.[138]

Yahya Kemal Paris’ten döndüğünde (Nisan 1912) Ahmet Haşim öğretmen olarak İzmir’de bulunuyordu. Haşim’in İstanbul’a dönmesi Ocak 1913’tedir. Ocak 1913 ile *Şi’r-i Kamer* şairinin askere gittiği 13 Ağustos 1914 arasındaki bir buçuk yıl içinde, bu iki şairi aynı ortamlarda resmeden çok az bilgiye sahibiz. Bunların en önemlilerinden biri, ikisinin de 1914 Temmuzunda oluşturulan Dârülbedâyi

---

137 Sadık Tural, “Yahya Kemal’in Arayışlarının Yol Açtığı Bir Edebî Topluluk: Nâyiler”, *Ölümünün YirmibeşinciYılında Yahya Kemal Beyatlı*, s. 115. (111-122)

138 Yusuf Mardin, *Kocataş Yalısı*, s. 256.

Edebî Heyetinde üye olmalarıdır. Onları bu görevdeyken aynı masa etrafında gösteren bir fotoğraf da bulunmaktadır. Ancak tanışmaları bu tarihten önce olmalıdır.

Cahit Tanyol'un Yahya Kemal'den aktardığına göre, iki şair bir gün Sirkeci'deki bir lokantada bir akşam yemeği yerler. İfadenin akışına bakılırsa bu yemek, Haşim'in henüz askere gitmediği, ikisinin de İstanbul'a yeni döndüğü sıralarda yenmiştir:

"Ben Paris'ten döndüğüm zaman şiirin ne olduğunu ve olmadığını kendi yaşıtlarıma, benden sonra gelenlere ve bir evvelki nesil şairlerine açıklamak istedim. (…) Sonra Ahmet Haşim'le tanıştım. Bir gün Sirkeci'de akşam yemeği yiyor ve şiirlerden söz ediyorduk, ben anlatıyordum o dinliyordu, yüzündeki değişmeden, derdimi anlatacak adamı bulduğumu anladım. Dinledi, sonra elini masaya vurarak:

'Yahya Kemal, şiir işte bu senin söylediğindir, bu akşam gözüm açıldı' dedi. Beni birçok kimseler dinlemiş tasdik etmişti, fakat hiçbiri anlamamıştı. Ahmet Haşim ne demek istediğimi hemen kavramıştı. O günden sonra dost olduk. Haşim'in Piyale Mukaddimesi bu konuşmaların etkisini taşır."[139]

Yakup Kadri ise, Ahmet Haşim hakkındaki kitabında, işin başka bir boyutuna değinmekte; "Yahya Kemal, bir edebî sistemle onun karşısına çıkıverdiği zaman, Haşim'in gözleri yerinden uğramış, 'Azizim bu adam şiiri hendeseye sokmak istiyor' diye bağırmıştı" demektedir.[140] Bu ifadeler, iki şairin şiire yaklaşımdaki farklılığını ortaya koyduğu gibi, Yahya Kemal'in söylediği şekilde, bir "göz açılması"nın, farkına varışın ifadesi olarak da görülebilir.

---

139 Cahit Tanyol, *Türk Edebiyatında Yahya Kemal,* s. 177.

140 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Ahmet Haşim,* 2. b. İstanbul 2000, s. 34.

Yahya Kemal'in belirttiği gibi, Ahmet Haşim kendisinden etkilenmiş midir? Yoruma açık bir konu. İleride bu konuya tekrar döneceğiz. Ancak, somut olan bir durum varsa o da, 1913-1919 arasında Haşim'in şiir yayımlamamış olmasıdır.[141]

"Bahr-i Sefîd Havza-i Medeniyeti"

Derûnî ahenk konusunu açıklarken bir ayağını eski şiirimiz üzerine basarak Neşâtî'den, Nâilî'den, Nedim'den örnekler getiren Yahya Kemal, diğer ayağıyla da Fransız şiirine uzanmakta, bazı Fransız şairlerin şiirlerinden giderek eski Latin ve Yunan şiirine varmaktadır. 1912-1914 döneminde Yahya Kemal'in Yakup Kadri'yi de yanına alarak estirdiği bir başka hava da Nev-Yunânîlik olmuştur. Basit bir Yunan sanatı hayranlığına dayanmayan, o zamanki ifadesiyle "Bahr-i sefîd havza-i medeniyeti" ya da bugünkü karşılığıyla Akdeniz Medeniyet Havzası anlayışı bir hayli tartışmalara ve gürültülere sebep olmuştur. O seneler Yahya Kemal'in bu konuyla ne kadar dolu olduğunu Abdülhak Şinasi Hisar'ın "Derhal kitaplara, notlara bakmaya lüzum ve ihtiyaç olmadan bir konferans vermeye hazır olduğu mevzulardan biri de buydu"[142] sözlerinden anlıyoruz.

Bu anlayışın Yahya Kemal'de Paris yıllarına uzanan kökleri bulunduğuna işaret etmiştik. Kendisi, İstanbul'a geldikten sonra bunu bir akım haline dönüştürmek istemelerine şöyle değinmektedir:

"... Yakup Kadri ile anlaşmış, yaşlı ve genç bazı arkadaşlara görüşlerimizi anlatmaya koyulmuş ve kendi-

---

141 Bkz.: Zeynep Kerman-İnci Engünün, "Şiirlerinin Kronolojik Listesi", *Ahmet Haşim Bütün Eserleri IV*, s. 153-157.

142 A. Şinasi Hisar, *Yahya Kemal'e Veda*, s. 171.

mize göre yeni bir çığır açmağa heveslenmiştik. O vakit Nev-Yunânîler ve Nev-Yunânîlik tavsifleri ortada bir müddet dolaşmış, bazan iyi bazan kötü telakkilere sebep olmuştur."[143]

Hareketin nesir yönüyle ilgilenen Yakup Kadri de Yahya Kemal'le olan gençlik hatıralarını anlatırken bu konuya değinmekte, Yahya Kemal'in bu nazariyeyi nasıl temel lendirdiğini şöyle açıklamaktadır:

"O kendisini ve Türk milletini ne Asyalı, ne de Şarklı telakki ediyordu. Biz Akdenizli'yiz, diyordu. Bugünkü medeniyet ilk ışıklarını bu denizin kıyılarında saçmağa başlamış; insan ve insanlık tam ölçüsünü, tam derinliğini ilk defa burada bulmuştur. Garplılar bu hadiseye 'Yunan mucizesi' adını veriyorlar. Halbuki, buna bir 'Akdeniz mucizesi' demek daha doğru olur. Zira, Yunanlılar'a mâl edilen fikir, sanat ve medeniyet unsurlarında, Mısırlılar başta olmak üzere, Akdeniz kıyılarına yerleşmiş bütün milliyetlerin payı vardır.

(...) Buna göre, Akdeniz'i bütün insanî değerlerin eritilip süzüldüğü bir pota telakki edersek hiç de mübalağaya düşmüş olmayız."[144]

Kaynaklar konusunda "İran'dan Yunan'a" şeklinde özetlenebilecek bu fikri, etrafındaki genç ve yaşlı bazı arkadaşlarına anlatmaya başlarlar. Bunlardan biri de Rıza Tevfik'tir. Rıza Tevfik, Yahya Kemal'le o günlerdeki bir karşılaşmasını ve kendisine bu konuyu açışını şöyle anlatır:

"(...) tesadüfen, bir latif yaz günü Boğaziçi vapurlarından birinde Yahya Kemal Bey'le buluşmuştuk. Ben Yeniköy'de

---

143 Yahya Kemal, *Edebiyata Dair*, s. 20.
144 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, s. 151-152.

Köse Râif Paşa köşküne gidiyordum; büyük oğlu miralay Fuat Bey'le dersimiz vardı. Güvertede yan yana kısa bir sefer ettikti. O sırada da pek tabii olarak edebiyata dair bahis açılmış ve Yahya Kemal Bey bana o vakitler zihnini meşgul eden ıslahat fikrini sezdirmişti. Hâlâ Acem mukallitliğinden kendini kurtaramıyan Osmanlı şiirine yeni bir istikamet ve yeni bir ideal vermek lüzumundan söz açmıştı. (...)

Culture méditerranéenne zevkine uygun bir şiir numunesi ibda etmek ve bu maksadı (réaliser: tahkik) edebilmek için de bu fikre taraftar ve bu niyete mail olan (ve Avrupa edebiyatına az çok âşinâ bulunan) genç şairleri etrafında toplayıp bir yeni (école) tesis etmek emelinde bulunduğunu anladım. (...) Yahya Kemal Bey'in bu tasavvur ve arzusunda (meşru bir ambition olarak kabul edişime rağmen) bu memlekette kök tutabileceğine inanmadığımı söyledim."[145]

Yahya Kemal'deki Akdeniz Havza Medeniyeti düşüncesinin özellikle 1914 yılında en yoğun dönemini yaşadığı anlaşılıyor. Peyam-ı Edebî'de bu zevki yansıtan bir üslupla kaleme aldığı "Çamlar Altında Musahabe" serisinden yazıları yanında Mehmet Tevfik Paşa'nın 1329 (1913) yılında yayımlanan *Esâtir-i Yunâniyân* adlı kitabı hakkında yazdığı "Bir Kitâb-ı Esatir" başlıklı yazısında (31 Mart 1330/13 Nisan 1914) "Yakup Kadri Bey'in dediği gibi, bu sene Lidya dağlarında ilahlar mı uyanıyor?" diye sorar. "Tarihte hayy ve muhyî bir medeniyet var: Bahr-i Sefîd havzası, hayata susayanlar o havzanın sahiline doğru koşuyor." Tevfik Fikret'i görmeye gittiği bir gün, o sırada Âşiyan'ın üst katındaki odasında hasta yatan şaire de bu fikrini açmış, o günkü görüşmeden Havza adıyla bir dergi çıkarma düşüncesi doğmuştur. Dergiyi Yahya Kemal'le

145 Hasan Âli Yücel, *Edebiyat Tarihimizden,* s. 270-271.

Yakup Kadri yönetecektir. Ancak Tevfik Fikret; Cenap Şahabettin ve Rıza Tevfîk'in de iştirak etmesini istemektedir. Yahya Kemal ve Yakup Kadri bu konuyu görüşmek üzere Cenap'tan randevu isterler. O da kendilerini Kadıköy'deki evine davet eder.

Birkaç gün sonra bu amaçla Cenap'ın Mühürdar yolundaki evinde Rıza Tevfik'in de katıldığı bir çay toplantısı gerçekleştirilir. Fikirler ortaya konulunca Yakup Kadri ile Yahya Kemal; Cenap Şahabettin ile de Rıza Tevfik birer grup oluştururlar ve görüşmeden bir sonuç alamadan dağılırlar. İki grup birbirinden o kadar farklı düşmüşlerdir ki toplantıdan ayrıldıktan sonra Yakup Kadri, "bizim yıkmak istediğimiz zevk ve fikirler işte bunların zevk ve fikirleridir, halbuki onlarla anlaşmağa gelmişiz" diyecektir.[146]

O yıllarda, Millî Edebiyat akımının temsilcileri de Yahya Kemal ve Yakup Kadri'nin fikirlerine karşı çıkarlar. Ömer Seyfettin, *Tanin*'de yayınladığı bir hikâyede ("Boykotaj Düşmanı", 17 Mayıs 1330/ 30 Mayıs 1914) "o, şiirlerini, yarımşar mısra yarımşar mısra yazar ve daima kafiye tarafından başlardı" diyerek, Yahya Kemal'i hedef tuttuğu bir şair tipi çizer ve şairle onun yazar arkadaşını (Yakup Kadri) karikatürize eder. Yahya Kemal'in ifadesiyle söylersek, savundukları fikir gülünç gösterilmiş, hikâyede kendileri Yunan donanmasına iane toplayan ve Yunanlığa hizmet eden iki adam gibi ele alınarak tehlikeli bir iş yapılmıştır.[147]

"Yeryüzünde Yegâne İhtirasım"

1912 yılı Nisan'ında İstanbul'a döndükten sonra Yahya Kemal gerçi dost konaklarında el üstünde tutularak ağırlanmıştır ama bir işi olmadığı için bir taraftan da para

---

146 Yahya Kemal, *Siyasî ve Edebî Portreler*, s. 10.
147 *Age,* 256.

sıkıntısı içinde yaşamıştır. Aktif politikayla doğrudan ilgili olmamasına ve politik gruplaşmaların üzerinde duran bir kişilik sergilemesine rağmen Yahya Kemal'in Paris dönüşü beraber olduğu Şefik Esat ve Kıbrıslı Şevket, kendilerine göre siyasi faaliyetler içinde olan muhalif kişilerdir. Evleri polis gözetimi altındadır. Babıâli Baskını'ndan (23 Ocak 1913) sonraki gelişmeler bu kişileri daha büyük bir huzursuzluk içine düşürmüştür. Hatta Yahya Kemal'in de yatıda olduğu bir akşam polis, Kandilli'deki yalıya baskın düzenlemiş, Kıbrıslı Şevket'i tutuklayıp götürmüştür.

Kıbrıslı Şevket bir süre sonra serbest kalır. Ancak o günlerde Yahya Kemal'in de bir kere tutuklanarak İstanbul Polis Müdürü Azmi Beyin karşısına çıkarılması vardır. Bu tutuklama Prens Sabahattin'i Kuruçeşme'deki yalısında ziyaretinin ertesi günü gerçekleşir. O gün orada, ilk defa olmak üzere Cemal Bey'le (Paşa) yüz yüze gelir. Oturup karşılıklı konuşurlar. Babıali baskınından sonra İstanbul Muhafızı olan Cemal Bey o sıralarda İstanbul polisi, İttihat ve Terakki'nin fedai teşkilatı, askerî inzibat hasılı bütün İstanbul'u avucunun içine almış bir demir yumruktur. Nitekim kendisi odaya girer girmez başta Azmi Bey olmak üzere etrafındaki memurlar herşeyi bırakıp emre hazır bir şekilde ayağa kalkarlar. Cemal Bey, odanın bir köşesindeki koltuğa doğru geçip gayet nazik ve hürmetkar bir tavırla Yahya Kemal'i de karşısındaki koltuğa davet eder. Yahya Kemal'in Paris'ten beri Prens Sabahattin'le siyasî bazı manevralar çeviren bir kişi olup olmadığını anlamaya çalışır. Böyle bir durum olmadığına kanaat getirince Cemal Bey karşısındaki gence biraz açılmakta bir sakınca görmez. Vatanı kesin bir tehlike içinde gördükleri için hükümeti aldıklarını, İnkılabı da milletin selameti uğruna kendilerini feda ederek gerçekleştirdik-

lerini anlatmaya başlar. İsteklerinin ise, bu zavallı vatanı –Yahya Kemal'i kastederek "sizin gibi münevver" dediği- gençlerin eline teslim ederek bir kenara çekilmek olduğunu belirtir. Sözlerine şöyle devam eder:

"Bu vatanın başına sizler geçeceksiniz. Artık onu sizler idare edeceksiniz, sizler ileriye götüreceksiniz. Bize maddeten değilse mânen müzâhir olmanızı sizin gibi münevver bir insandan rica ederim. Çünkü bugünkü zahmetlerimiz sizin zuhurunuz içindi."

Gördüğü iyi muamele ile üzerine çöken sıkıntıdan kurtulmuş olan Yahya Kemal'in o an zihnine açıklık, diline bir serbestlik gelmiştir. Cemal Bey biraz kendinden bahsetmesini isteyince sözlerine acı bir zarâfet de katarak şunları söyler:

"Dokuz seneden beri bilâ-fasıla Paris'te yaşıyordum. Hürriyet olduğunu gazetelerde okudum; vatana döndüm. Bir seneden beri geçen vak'aları köşemden seyrettim. Politikaya hiç karışmadım. Tekrar Paris'e dönmeği özlüyorum; dün Sabahaddin Bey'i ziyaret münasebetiyle tevkif olundum ve karşınıza getirildim. Beyefendi, zât-ı âlînizi temin ederim ki ben vatanımı idare etmeğe harîs değilim. Vatanımın başına geçirilmek teklifine mâruz kalsam bile bu şerefi uhdeme almaktan istinkaf ederim. Yeryüzünde yegâne ihtirasım milletimin lisanında istediğim gibi birkaç manzûme vücuda getirmektir; bu mısraları ecnebî bir diyarda da söyleyebilirim. Paris'teki hür hayata çok alıştım. Tevkif olunmak, hapsedilmek hayatta râzı olmadığım fedakarlıklardır; bunu kuvvetli vatanperverlere bırakmağı tercih ederim."[148]

---

148 *Age,* s. 136-138.

O senenin Mayıs ayına doğru Şevket yurt dışına kaçmak zorunda kalmıştır.[149]

Mevcut iktidardan gelen baskılara dayanamayan bu çevrenin insanları (Şefik Esat da dahil) birer birer yurt dışına çıkmak zorunda kalınca Yahya Kemal'le içine düştükleri durumu "sudan çıkmış balık" benzetmesiyle açıklayan Yakup Kadri, bundan sonrasını ise, "Kızıltoprak'ta annemle birlikte oturduğum daracık bir eve çekilip sığınacaktık" diye anlatır. Paris dönüşünden beri daha çok muhalif çevrelerle düşüp kalktığından henüz bir iş bulamamış olan Yahya Kemal için oldukça sıkıntılı günler başlamıştır. Muhalefetin köklerinin kazınmakta olduğu bu günlerde "hesabı henüz görülmemiş mimliler" gibi görüldüklerinden bazı eski tanıdıklarınca da dışlanmaktadırlar.[150] İşte bu sıralarda Yahya Kemal'e, muhtemelen Tevfik Fikret'in teveccühü sebebiyle, eğitim dünyasından bir el uzanmış; o sıralar Daruşşafaka'ya Müdür olan Satı Bey (Satı el-Husrî) onu bu okulun tarih ve edebiyat hocalığı kadrosuna almıştır. Bu okulda 12 Ekim 1913-14 Ekim 1915 tarihleri arasında[151] iki yıl hocalık yapacaktır. Yahya Kemal ilave olarak 1914 yılında Sultan Selim'de açılan Medresetü'l-Vâizîn'de ve Haydarpaşa'daki Osmanlı İttihat Mekteplerinde öğretmen vekili olarak medeniyet tarihi ve Türkçe dersleri okutacaktır.[152]

Bu okulda öğrencisi olan İhsan Şükrü Aksel, Yahya Kemal'i şöyle anlatıyor:

"Daha ilk dersten itibaren bütün sınıfı büyülemiş gibiydi. Gür, berrak ve ahenkli sesiyle çok iyi bildiği eski

---

149 Sâre Ertuğrul Korel, *Geçmiş Zaman Olur Ki*, s. 209-215.

150 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, s. 164-165.

151 Kazım Yetiş, *Yahya Kemal I*, İstanbul 1998, s. 150.

152 Yahya Kemal'in hocalık yaptığı okullar arasında Eyüp Rüştiyesinin de olduğu anlaşılıyor (Cahit Tanyol, *Türk Edebiyatında Yahya Kemal*, s. 107)

ve yeni Türk edebiyatını anlatıyor, şiirler okuyor, yine aynı kudretle vâkıf olduğu Fransız edebiyatı tarihinden misaller veriyor ve mukayeseler yapıyordu. (…) Harp dolayısıyla mektebimiz kapanıncaya kadar üstadı dinledik, sevdik ve ona hayran olduk." [153]

Paris'ten döndüğü bu ilk yıllarda Şehremini Cemil Paşa tarafından Yahya Kemal'e Dârülbedâyi'de kısa süreli bir görev verildiği de bilinmektedir. Ona da değineceğiz.

Ada: Daimî İkametgâh

Yahya Kemal 1913 yılından itibaren daimi ikametgâh olarak kendisine Büyükada'yı seçer. İlk kaydı Üsküp olan şair, Büyükada nüfus memurluğundan yeni bir nüfus cüzdanı da çıkartır. Bu durum Birinci Dünya Savaşı çıkınca bir belirsizliğe sebep olduğu için müracât ettiği halde askere gidememesine sebep olmuştur. Bu sırada ise Ziya Gökalp'in teklifiyle Darülfünûn'a Medeniyet Tarihi Müderrisi olarak atanmıştır (14 Teşrin-i evvel 1331/27 Ekim 1915).

Büyükada'ya yerleşen şair yazları orada, kışları ise Şişli'de oturmakta, zaman zaman da misafir olarak dost evlerinde veya Tokatlıyan otelinde kalmaktadır. Üç sene Şişli'de Kâğıthane Caddesi'nde, Dechié'nin evinde, birinci katta, sokağa bakan odada oturur. Büyükada'da önce Savoie Oteli'nde (1913), Azarya Yokuşu'nda Yakup Kadri ile beraber tuttukları bir köşkte (1914 baharı), Seferberlik sırasında (2 Ağustos 1914) Ada postahanesi karşısında bir pansiyonda, 1915'te Savoie Oteli'nin arkasında kiraladığı beyaz köşkte (burada vahim surette hastalanır), sonra Klüp karşısında, çifte köşklerden birini kiralayarak orada, 1915

153 13 Kasım 1958'de *Yeni Sabah*'ta yayımlanan bu yazı için bkz:: *Yahya Kemal İçin Yazılanlar II*, s. 166-168.

yazında Devlet Efendi'nin köşkünün bulunduğu sokakta, 1916'da yine orada Celal Muhtar'ın kiraladığı köşkünde, daha sonra ise Büyükada Klübü'nde en üst katta denize ve bahçeye bakan köşedeki balkonlu odada kalır.

Yahya Kemal'in Ada'ya yerleştiği bu sıralarda (1913-1914) orada görüştükleri arasında Ali Kemal, Peyâm'ın sahibi Necip Şakir, Tahsin Nahit, Ahmet Refik, Nezihe Muhittin Hanım ve kardeşi Doktor Faik Muhittin, Ada kaymakamı Bedirhanzâde Abdurrahman Bey gibi şahsiyetler bulunmaktadır. Genellikle İttihat ve Terakki'ye muhalif olan bu kişiler harbe girilmesine de karşıdırlar. İttihat ve Terakki ise ülkenin kurtuluşu için Mısır ve Kafkasya'nın alınmasını hedef olarak gösteren bir politika içindedir. İttihatçılar'ın ortaya attığı bir propagandaya göre Mısır'ın pamuğuna, Bakü'nun petrolüne ihtiyaç vardır. Böylece ulaşılacak bu iki hedef aynı zamanda bizim Türklük ve İslam âlemine dayanmamızı sağlayacaktır.

Yahya Kemal'in Ada günlerini bir başka yüzüyle Yakup Kadri'nin gençlik hatıraları arasında buluruz. Yahya Kemal ve Yakup Kadri'den başka, Tahsin Nahit ve doğma büyüme Adalı olan eşi Şefika Hanım başta olmak üzere Bedia Şekip (Muvahhit), Sadrettin Celal gibi gençlerden oluşan bir grup yazları biraraya gelip eğlenceli günler yaşamaktadırlar.

"O zamanların en güzelini, en şevklisini, en şetâretlisini dostlarımız Tahsin Nahit'le eşinin konukseverliği sayesinde, bize Büyükada'da yaşamak nasip olmuştur. 'Tahsin Nahit'le eşinin konukseverliği' dedim. Çünkü, onların Maden'deki evi hepimizin toplantı yeri ve cazibe merkeziydi."[154]

---

154 Yakup Kadri, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları,* s. 177.

Ada günlerinin bu yüzü, Yahya Kemal'in o günlerin ilhamıyla yazdığı *Şarkılar* ve *Viran Bağ* şiirlerinde (yazılışı 1916) ifadesini bulur. Genç grubun içindeki en yaşlı kişi olan Yahya Kemal'le (30 yaş civarı) en gençleri olan Bedia Şekip (17-18 yaşında) arasındaki duygusal yakınlaşmanın ilham ettiği ve biraz da şairin o dönemdeki "Homerik" üslubunu yansıtan şarkılarından birinin ikinci dörtlüğü şöyledir:

Ben gün gibi yorgun, o sebûlar gibi ince
Birdenbire düştük gibi bir gizli sevince
Gezdik yürüdük yanyana rüzgârlar esince
Sallandık o şen kızla salıncaklarınızda.

Yazı Hayatı

Paris'e gitmezden evvel 1901-1903 yıllannda *Musavver Terakki*, *Musavver Fen ve Edeb*[155], *Malumat* ve *İrtika* dergilerinde yirmi civarında şiiri yayımlanan (bunlardan yedi tanesi hem *Malumat* hem de *İrtika*'da olmak üzere ikişer defa yayımlanmıştır) Yahya Kemal'in 1903-1913 arasındaki on sene zarfında yayımladığını bildiğimiz tek metin, Paris'te bulunduğu sırada arkadaş olduğu bir gencin aracı olmasıyla gençlerin çıkardığı *Chimere* adlı bir dergiye verdiği çeviri kılıklı bir yazıdır.[156] Cahit Tanyol'un kendisinden naklettiğine göre, Paris'teki ilk yıllarında, Jön Türklerin çıkardıkları *Şûrâ-i Ümmet* gazetesine de "vatan ve ihtilal" konularını işleyen manzumeler vermiştir.[157] İstanbul'a geldikten sonra şöhreti şifahî olarak yayılıp devam eden

---

155 Yahya Kemal'in *Musavver Fen ve Edeb*'de yayımlanan şiir ve mensur şiiri için bk: Abdurrahman Kolcu, "Yahya Kemal'in Bütün Şiirlerine Katkı", *İlmî Araştırmalar*, nr. 22, 2006, s. 155-163.

156 Yahya Kemal, *Çocukluğum Gençliğim Siyasî ve Edebî Hatıralarım*, s. 106.

157 Cahit Tanyol, *Türk Edebiyatında Yahya Kemal*, s. 136.

şairi yazmaya teşvik eden ve basın yoluyla onu ilk tanıtan kişi Ali Kemal olmuştur. Süleyman Sâdi takma adıyla *Peyam*'da yayımlanan "Sorbon'da Bir İhtifal Münâsebetiyle" (2 Teşrin-i Sânî 1329/15 Kasım 1913)[158] başlıklı yazısının başına Ali Kemal şöyle bir açıklama koyar:

"Kâri'lerimiz Süleyman Sadi Bey'i tanımazlar, bu genç bir hazîne-i irfandır, şâirdir, münşidir, müverrihtir. Birkaç sene Paris'te edebiyat ile iştigal etti. Fakat emsaline ne derece gıbta verici bir tarzda iştigal etti. Bugün şübbânımızdan pek azını biliriz ki san;at-ı edebe bu mertebe vâkıf olsun.

Süleyman Sadi Bey bu makaleyi bir tecrübe-i kalemiye olmak üzere yazdı. Çünkü ruhen şiire, şairliğe pek meyyal olduğu için muharrirlikten mütevahhiştir. Umarız ki kâri'lerimiz bu satırları lâyık olduğu en'âm-i takdire mazhar kılarak o refik-i şebâbımızı böyle mes'ud iştigallere ister istemez sevk ederler."

Böylece bu yazıyla Yahya Kemal basın dünyasına takdim edilmiş olur. *Peyâm* ve daha çok da *Peyâm-ı Edebî*'de

---

158 "Fransız terbiye-i bedeniyesi" ile ilgili Sorbonne'da gerçekleştirelen bir kutlamanın haberi ve yorumuyla başlayan bu yazının ilerleyen satırlarında yazar sözü bizdeki beden eğitimi konusuna getirerek Satı Beyin bu yoldaki son girişimlerine değinmekte, aynı çerçevede Tevfik Fikret'in de adını anmaktadır.
Yahya Kemal'in biyografisi bağlamında bu yazının yayım tarihine ayrıca dikkat gerekir. O tarihte "Sâtı' Bey Darüşşafaka'ya müdür olalı henüz bir ay olma"mıştır. Eğitimde yeni bir anlayışı yürürlüğe koymak istediği anlaşılan Sâtı' Bey, kendisiyle beraber Yahya Kemal'i de okulun eğitim kadrosuna dahil etmiştir. Daruşşafaka'daki göreviyle aynı tarihlerde *Peyam*'da Süleyman Sadi adıyla yazılar yazmaya başlamış olan şairin ise, Satı Beye kalemiyle de destek olduğu anlaşılmaktadır:
"Sâtı' Bey, Darüşşafaka'ya müdür olalı henüz bir ay bile olmadı. Kapısından boynu bükük giren eytâmı dokuz on sene köhne bir tarz-ı terbiye verdikten sonra yine kafası yerde çıkaran o mektepde bir ay zarfında yaptığı inkılâp alkışlara değer." (Yahya Kemal, *Mektuplar Makaleler*, s. 129)

Süleyman Sâdi imzasıyla veya imzasız olmak üzere aralıklarla yazmaya devam eder. Bazen de yazılarının sonuna "***" işaretini koyar. Daha Süleyman Sadi imzasıyla ilk yazılarını yazdığı sıralarda, *Rübab* mecmuasının Hüseyin Rahmi hakkında açtığı bir ankete verdiği kısa cevapla da basında görünür Yahya Kemal. Bu anket cevabı iki bakımdan dikkat çekicidir. Birincisi cevabın altında görülen imzanın "Kemal" olması, ikincisi de kendi hakkında söylediği "sanata Sokrat gibi yalnız muhâvere tarzında mensubum, o kadar sanatkârâne ısrarınız beni yendi. Fikrimi söyleyeyim." sözleridir.[159]

Yahya Kemal adıyla yayımladığı tespit edilen ilk yazısı 12 Temmuz 1914 tarihli *Peyâm*'da yer alan "Bir Fikir"dir. Ancak şu kadarını belirtelim ki, Yahya Kemal'in yazısının da bulunduğu, ilk formasının 1913 yılı sonunda basılmış olduğunu bildiğimiz *Nevsâl-i Milli 1330* adlı yıllıktaki "Nigar Hanımefendi" başlıklı yazı da Yahya Kemal imzasını taşımaktadır. Yine *Nevsâl-i Millî*'de basının tanıtımına ayrılan sayfalarda "Yahya Kemal" adı, *Peyâm*'ın yazar kadrosu içinde fotoğrafıyla beraber yer almaktadır. Buradan çıkarak, Faruk Nafiz'in Birinci Dünya Harbi'nden önce onu ziyaret ettiğini söylediği gazete odası, *Peyâm*'da kendisine tahsis edilen oda olmalıdır, diyoruz.

Yahya Kemal'in *Peyâm*'da yazı yazdığı bu dönemde Yakup Kadri'nin de aynı gazetede yazı işleri müdürlüğü yaptığı, *Nevsâl-i Millî*'nin sözü geçen sayfalarında belirtilmektedir. Hatta, Yakup Kadri o günleri anlatırken Yahya Kemal'in gazetedeki pozisyonu hakkında dikkat çekici bir ifade kullanmakta "gazetenin haftalık edebî ilavesi-

---

159 Kemal, [Cadı Hakkında], *Rubab*, nr. 84, 12 Muharrem 1332/28 Teşrinievvel [Teşrinisani olacak –A.K-] 1329, (ayrıca bk.: Nazım H. Polat, *Rübab Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi*, s.449.

ni hazırlamak" görevinin şairin üzerinde olduğunu ifade etmektedir.[160]

İstanbul'a döndükten sonra şiir yayımlama konusunda Yahya Kemal'in ne kadar cimri davrandığını biliyoruz. Peyâm'ın yazı kadrosuna dahil olduktan sonra bu gazetede bir yıl içinde kırk kadar yazı yayımlamasına rağmen henüz yayımlanmış bir şiiri yoktur. Şiirleriyle ilgili olarak hazırlanan bir bibliyografyada[161] 1915'te yayımlanmış gösterilen *Tahmîs-i Manzûme-i Hümâyun* önce Tasvir-i Efkâr'da (nr. 1181, 19 Eylül1332/ 2 Ekim 1916)[162] sonra *Yeni Mecmua*'nın 1918'de hazırladığı "Çanakkale Nüsha-i Mümtâzesi"nde (tahminen Mart 1918) yayımlanacaktır. O yıllara gelmeden önce üzerinde durmamız gereken konular vardır.

Fatih Sultan Mehmed Akdeniz Havza Medeniyetinin Hükümdarı Olsaydı

Yahya Kemal'in *Peyâm* gazetesinde "Çamlar Altında Musahabe" başlığıyla yazdığı yazılar, ilgi çekici bazı fantastik hayaller içermektedir. Bunların birinde[163] şair, Fatih döneminden başlayarak Türk tarihini, o sıralarda hararetle taraftarı olduğu Akdeniz Havza Medeniyeti fikrine göre yeniden kurgular. Bu kurguda Roma ve Eski Yunan medeniyetinin vârisi, bambaşka bir Fatih portresi ve yepyeni bir tarihî seyir ortaya çıkmaktadır. "İlahî adalar"da iki

---

160 Yakup Kadri, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, s. 156.

161 Mustafa Argunşah, "Yahya Kemal'in Şiirlerinin Bibliyografyası", *Doğumunun 100. Yılında Yahya Kemal Beyatlı*, s. 228-234.

162 Tahmis-i Manzume-i Hümayun, Yahya Kemal'in Paris dönüşü yayımladığı ilk şiiri olur.

163 Süleyman Sadi,"Çamlar Altında Musahabe", *Peyam*/ilave, nr. 37, 24 Mayıs 1330/6 Haziran 1914, s. 4-5.

gencin karşılıklı konuşmaları biçiminde gelişen ve içinde bir hikâye nüvesi de taşıyan yazıda anlatılan şudur:

Varna'da zırhlı bir Haçlı ordusunu yenen Türk padişahı Murat'ın oğlu Şehzâde Mehmet, Trakya avlarından birinde arkadaşlarından ayrı düşer ve kaybolur. Atıyla yol araken iki büklüm yürüyen bir ihtiyar görür. Adının Calchas olduğunu öğrendiği bu ihtiyarı bir rahip zanneder. Fakat o "Delos adasında mâbedi olan Apollon'un kahini" olduğunu söyler. İlahların ölümünden beri bu topraklarda bağrı kurumuş, gözleri dolgun, senelerin ağırlığıyla beli iki büklüm dolaşmaktadır. Genç şehzadeye "Barbar akınlarından beri bu yollarda gördüğüm en asil atlı sensin" der. "Delos adasında, bir gün Asya'dan geleceği haber verilen ilahlar toprağının" seçilmiş varisi olduğuna dair bağrında bir "şek" bulunduğunu belirtir. Genç şehzadeye, eğer öyle ise bu sözümü hatırla, diyerek bir kehanette bulunur: Asya ordularının başına geçtiğin gün, seferlerinin birinde, eski zamanların ganimeti binlerce "sebû" arasında, "muhyî" (hayat verici) iksirle dolu bir sebu bulacaksın. O iksiri yere dökme, çünkü susayacağın bir gün sana ebedî hayat verebilir, der.

Genç şehzade, ihtiyar kâhinden ayrıldıktan sonra avcıları ve nedimi Zağnos Mehmet Paşa'yı bulur. Zağnos Mehmed Paşa, ilahî ananeye gizliden gizliye sadık kalmış, İsevîliği reddetmiş, Ortodoks kilisesine düşmanlıkla dolu bir Bizanslı'yken birgün Bizans'tan çıkıp Müslüman olmuştur. Medenî, ilim sahibi, hür ve civanmert bir kişidir. Padişahlık ricâli içinde en fatihane düşünenidir. Sağlam bir Müslümandır ancak hiç sofu değildir.

Genç şehzade Zağnos Mehmet Paşa'ya Calchas'tan bahseder. Zağnos da Genç Şehzade'nin Roma'nın varisi olduğuna inananlardandır. O günden sonra hem bu

fikri işler, hem de onu bu fethin hükümdarlığına hazırlamaya başlar. Yalnız kaldıklarında Şehzadeye Eflatun'un *Diyaloglar*'ını Plutarque'ın *Büyük Adamların Hayatı*'nı, Theokritos'un köy hayatıyla ilgili şiirlerini, Sofokles'in oyunlarını, özellikle de Homeros'un *İlyada*'sını okur; eski bir medeniyetten bahseder. Der ki:

"Kayser Kostantin'den evvel insanlar Akdeniz kıyılarında ilahî bir hayat yaşıyorlardı. Akdeniz kıyılarında yaşıyanlar, uzun süren bu hayatî medeniyetten sonra ateh devrine girdiler; dimağlarını Asya'nın ledünnî hareketine kaptırdılar. Ledünniyât peşinde kafaları bunalan râhipler, Bizans tepelerinde ruhanî bir saltanat kurdular. Bu belde bugün ilahî tabiatin ortasında, cenazevî bir buhurdan gibi tütüyor. İnsaniyet onun kokusu ile günden güne bunalıyor. Genç şehzade! Bununla beraber orada hâlâ insaniyetin ilahî ananesine sâdık insanlar var. Lâkin İsevî kilisenin verdiği hevl ile hepsi bir kenara sinmiş bekliyorlar."

Genç Şehzade bir gün babasının tahtına geçince ordularıyla Bizans'a doğru yürür. Şehri fetheder. Orada eski ananeyi yaşatan ilahîleri buldurur. Onlarla uzun uzadıya konuşur. Onların hepsi Müslüman olur. Kilise, düşmanı olan bu insanların İslama girdiğini duyunca genç Fatih'ten onların tardını ister. Fatih, "Onlar büyük Allahın karşısında benimle bir safta duran mü'minlerdir. Hürriyet İslamın esası sayılır, geçmiş bir itikada hizmet eden sizler de burada kalın, zararı yok." cevabını verir.

Yahya Kemal'in yazısındaki asıl fantastik kurgulama belki de bu noktadan sonra başlıyor. O kurguya göre tarihî olaylar şöyle gelişir:

Fatih'in hükümdarlığı yıllarında, bu ülkede büyük bir bilim ve edebiyat atılımı yaşanır. "Yeni Müslümanlar" daha önce Arapçaya aktarılmış olan Yunan'a ait ilimleri Türkçeye

çevirirler. Türkçe güzelleşip genişler. Arap ve Acemle beraber yaşanan dönemden kalma birçok kelime unutulur. Saf bir dil haline gelir. Bir iki yüz yıl içinde, insanlığın en güzel ilim, edebiyat ve şiir dilidir diyerek, komşu milletler Türkçe konuşmaya başlarlar. İtalyan, Alman, Fransız, İspanyol asıllı olup da Türkçe şiirler yazan birçok şair ortaya çıkar. Türkçe şiir tüm tarz ve şekillerini Yunan ve Latinlerden almaktadır. Tiyatro, köy hayatını canlandıran şiir, destanî şiir Türkçede hayli ilerler. Hasılı bir çeşit Türk rönesansı gerçekleşir. İtalya, Fransa, Almanya, İspanya'dan akın akın gelen öğrenciler İstanbul, Bursa, Edirne, Konya, Üsküp, Belgrad, Budin Türk üniversitelerinde senelerce çalışıp uzun süren eğitimlerinden sonra yüce bir dil haline gelmiş olan Türkçe'yi, Rumeli ve Anadolu'nun beyaz şehirlerini daha hoş bularak bu topraklara yerleşirler. Ülkelerine geri dönmeyenler arasında Fransız Amyot, meşhur Erasme, Copernic, Montaigne ve Galile vardır ve onların bir çoğu, hayatlarının son dönemlerinde, vicdanî arzularıyla İslama dönerek birer Türk ve Müslüman gibi ölürler.

Bu devre "Türk Uyanış Devri" adı verilir. Sözü edilen uyanışı en fazla etkileyen İslam'dır. "İlim Çin'de bile olsa gidin arayın, ilim müslümanın yitik malıdır." diyen Peygamberlerinin mukaddes sözüyle hareket etmiş olan Türkler hür düşünüşlü ve insanîdirler. Adalardaki Türk Üniversitesi'nden yetişmiş Kolombo adında bir kâşif, denizlerin öte tarafında yeni bir dünya bulur ve o kıtaya "İslam İli" denir.

Fatih Sultan Mehmet'in ölümünden sonra büyük oğlu Bâyezit Han sufiyyeden mübarek bir kişi olduğu için tahtını Şehzade Cem'e bırakarak kendisi bir zaviyeye çekilir. Sultan Cem devrinde Asya'da dağılan Türk ırkının birliği sağlanır.

Türklerin sergüzeştini anlatanlar bu büyük ve mutlu gelişmeyi Calchas'ın bir zamanlar Şehzade Mehmet'e söylediği sırra bağlarlar.

Bu yazının altına koyduğu ismiyle Süleyman Sadi (Yahya Kemal), tüm bu anlattıklarını şöyle bağlar:

"Kumral saçlı genç bu sergüzeşti naklederken dedim ki: Heyhat, ben sergüzeşti başka türlü işittim. Fatih, o sebûdaki iksiri dökmüş yalnız sebû elinde kalmış."

Bir Hayal: 2187 Yılında İstanbul

Yahya Kemal'in *Peyâm* döneminde yazdığı ilgi çekici yazılarından bir diğeri de gelecekteki İstanbul'a dair ütopik bir kurgu içeren başka bir "Çamlar Altında Musahabe" yazısıdır.[164] Tarihin, Fatih devrinde gerçekleştiği hayal edilen bir Türk Rönesansına göre kurgulandığı bir önceki yazıdan farklı olarak bu defa aynı Rönesans yakın gelecekte (1927'de) gerçekleşecek bir olgu olarak ele alınmış, bundan 260 yıl sonraki ultra-modern İstanbul hayal edilmeye çalışılmıştır.

Yahya Kemal'in bu yazısında Wells'in Zamanı Keşfetmeye Mahsus Âlet (bugünkü söyleyişle Zaman Makinesi) adlı eserini okurken, kitaba iyice dalıp geleceğe doğru ne kadar yol aldığını unutan bir "anlatıcı" var. Hangi zaman diliminde olduğunu görmek için önündeki göstergeye ("zaman-nüma") bakınca Rumî tarihe göre 15 Haziran 1595'te olduğunu görür. Bir başka söyleyişle Miladî tarihe göre 2187 yılındadır. Bir düğmeye basıp o tarihte durur.

Dışarı çıktığında kendini gösterişli bir köprünün başında bulur. Köprüden akın akın insanlar, havadan da yolcu taşıyan bir çeşit dolmuş-uçaklar geçmektedir. Bir

---

164 *Peyam,* 17 Ekim 1913, (bk. *Aziz İstanbul,* s. 97-102)

alışkanlıkla köprüyü geçme parası olarak orada gördüğü belediye çavuşunun eline bir onluk sıkıştırmaya çalışınca adam "ben dilenci değilim" diyerek parayı iade eder. O zaman halkın köprüden parasız geçmekte olduğunu fark eder. İçine düştüğü bu ortamda gördüklerinden şaşkın şehri tanımaya çalışırken karşısında Yeni Cami'nin kubbe ve minarelerini farkeder ve İstanbul'da olduğunu anlar. Fakat İstanbul gelecekteki bir zamanın İstanbuludur. Yeni Cami, etrafındaki bina kalabalığından arındırılmış bir meydanın ortasında kendisi olarak durmaktadır. Oradan Sarayburnu'na doğru geniş bir cadde açılmış caddenin sahil tarafında eski Yunan üslubuna uygun olarak mermer trabzanlar yapılmıştır. Kara tarafında ise şehrin önemli yapıları sıralanmaktadır. Kapılarından karınca gibi insanların girip çıktığı bu binalar arasında Âlem-i İslam Bankası, Osmanlı İdman Mahfil-i Umumisi, Darü'l-Mûsıki, Muallimîn ve Muallimât-ı İslam Mahfili, Meb'usan Mahfili, Ayan Mahfili, Encümen-i Daniş gibi en önemli kurum ve kuruluşların genel merkez binaları bulunmaktadır. Sarayburnu ise geniş bir meydan haline getirilmiş Söğüt'ten o güne kadar yaşanmış büyük zaferlerin hatıralarını canlandıran sembolik anıtlarla donatılmıştır.

Topkapı Sarayı yerinde durmaktadır. Sarayburnu'ndan Marmara'ya doğru baktığında ise korunmuş olan surların önünden sahil boyunca büyük ve geniş bir yolun devam edip gittiğini görür.[165]

---

165 Bu yazının 1914 yılında yazılmış olduğunu akıldan çıkarmamak gerekir. Yeni Cami'nin etrafındaki binaların temizlenerek bir meydanın ve Sarayburnu'na uzanan bir caddenin açılması; o caddenin devamı olan bugünkü sahil yolunun yapılması için 1914'ten bugüne doğru çok yılların geçmesi; 1950'li yıllara kadar gelinmesi gerekecektir. Şehrin bugünkü sakinleri olarak bizler, Yahya Kemal'in bu yazısında, şehircilik açısından, büyük oranda birebir gerçekleşecek bir gelecek zaman öngördüğünü söyleyebiliriz.

Sarayburnu'ndan Gülhane Parkı'na, oradan da Sultanahmet Meydanı'na çıkar. Burada da denize bakan mermer taraçalar yapılmıştır. Taş bir sedire oturur. Kendisinin etrafa hayretle baktığı gibi yakınında oturan adamın da kendisine, giysilerine tuhaf tuhaf baktığını farkeder. 2187'de 1914'ün giysileri içindedir. Halkın içinde kendisi gibi giyinen bir başkası yoktur. Bütün bu gördüklerinin nasıl gerçekleştiğini, bu şehrin bu hale nasıl geldiğini öğrenmeye can atmaktadır. Kendisini merakla süzen nazik tavırlı adamla, limanın nerede olduğunu sorarak bir sohbet başlatır. Liman 1335'te (1919) Kumkapı'ya taşınmıştır. Fakat hava taşımacılığı zamanla o kadar ileri gitmiştir ki, artık kullanılmamakta, sadece tarihî bir hatıra olarak korunmaktadır. Tanıştıkları nazik adam kendisini çaya davet eder ve kartvizitini uzatır. Adamın adı Mehmet Refik'tir. Üniversitede hocadır ve Osmanlı Tarihçilerinden Ahmet Refik Paşa'nın soyundan gelmektedir.

Mehmet Refik Beyle dolmuş-uçaklardan birine binip sohbetlerine yolda devam ederler. Mehmet Refik Bey'in anlattığına göre bütün bu gelişmelerin temelinde 260 sene önce yapılan bir inkılap bulunmaktadır (buna göre Türk Rönesansının başlangıcını oluşturan bu inkılap 1927 yılında gerçekleşmiş oluyor) Mehmet Refik Bey sözlerine şöyle devam eder:

"Ondan evvel devlet zayıf bir halde idi, o zamanın vatanperverleri devletin inhitâtının önüne geçmek için bir inkılap ikâ ettiler. (...) Her şeyi yapıyor, devletin zaafına bir türlü deva-saz olamıyorlardı. (...) Bir aralık içlerinden biri çıktı. Devletin derdini haber verdi. Hemen hepsi kulak kesildiler. Derdi haber veren vatanperver kâhin: Bu derd Mârif Nezaretimiz, daha doğrusu Marifsizlik Nezaretimizdir, dedi. (...) Kâhinin dediği doğru imiş."

Yazının sonunda anlarız ki tüm bunlar, Wells'in Zamanı Keşfetmeye Mahsus Alet kitabını okurken uyuyakalmış olan "anlatıcı"mızın gördüğü bir rüya imiş.

Yahya Kemal Darülbedayi'de

İstanbul Şehremini (Belediye Başkanı) Opr. Dr. Cemil (Topuzlu) Paşa'nın yenilikçi atılım projeleri içinde Batılı normlara uygun bir müzik ve tiyatro konservatuvarı açmak da vardır. Bunun için Şehremaneti Meclisi'nden 3 Haziran 1914'te bir karar çıkarılır; 3000 lira gibi önemli bir ödenek ayrılır. Alınan kararda, Reşat Rıdvan Beyin önerisi doğrultusunda, projeyi hayata geçirmek üzere ünlü Fransız tiyatro adamı Andre Antoine'ın İstanbul'a davet edilmesi de vardır. Kurulacak konservatuara Ali Ekrem'in (bir başka kaynağa göre Hüseyin Suat'ın) önerisiyle Darülbedayi-i Osmanî adı verilir. Darülbedayi Şehzadebaşı'ndaki Letafet Apartmanının üst katında açılır.

Andre Antoine, Fransız tiyatro çevrelerinden gelen olumsuz bazı tepkileri göğüsleyerek İstanbul'a gelmeyi kabul eder. Paris'te Odeon Tiyatrosu'nda onuruna düzenlenen bir gala gecesinde, övgü ve duygu yüklü konuşmalarla uğurlanır. Türkiye'den gelen teklifi kabul etmesine karşı çıkan dostlarından *Cyrano de Bergerac*'ın yazarı Edmond Rostand o gün orada yaptığı yarı manzum konuşmasını "Ve sen şimdi barbarlara gidiyorsun!" sözleriyle bitirmiştir.[166]

---

166 Adre Antoine'ın Türkiye hatıraları ve Türkiyeye gelişiyle ilgili Fransız basınında çıkan bazı yazılar Metin And tarafından Fransızca olarak yayımlanmıştır: *Chez les turcs*, Ankara 1965 (bkz: Raşit Çavaş, "Antoine, Andre", *DB İstanbul Ansiklopedisi I,* s. 281.

Antuvan Darülbedayiin ilk edebî heyeti arasında
(Sağdan: Yakup Kadri, Yahya Kemal, Rıza Tevfik, Abdüllah Hâmit, Antuvan, Tahsin Nahit, Ahmet Haşim, Müfit Ratip, Abdullah Cevdet, Mehmet Rauf, Emin Bülent, Abdülhak Hâmit Beyin arkasında ayakta tercüman Bedi Bey, arkada ayakta Asım Bey)

Andre Antoine 28 Haziran 1914 günü İstanbul'a gelir. Yahya Kemal, Darülbedayi'nin kuruluşu ve Antoine konusunda, yazarları arasında bulunduğu *Peyam*'da üç yazı yayımlar. Birinci yazıyı yazdığında henüz Antoine gelmemiştir. Bu yazıda Darülbedayi girişimi için zemin ve zamanı uygun bulmayanlara cevap vermekte, bu yolda Cemil Paşa'yı desteklemektedir:

"O kadar ki Cemil Paşa bu eseriyle, milletin terbiyesinde en büyük inkılâbı hazırlıyor, denebilir. (...) Türkler el'an pek fenâ, zararlı, kaba bir tarzda eğleniyor. Çünkü vatanda mûsıki ekseriya behimî bir sefahât, temâşâ ise ruhen ahlâka, sanata güzelliğe, lisanen de Türkçe'ye düşman bir şekilde mütecellîdir."

Antoine için de şunları yazar:

"Bu müessesenin temel taşını atmayı da bugün cihanda en mümtaz bir sanatkâr, bir sahne üstadı olduğu müsellem, büyük Antoine'a tevdi etmek umulmadık bir muvaffakiyet oldu."[167]

"Dört günden beri Garb'ın mu'ciz bir deha sahibi sanatkârı Antoine aramızda yaşıyor" diye başlayan ikinci yazıdan Antoine'ın İstanbul'da Dârülbedâyi'nin yapılanmasını gerçekleştirmek için üç ay kalacağını öğreniyoruz. Ayrıca Şehremaneti'nin Antoine'a yardım etmek göreviyle bir edebî heyet toplamaya çalıştığını da. Yahya Kemal bu edebî heyetin Antoine'a daha çok hazırlanacak bir repertuarda yardımcı olabileceğini belirtiyor ve bu konuda pek fakir olan Türk tiyatrosu için Batı klasiklerinin Türkçeye çevrilmesinden söz ederek şunları söylüyor:

"Biliriz ki edebî heyete yükletmek istediğimiz bu vazife epey ağırdır ve îfâsı için zaman ister; lakin ıztırâridir,

---

167 Süleyman Sadi, "Cidaller Hasbihaller", *Peyam/Edebî ilave*, nr. 39, 5 Haziran 1330/18 Haziran 1914, s. 2-3.

bunsuz Türk temâşâsı ne edebiyatta ne de sahnede teessüs edebilir."[168]

Üçüncü yazı "Dün Antoine'la konuştuk" diye başlıyor. Tiyatro üzerine üç ay önce yazdığı bir yazıyı da hatırlatan Yahya Kemal, Antoine'la o yazıyı yazdığı odada görüştüklerini belirtiyor. Muhtemelen bu oda *Peyam*'daki kendi odasıdır:

"Antoine gelecek hazana kadar aramızda kalacak; bu kısa müsaferet devresini de tamamıyla bize vakfediyor; sabah gözünü açtığı andan, akşama kadar hep Türklerle görüşüyor, onları derleyip toparlayarak müstakbel Türk oyunlarını belirtecek esere doğru sevketmeye çalışıyor."

Yahya Kemal'in bu yazısından Antoine'nın ilk ziyaret ettiklerinden birinin de Tevfik Fikret olduğunu "Rumeli Hisarı tepesinde yaşayan Şark'ın en inkılâpkâr sahib-i rübâbı" sözlerinden çıkarıyoruz. Ayrıca Dârülbedâyi'ye alınacak öğrenciler için bir yarışmanın hazırlıklarından ve Antoine'nın bütün bu girişimleri yürütecek bir edebî heyetle işe başlamak isteğinden söz edilmektedir.[169]

Antoine'ın düşündüğü edebî heyet oluşturulur. Heyetin içinde Yahya Kemal de bulunmaktadır. Diğer üyeler: Yakup Kadri, Rıza Tevfik, Abdülhak Hâmid, Andre Antoine, Tahsin Nahit, Ahmet Haşim, Müfit Ratip, Abdullah Cevdet, Mehmet Rauf ve Emin Bülent'tir. İki de tercüman vardır: Bedi ve Asım.

28 Temmuz 1914'te Edebî Heyetten oluşan bir jüri önünde, Şehzadebaşı'ndaki Letâfet Apartmanında, başvuruda bulunan 8'i kadın 197 kişi tek tek sınava alınır.

---

168 Süleyman Sadi, "Hadisât-ı Edebiye", *Peyam/Edebî ilave*, nr. 41, 19 Haziran 1330/02 Temmuz 1914, s...

169 Süleyman Sadi, "Antoine'la Musahabe", *Peyam/Edebî ilave*, nr. 42, 26 Haziran 1330/09 Temmuz 1914, s. 2-3.

Sınavlar üç gün sürer. Sonunda 67 kişi ilk elemeleri kazanır. Kazananlar arasında Ertuğrul Muhsin, Peyami Safa, Halit Fahri, Ali Naci [Karacan], Hakkı Tahsin, Büyük Behzat [Butak] gibi ileride isim yapacak gençler vardır.

Halit Fahri ve Peyami Safa o günlerin izlenimlerini sonradan yazıya dökmüşlerdir. Halit Fahri kendi sınavını şöyle anlatıyor:

"Sahneye ayak attığım zaman âdeta gözlerim kararmıştı. Karşımdaki jürinin içinde yalnız üç baş seçebildim: Antoine, Abdülhak Hâmid, Yahya Kemal. Bu üç heybetli baştan başkasını sanki görmemiş gibi idim. Bir an evvel parçalarımı okuyup geri dönmeğe can atıyordum. Hatta, itiraf ederim, bu müsabakaya girdiğime o anda nâdim bile olmuştum.

İlk olarak *Nesteren*'den birkaç mısra okumuştum ki, gür bir ses kulaklarımı yırtarak Fransızca bir cümle haykırdı. Bu ses Antoine'ın sesi idi.

- Otez vos lunettes, monsieur!

Eyvah! Gözlüğümü çıkarmadığıma kızdı. Bu korku ile elim derhal burnumun üstüne gidiyor ve gözlük, Hızır'ın külahı gibi cebime giriyor. Artık arkasına sığınacak bir ca mekânım da yok. Kaş, göz, bütün benliğimle meydandayım. Ama iyi oldu belki de. Zira şimdi, ilk gördüğüm çehreleri de seçemiyorum. Bir sis ve bulut içindeyim."[170]

Peyami Safa ise 20 Kasım 1943'te Tasvir-i Efkâr'da yayımladığı "Antoine'ın Hatırası" başlıklı yazısında, aynı heyecan dakikalarını şöyle ifadelendirir:

"Şehzadebaşı'ndaki Letâfet apartmanının yan kapısından giriyorum. Antoine'ın kurduğu Darülbedayi mektebinin duhul imtihanı var. Sahneye doğru ilk adımlarımı atıyorum; fakat bunun son adımlarım olduğunu, önümde

---

170 Halit Fahri Ozonsoy, *Darülbedayi Devrinin Eski Günlerinde*, s. 15.

açılan yolun kapanacağını ve hangi başka dünyalara açılacağını bilmiyorum. Başım gülle ağırlığında bir meçhulle dolu, karanlık ve tenha koridorlardan geçiyor, sahnemsi bir yerin kenarına götürülüyorum. Sıram geliyor. Çıkıyorum. İki basamak aşağıdaki salonda uzun bir masa. Ortada Antoine. Kırmızı, yuvarlak, tüysüz bir yüz. Beni parlak bir yeşille saran dikkatli gözler. Yanında heyet-i edebiye. Halit Ziya'lar mı? Yahya Kemal'ler mi, Müfid Ratip'ler mi Reşat Rıdvan'lar mı, bilmiyorum. Ferda'yı okuyup çıkıyorum. Otello Kemal, yandan beni dinlemiş, tanımıyor, fakat iki elime de sarılıyor, 'Mükemmel, mükemmel' gibi bir şeyler söyleyerek bana cesaret veriyor. Birkaç gün sonra kabul edildiğimi bildiren resmî mektubu alıyorum. Birkaç ay sonra Birinci Dünya Harbi Türkiye'den Antoine'ı, benden aktör olmak iradesini alıp götürüyor."[171]

Peyami Safa'nın da belirttiği gibi Antoine'ın İstanbul'a gelişi, I. Dünya Savaşı'nın hemen öncesine rastlamıştır. Tuhaftır ki Türkiye'ye ayak bastığı 28 Haziran 1914 tarihi bu savaşın ilk kıvılcımını çakan cinayetin işlendiği gündür. O gün bir Boşnak öğrenci, Avusturya veliahtı arşidük Franz Ferdinand'ı Saraybosna'daki bir köprü üzerinde öldürmüştür. Letafet Apartmanında Peyami Safa, Halit Fahri'lerin ter döktüğü 28 Temmuz 1914 günü ise ilk savaş Avusturya-Macaristan'la Sırbistan arasında başlamıştır. Antoine, söz verdiği süreyi doldurmadan ve işlerini tamamlayamadan Türkiye'den ayrılır.

1915 Yılı: Acı ve Gözyaşı

Yahya Kemal İstanbul'a ilk geldiği gün ayak üstü görüştükleri Ziya Gökalp'le uzun bir süre karşılaşmayacak-

---

171 Bk.: Beşir Ayvazoğlu, *Peyami*, s. 66-67.

tır. Türkçü çevrelerden daha çok Halide Edip, Hamdullah Suphi ve Paris'ten tanıdığı Yusuf Akçura ile görüşmektedir. 1915 yılında Türk Yurdu dergisinde, Türkçe'nin ne olduğu ve geleceği konusunda Ziya Gökalp'le bir münazara yapmaları konusu karara bağlanır. Karşılıklı biribirlerine sorular sorarak bu sorulara göre iki tarafın da fikirlerini ortaya koyduğu münazaradan sonra Ziya Gökalp'le daha çok yakınlaşırlar.

Yahya Kemal o senenin Mart ayı içinde, Çanakkale harbinin en hararetli günlerinde, Türkçü aydınların gizli bir toplantısına çağrılır. Bilgi Derneği'nde yapılan bu toplantıyı Dahiliye Nâzırı (İçişleri Bakanı) Talat Bey düzenlemiştir. Hükümet, Boğaz'ın düşmesi tehlikesi bulunduğu için Anadolu'ya geçme kararı almıştır. Bu arada İstanbul halkını, burada kalmayı düşünecek bazı aydınlara emanet etmeyi planlamaktadır. Toplantıda gruplaşmalar ortaya çıkmış, bazı tartışmalar yapılmaya başlanmıştır. Ağaoğlu Ahmet, orada bulunanlara ne kadar itimat edilebileceğini bilmediğini, İttihatçı olmayan bir insanın milliyetperver ve Türkçü olamayacağını sert bir dille söyleyince, kendisi kastedilmese de bu sözden incinen Yahya Kemal "Efendiler ben İttihatçı değilim, lakin kendi düşünüşüme göre Türkçüyüm (...) Davet ettiğiniz insanlara emniyet edip etmemek bahsini çıkarmak ne Türk, ne de insan şiarıdır" dedikten sonra toplantıyı terk eder.

Yahya Kemal o sene Üsküp'ten İstanbul'a göç etmek durumunda kalan büyükannesi ve diğer bazı aile fertleriyle, on üç sene aradan sonra görüşme imkânını bulur. Perişan bir vaziyette Aksaray Sinekli Bakkal'da eski bir eve sığınan bu insanların ziyaretine gittiğinde, nanam dediği Ali Zâim'in karısı Fatma Hanım'ın tutumu şairi bir hayli

duygulandırır. Kendisine çok bağlı olan bu iyi yürekli kadın önce bir şey söyliyemez, sonra sükûnetle ağlamaya başlar.

Büyükannesi Âdile Hanım, bir süre sonra Balıkesir'e, Maarif Eminliği yapan damadı Tevfik Bey'in yanına gidip yerleşir. Âdile Hanım'la beraber Balıkesir'e giden Fatma Hanım ise savaş gürültüleri arasında orada ölür. Âdile Hanım'ın ölümü de burada olur. 1926 yılına gelindiğinde, Servet Hanım'ın kocası, Tevfik Bey de ölmüştür.

Bu sırada babası da Bursa'ya gelip yerleşmiştir. Babasına yazdığı 15 Nisan 1915 tarihli mektuptan[172] İbrahim Naci Bey'in ekzamaya yakalandığı ve o sırada Daruşşafaka'da öğretmen olan oğlundan yardım istediği anlaşılıyor. Yahya Kemal maaşlar yarım ödendiği için kendisinin de sıkıntıda olduğunu belirtmekte; elinde bulunan iki liranın bir lirasını gönderdiğini yazmaktadır.

Çanakkale Savaşı Sırasında Kızılay Hastahanesinde

Yahya Kemal'i, Çanakkale Savaşları sürerken, Kızılay hastanesi haline getirilen Galatasaray Lisesi'nde görüyoruz. Bu hastanede çeşitli işlerle uğraşan gönüllü üniversitelilerden başka askerliklerini Kızılay hizmetinde yapan hemen hemen her mesleketen aydınlar da vardır. Bu arada devrin ünlü ud üstadı Nevres Beyle o sırada şiirleri dillerde dolaşmakta olan Yahya Kemal de oradadır.

Kandemir böyle bir açıklama yapmıyor ama acaba Nevres Bey'le Yahya Kemal için de böyle sembolik bir askerlik görevlendirmesi söz konusu muydu, sorusu akla geliyor.

172 "Yahya Kemal'in Babasına ve Dostlarına Yazdığı Bazı Kart ve Mektuplar", *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, s.186.

Onların katkısı bir çeşit moral takviyesi şeklinde gerçekleşmektedir. Özellikle yaralılarla gece geç saatlere kadar uğraşmak zorunda kalan hastane çalışanları ellerini yüzlerini yıkayıp yorgun bir şekilde kabul salonu olarak kullanılan alt kattaki odaya indiklerinde Udî Nevres Bey ya ud ya kanunla taksimlerine başlamakta, daha sonra ise kendine has okuyuşuyla Yahya Kemal şiirler okumaktadır. Böylece şiir ve musıkî ardı ardına saatlerce sürüp gitmektedir.

Yahya Kemal'in hiç duyulmamış şiirlerini de okuduğu bu musıkî ve şiir akşamlarına katılmak için, oturdukları uzak semtlerden kalkıp Galatasary Lisesi'ne gelenler arasında o zamanlar Kızılay Cemiyeti Umumî Katibi olan Dr. Adnan (Adıvar), Âkil Muhtar ve Neşet Ömer gibi tanınmış şahsiyetler de bulunmaktadır. Ayrıca Prenses Şivekâr gibi gönüllü olarak hemşirelik yapan Mısırlı prensesler, İstanbul'un seçkin hanımefendileri ve genç kızları da bu şiir ve musıkî saatlerinin dinleyicileri arasındadırlar. Böyle seçkin bir topluluk karşısında ise Yahya Kemal'in coşkusu bir kat daha artmaktadır.[173]

Yahya Kemal Türk Ocağı'nda

Yahya Kemal'in Türk Ocağı'nda sıklıkla görünmeye başladığı tarih 1915 yılı ortalarıdır. Şahabettin Süleyman, Fazıl Ahmet gibi edebiyat hocalarının İstanbul ve Galatasaray sultanilerindeki derslerinden etkilenerek şairi o zamanlar Beyazıt'ta bulunan Türk Ocağı salonlarında dinlemeye giden genç öğrenci kuşağının hatıraları bize bu tarihi işaret ediyor.

173 Kandemir, "Yahya Kemal ile Başbaşa Bir Gün", *Yirminci Asır*, 5 Aralık 1958 (Bek.: *Yahya Kemal İçin Yazılanlar II*, s. 404-406.)

Nurullah Ataç 1914 yılına ait hatıralarını anlatırken, Birinci Dünya Savaşı'ndan biraz önce, edebiyat hocaları Fazıl Ahmet'in birgün derste kendilerine yeni bir şairden (Yahya Kemal'den) bahsettiğini ve birkaç dizesini okuduğunu belirtiyor. O dizeler defterlere yazılmış, teneffüste başka sınıftan arkadaşlara aktarılmış, okuldan çıkınca rastgelinen dostlara okunmuştur. Ataç şöyle devam ediyor:

"Onu yalnız muallimimizle bizim bildiğimizi sanıyorduk, meğer İstanbul'un bütün edebiyatçıları onunla meşgulmüş, gençler de yaşlılar da, kimi hayranlıkla, kimi dudak bükerek ondan bahsediyormuş."[174]

Ataç, Yahya Kemal'i ilk defa Türk Ocağı'nda Tevfik Fikret'ten bahsedildiği gün gördüğünü söylüyor.[175] Bu programın Fikret'in 19 Ağustos 1915'teki ölümünden birkaç gün sonra yapıldığını söyleyen Sait Nazif Ozankan da şairi ilk olarak o gün görmüştür. Ozankan o günkü anma toplantısını canlı bir tablo olarak hatırlar:

"Birinci Cihan Harbi içinde idik; Tevfik Fikret'in öldüğünü işittik. Birkaç gün sonra bu büyük şairimiz için Türk Ocağı'nda bir anma töreni tertip ediliyordu. Ocağın Bayazıt'ta, Tavşantaşı'ndaki binasına gittik. Çok kalabalık vardı. Zamanın tanınmış simaları ve hemen bütün edip ve şairler orada idi. Hatipler konuşmağa başladı. Bunlardan Fikret'in yakın dostu Rıza Tevfik güzel ve müessir şeyler söyledi. Biraz sonra kürsüye uzunca boylu, dolgun vücutlu ve yakışıklı bir genç çıktı. Etrafımdakiler 'Yahya Kemal' diye fısıldadılar. Demek hakkında bu kadar zamandır bilgi edinmek istediğim o birkaç mısra'ın şairi karşımda idi. Merak ve âlâkam bir misli arttı –tam mânasıyla kulak kesilerek- söylediklerini dinlemeğe başladım. İşte zamanla

174 *Yahya Kemal İçin Yazılanlar I,* s. 148.
175 Age, C. I, s. 13.

daha yakından tanıyacağım ve dostluğuna mazhar olacağım üstadı ilk defa bu vesile ile gördüm."

Sait Nazif o gün Yahya Kemal'in programda neler okuduğunu da hatırlıyor:

"O gün Yahya Kemal, Tevfik Fikret hakkında birkaç söz söyledikten sonra şiirlerinden *Bir Lahza-i Teahhur* ile *Şekvâ-yı Firâk*'ı okudu. Bilhassa birinci manzumeyi okuyuşundaki edâ ve heyecan hemen herkesin dikkatini çekmişti. Ben o günün intibâlarını hâlâ aynen muhafaza ediyorum: Gür bir sesle ve büyük bir heyecanla, mısrâları âdeta birbirine bağlayarak, hatta bentlerde dahî durmadan okumuştu; ikincisinde biraz daha sakin ve yumuşak bir eda vardı."[176]

1912-1914 arasında Nev-Yunanî fikirlerinden dolayı Türkçü çevrelerden tepkiler aldığını bildiğimiz Yahya Kemal'in bu çevreyle yakınlaşması, Tevfik Fikret'in anıldığı Türk Ocağı toplantısından biraz daha öncedir. Şaire hitaben, *Türk Yurdu* dergisinin 19 Şubat 1330/4 Mart 1915 tarihli 78. sayısında Yusuf Akçura'nın bir açık mektup yayımladığı görülmektedir. Bu mektubuna şöyle başlar Akçura:

"Birkaç arkadaşınızla beraber bir mekteb-i edebî kurmaya çalıştığınızı sizden ve dostlarınızdan işitmiş, hatta edebî nazariyelerinizden bazılarını dinlemek bahtiyarlığına da nail olmuştum."

Mektupta sözü edilen edebî okul, Akdeniz Havza Medeniyeti fikrini de içine alan yeni bir edebî perspektiftir. Mektubun ilerleyen satırlarında Akçura, hem bunu ifade etmekte hem de anlayamadığı, çelişkili bulduğu bir durumdan bahsetmektedir:

---

176 Sait Nazif Ozankan, "Yahya Kemal Beyatlı İçin (Hatıralar ve Tahassüsler)" *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası I*, s. 79-80.

Türk Ocağı günlerinde Yahya Kemal diğer ocak üyeleriyle beraber

“Mesela lisanı, edebiyatı Türkçeleştirmek, millîleş-tirmek; hayata, medeniyete bakışımızı garplılaştırmak istiyorsunuz. Bunu biz Yurtçular da istiyoruz. Diğer taraftan ‘Havza Edebiyatı’, ‘Nev-Yunanîlik’, ‘Ritim Meselesi’ gibi mahiyetlerini hakkıyla anlayamadığım, künhlerine tamamen nüfûz edemediğim halde, öbür maksatlarınıza pek de uygun gelmediğine zâhib olduğum bediî nazariyeleriniz var.”

Yusuf Akçura mektubun devamında, bu fikirlerin bazı kişilere belirsiz, çelişkili ve biraz garip görünmesinde, sistemli ve ayrıntılı şekilde ortaya konulmamış olmasının da rolü bulunabileceğine işaret ederek Yahya Kemal’e *Türk Yurdu* dergisi için, kurmaya çalıştığı yeni okulun edebî, estetik ve sosyal temellerini açıklayan yazılar yazması teklifini yapar:

“Mektebinizin edebî, bediî, içtimaî efkâr-ı esasisini *Türk Yurdu* sayfalarında bildirmek ve anlatmak lütfunu diriğ etmezseniz Yurt müftehir olur.”

Bu yazıların yazılıp yayımlanmamasından anlaşıldığına göre, Yahya Kemal *Türk Yurdu*'nda yazma teklifini kabul etmemiştir. Ancak, 1915 yılı olayları içinde andığımız Ziya Gökalp’le *Türk Yurdu* dergisi binasında gerçekleştirdikleri Türkçenin ne olduğu ve geleceği konusundaki tartışma programını bu mektubun bir sonucu gibi görebiliriz. Yine bu mektupla aynı günlere denk gelen Bilgi Derneği toplantısını ve ertesi gün Ömer Seyfettin’in kendisini ziyaret için Darüşşafaka Lisesine kadar gelişini düşünürsek Mart 1915 tarihini Türkçü çevrelerle Yahya Kemal arasındaki ilişkilerin yeni bir safhaya girdiği tarih olarak anabiliriz. Kendisi Bilgi Derneği’ndeki tartışmanın Türkçülüğe yeni ufuklar açtığını ifade etmektedir.[177]

---

177 *Siyasî ve Edebî Portreler*, s. 35.

Yahya Kemal'i Türk Ocağı'nda dinlemiş olanlar onu ya Türk ve Fransız şairlerden şiirler okurken, ya da konuşurken hatırlıyorlar. Hakkı Süha "Kurdun Ölümü"nü, Nurullah Ataç

Mâh-ı muharrem oldu, meserret haramdır

Mısrasının da içinde yer aldığı Fuzulî'nin terkib-i bendini dinlemişlerdir. Abdülhak Şinasi, şiirlerini okuduğu şairler arasına Victor Hugo'yu ve Abdülhak Hâmid'i de katıyor. Fakat onu dinleyenlerin ortak görüşleri Yahya Kemal'in bu gecelerde, konuşurken ve şiir okurken kendi coşkusunu karşısındakilere de geçirmiş olduğudur.

1915 yılının Ekim ayında, Yahya Kemal Darülfünûn'a hoca olarak girer. Bunda Ziya Gökalp'in de rolü vardır. 1915 yılı Aralığında *Türk Yurdu*'nda yayımlanan bir haber, Tür Ocağı'nda şimdiye kadar yapılmakta olan konferanslar ve özel derslere yeni serbest derslerin eklendiğini açıklamaktadır. Bu dersleri verecek olanların arasında Yahya Kemal'in de adı geçmektedir. Haberde epey zamandır verilmekte olan ve Alman-Türk Komitesince düzenlenen Almanca, Mösyö Hege ile Kemanî Zeki Beyin musıkî dersleri sayıldıktan sonra yeni açılan serbest dersler şöyle sıralanmakatadır:

"Şimdi Darülfünûn müderrislerinden Ağaoğlu Ahmet, Gökalp Ziya, Köprülüzade Mehmet Fuat ve Yahya Kemal beyler tarafından okutulmak üzere din, medeniyet ve edebiyat tarihlerine ve içtimaiyâta dair serbest dersler açılarak devama başlanılmıştır."[178]

Abdülhak Şinasi Hisar bir yazısında Yahya Kemal'i Türk Ocağı'nın değişik odalarında edebiyat bahislerini

---

178 "Türk Ocağı'nın Dersleri", *Türk Yurdu,* nr. 98, 3 Kanuni evvel 1331/16 Aralık 1915, s. 292.

konuşur, sevdiği Fransız ve Türk şairlerini veya kendi yeni mısralarını okurken bize göstermekte, onun orada belki biraz ayrı kalan bir kutup teşkil ettiğinden bahsetmekte, her konuya dair konuştuğu bu zamanlarda ortaya çıkan etki dairesinin günün meşhur *Tanin* gazetesine denk olduğunu ifade etmektedir. Yahya Kemal yazılarında ne kadar temkinli ise konuşmalarında o kadar cesurdur.[179]

Türkçeye, tarihe ve edebiyata dair konuşan Yahya Kemal'in konuları arasında, sanata dair en doğru birtakım edebî nazariyeler, millî cerayanlar bulunmaktadır. Kendisi bir yazısında;

"Türkçülüğün yeni inkişâf ettiği senelerde, İstanbul Türk Ocağı'nda konferanslar verirken Tanzimat'ın birçok taraflarına hücum ettiğim gibi, Vak'a-i Hayriyye'den sonra Sultan Mahmud'un, Yeniçeri'yi hatırlatan her şeye saldırmasını şiddetle tenkit ediyordum" demeketedir.[180]

Yahya Kemal'in Türk Ocağı'nda verdiği konferanslardan birinin de o aralar sık sık görüştüğü Halide Edip hakkında olduğunu biliyoruz. Bu konferanstan başka Halide Edip'in konusunu *Kitâb-ı Mukaddes*'ten, *Yusuf Kıssası*ndan aldığı ve adını Yahya Kemal'in koyduğu *Kenan Çobanları* piyesi Türk Ocağı'nda, kız okulu öğrencileri tarafından oynanmıştır da. Yahya Kemal'in belirttiğine göre görmeye gelenler arasında devlet ricalinin de bulunduğu bu oyun "seyredenlerin üzerinde fena bir Yahudi tesiri" bırakır. "Bazıları Siyasî manalarından bile kuşkulanmaya heveslen"irler.[181] Halide Edip hatıralarında "bazı aydınların hoşuna gitmekle birlikte, sahneye peygamber çıkarmak

179 Abdülhak Şinasi Hisar, *Yahya Kemal'e Veda*, s. 165, 169-171.
180 Yahya Kemal, *Tarih Musahabeleri*, s. 97.
181 Yahya Kemal, *Siyasî ve Edebî Portreler,* s. 36.

bazılarınca bir hayli kınandı" demektedir.[182] *Türk Yurdu* dergisinde o günlerde yayımlanan bir yazıda Ocak'taki bu temsilden ve dinleyiciler üzerindeki etkisinden çok olumlu cümlelerle bahsedilmektedir. "Kenan Çocukları" başlıklı, "Y." imzalı bu yazının ortaya çıkan olumsuz izlenimleri silmek için yazıldığı düşünülebilir. Üslubu Yahya Kemal'i de hatırlatan bu yazı şu cümlelerle başlamaktadır:

"Geçen Cuma Ocak'ın büyük odası bir mâbet olmuştu. Orada beşeriyetin mukaddes tarihinden ilahî ve derin bir ders dinledik. 'Kenan Çocukları' ademoğullarının ebedî hayat facialarından birini tespit eden timsali yaşattılar. Çocuklar saf ve nezih edalarıyla insanlığın biraz çocukluk devresi olduğu için kendilerine pek munis ve uygun gelen hayat-ı mukaddesi sâde ve ulvî canlandırırken bütün oda halkı o kadar sâkit, o kadar ciddi, o kadar huşû ve huzû idi ki, böyle dakikalar en mu'tekid adamların toplandığı en mübarek mabedlerde bile az yaşanır."[183]

Büyük Ada'daki Edebî ve Fikrî Ortam *Yeni Mecmua*'nın Çıkarılması

Yahya Kemal'le Ziya Gökalp arasındaki dostluk -Bilgi Derneği'nde yaşananlara rağmen- Gökalp'in, kendisinden habersiz onu Dârülfünûn'a hoca olarak atanmasını sağlamasıyla (27 Ekim 1915) yeni bir safhaya girer. Yahya Kemal, Ziya Gökalp'ten bahsederken "Aramızdaki dostluk, düşünce ayrılığına dayanıyordu. Kendisiyle yapmış olduğumuz bir münakaşa Darülfünûn'a alınmama neden oldu… Bu Ziya Beyin büyük yanıydı" diyerek Gökalp'in o yıllardaki aydınlara bakışındaki toparlayıcı, ekip oluştu-

182 Halide Edip, *Mor Salkımlı Ev*, s. 166.
183 Y., "Türk Ocağı'nda 'Kenan Çocukları'", *Türk Yurdu*, nr. 106, 24 Mart 1332/6 Nisan 1916, s. 106.

rucu tavrına işaret ediyor. Hatta “Darülfünûn’da eskilere karşı güçlü bir cephe kurulmuş” olmasına rağmen “Ziya Bey, medreseliler arasında işe yarayanlardan da yararlanmayı ihmal etme”yecektir.[184]

O sırada Büyükada’da oturan Yahya Kemal, İstanbul içinde kapalı bir hayat yaşamaya alışmış olan Gökalp’i Ada’ya taşınma konusunda ikna etmeye çalışır. Önce pek istekli olmayan Gökalp, sıhhati bakımından da faydalı olacağını göz önünde bulundurarak sonunda bu teklifi kabul eder. Ona, o yaz için (1916) Dil’e yakın bahçeli bir köşk tutarlar. Daha sonraki yıllarda Gökalp Ada’da sürekli kalmaya başlar. Ziya Gökalp’in Ada’ya gelmesi Ağaoğlu Ahmet, Hamdullah Suphi, Celal Sahir, Köprülüzâde Fuat, Necmettin Sadık, Halim Sabit gibi diğer Türkçü aydınları da oraya çekmiştir. Bu ise Ada’da yeni bir fikir ortamının doğması demektir.

Adadaki fikrî muhitte, bir süre sonra bir mecmua çıkarma konusu gündeme gelir. Ziya Gökalp mecmua için kendisinden bir isim isteyince Yahya Kemal, sadeliğe olan eğilimini burada da gösterip “Mecmua” adını teklif eder. Gökalp buna “Yeni” sıfatını ekleme gereği duyar. Böylece dönemin önemli dergilerinden birisi haline gelecek olan *Yeni Mecmua* ortaya çıkar (ilk sayısı: 12 Temmuz 1917)

Yayımlamaya Başladığı Şiirler ve Bir Altın Saatin Hikâyesi

Yahya Kemal İstanbul’a döndükten altı sene sonra, *Yeni Mecmua*’da *Bir Saki*, *Mahurdan Gazel*, *Tahmis-i Manzume-i Hümayun*, *Şerefâbâd*, *Nazar*, *Şarkılar*, *Telâki*,

184 Cahit Tanyol, age, s. 107-108.

Abdülhak Hâmid'e Gazel, *Özleyen* şiirlerini *Bulunmuş Sayfalar*[185] üst başlığıyla yayımlayacaktır.

Bunlar onun daha çok eski tarzda yazdığı şiirleridir. Fakat *Yeni Mecmua*'dan önce *Tasvir-i Efkar* gazetesinde ilk şeklini yayımladığını belirttiğimiz Tahmis-i Manzûme-i Hümâyun, Sultan Reşat'ın Çanakkale Savaşı hakkında yazdığı ve *Harp Mecmuası*'nda çıkmış olan (Temmuz 1916, nr. 11) bir gazelinin en güzel beşlemesi olarak kabul görür.[186] Şiiri beğenenler arasında padişah da vardır ve bu şiirinden dolayı Yahya Kemal'e altın bir saat hediye eder.

Yahya Kemal'in yaptığı tahmisteki bir özelliği ve şairin ulaştığı başarıyı İsmail Habip Sevük şöyle açıklar:

"Çanakkale Zaferi üzerine Sultan Reşat namına neşredilen o meşhur gazele o zaman yüzlerle ve yüzlerle tahmis yapılmıştı. Hiçbirisi bir şeye benzemiyordu. Çünkü beyitlerin kafiyesiz olan serbest birinci mısralarındaki son kelimeler kafiyelenmeğe elverişli olmadığından tahmis yapanların hemen hepsi o son kelimeleri redif olarak kullanıp kafiyeyi daha gerilerde yakalamaya çalışıyorlardı. Bu da her bir beyte ilave edilen üç mısraı moloz haline getiriyordu.

(...) Yahya Kemal Büyükada'da, Paris'ten arkadaşı olan Ali Kemal'e bu gazeli tahmis edeceğini söyleyince bu işlerin teknik taraflarını iyi bilen Ali Kemal buna imkân olamaya-

---

185 Zahir Güvemli bu ifade için "*pages retrouvées* tabirinin tercümesine ne kadar benzer" demektedir (*Yahya Kemal ve Şiirleri*, s. 19)

186 O yıllarda aralarında Üsküdarlı Talat, Ali Emiri, İbrahim Alâaddin (Gövsa), Nigar Hanım, Fazıl Ahmet (Aykaç) gibi ünlü isimlerin de bulunduğu birçok şair Sultan Reşat'ın gazeline tahmis yazmışlardır. Yahya Kemal'in dışındaki yirmi üç şairin tahmisleri için bkz.: Meserret Diriöz, "Gazel-i Hümâyun ve Tahmisleri", *Birinci Millî Türkoloji Kongresi (İstanbul 6-9 Şubat 1978) Tebliğleri*, s. 105-114; Enfel Doğan-Fatih Tığlı, "Sultan V. Mehmed Reşad'ın Çanakkale Gazeli ve Bu Gazele Yazılan Tahmislir", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C: XXXIII, İstanbul 2005, 41-95.

cağını söyler. Fakat öylesine muvaffak oluyor ki, padişah bile neşesinden genç şaire bir altın saat hediye ediyor."[187]

Yahya Kemal'i Kızdıran Bir Eser: *Millî Edebiyata Doğru*

Yahya Kemal, daha Paris'ten döner dönmez yeni fikir ve duyarlıklarıyla, sohbetleri ve şiir okuyuşuyla bir çekim merkezi haline gelmiştir. Etrafında bir hayranlar topluluğu oluşmaya başlamıştır. Bu "seri" şöhretten rahatsızlık duyanlar, faydalanmak isteyenler, edebiyat dünyasındaki imajını bozmaya uğraşanlar da bir taraftan ortaya çıkmaya başlamışlardır.

Abdülhak Şinasi Hisar, Yahya Kemal hakkında yazdığı kitabında "Komşumuz Nigar Hanım onun bu seri şöhretinden biraz alınıyordu" diyor. Nigar Hanım, bunun yalancı bir şöhret olmadığına kanaat getirince "Yahya Kemal'in şiirine ve şöhretine medihkar olmaya" başlar.[188]

Yahya Kemal'e o kadar hayran olan Halit Fahri'nin, Yahya Kemal'in adını karıştırdığı bir sansasyonla o sıralar Darülbedayi'de oynanmakta olan *Baykuş* piyesine dikkatleri nasıl çekmek istediği, aradan nice zaman geçtikten sonra ortaya çıkmıştır.

Hüseyin Suat'a, Darülbedayi'nin edebî heyetinde bulunduğu sıralar, bir akşam Halit Fahri ve babası (Faik Ali) telaşla gelirler ve:

"- Yahya Kemal *Baykuş*'u kıskanmış, birtakım sokak çocuklarını toplamış, bu akşam tiyatroya gelip *Baykuş*'u

---

187 İsmail Habip, "Baki ve Yahya Kemal", *Cumhuriyet*, 11 Mayıs 1952 (bk.: *Yahya Kemal İçin Yazılanlar II*, s. 15)

188 A. Şinasi Hisar, *Yahya Kemal'e Veda*, s. 193. Nigar Hanım'ın ilk tepkileri Yahya Kemal'in Paris'ten döndüğü sıralara ait olmalı. 1913 yılının sonlarında Yahya Kemal'i, hazırlanmakta olan bir yıllığa "Nigar Hanım" bölümünü yazarken görüyoruz.

sabotaj yapacaklar, oyunu taşlayacaklarmış, aman zabıtaya haber verin tertibat alsınlar" der.

Hüseyin Suat Yahya Kemal'le henüz tanışmamaktadır. Şaşırıp kalır. Söylenenlere ister istemez inanıp polise haber verirler. Fakat hiçbir hadise olmaz. Hüseyin Suat o günden sonra Yahya Kemal'le bazı muhitlerde karşılaşsa bile hep mesafeli durur. Yıllar sonra bir gün aktörlerden birine *Baykuş* olayını açar. Adam gülerek:

"- Onu biliyorum. Halit Fahri bana anlattı, bu hikâyeyi eserine reklam olsun diye kendisi uydurmuş."[189]

Bu yıllarda Yahya Kemal'i en fazla kızdıran olaylardan birisi, bir yayın olmuştur. Şair, 1918 yılının Mayısında çıkan *Millî Edebiyata Dair* adlı eserin kendisine ayrılan bölümünü kasıtlı bulmuş, eserin bütünü için de "bu risale, gençlerden bir şey bekleyen zevk ve ahlâk sahiplerini yeise düşürecek numunelerdendir" diyerek ağır bir dille eleştirmiştir.

Millî Edebiyata Dair, Yahya Kemal hakkında bağımsız bir bölüm halinde, geniş çaplı ilk yayını yapan eser olma özelliğini taşımaktadır. Şair, bu eseri eleştirirken, kendi eserlerinden örnek diye vezni bozuk üç dört dize ve "adi bir garazla" baştan sona tahrif edilmiş bir hayat hikâyesinin konulmuş olduğunu belirterek böyle bir eser için ne resmimi, ne hayat hikâyemi, ne de böyle bir eserimi verdim, demektedir. O ayrıca Millî Edebiyat adı altında kitapta yapılan tasnifi de sert bir dille reddetmekte ve milletin bağrından birgün çıkacağına inandığı, halihazırda varlığını göremediği Millî Edebiyat için iki zavallı yazarı birer güneş, ülkenin yaşlı genç diğer birçok seçkinlerini

---

189 "Nihat Sami Banarlı ile Konuşmalar", *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, s. 283.

de onların etrafında birer uydu gibi gösteren bu tasnifi de gülünç bulmaktadır.[190]

Eseri hazırlayan Nüzhet Haşim (Sinanoğlu) Yahya Kemal'in eleştirilerine bir cevap yazarak, Mehmet Emin ve Ziya Gökalp'i odağa alan Millî Edebiyatçılar tasnifini savunmuş, hayat hikâyeleri için de yazar ve şairlerin kendilerine baş vurma mecburiyetinin bulunmadığını, verdiği bilgilerin doğruluğuna inandığını belirtmiştir.[191]

Ancak, Nüzhet Haşim'in bu eserde Yahya Kemal'e dair verdiği bilgiler önemli yanlışlıklar taşımaktadır. Bu yanlışlıklardan Yahya Kemal'in asıl adını "Mehmet Âgâh" gösteren (doğrusu "Ahmet Âgâh" olacak) ve İstanbul'a geldiğinde Vefa Lisesi'nde okuduğunu belirten (Yahya Kemal İstanbul'da hiçbir okulda eğitim görmemiştir) iki tanesi, günümüzdeki bazı yayınlara kadar, biribirinden aktarmalarla devam edip gelmiştir.

Diyorlar ki: **Yahya Kemal**

1918 yılının Yahya Kemal bakımından önem taşıyan edebiyat olaylarından biri de Ruşen Eşref'in *Diyorlar ki* adlı röportaj kitabının yayımlanmasıdır. Ruşen Eşref'in o güne kadarki Türk edebiyatı içinde örneği bulunmayan bu röportajları önce 1917-1918 yıllarında Türk Yurdu dergisi ve özellikle *Vakit* gazetesinde yayımlanmış, sonra kitaplaştırılmıştır.

Bu röportajların yapıldığı sırada Yahya Kemal'in henüz bir tahmisten başka ortada basılmış bir şiiri bulunmamak-

---

190 "Yahya Kemal'in Bir Mektubu", *Vakit*, 17 Mayıs 1918, s. 3 (Bkz.: Adnan Akgün, "Yahya Kemal Beyatlı'nın Kitaplarına Girmemiş Yazıları", *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, s. 94-107.)

191 Hüzhet Haşim, "Yahya Kemal Bey'e Cevap", *Vakit*, 19 Mayıs 1334 (1918), nr. 210, s. 3. (Bkz.: Adnan Akgün, age, s. 94-107.

ta, ancak şair edebiyat görüşleri ve dillerde dolaşan dizeleriyle gündemde önemli bir yer tutmaktadır. Ruşen Eşref röportaj yaptığı edebiyat ve fikir adamları arasına Yahya Kemal'i dahil etmez. Ancak kendileriyle konuşma yapılan on sekiz kişiden on birinin bir şekilde Yahya Kemal üzerine değerlendirici bazı sözler söyleme ihtiyacı duyması dikkat çekicidir. Yine farklılık gösteren bir durum da, röportajlar boyunca Ruşen Eşref'in sanatı hakkında fikir beyan ettiği tek ismin Yahya Kemal olmasıdır.[192] Halide Edip, Yahya Kemal için "En büyük Türkçe şiiri yazacak diye beklediğimiz ve yazmasını özlediğimiz adam" deyince Ruşen Eşref "O özleyen sade zât-ı ulyânız değil hanımefendi. Ben de öyle, bütün gençler de öyle, zavallı Fikret de öyleydi. Fikret de herkes gibi Kemal'in tek tük mısralarını duymuş ve onları Eski Yunan'ın nadir birer tunç madolyonu gibi sevmişti." diyerek söze girer. Fikret'in Yahya Kemal hakkındaki görüşlerini aktardıktan sonra ise şöyle devam eder:

"Muhakkak ki hanımefendi, Yahya Kemal, makaleleriyle değilse bile iptidâî devre ait olan bir çoban şair gibi sözleriyle gençlerin mühim bir kısmı üzerinde bir tesiri haiz oldu. (...) Bu adamın hiçbir şiiri tabedilmedi. Halbuki mısraları ağızlarda; ve okuyanların o kadar ruhuna girmiş ki Kemal onları bastırmayacak olursa, o tek tük mısralar istikbalde kaili bilinmeyen millî ve umumî bir mal gibi telakki edilecek. Onun için Kemal edebiyatımızda hiçbir kimseye benzemeyen bir şahsiyet. Kağıtlarda değil, ağızlarda ve kulaklarda neşredilen şifahî bir şair. Muasırları, ortaya eser koymadı diye ona bir varlık vermemek isteyebilir. Fakat muarızlarının mevcudiyeti Kemal'in varlığını ispat etmez mi?"[193]

---

192 Nuri Sağlam, *Ruşen Eşref*, s. 149.
193 Ruşen Eşref, *Bütün Eserleri I*, Haz.: Necat Birinci-Nuri Sağlam,

Sami Paşazade Sezai, Yahya Kemal'i Paris'ten tanımaktadır. Şiirleri için "azsa da iyidir" değerlendirmesini yapar. Halit Ziya aruz-hece meselesi dolayısıyla Yahya Kemal'in adını anar ve "artık aruzdan mutmain olmayan ve henüz hece veznini mûcib-i memnuniyet bir tekâmüle mazhar olmamış bulan bir şairdir" der. Halit Ziya şairin her ikisinde de suskunluğu tercih etmesini üzülerek belirtir. Hüseyin Cahit de aramalarına rağmen okunacak bir tek eserini ortada bulamamaktan yakınır.

Ruşen Eşref, Yahya Kemal ve Ahmet Haşim gibi "yeniler"le ilgili görüşlerini sorunca Süleyman Nazif bu şairleri yeni bulmadığını belirtip Yahya Kemal hakkında şunları söyler:

"Evvela Yahya Kemal hiç yeni değildir. Eski, hem de pek eski. Sultan Ahmed-i Salis zamanında Türkiye'de doğmuş, Fransa'nın üçüncü cumhuriyetinde Paris'in Quartier Latin'inde tahsil-i sanat etmiş bir şair nasıl yeni addolunur? Lâle Devri'nin şairi, yalnız cübbe ve destâr yerine ceket giyinmiş ve boyunbağı takmış bir şairi. (…) Yahya Kemal'in yalnız altmış biri tam olmak üzere yüz yetmiş iki mısraını gördüm. Gördüm ve beğendim. Başkaları bunları da görmedikleri halde Yahya Kemal'in şairliğini vecd ile aşk ile alkışlıyorlar. Mevlana Celâleddin-i Rûmî hakkında Molla Camî:

Nist peygamber velî dâred kitâb
[Peygamber değil lakin kitap sahibi]

Demiş. Bizim Yahya Kemal ise kitabı olmayan peygamberlerin sünnetine mutaassıben riayetkârdır."[194]

Rıza Tevfik şair için "Yahya Kemal de dikkat edilecek bir sima. Belki parnasyenlerin bizde en mükemmelidir,

---

Ankara 2002, s. 120-121.
194 Age, s. 82-83.

fakat çok hasis adam." der. Yahya Kemal'in mevcutları için de "bu kafi değil, bu kâfi değil" diye feryat eder.

Mehmet Emin Bey, Ruşen Eşref röportajı bitirip kapıdan çıkarken, unutulmuş olmalarından dolayı telaşlı bir sesle, iki isimle beraber Yahya Kemal hakkındaki düşüncelerini de röportaja katar:

"(…) Yahya Kemal Beyin de sanattaki titizliği pek şâyân-ı takdirdir. İdealine gayetle meftun bir zattır. Ah azıcık da yazsa!"

Hamdullah Suphi Bey Yahya Kemal'le ilgili sözlerine "Bir de putperest bir şairimiz var azizim; şekil hayranı, çizgi düşkünü bir adam" diye başlar ve şu değerlendirmeyi yapar:

"Türkçede şimdiye kadar bir tek kalem onun bazı beyitlerinde gördüğümüz kadar temiz bir şekil çıkarmadı. Mermer yontucularının bir tabirlerini kullanmama müsaade ederseniz diyeceğim ki, taşın kabası denilen bir şey vardı, o çıkarıldıktan sonra şekil kendini gösterir. Yahya Kemal Türkçenin bütün kabasını çıkarmış bir sanatkârdır. Pek mahdut şiirlerinin bu kadar tesir yapmasının sebebini mühim bir kısmı itibarıyla burada bulabilirsiniz. Gençler arasında tesirine uğramamış kimse enderdir. Sonra tahlil ediniz, onun şöhreti biraz da başka bir membadan geliyor: Konuşması. Kuvvetli bir hafıza ile beraber öyle derin sezişleri, bilhassa ihtiras ve hayat ile hararetle öyle bir anlatışı vardır ki, bir iki defa onu dinleyen, kendini az çok ona kaptırmış ve onunla dolmuş hisseder. Yazmakta ne kadar hasis ise söylemekte o kadar müsriftir. Kendini dağıta dağıta gezen bir adam. Bazı şeyler vardır ki kendisi kesmez fakat kestirir. Galiba Kemal yazmayacak fakat yazdıracak, hatta biraz da şimdiden yazdırıyor denilebilir."[195]

---

195 Age, s. 133.

Fazıl Ahmet, şairin edebiyattaki zevk ve erbaplığına inanmış bir dost olarak cevap verir: "Şair olarak da bugünün yegâne şairi bulurum." der.

Ali Kemal, yeni neslin gürbüz, dinç uzuvları arasında saydığı Yahya Kemal için "Naci gibi, muasırlarımızı kılı kırk yararcasına lisanen tetebbu etmek gerekir. İşte bu meziyet, bu marifet Yahya Kemal'de mevcuttur. Fakat o mübarek de çok söyler az yazar. Kemal şark ile garp irfanını garip bir tarzda, tarz-ı âvârede şahsında cem eylemiştir. Öyle denilebilir ki bu iki iklim-i füshat-ârâyı mesela Evliya Çelebi gibi bir parça serseriyâne gezmiş, fakat yine öyle safvet ve samimiyetle görmüş ve sevmiştir… İşte bu görgü, bu sevdadır ki her noksanına rağmen o gence beyne'l-akran mümtaz bir mevki verir. Bu hayatta iptidâdan beri daha ziyade intizam, metanet olaydı, elbette o mevki daha başka olurdu."[196]

Diyorlar ki Yahya Kemal'in devrin önde gelen edebiyat adamlarınca nasıl değerlendirildiğini, büyük oranda, topluca ortaya koyan, şairin varlığını belirginleştiren, bir kitap olur. Belki eseriyle henüz doğmamış, fakat işaretleri belirmiş derin ve köklü bir olgu olarak Yahya Kemal'i adlandırmış, edebiyât âlemi içindeki yerini tanımlamış olur. Ali Nüzhet, Diyarbakır'da çıkan *Küçük Mecmua*'da yazdığı bir yazıda, Yahya Kemal adını Anadolu okuyucusuna tanıtan yayının Diyorlar ki olduğuna dikkat çeker. Yahya Kemal'e İstanbul dışından bakan farklı bir açıyla yazılmış o satırları buraya aktaralım:

"Ruşen Eşref'in *Diyorlar ki* kitabı birkaç nesle mensup ediplerin, şairlerin sözlerini muhtevîdir. Kimisinde bir karanlık, bazısında hafif bir loşluk vardır! Bütün edebî güzelliği, kendi mensup olduğu devreye hasrettirmek iste-

---

196 Age, s. 219.

yen iddialar arasında, ittifakla söylenen bir tek söz vardır ki ancak o, derin karalıklar üstünde bir şimşek gibi çakıyor: Yahya Kemal'in sanatı, yenilikleri ve zevki. Halbuki o zamana kadar ağızdan ağza dolaşana bütün mısralarının lezzeti ve zevki İstanbul gençliğine münhasırdı. Biz Anadolu gençleri bu çeşniden mahrumduk. Kim bilirdi ki; vaktiyle Çamlar Altında musahabesini yazan Süleyman Sadi, Yahya Kemal'in müstear namıdır."[197]

Ahmet Haşim Ne Diyor

1914 Ağustosunda asker olarak Anadolu'ya giden Ahmet Haşim'in, aradan üç yıl geçtikten sonra, askerliğinin geri kalan kısmını Harbiye Nezareti'nde tamamlamak üzere 1917 sonbaharında İstanbul'a dönmesini[198] fırsat bilen Ruşen Eşref'in kendisiyle yaptığı röpörtajda, şairin üç yıllık süre içinde "payitaht"taki edebiyat ortamından uzak kaldığını hatırlatıcı bazı sözleri bulunmaktadır:

"Çoktan beri taşrada dolaşıyorum. Edebiyat mesâili bizde biraz payitaht dedikodusu mahiyetinde bir şeydir bilirsiniz. Dışarıdakiler bundan haberdar değildir. Onun için size bu hususta söyleyeceğim çok şey yok."[199]

Ruşen Eşref, Servet-i Fünûn edebiyatının II. Meşrutiyetten sonra varlığını niçin sürdüremediğini sorunca Haşim, aslında Servet-i Fünûn'dan sonra büyük bir edebiyat atılımının gerçekleşmediğini, Yahya Kemal ve Yakup Kadri'yi ayrı tutarak belirtir:

---

197 Ali Nüzhet, "Yahya Kemal Edebiyatımızda Bir Merhaledir", *Küçük Mecmua*, nr. 32, 19 Şubat 1339/1923. s. 7-9.

198 Ahmet Haşim, Niğde'den Refik Şevket Beye (İnce) yazdığı 3 Eylül 1333/1917 tarihli mektubunda "Yakında, belki üç gün sonra İstanbul'a gidiyorum" demektedir (Bkz.: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Ahmet Haşim,* s. 57.

199 Ruşen Eşref, "Ahmet Haşim Bey", *Vakit*, nr. 68, 28 Kânûn-i evvel 1333/28 Aralık 1917, s. 2 (bkz.: *Diyorlar Ki*, Dersaadet 1334/1918, s. 280-290; Ahmet Haşim, *Bütün Eserleri IV*, s. 105)

“Onu siz zannediyorsunuz, dedi. O edebiyatın [Servet-i Fünûn edebiyatı] hududunu geçebilenler aramızda henüz ikiden fazla değildir belki: Yahya Kemal ve Yakup Kadri.”

Konuşmanın ilerleyen bölümünde, Yahya Kemal’in bir portresini çizerken Ahmet Haşim’in, 1914’te Nev-Yunanî fikirlerin savunucusu olarak bırakıp gittiği Yahya Kemal’i esas almasına da dikkat etmek gerekiyor:

“Yahya Kemal Lesbos sahillerinde yaprakları gümüşten bir zeytin ağacı gölgesinde uzanmış beyaz mermer harabe sütünları aralıklarından Bahr-i Sefîd maviliğini seyrediyor. Zannedilir ki bu şair Menderes kenarında Centaures’larla güleşmiş ve kamışlarda aks-ı sadâ perileriyle koşuşup şakalaşmıştır. Stenfal bataklıklarını kaplayan, ördek bulutlarını dağıtan eski kahraman ne ise, Yahya Kemal de edebiyatımız için odur. Onun okları şiirimiz üzerinde yatan bütün ölüm kuşlarını dağıtmış ve pazuları edebiyatımızın Némée devini boğmuştur.”

Yahya Kemal, Nev-Yunanî düşüncelerin ateşli savunucusu, eski Yahya Kemal değildir artık. Ancak, bir taraftan da bakarsak, Ahmet Haşim’e hak vermek gerekir. Çünkü Paris’ten geldiğinden beri, dillerde mısraları dolaşıp durmasına, bazılarını takma isimle, kırk civarında yazı yazmasına rağmen, 1917 yılı sonu itibarıyla bir tahmis dışında tek bir şiir bile yayımlamış değildir henüz.

Ahmet Haşim, şifahî bir düzlemde etkisini sürdüren Yahya Kemal’in, edebiyat ve dil konusundaki görüşlerini değerli bulduğunu da belirtir bu röportajında:

“Edebiyatımız onunla ziya ve hava görüyor. Türkçülüğün en güzel nazariyesini bu şair getirdi. Onun tasvir ettiği Türkçede terkip ne kadar yoksa, o kadar da hece vezni ve ‘olgaç, uçgaç’ nevinden kelimeler de yoktur. Ahlâkiyat ve bediiyâtta fazilet bazen aynı şeydir. Büyük sanat,

büyük fazilet gibi çocukça ifratlardan, kadınca coşkunluklardan tevakkı, çok hissedip çok esirgemek, ve lafzı pek gizli kuvvetle râşân etmektir ki, Yahya Kemal'in sanatı işte bu sanattır."

Derin Bir Aşk

Yahya Kemal Büyükada'da kaldığı bu yıllarda, Heybeli'deki Bahriye Mektebi'nde de tarih derslerine girmektedir. 1916 yılında bu okula giren Necip Fazıl, onun öğrencisi olmuştur. Necip Fazıl'dan bir iki sınıf önde olan Nazım Hikmet de... Necip Fazıl'ın belirttiğine göre[200] Yahya Kemal'in o sırada Büyükada'da oturmakta olan Nazım'ın annesi Celile Hanım'a sevdalı olduğu bir fısıltı halinde söylenmektedir.

Yahya Kemal'in hatıralarında, isim verilmeksizin 1916 yılında başladığı belirtilen bu aşkın ilk adımını oluşturan Çamlıca Bektaşi Tekkesindeki karşılaşma, yine isim verilmeksizin, Yakup Kadri tarafından -şairi bu tekkeye götüren odur- şöyle anlatılır:

"O [Yahya Kemal], daha nice Âyin-i Cem'lere hatta bensiz bile katılmakta devam edecekti. Çünkü kendisine en yanık aşk şiirlerini ilham eden kadına ilk defa bu tekkede rast gelecekti. O kadın. Evet, Yahya Kemal'i hayatının büyük aşk macerasına sürükleyen ve yıllarca türlü ruh krizleri, kıskançlık kuruntuları içinde kıvrandıran ve akıbet ona:

Son zevkin eğer aşk ise ummana karış tat
Boynundan o Canan dediğin lâşeyi silk at!

---

200 Necip Fazıl, *Kafa Kağıdı*, s. 165.

dedirten kadın, Bektaşilikle hiçbir ilgisi olmadığı halde kaderin garip bir cilvesiyle Yahya Kemal'in karşısına orada çıkacaktır."[201]

Bu aşk Yahya Kemal'in kendi ifadesine göre 1919'a kadar üç yıl sürecek, ruhunda büyük fırtınalar doğuracaktır. Bu süre içinde, ressam olan Celile Hanım, aralarında eski bir kıskançlık olayı yüzünden geçimsizlik bulunan kocasından ayrılacak[202], Yahya Kemal'le evlenmek üzere başlattığı hazırlıklar son safhalara ulaşacak, mahrem mektuplardaki hitaplar, aralarındaki ilişki sanki evlilikle noktalanmışçasına samimi bir dile bürünecek[203] ama son anda Yahya Kemal bu evliliğe yanaşmayacaktır. O sıralar Darülfünûn'da hoca olan şair, bunun sebebini "Bu kadar dile düşmüş bir kadınla ben nasıl evlenebilirim. Sonra herkes bana ne der? Ne gözle bakar?" diyerek açıklayacaktır.[204] Taha Toros, o sıralar delikanlılığa adım atmış olan Nazım Hikmet'in bu evliliği istememesi ve bu konuda Yahya Kemal'i uyarmasına dikkat çeker. Nazım, şairin evlerine geldiği bir gün, pardösüsünün cebine gizlice koyduğu bir kağıda "Hocam olarak girdiğiniz bu eve, babam olarak giremezsiniz!" diye yazmıştır.[205]

Beşir Ayvazoğlu ise, Yahya Kemal-Celile Hanım aşkının evlilikle noktalanmak üzere iken, 1919 baharında birden bire son bulmasından hareketle (Boynundan o Canan dediğin lâşeyi silk at! dizesinin yer aldığı Deniz şiiri, 1

---

201 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, s.172.

202 Taha Toros, bu kıskançlığı, çok güzel bir kadın olan Celile Hanım'a "başka türlü bir yaklaşım eğiliminde" olan "bazı İttihatçı kodamanlar"ın sebep olduğunu yazar. (Bkz.: *Türk Edebiyatında Altı Renkli Portre*, s. 126-127)

203 Beşir Ayvazoğlu, *Yahya Kemal Eve Dönen Adam,* s. 127-128.

204 Yakup Kadri, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, s. 173.

205 Taha Toros, *Türk Edebiyatından Altı Renkli Portre*, s. 128.

Nisan 1919 tarihli İnci dergisinde yayımlanır) yakın çevresi ve Celile Hanım'ın, bu tarihte kuruluşunu tamamlamak üzere olan İngiliz Muhipleri Cemiyeti'yle ve Cemiyeti kurmaya çalışan Sait Molla'yla ilişkisine dikkat çekmekte ve şöyle demektedir:

"Bu ara İkdam'da çıkan bir yazısı yüzünden İngilizlerle münferit sulh isteyen Yakup Cemil'le ilişkisi olabileceği gerekçesiyle aranan ve korkulu saatler yaşayan Yahya Kemal'in İngiliz Muhipleri Cemiyeti'ni kurmaya çalışan Sait Molla'yla ilişki içindeki Ayşe Celile Hanım'dan uzak durması gerektiği kulağına fısıldanmış olmalıdır."[206]

Celile Hanım'ın Yahya Kemal'e Bir Mektubu

Ayrılmalarının üzerinden bir süre geçtikten sonra Fransızca olarak yazdığı bir mektuptaki ifadeler, Celile Hanım'ın Yahya Kemal'e duyduğu sevgi ve bağlılığı dile getiren, şairin verdiği ayrılma kararının derin etkisinden söz açan, sitem eden, suçlayan satırlarla doludur:

"Cumartesi

Benim kocaman sevgili aptalım,

(…)

Manevî duruma gelince, bunu yazmak daha uzun sürecek. Bir rüyadayken bana indirdiğin darbe (…)

(…)

Ama her şeye rağmen seni hep seviyorum; ne istiyorsun, sevdim seni bir kere, dört yıldır süren bir alışkanlığı birkaç günde kaybedemem!.

(…)

(…)Yavaş yavaş daha belirgin olarak görüyorum ki sen mutluluğun çok yakınından geçtin ama onu tutamadın.

206 Beşir Ayvazoğlu, *Yahya Kemal Ansiklopedik Biyografi*, s. 88.

Senin bütün kusurlarını biliyorum, tembelliğini, delice heveslerini, güçsüzlüklerini, yaşam ve para meselelerini. İki kişinin sorumluluğunu yüklenebilmek için seni yeterince seviyordum. Birkaç aylık sıkıntı ve çabadan sonra güzel bir ev, düzenli bir sofra, yeni ve temiz kıyafetler, sıcak ve samimi bir ortam oluşturabilirdim. Hayalim sanatçı dostlardan oluşacak bir evdi. Yavaş yavaş sevgili dostlarının sana tattırdıkları budalalığı anlayacaksın. Yanlış hareket ettiğini anlayacaksın. Mutlu ve huzurlu olabilirdin. Bu senin cezan olacak; (…) bitmez tükenmez pişmanlıkların olacak, gözlerin açılacak ama sanıyorum ki çok geç.

Sana biraz da planlarımdan bahsedeyim. Allah izin verirse ilk gemi ile Roma'ya gideceğim. Mücevherlerim ve bazı antika eşyalarım var, İtalya'ya gitmeden evvel satabileceğim gümüş ve bazı Türk kumaşları. Elimdeki marklar ile iyi işler yapabilirim. (…)

İstanbul'a dönüşümden sonra, kendi atölyem olacak, dost evi, küçük sanatçı yuvası.

Bütün sevgimi, bütün gücümü sanata vereceğim; bundan böyle sevgilerimde yanılmayacağımdan eminim; yalnızca resmi seveceğim ve resme tutku ile bağlanacağım. Senin için beslediğim tüm aşkı, tüm duyguları ve gayeyi artık sanata vermeye çalışacağım. Bu bir alışkanlık meselesi; bir yıldan beri mümkün olan en berbat hayatı yaşıyorum. (…)"[207]

Vâlâ Nurettin'in şu satırları bu mektubun içeriğiyle örtüşüyor:

"Yahya Kemal Celile Hanım'la tam evlenecekti. Şairin güveylik gömleği bile bohçoya koyulmuştu. Ne çare

207 Mektubun elindeki Fransızca metnini ve kendi yaptığı Türkçe çevirisini bu çalışmamıza bir katkı sağlaması dileğiyle bizimle paylaşan sayın Emel Kefeli'ye teşekkür ediyorum.

ki kaprisli şair yeter derecede para kazanamıyordu. Aile kuracak maddî ve manevî durumda değildi. Uzun bir mektupla Celile Hanım'dan özür dilemiş. Nazım'ın annesi de olay üzerine Paris'e yağlı boya portre sanatını ilerletmeye gitmişti."[208]

Arka Arkaya Yayımlanan Şiirleri Ömer Seyfettin'in Bir Yaklaşımı

1919 yılının 3 Ocak ile 1 Mayıs'ı arasında Yahya Kemal'in Yusuf Ziya (Ortaç) tarafından çıkarılan *Şair* dergisinde *Seyfiye Refâkât*, *İthaf*, *Şarkılar*, *Viranbağ*; Halit Fahri tarafından çıkarılan *Şair Nedim* dergisinde *Fazıl Ahmet'e Gazel* ve *Akıncı* şiirleri yayımlanır. Bunlara, çok kısa ömürlü bir dergi olan, Faruk Nafiz'in çıkardığı *Edebî Mecmua*'da yer alan, *Güftesiz Beste* şiirini de eklemek gerekir.[209] Ayrıca *İnci* dergisinde *Mehlika Sultan*, *Deniz* ve *Sene 1140* şiirleri çıkmıştır.[210]

Nedim'in sembolik bir resmi ve Yahya Kemal'in
Acem-perest-i Rûm'un imâle devrinde

Dizesinin de yer aldığı bir klişe altında adı geçen şiirleri yayımlayan *Şair* dergisinin aynı sayfalarında Tahsin Nahit'in Yahya Kemal'e ait *Abdülhak Hâmid*'e Gazel ve *Mahurdan Gazel* şiirlerine yazdığı tahmisleri de çıkar. Ayrıca bu dergilerden bazılarında, Yahya Kemal'in başka şiirlerinin de yayımlanacağına dair bazı duyurular yer alır. Ancak bunlar birer vaad olarak kalır. Bu duyurulardan

208 Vâ-Nû, *Bu Dünyadan Nazım Geçti,* s. 28-29.
209 Yahya Kemal, "Güftesiz Beste", *Edebî Mecmua*, nr. 1, 16 Kânûn-i sanî (Ocak) 1919, s. 2.
210 Daha önce *Nazar* adıyla Yeni Mecmua'da yayımladığını belirttiğimiz şiir 6 Şubat 1336/1920'de, Bursa'da yayımlanan *Nilüfer* dergisinin 3. sayısında tekrar yayımlanır.

"*İnkırâz*" şiiriyle ilgili olan iki tanesi ise dikkat çekicidir. *Şair Nedim* dergisi 8. sayısında (6 Mart 1919) "Gelecek Sayıda: *İnkırâz*" başlığıyla şöyle bir duyuruda bulunur: "Yahya Kemal'in senelerden beri ikmaline çalıştığı meşhur manzumesi." Bir sonraki sayıda ise (nr. 9, 13 Mart 1919) bir özür koyar dergi. "Yahya Kemal Beyin geçen nüshamızda ilan ettiğimiz *İnkırâz* sernâmeli manzûmeleri geç geldiğinden sansüre yetiştirilememiştir. Bir hafta tehirden dolayı beyân-ı i'tizâr ederiz."[211] Şiir derginin ondan sonraki haftalarda çıkan sayılarında da yer almaz.

Yahya Kemal'in *Fazıl Ahmet'e Gazel*'ine, Fazıl Ahmet, fantazi kabilinden bir şiirle karşılık verir. Devrin sansürüne bir dokundurmada bulunan

Allah Allah Fazılâ tîr-i beyânım şimdi bak
Sansürün destindeki on katlı kalkandan geçer

Beytiyle biten bu şiir *Yahya Kemal'e Gazel* başlığını taşımaktadır.[212] *Yeni Mecmua*'daki ilk şiirlerinden sonra, tekrar topluca şiirler yayımlamış olan Yahya Kemal'in tutumunu, edebiyatta izlediği politikaya uygun bulmayan Ömer Seyfettin ise durumdan memnun olmayan bir yaklaşımla bu şiirlerden söz açar.

"… Genç şair Halit Fahri millî vezinlere tövbe ederek Acem aruzuna döndü. Millî vezinleri ortadan kaldırmak,

---

211 Ali Nüzhet (Göksel), *Küçük Mecmua*'da 1923'te yayımladığı bir yazıda, (nr.32, 19 Şubat 1339/1923) *İnkıraz* şiirinin *Şair* dergisinde yayımlandığından bahsetmekte ve bazı dizelerini aktarmaktadır (*Şair*'in incelediğimiz 1-15. sayılarında bu şiiri göremedik) Bu aktarmadan anlaşıldığına göre *İnkıraz*, *Sicilya Kızları*'nın ilk adıdır:
"Yine *Şair* mecmuasında *İnkırâz* manzumesinden
"Sicilya kızları üryan omuzlarında sebû
Alınlarında çepeçevre gülden efserler
Yayar sinirleri zehriyle kuşatan bir bû
Sicilya kızları üryan omuzlarında sebû"

212 *Utarid*, nr. 13, 10 Nisan 1335/1919, s. 202.

artık unutulmağa yüz tutan yabancı “efâil, tefâil” sistemini yine meydana koymak için Nedim mecmuasını tesis etti. Millî Edebiyat cereyanının en cûşişli zamanlarında hiç sesini çıkarmayan şair Yahya Kemal zamanı, mekânı gazelleri için pek münasip buldu. Acem aruzu ile yazılmış şarkılar, güfteler, tahmisler, nazîreler neşretmeye başladı. Bugünkü edebiyatın en aşağı iki asırlık maverasında yaşayan muhterem Ali Emirî Efendi bile maziyi iadeye çalışan bu kahramanla arkadaşları hakkında bir mehdiye yazarak neşretmekten nefsini men edemedi.”[213]

Yusuf Ziya’nın Bir Saldırısı Yahya Kemal’in Sert Cevabı

İleride farklı şekillerde devam edeceğini göreceğimiz Yahya Kemal hakkındaki sınır tanımaz, saldırgan yayınların 1920 yılındaki bir örneği 1919 ile 1920 arasında aralarının açıldığı anlaşılan Yusuf Ziya (Ortaç) tarafından ortaya konulacaktır. Yahya Kemal’in *Akşam* gazetesine gönderdiği bir mektubundan anlaşıldığına göre, *Alemdar* gazetesinde şöyle bir ilan çıkmıştır:

“Yarın çıkacak olan edebi nüshamızda… Yahya Kemal Beyin bütün edebî kıymetini tahlil ve Fransız edebiyatından aynen tercüme ederek şiir namı altında ortaya attığı mısraların asıllarını ihtiva eden Yusuf Ziya Bey’in çok meraklı ve şâyân-ı dikkat bir makalesi bulunacaktır.”

Yahya Kemal bu ilanı aynen aktardıktan sonra mektubuna, ertesi günkü *Alemdar*’a baktığını “aynen tercüme ederek ortaya attığım mısraların asılları”nı göremediğini belirterek çok sert ifadelerle devam etmektedir:

---

213 *Tercümân-ı Hakikat*, nr. 13619, 23 Kânûn-i sâni 1335/1919, s. 3 (bkz.: Nazım H. Polat, *Külliyatına Girmemiş Yazılarıyla Ömer Seyfettin*, s. 150-151)

“Bu işaayı vaad eden bu Yusuf Ziya Beye birçok muharrirlerden ve bendenizden el çabukluğuyla piyes mevzuu ve şiir mazmunu aşırmaktaki maharetine nispetle ‘hece vezninin *Arsen Lupin*’i’ diyorlar. Hatta bu delikanlının bu itiyadı o kadar şâyi olmuş ki son Karagöz gazetesi:

Bir derin uykuya dalmış mahalle

Diye söylediği bir mısraa: ‘Fırsat bu fırsattır, elini çabuk tutmaya bak!’ mukabelesinde bulunuyor. *Alemdar* gazetesinin kâri’lerini gelecek haftaya intizardan kurtarmak için arz ederim ki imzamla neşrettiğim beş on ufak tefek manzumenin Fransızcada veya diğer bir lisandaki asıllarını *Alemdar* gazetesi ne gelecek hafta, ne öbür hafta, hiçbir hafta neşredemeyecektir.”[214]

---

214 “Yahya Kemal Bey’in Mektubu”, *Akşam*, nr. 742, 17 Teşrin-i evvel (Ekim) 1920 (Bk.: Adnan Akgün, age, s. 94-107)

BEŞİNCİ BÖLÜM

MİLLÎ MÜCADELE YILLARINDA YAHYA KEMAL

Darülfünûn'da Hoca

Yahya Kemal'in Darülfünûn Edebiyat Medresesi'ndeki -bugünkü adıyla İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi- görevi 27 Ekim 1915'te (14 Teşrin-i evvel 1331) Tarih-i Medeniyet Müderrisi (Medeniyet Tarihi hocası) olarak atanmasıyla başlar. İzmir'in işgalinden bir buçuk-iki ay kadar önce (24 Mart 1919/24 Mart 1335) Garp Tarih-i Edebiyatı (Batı Edebiyatı Tarihi) müderrisliğine geçer ve bu görevi Millî Mücadele'nin sonlarına kadar devam eder. 11 Ekim 1922'de (11 Teşrin-i evvel 1338) Türk Edebiyatı Tarihi müderrisi olur. Resmî bir belgeye göre, Darülfünûn'daki görevi 12 Mayıs 1924'te (12 Mayıs 1340) istifasıyla son bulur.[215]

1919 yılı sonbaharında, Edebiyat Fakültesinde Yahya Kemal'in öğrencisi olarak fakülte hayatına başlayanlar arasında, ileride isim yapacak olan Ahmet Hamdi (Tanpınar), Ali Mümtaz (Arolat), Mustafa Nihat (Özön), Mehmet

215 "Resmî Vesikalar ve Mektuplar", *Yahya Kemal Enstitüsü Macmuası III*, s. 194.

Halit (Bayrı), Halil Vedat (Fırat) gibi gençler bulunmaktadır. O sıralar Edebiyat Fakültesi, yine bugünkü yerinde bulunan Zeynep Hanım Konağı'ndadır. Aynı öğrenci grubundan Hüseyin Avni (Şanda) o yıllardan şöyle bahseder:

"O zaman Edebiyat Fakültesi Beyazıt'ta, Zeynep Hanım Konağı'nda idi. Osmanlı İmparatorluğu son devrine ait konaklardan biri olan (bilindiği gibi burası yanmış, yerine yeni fakülte binası yapılmıştır) bu binanın en üst katında, Marmara'ya bakan bir cephesi Edebiyat Fakültesi dershanesiydi. Burada yaldızlı, yüksek tavanlı birçok konaklarda olduğu gibi duvarları nakışlı olan bir odada Yahya Kemal, Fransız edebiyatından, Fransız İnklâbı'ndan bahsederken, çok defa Osmanlı İmparatorluğunun geçmiş günlerini, zaferlerini bu vesile ile her devrin büyük şairlerini anlatırdı."[216]

Ahmet Hamdi Tanpınar bizi, 1919 Kasım'ına, Yahya Kemal'in o seneki ilk dersine götürür. O sıralar otuz beş yaşında olan şairin portresini gözümüzde şöyle canlandırır:

"Birdenbire kapı açıldı. Orta boylu, toplu, yuvarlak çehreli, güzel, derin bakışlı bir adam içeriye girdi. Herhangi bir mesleği namus ve haysiyetiyle kabul edecek genç bir adamdı bu. İyi ve otoriter bir memur olabileceği gibi, sekiz asır cemaatimizin bel kemiği olan, o temiz işçi ve rahat vicdanlı zanaatkârlardan biri de olabilirdi. Hususi hiçbir itinası yoktu. Temiz traş olmuş, temiz giyinmişti. İlk işi fesini çıkarıp masaya koymak oldu. Saçları sonuna kadar, olduğu gibi ikiye taranmıştı. Güzel, tombul işçi elleri vardı."[217]

Tanpınar'ın bu ilk karşılaşmada, daha fakülteye gelmeden, Antalya Lisesi'nde, *Yeni Mecmua*'da çıkan şiirlerini

---

216 Hüseyin Avni Şanda, "Türk Kızları İlk Defa Yahya Kemal'in Dersinde Erkeklerle Yan yana Oturdu", *Yeni İstiklal*, 9 Kasım 1958, (bk.: *Yahya Kemal İçin Yazılanlar II*, s. 235-236.

217 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yahya Kemal*, s. 6.

okuduğu şairi aradığı anlaşılıyor. Hayalinde, hergün gördüğü düz insanlardan farklı, bir şair portresi bulunduğu bellidir. Bundan sonra gelen satırlarda, Yahya Kemal'in ilk dersini de anlatır. Bu ilk dersin konusu Alfred de Vigny'dir. İlk bakışta, halinde bir olağanüstülük göremediği şairin ders anlatmaya başlayınca değiştiğini, dersin ilerleyen saatlerinde herhangi bir dersi dinlemediklerini, "bir düşüncenin solosunu seyrettik"lerini anladığını belirtirse de bu ilk ders, ustası olduğunu sonradan öğrenecekleri "cümbüşlü ve değişik konuşmalardan biri de değildi"r. Tanpınar bunu kendileriyle hocaları arasına giren kürsüye, onun doğurduğu ikiliğe bağlar. Yahya Kemal'in konuşması biraz fazla jestli ve zengindir.

O günkü edebiyat fakültesinde öğrenci kadrosu sınırlıdır ve her kürsünün karşısında yirmiyi geçmeyen bir öğrenci grubu bulunmaktadır. Hüseyin Avni Şanda'nın verdiği bu bilgiyi Yahya Kemal'le çekildikleri ve elde bulunan bir fotoğraf da doğrular. Bu fotoğrafta yer alan öğrenci sayısı on yedidir. Ancak Yahya Kemal'in çekim dairesi içinde bulunanlar ders verdiği sınıfla sınırlı değildir. Tanpınar, o ilk dersi anlatırken: "Zil çaldı. Sınıf boşalacağı yerde biraz daha doldu. İki taraflı manyatizma biraz daha arttı. Filhakika o bizi zekâsıyla, düşüncesinin yeniliği ile büyülüyordu" diyecektir. Hüseyin Avni Şanda ise, genel olarak o yıllardaki derslerden bahsederken: "Yahya Kemal'in dersanesi (...) bir konferans salonu kadar kalabalıktı. Herhalde Mütareke yıllarının ümitsizliği içinde, bir teselli kaynağı bulmak için, yalnız edebiyat fakültesi, edebiyat şubesi öğrencileri değil, diğer fakültelerden ve dışardan gelen bir dinleyici grubu da, bu kürsünün önünde toplanmak ihtiyacını hissediyordu" demektedir.

Onun ders konuları hakkında bilgi verenler bu derslerin kendine göre, çağrışımlara bağlı olarak gelişen serbest bir yapısı olduğunu anlatmaktadırlar. Bu derslerde şair, Baki'den bahsederken Viyana Seferine, Rumeli Hisarı'na yaptığı bir gezintiyi anlatırken İstanbul'un fethine geçebilmektedir. Tanpınar: "Malazgirt muharebesi İstanbul'un fethiyle, Millî Mücadele Fransız İhtilaliyle omuz omzaydılar." diyecektir.

Ders saati bittikten sonra yarım kalan heyecanlı ders konuları Yahya Kemal'in odasında, kendini sevenlerle beraber devam eder; oradan fakültenin dışına, yakındaki bazı kahvelere de taştığı çok olmaktadır. Bu kahvelerin başında, o günkü Yüksek Öğretmen'e de yakın olan Nuruosmaniye'deki İkbal Kıraathanesi gelmektedir:

"O zaman öğrenci lokalleri olmadığı için bu kahveler üniversite talebesinin, edebiyatçıların devam ettiği bir kulüp mahiyetinde idi. Bu kahvenin önünde İngiliz askerî polisi dolaşır, içerde üniformalı bir Beyaz Rus zabiti mandolin çalar, para toplar, bir köşede Ankara'da çıkan gazeteler gizli gizli okunur, yine bu köşeye gelen gazeteciler, neşri yasak edilen haberleri, arkadaşlarına söylerlerdi. İşte İkbal Kıraathanesi böyle bir yerdi." [218]

Sonra Sultanahmet'teki Setli Kahvelere alışırlar. Yahya Kemal, yıllar sonra Fazıl Ahmet'e yazdığı bir mektubunda Setli Kahvelerden şöyle bahsedecektir: "O sıralarda ekseriya gittiğim, Sultan Ahmet Meydanı'nın o basit fakat Monte Carlo'dan bin kat güzel, taraçalı, alaturka kahvelerinin birinde, Hareket-i Milliye'yle beraber benim peşime takılmış ve dostlarım olmuş Darülfünûn talebesiyle görüşüyordum."[219]

---

218 Hüseyin Avni Şanda, agy.
219 Yahya Kemal, *Eğil Dağlar,* s. 351.

Tanpınar'ın belirttiğine göre ara sıra da "Beyazıt'ta sonradan Hasan Efendi adında birinin bakkal dükkanı olan ve o zamanlar Darüttâlim heyetinin haftada bir kere musiki konseri verdiği derince bir kıraathaneye de gider"ler. Kız öğrenciler bu kahvelerde de beraber olamadıkları için üzülmektedirler. Bir süre sonra kız ve erkek öğrenciler, daha yakından tanışmak için Beyazıt'ta bulunan Feyziye Lisesi'nde, ilk defa olmak üzere bir çay toplantısında bir araya gelirler. Bu çay toplantısında birkaç genç, Anadolu türküleri söylemiş, Yahya Kemal şiirler okumuş, bir kız öğrenci piyanoda İstiklal Marşı'nı çalmış, Malta'da sürgünde bulunan aydınlardan, Anadolu hareketinden gizli olarak bahsedilmiştir.[220]

Pierre Loti'nin Sesi

Millî Mücadele içinde Yahya Kemal'in Loti'yi selamladığı ilk yazısı 3 Eylül 1919 tarihli *Zaman* gazetesinde çıkıyor. "Bir Ses" başlıklı bu yazı "Loti'nin sesi bir daha gürledi" cümlesiyle başlıyor. Yahya Kemal 1914 yılındaki ilk yazı döneminden sonra gazetelerde tekrar yazı yazmaya, İzmir'in işgalinden sonra, o senenin Ağustos ayında dönmüş görünüyor. Bu sıkıntılı günlerde Türklerin yanında yer almış Batıdaki ender isimlerden biridir Loti. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalini "tam olduğu gibi haber alan" ve göz yaşlarını tutamayan Fransız yazar, bu sefer de "Şarkta Fransız Menfaatleri"[221] başlığıyla yazdığı bir

---

220 Hüseyin Avni Şanda, age.

221 Ağustos 1919'da yazılan ve "Doğudaki Çıkarlarımız" başlığıyla Türkçeye çevrilmiş olan bu yazı için Bkz.: Pierre Loti, *Türkler Üzerine Makaleler*, Çeviren: Betil Önuçak, Sunuş ve Dipnotlarıyla Yayına Hazırlayan: Doç. Dr. Sabahattin Özel, İstanbul 1995, s. 42-49; Pierre Loti, *Sevgili Fransamızın Doğudaki Ölümü*, Çeviren: Tuğrul Baykent, Ankara 2000, s. 15-20. Pierre Loti'nin o yıllarda yazdığı, aynı bağlamda ele alınabilecek iki yazısının çevirilerini içe-

yazısıyla aynı desteği sürdürmektedir. Yahya Kemal'i "Bir Ses" yazısını yazmaya Loti'nin bu yazısı sevkeder.

İstanbul'da Loti'yle ilgili ilk girişim, İzmir'in işgalinin hemen ardından, 1919 yılı Nisan ortalarında, Darülfünûn Edebiyat Şubesi Müderrisler Heyeti'nden gelir. Aralarında Yahya Kemal'in de bulunduğu Heyet, Fransız yazara fahrî müderrislik unvanı verilmesinin kararlaştırır. O günkü dergilerden *Büyük Mecmua*'da bu haber "Maarif tarihimizde böyle bir hadise galiba ilk defa olarak vukua geliyor. Darülfünûnumuzun ilk fahrî müderrisini Monsieur Pierre Loti olması genç ihtiyar, büyük küçük herkesi memnun etmiştir." ifadeleriyle yer alır.[222]

1919 yılı sonlarında, Abdülhak Hâmid, Hamdullah Suphi, Yahya Kemal, Celal Sahir, Ahmet İhsan, Velit Ebüzziya, Kazım Şinasi gibi Türk basınının önde gelen bazı isimleri bir araya gelerek Pierre Loti Cemiyeti adıyla bir dernek kurmayı kararlaştırmışlardır. Dernek, 10 Ocak 1920'de İstanbul Matbuat Cemiyeti Merkezinde toplanan elli kadar edib ve yazar tarafından kurulur. O gün Yahya Kemal de bir konuşma yapmış, girişimci heyetin amacı hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Cemiyet tarafından 23 Ocak, Pierre Loti günü olarak ilan edilmiş, 1920 yılı 23 Ocak'ından itibaren her sene bu günün düzenlenecek büyük bir toplantıyla kutlanması kararı alınmıştır.[223] Darülfünûn'da yapılacak bu ilk toplantının amacı Pierre Loti'nin Türkiye lehine çıkan sesinin olabildiğince kuvvetle duyurulmasıdır. İşgal kuvvetlerinin çıkarabileceği engelleri aşmak için anma günü

---

ren "Memleket Gazetesi Külliyâtından" bir kitapçık da yayımlanır: *Pierre Loti'nin Son Kitabı Türkler ve Eremeniler*, İstanbul 1335/1919, 24 sayfa.

222 "Mus'ib Bir Karar", *Büyük Mecmua*, nr. 6, 24 Nisan 1335/1919, s. 96.

223 Pierre Loti, *Türkler Üzerine Makaleler*, s. 8-9.

Veliahd Abdülmecit Efendi'nin koruyuculuğu altında yapılacak, toplantıya Veliahd da bizzat katılacaktır.

Bu toplantıyı ve İstanbul halkının o günkü heyecanını Abdülhak Şinasi Hisar şöyle anlatıyor:

"Bu toplantı gününde, mütareke zamanından beri, İstanbul ilk defa olarak tekrar canlanıyor ve tarihî manasını alıyordu. Halk, daha sabahleyin ilk saatlerde, fevç fevç Beyazıt meydanına akın etmiş ve Darülfunun civarındaki bütün yollar insanla dolmuş taşmış ve aralarında geçilecek bir yer kalmamıştı. Halk ve talebeler Darülfünûn binasını işgal etmişler, her tarafı doldurmuşlar, içeriye giremeyen yüzlerce talebe dışarıda kalmışlar ve Darülfünûnlular merasim yapılacak olan salona zorla girebilmişlerdi. Sokakların taşkın halini uzaktan seyreden ecnebîler İstanbullular şimdiye kadar nerede gizlenebilmişler ve bugün birden bire her taraftan nasıl taştılar diye şaşıyorlardı."[224]

Toplantı çok heyecanlı geçmiş, Veliahd Abdülmecid Efendi'den başka padişah tarafından gönderilen Başyaver Naci (Eldeniz) Paşa, Darülfünûn heyetini oluşturan müderrisler, tanınmış yazar ve şairler de toplantıya katılmışlardır.

Abdülhak Hâmid'in Pierre Loti'ye şükranlarımızı ifade eden mektubunun okunmasıyla başlayan toplantıda Süleyman Nazif ruhları tutuşturan etkili bir konuşma yapar. Süleyman Nazif'in ardından Yahya Kemal, Loti'nin edebî kişiliği ve eserleri üzerine konferans verir. Yahya Kemal'in konferansının önemli bir bölümü, ertesi günkü İleri gazetesinde yayımlanır.[225] Bu metnin sonuna düşülen bir nottan o gün, Ahmet İhsan Beyin, İstanbul'un fahrî

---

224 Abdülhak Şinasi Hisar, *İstanbul ve Pierre Loti*, s. 117-118.
225 "Yahya Kemal Bey'in Nutku", *İleri*, nr. 735, 24 Kânûn-i sânî 1920 (bk.: *Doğumunun 100. Yılında Yahya Kemal Beyatlı*, s. 222-225)

hemşehriliğine kabul edilen Pierre Loti hakkındaki işlemleri bir an önce tamamlayabilmek için heyetten yetki aldığı da anlaşılıyor. Yahya Kemal'in hitabesinden bir parça da Genç Yolcular dergisinin o ayki sayısında yer almıştır.[226]

O senenin Temmuzunda gerçekleştirilen bir başka etkinlik de Pierre Loti'nin 1912'de kaldığı evin cephesine Pierre Loti Cemiyeti üyelerinin de katılımıyla bir plaket çakılması olur. Bir gazetede yer alan habere göre plakette şu ifadeler yer almaktadır:

"Türklerin saadet ve felaket zamanlarında necip ve sadık dostu Fransız Encümen-i Danişi azasından Pierre Loti 1328 tarihinde burada ikamet etmiştir."[227]

23 Ocak 1921'de Yahya Kemal Pierrre Loti gününü tekrar hatırlamış olmalı ki, o sıralar yazarları arasında bulunduğu *Tasvir-i Efkar* gazetesinde bir yazı yayımlar. Loti'nin "tam yetmiş yaşında" olduğuna da dikkat çeken Yahya Kemal, yazarın "Bize Nasıl Müttefik Lazımdı" başlıklı son eserinden "bu kara günlerimizde bizi için için ağlatan eserdir" diye bahsetmektedir.[228]

Yahya Kemal, 1921 yılı sonunda yayımladığı bir yazısında "İstanbul'a dair son kitabı" dolayısıyla Loti'den bahseder. 1910 ve 1913'te İstanbul'a yaptığı son iki seyahati anlattığı *Supremê Vision d'Orient* başlıklı bu eser, tam anlamıyla Yahya Kemal'i büyülemiştir:

"Loti'nin son kitabını okurken gözlerim bir daha kamaştı, ondan gayrı bütün edebiyat tenk göründü. Bu şiir yazı değil, söz değil, nazım değil, nesir değil, hâsılı sanat nâmına bildiğimiz şeylerden hiç biri değil, bir büyü-

226 Yahya Kemal, *Genç Yolcular,* 15 Kânûn-i sâni 1920 (bk.: *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, s. 106-107)
227 *Dersaadet,* nr. 11, 19 Temmuz 1336/1920, s. 2
228 Yahya Kemal, "O ve Biz", *Tasvir-i Efkâr*, 23 Kânûn-i sânî 1337/1921 (bkz.: *Mektuplar Makaleler*, s. 123-126)

dür. Afyonkeşler daldıkları düzme cennetin bahçelerini, havuzlarını köşklerini ve o cennetlerde gördükleri kadınların tenlerini, saçlarını, râyihalarını hâsılı bütün hazlarını naklederler. Lâkin şimdiye kadar Loti'nin büyüsüne tutulanlar o büyü nedir nakledemediler. Ahmet Hâşim teşbihleri ile Çin, Hint, İran ve eski Türk ressamlarını gölgede bırakır bir sanatkârdır; bir gün Loti'nin âlemini tarif etmek için bir kelime aradı ve birdenbire dedi ki: 'İnsan o âlemde bir arı gibi uçuyor, fakat o âlemin dışına çıkayım dedi mi, her taraftan cama çarpıyor, çıkamıyor!' Bu eser işte böyle duyulur ve ifâde edilemez bir şey."[229]

Nâşâd Kızlar

Peyami Safa, Yahya Kemal'in 1920 yılında, Pierre Loti'den *Les Désenchantées* romanını Nâşâd Kızlar adıyla çevirmeye başladığını yazıyor. Hatta bu yazıya göre Yahya Kemal'in yaptığı çeviri Sedat Simavi'nin çıkardığı *Dersaadet* gazetesinde yayımlamaya başlamış, birkaç tefrikadan sonra gazetenin kapanmasıyla yarım kalmıştır! Peyami Safa'nın bu kadar ayrıntı veren yazısı, Yahya Kemal'le Loti ilişkisi konusunda yeni bir sayfa açtığı gibi, Yahya Kemal'in Hayyam Rubaileri dışında çeviri edebiyatına kayda değer bir katkısı bilinmediğinden ayrıca önem taşımaktadır. Yine aynı yazısında Peyami Safa bu çeviriyle bağlantılı bir iddiada da bulunuyor. Yahya Kemal'i töhmet altında bırakan bu iddia ise hayli ilgi çekicidir:

"Fakat şair, Loti'nin romanındaki ilk faslın Üsküdar'a ait görünüşünü *Hayal Şehir* adında bir manzumede hulâsâ

---

229 Yahya Kemal, "Bir Kitabın Uyandırdığı Hatıralar", *Dergâh*, nr. 16, 5 Kânun-ı evvel 1337/1921 (Derginin bu sayısında, Loti'nin adı geçen kitabından çevrilen bir bölüm de yer almaktadır); *Siyasî ve Edebî Portreler*, s. 100-101.

etmiş. Aile dargisinde okuduk. Üsküdar'ın camları, tıpkı Loti'nin romanında olduğu gibi, bir grup vakti Üsküdar'ın ruhunu ve iç aydınlığını aksettirmektedir. Bu manzumeyi Ahmet Haşim yazsaydı 'İntihal! İntihal!' diye bağırırdı. Fakat biz bu iddiada değiliz. Manzume, 'her bakımdan rahmetli' Fransız muharririnin bile asla benimseyemeyeceği müptezel hayaller ve tesir oyunlarıyla dolu. Muhtevası gibi şekli de, en adi cinsinden de olsa, bir yapı ustalığından mahrum. Şair Üsküdar'ın camlarına Pierre Loti gözlüğünün camlarıyla baktığı halde bile 'peri kâşânesi' gibi soğukluklara düşmekten kurtulamamıştır."[230]

Peyami Safa'nın yazısındaki eleştiri sınırlarını aşıp polemiğe kayan, hatta aşağılamaya varan boyutu bir tarafa bırakırsak geriye Yahya Kemal'in Loti'ye ait bir roman çevirmeye başladığı ve bu romanın ilk bölümündeki Üsküdar'a ait görünümleri yıllar sonra bir şiirinde "hülâsa ettiği" iddiası kalmaktadır. Bunları ele alalım; acaba gerçekten öyle midir?

8 Temmuz-21 Kasım 1920 tarihleri arasında 128 sayı yayımlanan *Dersaadet* koleksiyonuna bakıldığında içinde böyle bir çevirinin yer almadığı görülmektedir. Anlaşılıyor ki hafızası bu konuda Peyami Safa'yı yanıltmaktadır. Acaba Yahya Kemal böyle bir çeviri yaptı mı? 1922 yılında yazdığı bir yazıda Nâşâd Kızlar başlıklı bir çevirinin varlığından Yahya Kemal de bahsetmektedir. Ancak orada, hem çeviriyi hem de bu başlığı eleştirdiğine göre bu çeviriyi kendisi yapmamış olmalı:

"Pierre Loti'nin yeni İstanbul kadınlarına dair meşhur romanında hanımlarımızın anlayacağı hazîn bir mânâ vardır. Fakat o romanın hazin mânâsını değil, hatta unvânını

230 Peyami Safa, "Pierre Loti ve Yahya Kemal", *Vakit*, 6 Temmuz 1947 (bkz.: *Yahya Kemal İçin Yazılanlar I*, s. 380-381.

bile pek anlayamadık. Pierre Loti'nin Desenchante Kızlar tesmiyesini biz, 'Nâşâd Kızlar' gibi tamamıyla yanlış bir tercüme ile bozduk. Pierre Loti Desenchante Kızlar derken alafrangalaşarak İslam hareminin sihr ü efsûnunu kaybeden Türk kızlarından bahsediyordu. Eğer dünyanın dört köşesinde herkesin mânâsını anladığı bu meşhur tesmiyeyi doğru bir tarzda tercüme edersek 'Sihr ü Efsûnunu Kaybeden Kızlar' demek lazım gelir"[231]

Şimdi de Peyami Safa'nın *Hayal Şehir* hakkındaki iddiasını inceleyelim. Çünkü bu iddia, bir yanılgıya düştüğünü gördüğümüz çeviri konusundan çok daha önemlidir. Les Désenchantées okunduğunda,[232] ilk bölümde yer alan tasvirlerin Üsküdar'a değil Kasımpaşa'ya ait olduğu görülmektedir. Bu bir tarafa, acaba oradaki grup vakti tasvirleriyle Yahya Kemal'in şiiri arasında Peyami Safa'nın iddia ettiği gibi köklü bir etki bağı bulunabilir mi? Bir karşılaştırma imkânı doğması için bu romanın Türkçede Hayal Kadınlar adıyla ve tam metin olduğu notuyla yayımlanan çevirisinden söz konusu tasvirleri buraya aktaralım:

"Alabildiğine gerçekti şehir; ama yine de mavi, kuruntulu sisler içinde yüzüyordu; bir çeşit hayaletin haşmeti, sessizliği sarmıştı İstanbul'u; halifelerin seyrettiği, Muhteşem Süleyman'ın bir zamanlar ana hatlarını düşünüp saptadığı, göz kamaştırıcı kubbeleri yücelttiği hatlarıyla yüzyılların İstanbul'u! Sabahın erken saatinde küme

---

231 Yahya Kemal, "Yeni Kadınlığa Dair Musâhabe: Hayat ve Kadın", *Tevhîd-i Efkâr*, 26 Temmuz 1922 (bkz.: *Mektuplar Makaleler,* s. 132-136) Yahya Kemal'in sözünü ettiği bu çeviriyi tespit edemedik. Ancak *Dergâh* dergisinin 23. sayısında (20 Mart 1338/1922) yayımlanan "Bir Tercüme Münasebetiyle " başlıklı yazıda *Les Désenchantées'*nin İzmir'de, Hüseyin Naci tarafından Türkçeye çevrilmekte olduğu haber verilmektedir (s. 176)

232 Pierre Loti, *Hayal Kadınlar,* Çeviren: Can Kayabal, İstanbul tsz., s. 21.

küme minarelerin, kubbelerin bolluğunda, harabeye benzeyen hiçbir yönü yoktu; buna rağmen, hepsinin üzerinde zamanın anlatılmaz izi kazılmıştı; uzaklığa, göz kamaştırıcı aydınlığa rağmen, eskimişlik olanca aşırılığıyla hissettiriyordu kendini. Gözler hiç yanılmıyordu: Hâlâ ayakta duran bu şehir, nasıl dayanabildiklerine şaşılacak kadar ince-uzun, sayısız taş minareleriyle, bir hayaletti; geçmişin muhteşem bir hayaletiydi. Minareler, camiler, bunca yıldan sonra boyası kaçmış, beyaza, kül rengine dönüşmüştü; camilerin gölgesinde birbirlerine omuz vermiş binlerce ahşap eve gelince, onlarda denizin çepeçevre saldığı mavimtırak buharla rengi solmuş aşıboyası, kızılımtırak kahverengi yapılardı. Bu dev bütün denizin ayna gibi yüzeyinde yansıyordu."

…………

"… Kasımpaşa yokuşundan aşağı inen mezarlığın ağaçları arasından da, karşıdaki büyük sahne fark ediliyordu. Sıkı sıkı kapalı, kafesli balkonların altında yuva yapmış kırlangıçlar çılgınca ötüşüyordu; serviler mis gibi reçine, ölülerin kemikleriyle dolu eski toprak, bahar kokuyordu."[233]

….

"Şu son akşam güneş ne kadar çabuk batıyordu! Acaba gelmek için vakitleri kalacak mıydı? Sokağın daha ilerisini görmek amacıyla kafesin, tahtaların elverdiği kadar dışarı sarkıyordu. Çocukluk çağında günlüğüne yazdığı gibi 'savaş akşamlarının kan kırmızısı saati' gelip çatmıştı. Yaramaz, sevimli başının içinde kaçmak, açıkça isyan etmek fikirleri dönüp dolaşıyordu…"

….

233 Age, s. 21

"... Körfeziyle birlikte bütün İstanbul, saf akşamların aleviyle tutuşmuştu. Aşağılarda, çok aşağılarda, yakın mezarlıkların kıyısına kadar indiği Haliç'in suları kıpkırmızıydı, tıpkı gökyüzü gibi akkordu; yüzlerce kayık Haliç'te gidip geliyordu... Pazar yerlerinin kapandığı saatlerde, yüzyıllardır süregelen bir gel-git. Yalnız yukarıdan, ne kayıkların suları yararken, ne de kürekçilerinin kürek çekerken çıkarttığı gürültüler işitiliyordu; bir ayna üzerinde geçit yapan uzun böceklere benziyordu kayıklar; karşı kıyı, yani İstanbul yakası ise, gözalabildiğine değişiyordu. Denize yakın bütün evler, şaşılacak bir yığın oluşturan bütün alt katlar siliniyor, sudan, dumandan oluşan sürekli buhar tabakasının arasında, akşamın mor sisi içinde, kaçıyorlardı sanki. İstanbul bir serap gibi değişiyordu; hiçbir şeyin ayrıntısı belli değildi; ne viranelikler, ne yoksulluk, ne de birkaç modern yapının çirkinliği; altın kaplamalı, koyu mor bir silüetten başka bir şey kalmamıştı. Bütün minareler, kubbeler ayakta, gökyüzündeki yangını saklamak isteyen bir maske gibi, şehrin dev çıkartmasını gözler önüne seriyordu. Öğlenki aynı sesler, berrak, tanrısal sesler müminleri günün dördüncü namazına çağırıyordu: Güneş batıyordu artık."[234]

Peyami Safa'nın "hulâsâ etmek" şeklinde ortaya koyduğu bu iddia, Yahya Kemal'in İstanbul duyarlılığının kökünde bir oryantalist bakışı arayan iddialar olarak Peyami Safa'dan sonra da zaman zaman ortaya çıkmış, çıkmaktadır. Bu durumu da göz önünde bulundurarak o sözlerin üzerinde bu kadar fazla durmuş olduk. Belki Yahya Kemal'in 1922'de yazdığı bir başka yazısındaki şu satırlardan bu iddialara da bir cevap çıkarmak mümkündür:

---

234 Age, s. 37-38.

"Büyük şair Lamartine, Türk'ün ahlâkını beğendi, Theophile Gautiere Türkü hayran bir ressam gözüyle gördü ve medhetti. Ondan sonra Pierre Loti Türk'ü hayatında keşfetti; hepsinden ziyade bize yaklaşan odur. Fakat hiçbiri ruhumuza kadar nüfûz edemediler. Çünkü ruhumuz şiirimiz ve musikîmizde meknuzdur. Eğer Loti, Nedim'in gazellerine ve Dede'nin semâilerine nüfûz edebilseydi, Türklükten taktir edeceği şiir, şimdiye kadar gördüğümüz yazılarından daha çok kuvvetli olurdu.

Loti gibi bize çok yaklaşmış bir ruh bile ruhumuza yakın bir merhalede durdu, daha ileriye varamadı. Yalnız Türk değil, Arap ve Acem gibi diğer Şark milletleri de Avrupalıya ruhlarının asıl sırrını vermiyorlar; Avrupalıya bu üç İslâm milletinin de şiir ve mûsikîsi henüz birer muamma görünüyor."[235]

16 Mart 1920 İstanbul'un İşgali

16 Mart 1920, Yahya Kemal'in zihninde derin izler bırakmış bir tarihtir. O, İstanbul'un İngilizler tarafından kesin olarak işgal edildiği bu acı günü unutamamış, 16 Mart 1920'yi başlık yaptığı bir şiir yazdığı gibi, aynı başlıkla bir yazı da kaleme almıştır.[236] Ölümünden sonra yayımlanan bu yazıdan o gün yaşadıklarını izlemek mümkün olmaktadır:

O gece Süleyman Nazif'in Nişantaşı Meşrutiyet Mahallesindeki evinde, bir gece oturmasında Falih Rıfkı, Cem, Namık İsmail, Ahmet Haşim, Çallı İbrahim gibi zevatla beraberdirler. Uzun bir geceden sonra, Yahya Kemal'le Falih Rıfkı evden çıkarlar. Falih Rıfkı'nın Saraçhanebaşı'ndaki

---

235 "Bir Hasbihal Münasebetiyle", *Tevhîd-i Efkâr*, 25 Şubat 1338/1922 (bkz.: *Edebiyata Dair*, s. 74-79)

236 Yahya Kemal, "16 Mart", *Tarih Musâhabeleri*, s. 38-45.

evine bir an önce varabilmek için Unkapanı Köprüsü yoluyla giderler. Bu sırada Galata Köprüsü, Divanyolu ve sair noktalar önüne geleni yakalayan, döven, öldüren ilk müfrezeler tarafından tutulmuştur. Eğer Galata Köprüsü yolunu tutsalardı, Millî Cereyanlara alakası bilinen Yahya Kemal ve Falih Rıfkı'nın bu İngiliz askerlerinin eline düşmeleri kaçınılmaz olacaktır.

O gece Yahya Kemal, Falih Rıfkı'nın evinde uyur. Ertesi günü öğleye doğru kalkar ve sokağa çıkar. Saraçhanebaşı'ndaki Letafet Apartmanı faciasını Sebil'in önünde karşılaştığı edebiyat öğretmeni Süleyman Şevket Bey'den öğrenir. Ayrıca Harbiye Nezareti'nin işgal edildiğini, çok sayıda ev basıldığını, Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan'ın kordon altına alındığını ve olayların devam ettiğini de ondan öğrenir. Facianın cerayan ettiği apartmanın önünden geçip Darülfünûn'a gider. Müdür Behçet Bey'in odasında Rıza Tevfik, Ahmet Naim Bey, Mahmut Bey (Baba) ve bir iki kişi daha vardır. Naim Bey ve Mahmut Bey millî hareketin karşısında yer almalarına rağmen düşman darbesi hakkında Yahya Kemal gibi düşünmektedir. Yalnız Rıza Tevfik, sinsi ve hınçlı bir teessüf ifadesi kullanmaktadır. Letafet Apartmanında yataklarında öldürülen Türk askerlerinin cenazesini kaldırmak için toplanan öğrencilere bu işe karışmamalarını telkin eder. O sabah, Meclis-i Ayan'da bir üye tutuklanırken ortaya çıkan protestoya engel olmuştur. "Adalet-i beynelmilel diye bir şey vardır. İngilizler o adalet-i beynelmilel adına hareket ediyor; medeniyeti temsil eden İngiltere gibi bir devlete itiraz etmek küstahlıktır" demiştir.

Yahya Kemal üniversiteden çıkıp Beyazıt Meydanına varır. Meydanda bir çok şapkalı Rumlar, Ermeniler ve ecnebiler seyirci gibi dolaşıp sırıtmaktadırlar. Müfrezeleri taşı-

yan kamyonlar gelip gitmekte; Harbiye Nezareti'nin (bugünkü üniversite kampusünün) kapısında da İngiliz nöbetçiler görülmektedir. Çakmakçılar'dan Köprü'ye iner. Kandilli'ye gitmek için vapur iskelesine varır. Orada vapurların sefer sayısının azaldığını, halkın endişeli bir bekleyiş içinde olduğunu görür. Fısıltı halinde, sabah köprüde köprü memurlarının öldürüldüğü anlatılmaktadır. Köprü'de Fransız devriyeleri dolaşmaktadır. Kandilli'ye gidemeyeceğini anlayınca Eminönü'ne gelip Bebek tramvayına biner. Tramvayla Galata'dan geçerken Cenyo birahanesinin önünde Ali Kemal'le Süleyman Şefik Paşa'yı beraber görür. Köprü'deki Haydarpaşa İskelesinin arkasında demir atmış İngiliz zırhlıları heybetli bir yakınlıkla durmaktadır. Bebek'te tramvaydan iner. Rumeli Hisarı'na doğru yürür. Oradan bir sandala binip Kandilli'ye geçmek niyetindedir.

Göztepe'deki Ev

Yahya Kemal, yazısını bu noktada kesiyor. Kandilli'ye niçin yöneldi? Oradaki Kıbrıslılar yalısına mı gidiyordu? Bunların cevabı yok. Ancak yıllar sonra, *Deniz Türküsü* şiirini niçin Vâlâ Nurettin'e ithaf ettiği sorusuna "İngilizler 16 Mart'ta İstanbul'u basınca, onun Göztepe'deki evinde kaldım" diye cevap verecektir.[237] Bu cevap, İstanbul'un işgalinin ardından bir süre gözden uzak bir yere çekildiği anlamını da içinde taşımaktadır. O yer Vâlâ Nurettin'in Göztepe'deki evidir.

Yahya Kemal'in ilgilendiği gençler arasına Vâlâ Nurettin'in de katılması 1917-1918 yıllarındadır. O sıralar 16-17 yaşlarında olan Vâlâ, İtibâr-ı Millî bankasının açmış olduğu sınavı kazanmış, orada çalışmaya başlamıştır. Bir gün Orhan Seyfi ve Yusuf Ziya bu bankada kendi-

237 Sermet Sami Uysal, *Yahya Kemal'le Sohbetler*, s. 134.

sini ziyarete gelirler. Onları Yahya Kemal'in ilgisiyle Celal Sahir göndermiştir:

"Diyorlar dı ki, bir genç kız, manzumelerimi Yahya Kemal'e vermiş. Yahya Kemal okuyup Celal Sahir'e vermiş. Celal Sahir okuyup bu üstatları harekete geçirmiş: 'Kabul ederseniz sizinle bir neşriyat şirketi kurmak istiyoruz. (...) annemden iki altın borç istedim. (...) Sermayeyi tedarik edebildiğim için sevinçle evden ayrıldım. Artık banka memurluğunu büsbütün yan çizdim. Patronlar arasına karışmıştım ya, memurluk da neymiş!

Türk edebiyatı tarihine *Birinci Kitap*, *İkinci Kitap*... *Yedinci Kitap*, *Sekizinci Kitap* diye geçen, hece vezni neşriyatına işte böylece başladık. Dergimize isim alınırken bu değişik başlığı da ben teklif ettim, kabul edildi. Normal kitap büyüklüğünde bu seri, Nazım'la ben Anadolu'ya geçtikten sonra da devam etti."[238]

Bu sıralarda Yahya Kemal'le tanıştığı da anlaşılan Vâlâ Nurettin'in, babasını on bir yaşında kaybettiği için annesiyle kaldıkları Göztepe'deki evleri edebiyatçıların gelip gittiği mekânlardan biri olmuştur. Vâlâ'nın yazdığına göre, Yahya Kemal bu genç yetenekten de ilgisini esirgememiş, o yıllarda onu koruyup kollamıştır:

"Yahya Kemal, bizim neslin hemen her muharririne olduğu gibi şahsıma karşı da alâka göstermiş; ilk yazılarımın bundan yirmi dokuz sene evvel [1919'da] neşredilmesine imkân verdi. Daha sonra da himmetini üzerimizden eksik etmedi. Hatta maddî külfetlerimize de katlandığı çok olmuştur."[239]

---

238 Vâlâ Nurettin, *Bu Dünya'dan Nazım Geçti*, s. 51-54.

239 Vâlâ Nurettin, "İspanya'da Yahya Kemal'in Bir Ay Misafiri Olmuştum", *Aile*, İlkbahar 1948.

Yahya Kemal, Göztepe'deki bu evi, orada gördüğü dostluk ve ilgiyi ömrü boyunca unutmamış, her vesileyle tekrar etmiştir. Bu evde 1917-1918'lerde bir araya gelen edebiyat heveslilerinden biri de Raufî Manyasî'dir. Hatta Raufî Manyasî Yahya Kemal'i de orada tanır. O günleri ve ev sahibi olarak Vâlâ'nın annesinin ikramlarını o da unutamaz:

"(…) [Yahya Kemal'le] ilk görüşmemiz Vâlâ Nurettin'in evinde vâki olmuştu. Vâlâ ve daha başka arkadaşlar ayda birkaç defa bir yemek masası başında toplanır, tatlı sohbetler yapardık. Vâlâ'nın merhum validesi, harikulâde yemekler hazırlardı. Hele Ramazanlarda iftar sofralarına dizdiği reçeller bir çiçek bahçesi gibi sofrayı tezyîn ederdi. O, henüz ağaçtan toplanmış gibi canlı kirazlar, kayısılar, ağaç kavunlarının manzarası gözümün önünden gitmez."

Yahya Kemal'le bu evdeki tanışma gecesinde, Raufî Manyasî, Paris yıllarıyla ilgili bir hatırasında yer eden Edgard Pouillet'nin *A une Femme* şiirini okur:

"Yahya Kemal, bütün Fransız şairleri gibi Pouillet'yi de tanımakla beraber bu şiirini bilmiyormuş. Çok eğlendi ve bize o gece Fransızca enfes şiirler okudu. Bunlar meyanında *La Mort du Lop* da onun inşad kabiliyetinin şâhikasına erişti."[240]

Vâlâ o yılların Yahya Kemal açısından kritik bir başka yüzünü de şöyle dile getirecektir:

"1918-1919'larda da Yahya Kemal yakalanıp Malta'ya sürüleceği korkusu içindeydi. Vehmini benim evimde gizlenerek oyaladı. Bu duygularla komplimanda ifrata vardı. Bana büyük bir iltimas olarak hediye ettiği fotoğrafının altına şu ibare yazılıdır: 'Vâlâ Nureddin'e: Halis insan asa-

240 Raufî Manyasî, "Birkaç Hatıra", *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası I*, s. 105.

letine, yüksek irfanına ve emsalsiz zevkine karşı beslediğim hayranlığımla.' Reddederim (…)"[241]

Vâlâ'nın Yahya Kemal'le aralarının açılmasından sonra yazdığı bu satırlardaki hırçınlaşmayı bir tarafa bırakırsak, Yahya Kemal'in o yıllardaki sıkıntıları ve bu sıkıntılı zamanlarında Göztepe'deki evin kendisine nasıl bir sığınma limanı olduğunu açıkça anlayabiliriz.

Hamdullah Suphi'ye Söyledikleri

Kısa bir süre sonra, 1920 yılının Mart ayı çıkmadan şairi tekrar o kışı geçirmekte olduğu, Hamdullah Suphi'nin Dizdariye'deki evinde göreceğiz. Önce Hamdullah Suphi'ye kulak verelim:

"Birinci Dünya Muharebesi'ni takip eden günlerdeyiz. Yahya Kemal Dizdariye'de ailemle beraber oturduğum eve misafir geldi ve orada iki ay kendisiyle hasbıhallerde bulundum. (…)

Bir akşam yine kapıyı açtıktan sonra bana Ayastafanos (o zaman Yeşilköy'e Ayastafanos denirdi) istikametinde gelen İngiliz tanklarından bahsetti ve kapının yanındaki küçük yazı odasına girip biraz konuşmak istediğini anlattı.

(…) Yabancı işgaline uğramış şehrimizde bedbaht bir gecenin ilerlemiş saatinde konuşuyoruz. O bana sordu: 'Ankara'ya ne vakit gideceksin?' 'Yakında' dedim. 'Yakın çok uzaktır. Yarın mı daha bir gün sonra mı?' 'Hazırlanıyorum' dedim. 'Bir çocuk bekliyorum. Annemi ve ailemi müşkül şartlar dahilinde bırakacağım, fakat emin ol Ankara yolunu tutmam gecikmeyecektir.'"[242]

---

241 Vâlâ Nurettin, *Bu Dünyadan Nazım Geçti,* s. 367.
242 Hilmi Yücebaş, *Bütün Cepheleriyle Yahya Kemal,* s. 346.

Yahya Kemal, Hamdullah Suphi ile 1920 yılının kışında, onun Fuat Paşa Türbesi civarındaki evinde bir oda kiralayarak müşterek bir kış geçirdiklerini belirtmektedir.[243] Yahya Kemal ve Hamdullah Suphi'nin sözlerini beraberce ele aldığımızda ise söz konusu konuşmanın 1920 yılı kışında cereyan ettiğini söyleyebiliriz. Hamdullah Suphi'nin "Yabancı işgaline uğramış şehrimizde" ifadesi de bu tarihin 16 Mart 1920'de İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından işgalinin sonrasındaki günlere rastladığını gösteriyor. O sıralar Hamdullah Suphi'nin Ankara'ya gitmesinin söz konusu olduğunu Yahya Kemal'in sorusundan öğreniyoruz. Hamdullah Suphi'nin Bekir Sami ile Ankara'ya varış tarihi 8 Nisan 1920'dir.[244] Buna göre, bu konuşma 1920 Martı içinde, ayın 16'sından sonraki günlerinden birinde yapılmıştır, denilebilir.

Ok Şiiri Ve Orhan Seyfi'nin Yaklaşımı

Yahya Kemal'in İzmir'in işgalinin hemen öncesinde *Şair* ve *Şair Nedim* dergilerinde ardı ardına yayımladığı şiirlerinden sonra, Milli Mücadele içinde yayımladığı sayılı şiirlerinden biri *Ok* olmuştur. Şiir *Dersaadet* gazetesinde, şairin fotoğrafıyla beraber birinci sayfada çıkar.[245] *Ok*, özelikle II. Meşrutiyet sonrasında büyük bir gürültüyle devam edip gelen hece-aruz tartışmalarının ortasında, aruzun top tüfek işlemez kalesi gibi görünen Yahya Kemal tarafından hece vezniyle yazılmış ilk şiir olmasıyla[246] dik-

243 Nihad Sami Banarlı, *Yahya Kemal'in Hatıraları*, s. 138.

244 Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi*, s. 147-148.

245 Yahya Kemal, "Ok", *Dersaadet*, nr. 116, 13 Teşrin-i sâni 1336/13 Kasım 1920, s. 1.

246 Yahya Kemal açısından son olarak da kalır. Şair yirmi yaşlarında iken Paris'te heceyle bazı dize denemeleri yapmıştır:

katleri üzerinde toplamaktadır. Şiirin yayımlanmasının hemen ardından Orhan Seyfi, bir yazı kaleme alır.[247] Bu yazı, önemli bir şöhrete sahip olmasına, değişik sebeplerle basında kendisinden zaman zaman söz edilmesine rağmen bağımsız olarak Yahya Kemal üzerine yazılmış derli toplu ilk dikkate değer değerlendirme yazısıdır.

Orhan Seyfi bu yazısında genel olarak takdirkâr bir ifade kullanıyor gibidir. Ancak sözlerinde alttan alta, şairi, ustası olmadığı alana girmiş bir acemi gibi ele alan bir psikolojinin işlediği de söylenebilir:

"Bu *Ok* manzumesiyle Yahya Kemal Bey hakikaten muârızlarını ilzâm etmiş oldu. Anlaşıldı ki sevgili şairimiz de tıpkı gençler gibi hece vezniyle manzûmeler yazabilecektir. Muarızlarının sû-i niyetle hareket ettiklerine artık şüphe kalmadı.

Fakat acaba Yahya Kemal Bey bu manzumesiyle dostlarını da sevindirebildi mi? İşte bunu anlamak için dikkatli bir nazarla bu Ok manzumesini tetkik edeceğim. Yalnız şunu evvelden söyleyeyim ki bu güzel bir manzume değilse de Yahya Kemal Bey bundan dolayı muâheze edilemez. Çünkü ilk manzûmesidir."

Orhan Seyfi, şiirin ilk dörtlüğünü kusursuz bulur:

Yavuz Sultan Selim Han'ın önünde
Ok atan ihtiyar Bektaş Subaşı
Bu yüksek tepeye dikti bu taşı
O gâzi hünkârın mutlu gününde

Trenyen denizinde güneş alçalıyordu
Keçi tırnaklı İlah Pan kaval çalıyordu

247 Orhan Seyfi, "Yahya Kemal Bey'in Şiiri Münasebetiyle", *Ümit*, nr. 14, 25 Teşrîn-i evvel 1336/25 Kasım 1920.

Hatta ilk dizede, hecenin “hem 6+5, hem de 4+4+3 sûretinde takti” edilebiliyor olması gibi “gizli bir maharet” de görür. Ayrıca bu dizenin, bir kelimesi uzun okunursa (Han’ın/Hân’ın) aruzun en güzel vezinlerinden birine uyacağına da dikkat çeken yazar, “Eğer Yahya Kemal Bey bütün manzûmesini bu sûretle yazmış olsaydı edebiyattaki hece-aruz ihtilâfını bir cümlede halletmiş olacaktı” der.

Yazı bu tür değerlendirmelerle devam etmekte, bir taraftan başarılı görülen yanlarına işaret edilirken bir taraftan da, yapı ve anlama ilişkin aksamalar bir bir ortaya çıkarılmaktadır. Orhan Seyfi’nin her bakımdan başarısız bulduğu bölüm şiirin son dörtlüğüdür:

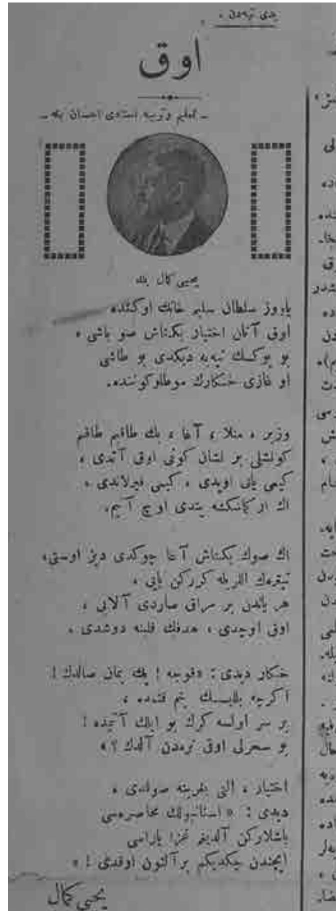
İhtiyar elini bağrına soktu.
Dedi ki: İstanbul muhâsarası
Başlarken aldığım gazâ yarası
İçinden çektiğim bu altın oktu!

“Bir defa iki cümleden ibâret olan böyle dört mısrâ’lık bir kıt’ada birinci cümleyi bir mısrâ’la ifade edip de diğer üç mısrâ’ı yek diğerine vasl ede ede ikinci cümleyi söylemek nazma ait gizli bir kusurdur.”

Sözünü ettiğimiz psikoloji bu noktada bir kere daha devreye giriyor:

“Pek vâzıh olarak görülüyor ki şair artık yorulmuş, i’tinâsını, mahâretini kaybetmiştir. Bu, Yahya Kemal Bey için çok görülmez. Çünkü hece vezniyle yazdığı ilk şiirdir. Tam bir manzûme yazmak da Akşam gazetesinin atıp tuttuğu gibi kolay bir iş değildir.”

Bu satırlardan sonra yazıda acılaşan bir ton gittikçe yükselir ve şu son ifadeye ulaşır:

یدی تپه‌دن ،

اوق

— معلم و مربی استادی احسان بکه —

یحیی کمال بك

یاووز سلطان سلیم خانك اوكنده
اوق آتان اختیار بكتاش صو باشی ،
بو یوكسك تپه‌یه دیكدی بو طاشی
او غازی خنكارك موطلو كوننده.

وزیر ، منلا ، آغا ، بك طاقیم طاقیم
كوكللی بر شانلی كونی اوق آتدی ،
كیمی یای اویندی ، كیمی ایرلاندی ،
اك ار كیمسه یتدی اوچ آدیم.

اك صوك بكتاش آغا چوكدی دیزی اوستی ،
تیترهمك الریله كرركن یایی ،
هر یاندن بر سراق صاردی آلایی ،
اوق اوچدی ، هدفك قلبنه دوشدی .

خنكار دیدی : « قوجه ! پك یمان صالدك !
اگرچه بللیسك پیر قدده ،
بر سر اولسه گرك بو ایلك آتیشده !
بو سحرلی اوق نره‌دن آلدك ؟ »

اختیار ، الی یوزینه سوروندی ،
دیدی : « استانبولك محاصره‌سی
باشلاركن آلدیغم غزا یاراسی
ایچندن چكدیكم بر آلتون اوقدی ! »

یحیی کمال

Ok şiiri *Dersaadet* gazetesinde birinci sayfada yayımlanır

“Buna ehemmiyet vermeyerek kimseyi beğenmeyenler, dilerim ki bir gün böyle bir manzûme yazmak ihtiyatsızlığında bulunarak bu işin güçlüğünü bizzat anlasınlar.”

Bu satırlarda Yahya Kemal’e yönelik bir imâ da var gibidir.

İstanbul’un Perişan Yüzü

Yahya Kemal, Millî Mücadele içinde kaleme aldığı yazılarından birinde esir ve muhacirlerin barınağı haline getirilmiş Süleymaniye Camiine yaptığı bir ziyareti anlatır.[248] Orada gördüğü perişanlığın iki yüzünü; insanların ve bu değer biçilmez eserin halini şu canlı satırlarda ortaya koyar:

“Ya Rabbî ne manzara! Müslüman Türklüğün en büyük ma’bedinin içi bozgun vermiş bir ordunun perişan karargâhı… Kapılardan mihraba kadar küme küme, küme küme, küme küme ölüm sarısı kaputlara sarılı bir insan mahşeri… Yer yer ateşler yanıyor, is ve duman dalga dalga. O kadar ki kubbeyi çepçevre çeviren mübarek kitâbeler ancak seçilebiliyor. Bu insan mahşerinin teri, kiri, kokusu ulu mabedin katı taş soğukluğunu giderememiş, ekşi kokan meşin gibi bir bulantı veriyor. Her taraf tıka basa meskûn. Yalnız bir kapıdan ta karşı kapıya çamurdan kaşarlanmış bir yol var. Bu yolun iki tarafında bedbahtların en zavallıları birer çuval parçası üstünde sigara kâğıdı, kesme şeker ve kibrit kutuları satıyor. Belli ki bu insanlar bizlerden ümitlerini kesmiş, kendi arasında haşr u neşr oluyor. Dışarıdan gelenlere ağyâre bakan

---

248 Yahya Kemal, “İnsanlar ve Mermerlere Merhamet”, *Akşam*, 19 Kânun-ı evvel 1920, nr. 804, s. 1 (Bk.: Adnan Akgün, “Yahya Kemal Beyatlı’nın Kitaplarına Girmemiş Yazıları”, *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, s. 98-100.)

gözlerle bakıyorlar. Süleyman Kanuni'nin son seferinde döğüşmüş insanların evlatları bugün o şa'şaalı padişahın camiine böyle bir mahşer halinde sığınmış, bu zavallıların bizden farkları nedir? Niçin bize öyle ağyâr gözüyle bakıyorlar? Biz de onların kanından, onların dininden, onlar gibi Süleyman Kanuni ordularının oğullarından değil miyiz? Onları eski ölülere yaklaştırıp bizden uzaklaştıran bu hal nedir?"

Yahya Kemal bu tabloyu unutulmaz bir benzetmeyle tamamlıyor:

"Bu isli, dumanlı, kokulu mahşeri altında koruyan câmi, yavrularını bağrına alıp, gözlerini yummuş uyuyan bir arslanı andırıyordu."

Yazının devamında Yahya Kemal esir ve muhacirlerin Adliye, Harbiye, Maliye binaları veya kışla gibi boş duran bazı resmî binalara değil de niçin bu tarihî camilere yerleştirdiği sorusunu ortaya atarak kritik ediyor:

"Evet esir ve muhâcirlerin bugünkü sefaletleriyle yerleşeceği daireler harap olur. Lakin Süleymaniye'de, Şehzade Camii'nde, Sultanahmet'te hele o küçücük eski mescitlerde, eski sebillerde harap olan nelerdir? Oralarda harap olan şeyler ki bugün ağyâre karşı medeniyete istidâdımıza yegane müdafaa zemini oluyor, hiç o kötü mimarili resmî dairelerimizde harap ve türap olacak tavanlara, duvarlara, döşemelere benzer mi? Bugün Şehzade Camii'nin her sütunu dibinde tüttürülmüş bir ocakta bir tencere kaynıyor. Hangi resmî daire bu camiin bir sütununa değer? Düşmüş milletlerin kara günlerinde bir Adliye, bir Harbiye, bir Mâliye Nezareti'nin birkaç odaya sığındığı yeni mi görülecek? Muhacir ve esirlerimizi bugün barındıracak resmî dairelerimiz harap olsa da bir gün tamir ettirir, tek-

rar yaptırabiliriz. Lâkin bu selâtin câmilerimizde harâp olacak şeyleri acaba kimler yerine getirebilecek?"

Gazete Yazarlığı *İleri* Gazetesindeki Yazıları

Yahya Kemal'in gazete yazılarına *Peyam* gazetesinde, Ali Kemal'in teşvikiyle başladığına daha önce değinmiştik. Dört-beş senelik bir aradan sonra o, *Zaman* ve *Akşam* gibi gazetelerde yazdığı üç-beş yazının ardından 1921 yılı Ocak'ından itibaren İleri gazetesinde tekrar yazmaya başlar. Bu gazetede 27 Ocak-30 Haziran arasında altmışın üzerinde yazısı çıkar. Bu yazılar arasında "Kurdun Dişisi ve Yavruları" gibi yayımlanması olay haline gelenler de vardır.

Öncelikle Yahya Kemal'in yazarlığıyla ilgili bazı belirlemeler yapalım.

Onun yazı yazmasına tanık olanların belirttiğine göre Yahya Kemal, genellikle güç yazıyordu. Yakup Kadri, *Peyam-ı Edebî*'de yazı yazarken tanık olduğu bir durumu "Masanın üzerindeki beyaz müsvedde kâğıtları karşısında cıgara cıgara üstüne kahve kahve üstüne içerek saatlerce nasıl kıvrandığı da gözlerimin önündedir" diye anlatır.[249] Millî Mücadele yıllarında *İleri* gazetesinde Yahya Kemal'le beraber yazılar yazan Muammer Reşit Sevig'in bildirdiğine göre, makalelerini yazarken birçok yerlerini karalayıp tekrar yazar ve "müsveddelerini hırçın, titiz ve asabî bir kalemin buhranlı çizgileri halinde" verirdi.[250] Abdülhak Şinasi Hisar "pek tereddüt ve müşkülat ile yazdığı bütün yazılar-

---

249 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları,* s. 156.

250 Nihad Sami Banarlı, *Bir Dağdan Bir Dağa*, s. 337.

da" diyerek aynı konuya değinir.[251] Kadri Yörükoğlu ise, bu yazıların bir kısmını Yahya Kemal'in, gazete kâtiplerine söyleyerek yazdırdığını ifade eder.[252]

Burada, Yahya Kemal'in söz konusu gazete yazıları için yazı başına beş lira aldığını ve kalemiyle geçimine katkı sağlayan her yazarın tattığı zevki yaşadığını da belirtelim: "O zamanki daha kıymetli olan beş liranın kendisine her yazısı için verilmesine o kadar memnun olmuştu ki adeta ömrünün emniyetini artık kazanmış gibi, 'Ben Babıali muhitinde yazımı herhangi bir gazeteye götürsem beş lira alabilirim' diye bu itimadını anlatırdı."[253]

Yahya Kemal'in sohbet adamlığı üzerinde çok durulmuştur. Gazetelerdeki yazılarının konularını genellikle daha önce sohbetleri içinde geçen konulardan seçtiği de bir gerçektir. Adeta, yazar için "sohbet, düşüncesinin bir laboratuarı"dır. Buna işaret eden Ahmet Hamdi Tanpınar, onun bu yönü hakkında şunları da ilave eder: "Kendisini tekrarlamaktan çekinmediği için aynı sohbeti ayrı ayrı muhitlerde yapardı ve daima buluş halinde olduğu için hiç de ilk şekliyle gelmezdi. Bu konuşmaların bazılarını Millî Mücadele için gazetelere yazdığı makalelerde aynıyla gördük."[254]

Yahya Kemal'in kendisi de, bir yazısına konu edindiği "Kurdun Ölümü" hikâyesi için "Bu hikâyeyi üç seneden beri belki bin defa naklettim, birkaç defa da yazdım"[255] diyerek yazılarının konularını daha önce konuştuğunu ifade etmektedir.

---

251 Abdülhak Şinasi Hisar, *Ahmet Haşim-Yahya Kemal'e Veda*, s. 220.
252 Kadri Yörükoğlu, "Yahya Kemal Beyatlı'ya Ait Notlar", *Yahya. Kemal Enstitüsü Mecmuası II,* s. 9.
253 Abdülhak Şinasi Hisar, *Yahya Kemal'e Veda*, 218–219.
254 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yahya Kemal,* s. 11.
255 Yahya Kemal, *Eğil Dağlar,* s. 241.

Aslında o, konuştuklarının ancak belli bir bölümünü yazıya geçirmiş, konuştuklarına göre yazdıkları sınırlı kalmıştır.

Millî Mücadele Üzerine Yazdığı Yazıların Etkileri

Yahya Kemal, döneminin aydınları içinde müstesna bir yerin sahibiydi. Onun sanat ve fikir adamı olarak çevresini içten içe etkileyen bir kişiliği vardı. Millî Mücadele döneminde çevresinde bulunan talebeleri ve arkadaşları tarafından bu durum değişik şekillerde dile getirilmiştir. Tanpınar, özellikle matbuat âlemi üzerindeki etkilerini şu cümlelerle tespit ediyor: "Bazen de bize verilen bir derste geçen bir cümlenin başkaları tarafından geliştirildiğine şahit olurduk. Bu senelerde, İstanbul'da Millî Cephe matbuatı üzerinde feyizli bir rüzgar gibi esiyor, durmadan bir yığın fikir ve duygu spermini oradan oraya taşıyordu."[256]

Yakup Kadri, kendisiyle Ruşen Eşref'in yaptığı ve *Dergâh* dergisinde yayımlanan konuşmasında Yahya Kemal'in konumunu ve etkisini şöyle dile getirir:

"Yahya Kemal!. O genç bir üstaddır, hepimizin üstadı! Son nesil içinde onun tesirinden kurtulmuş pek az kişi tanıyorum. (...) Birçok kimseler 'Yahya Kemal ne yaptı ki bu kadar şöhrete sahip oldu!' diyorlar. Yahya Kemal birçok şey yapan muharrirleri tashih etti. Yeni yetişen birçok şairlere yol gösterdi, o büyük şair değildir, bir büyük mürşittir. (...) O bize yalnız edebiyat âleminde ufuk açmadı, duygu ve fikir âleminde de yeni yeni meydanlar gösterdi. Bizim kalbimizde millî cûşişi tespit ve tayin eden odur."[257]

---

256 A. H. Tanpınar, *Yahya Kemal,* 11-12.
257 Ruşen Eşref, "Yakup Kadri Bey'le Mülâkât", *Dergâh,* nr. 17, 20 K.evvel 1337/20 Aralık 1921.

Falih Rıfkı, 1917–1933 yılları arasındaki yazılarını topladığı kitabında, Yahya Kemal hakkında şu değerlendirmeye yer verir:

"Yahya Kemal'in bir zoru da Ziya Gökalp'i genişletmek, gözlerini yeni yeni ufuklara açmak, bilhassa onu daha iyi san'at ve daha canlı bir tarihe doğru götürmekti.

.

Yahya Kemal, bütün bu kuruları yaşlandırır, fikirlerini ve hayallerini yumuşatmak isterdi. O çiçekler arasında dolaşan bir arı değil, her biri kendisini bir başka örümceğin ağına kaptırmış arıların ağızları arasında dolaşan bir çiçek idi. Hepsi onun balını aldıktan sonra:

- Şair! Der, geçerdi."[258]

Yazarın dönem içindeki yerini belirleyici bu sözlerden sonra şimdi biraz daha yakın plandan bakalım ve özellikle gazetelerde yayımlanan Millî Mücadele konulu yazılarının etkilerini daha somut veriler haline getirmeye çalışalım.

Öncelikle, bu yazıları zevkle okuyan bir okuyucu zümresi bulunduğuna işaret edelim. Nihad Sami Banarlı bu durumu, "Şairin, başta Darülfünûn'daki talebeleri olmak üzere, hayli geniş bir okuyucu zümresi, o nesirlerin lezzetlerini, hâlâ bir başka millî hatıra olarak hatırlamaktadırlar" şeklinde ifadelendirmiştir.[259] Süleyman Nazif'in oğlu Sait Nazif Ozankan, Yahya Kemal'le ilgili hatıralarını naklederken *Dergâh*'ta yayımlanan "Esir Jeminüs ve Altor Şehri"[260] adlı yazının çevre ve kendisi üzerindeki etkileri için "Esir Jeminüs ve Altor Şehri. Bu fevkalade yazı bir hadise teşkil etti. Zaten yanan, vatanın çektiği sıkıntılar

---

258 Falih Rıfkı, *Eski Saat,* ss. 70-77.
259 Nihad Sami Banarlı, *Bir Dağdan Bir Dağa*, s. 258.
260 Yahya Kemal, "Esir Jeminüs ve Altor Şehri", *Dergâh*, nr. 5, 20 Haziran 1922.

yüzünden bunalan gönüllerimizi hürriyet ateşiyle daha ziyade tutuşturdu. Adeta bir bayrak oldu."[261]

Fazıl Ahmet, aradan yedi sene geçtikten sonra, Yahya Kemal'in Varşova'da bulunduğu bir sırada ona gönderdiği 1 Şubat 1928 tarihli mektubunda bu yazıyı şu satırlarla anar:

"Bir haftadır nefeslerinin içinde yaşıyor gibiyim. Dünya nimetleri arasında hatıran ve eserin bana en vefalı yar oldu, hatta şu son günlerimin manevî sultanlığını senin Esir Jeminüs'e borçluyum desem caiz. O berrak ve esrarlı ifadeni geçen akşam Celallerde de tekrarlamak arzusunu duydum. En vekarlı bir teklifsizlikle bu kadar asaletli bir duygu zenginliğinin bir araya gelişinden doğan güzellik insana ağlama hissi veriyor Kemal."[262]

Yahya Kemal, Varşova'da arkadaşının mektubunu ve özellikle de bu satırları okurken oldukça duygulanır. 15 Şubat 1928 tarihli cevabî mektubunda bu yazıyı kendisinin de unutamadığını yazar: "Esir Jeminüs ve Altor musahabesini tekrar okuduğundan bahsediyorsun. Mütareke devrinin ızdırapları ortasında yazdığım bu musahabeyi ben de senelerden beri hatırlarım."[263]

Yahya Kemal'in bu dönemde yazdığı yazılardan gerçekten olay niteliği kazanan yazısı "Kurdun Dişisi ve Yavruları" olmuştur.[264] Bu yazının Yahya Kemal tarafından, henüz yazılmadan önce değişik mekânlarda ve değişik kişilere defalarca anlatıldığını bizzat kendi ifadelerine

---

261 Said Nazif Ozankan, "Yahya Kemal'den Hatıralar", *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası* I, s. .

262 "Yahya Kemal'e Gelen Mektuplar", *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası* III, s. 226.

263 Yahya Kemal, *Eğil Dağlar*, s. 315.

264 Yahya Kemal, "Kurdun Dişisi ve Yavruları", *İleri,* 4 Mayıs 1337/ 1921.

dayanarak belirlemiştik. İşte etki daha bu safhada ortaya çıkmaya başlamıştır.

Halide Edip, 10 Ekim 1919 tarihinde yazdığı bir yazısında[265], Yahya Kemal'in ismini vermeden, bu konudaki bir sohbetin kendisini nasıl etkilendiğini şu cümleleriyle ifade eder:

"Bir Türk şairi, bir gün bana, bilmem hangi Fransız sanatçısının bir kurt parçasını anlatmıştı. Bunu Türkçe bir şiir olarak yazacaktı. Hergün bu kurt masalının yayınlanmasını bekledim. Çıkmadı. Anladım ki şair, benim gibi, anlattığı konuları elinden, kalbinden çıkarıyor. Bir daha onlardan güzellik yaratamıyor. Fakat bu, ormanları, avcıları, ay ışığı, ağaçları, kurtları ve av borularıyla o kadar şiir ve hayat çerçevesindendi ki bu kurdu tanıyor ve seviyor gibiydim. Nihayet başım boş içim sınırsız bir sıkıntı içinde, deniz altın bir ışıkla dümdüzken bir kurt hülyasına daldım."

Halide Edip, 1922 yılı içinde, bu yazısının da yer aldığı bir kitap yayımlar. Söz konusu yazıyı ilk yazı olarak koyar ve başlığını kitabına da isim yapar: *Dağa Çıkan Kurt.* Aynı muhteva çerçevesindeki yazıların ilavesiyle kitap 1926, 1945 ve 1963'te yeni baskılar yapar. Sonraki baskılarda yer alan "Kurdun Memleketinde" başlıklı yazısında Halide Edip, Viyana'da seyrettiği bir filim dolayısıyla aynı konuya tekrar dönecektir.[266]

Ahmet Hamdi Tanpınar, Yahya Kemal'in Millî Mücadele yıllarındaki bir dersini anlatırken şu ifadelere yer veriyor: "Y. Kemal'in düşüncesi, önümüzde bir çeşit Nijinsky olmuş 'Kurdun Ölümü'nü, daha doğrusu, arkasından

---

265 Halide Edip, "Dağa Çıkan Kurt", *Büyük Mecmua*, nr. 13, 16 Teşrinievvel 1919.

266 Halide Edip, "Kurdun Memleketinde", *Akşam*, nr. 1807, 19 Ekim 1923.

bütün bir tarihten ve ıstıraplarımızdan bir fon, İstiklal Mücadelesinin acıklı ve şerefli raksını yapıyordu.

(...) Nedim, Nef'î, Galip, Millî Mücadele, hürriyet ve istiklal aşkı, Alfred de Vıgny'in şiirinin çerçevesinde, ıssız ormanlarda, ay ışığında, yaralarını yalayarak sessiz ölen kurdun etrafında çok tabii unsurlar gibi toplanmıştı."[267]

Yahya Kemal'in "Kurdun Dişisi ve Yavruları" yazısının konusuyla ne kadar meşgul olduğunu gösteren bir işaret de kendisiyle yapılıp 21 Teşrinievvel 1336/21 Ekim 1920 tarihli *Ümit* mecmuasında yayımlanan bir ankete verdiği cevaplar içinde gizlidir. Bu anketteki "En ziyade beğendiğiniz çiçek ve hayvan hangileridir?" şeklindeki soruya yazar "Çiçeklerden kırmızı lale, hayvanlardan Fransız şairi Alfred de Vigny'nin erkek ve dişi kurduyla yavruları" cevabını verecektir.[268]

Yahya Kemal'in bu yazısının gazetede yayımlandığı günleri ve itilaf güçleri üzerindeki etkisini o zaman *İleri* gazetesi müdürü olan Halil Lütfi Dördüncü, daha sonra bir yazısında dile getirmiştir. Halil Lütfi, sansürün müdahalesine meydan vermeden yazının olduğu gibi gazetede başmakale olarak yayımlanmasını sağlar. Bundan sonraki gelişmeler ise şu şekilde olur:

"Bu yazı çıktı. İtilaf sansürü, itilaf zabıtası, bizim yerli polislerle birleşen yabancı polisler matbaayı bastılar. Sansürün gözünden kaçtığından kabahati kendilerinde bularak her ne kadar gazeteyi kapatmamışlarsa da yazı işleri mesul müdürü Sami Karayel'i tevkif etmek için aradılar, sordular. Bunun böyle olacağını bildiğimiz için o gün Sami'yi Boğaziçi'nde Yeniköy'de bir eve kapatmıştık, gün-

---

267 A.H. Tanpınar, *Yahya Kemal*, s. 6.

268 Bu anketin metni için ayrıca bk: Halil Açıkgöz, "Yahya Kemal ve Bir Anket", *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası* III, s. 108.

lerce nöbet tutan hafiyeler, polisler, resmî elbiseli yabancılar eli boş döndüler ve zavallı Sami Karayel, Yeniköy'de gizlenirken biz hergün gazetenin başına kim bilir daha neler gelecektir, diye düşünürdük."[269]

Yahya Kemal'in yazılarının sadece İstanbul'da değil, Anadolu'da da okunduğunu söyleyebiliriz. Genç bir subay Çankırı'da Yakup Kadri'ye bu yazıları yazan Yahya Kemal'i de sormuştur. Ankara'daki duruma da kısaca bakalım:

O dönemde Ankara'nın İstanbul basınına bakışının, aleyhteki yayınlar dolayısıyla temkinli ve dikkatli olduğunu belirtmemiz lazım. Basına çok önem veren Mustafa Kemal, İstanbul basınını da adım adım takip etmektedir. 1 Mayıs 1921'de Ankara'ya varan Yakup Kadri görüşmelerinde M. Kemal'in basınla ne kadar yakından ilgilendiğini biraz da hayretle görmüştür.

"(...)Daha sonra sözü İstanbul basınına çevirdi. Milliyetçi gazetelerle kozmopolit gazeteler arasındaki bazı polemikler üzerinde durdu. Bunları benden daha iyi hatırladığını görüyordum. Bir an geldi ki, onunla sanki kalem arkadaşlarımdan biri imiş gibi sohbete başladım."[270]

Mustafa Kemal, Yahya Kemal'in bu dönemde Millî Mücadele'yi destekler mahiyette yazdığı yazılarını da yakinen takip etmektedir. Hatta daha sonra onları kesip sakladığı da ortaya çıkar. Hasan İzzettin Dinamo, İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki hatıralarını anlatırken Yahya Kemal'in bu konudaki sözlerini şu cümlelerle aktarıyor:

'Bir gün Gazinin treninde Ankara'dan İstanbul'a geliyordum. Birisi yanıma gelerek Cumhurbaşkanınca çağrıldığımı söyledi. Kalkıp onun kompartımanına gittiğim-

---

269 Halil Lütfi Dördüncü, "Kurdun Dişisi ve Yavruları", *Yeni Gazete*, 5 Kasım 1958.

270 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, s. 138.

de, yalnızdı. Beni karşısına oturttu. Karşılıklı birer sigara yaktık. Baktım elinin altında gazete kupürlerinden bir tomar duruyordu. Ne olduğu da anlaşılacak gibi değildi. Epeyce şuradan buradan konuştuktan sonra, bu kupürleri bana vererek bakmamı söyledi. Tomarı açtım ki ne göreyim, benim, Kurtuluş Savaşı sırasında kendisini desteklemek üzere yazdığım yazılar değil mi? Benim şaşırdığımı görünce güldü:

'Ben sizin bu yazılarınızı her gün kestirir, okur, saklardım. Son günlerde elime geçti. Size bir sürpriz yapayım dedim', dedi." [271]

Sermet Sami Uysal ise, Yahya Kemal'le hayatının son yıllarında yaptığı konuşmaların bir yerinde şairin aynı konuyla ilgili olarak, şunları söylediğini yazıyor:

"(...) Millî Mücadele'de vatanın kurtulması için yazılar yazdım. Meğer Atatürk o yazıları kesip bir camlı dolapta saklarmış. Neden sonra, bir karşılaşmamızda Salih Bey, Ata'ya:

— Onları Yahya Kemal'e gösterelim mi, dedi. Ne göstereceklerini merak etmiştim. Ata camlı dolaptan benim o, Kurdun Dişisi ve Yavruları vesaire isimli makalelerimin kupürlerini çıkarıp gösterdi; çok memnun oldum."[272]

Yaptığımız belirlemelerden de anlaşılacağı gibi, Yahya Kemal'in Millî Mücadele üzerine yazdığı yazılar ilgiyle izlenmekte, özellikle dönemin üniversite öğrencileri, aydınları, hatta devlet adamları üzerinde yapıcı etkiler bırakmaktadır.

---

271 Hasan İzzettin Dinamo, *İkinci Dünya Savaşı'ndan Edebiyat Anıları,* s. 77.

272 Sermet Sami Uysal, *Yahya Kemal'le Sohbetler,* s. 64.

Konferanslar, Toplantılar

Yahya Kemal'in Türk Ocağındaki Halide Edip; Darülfünûn'daki Pierre Loti konferanslarından daha önce söz etmiştik.

Şairin, Türk Ocağını konferansları 1919 yılı içinde de devam etmiştir. O yıllarda özellikle İzmir'in işgali İstanbul'un da elden çıkma tehlikeleriyle karşı karşıya gelmesiyle, toplum içinde, özellikle gençlik arasında yeni bir İstanbul duyarlılığının doğmuş olduğunu gösteriyor. Türk Ocağı İstanbul'un fethi ve İstanbul'un geleceği üzerine bazı programlar hazırlamaktadır. *Büyük Mecmua*'da Türk Ocağıyla ilgili olarak çıkan bir haberde gençlerin İstanbul duyarlılığı şu satırlarla dile getiriliyor:

"Yürekleri sevgili Türk Müslüman beldenin aşkıyla yanan gençler onun mazisi ile istikbaline ait hatıra ve muhataraları, masalları, efsaneleri ve iktisadi tetkikleri büyük bir dikkat ve alâka ile dinlemişlerdir."

Aynı program çerçevesinde Yahya Kemal'in de bazı konuşmalar yaptığı anlaşılıyor:

"Güzel İstanbul'un hatıra ve kıymetine ait o zamanın en güzel mehazlarına müracaatla toplanılmış menkıbeleri cazip bir heyecan ile anlatan Yahya Kemal Bey dinleyenlerin gönlünde huşû ile dolu bir vecd yaratmıştır."[273]

Abdülhak Şinasi Hisar, Yahya Kemal üzerine yazdığı kitabında o yılları anlatırken Yahya Kemal'in İstanbul üzerine olan bu konferanslarına da değinerek "Ocak'ta İstanbul'a dair son verdiği konferanslardan bir ikisi millî kültürümüz bakımından en kıymetli olanlardır" demektedir.[274]

---

273 "Türk Ocağı Haberleri", *Büyük Mecmua*, nr. 17, 25 Kânûn-i evvel 1919, s. 267.

274 Abdülhak Şinasi Hisar, *Yahya Kemal'e Veda*, s. 171.

Ümit dergisinin Ekim 1920 başında çıkan 11. sayısında, Yahya Kemal'in de katılımıyla yapılan bir edebiyat toplantısından söz edilmektedir. Sonradan devam etmediği anlaşılan bu toplantının içeriği o haberde açıklanmıştır:

"Bugünlerde umumî bir iptilâ halini alan hikemiyatçılık modası bilhassa gençler arasında adeta salgın hükmüne geçti.

Bu çığırın lâyemût üstadı Yahya Kemal ve arkadaşları her akşam *Ümit*'te toplanarak bu tarzda hasbihaller yapmaya; müttefiken tasvip olunan fikirleri *Olanlar Bitenler* sütununa nakletmeye karar verdiler."[275]

Millî Mücadele yıllarında Yahya Kemal adına gerçekleştirilen bir toplantı da var. 1921 yılı Martında Darülfünûn

Edebiyat Fakültesi öğrencilerince düzenlenen Yahya Kemal toplantısını haber veren kart.

275 "Olanlar Bitenler", *Ümit,* nr. 11, 7 Ekim 1336/1920, s. Ön iç kapak.

Edebiyat Şubesi öğrencilerinin çok değer verdikleri hocaları için bir "müsamere" düzenlemişlerdir. Üzerinde Yahya Kemal'in resminin de bulunduğu bir kartla duyurulan bu toplantı, ilan edildiği 25 Mart 1337/1921 gecesi Matbuat Cemiyeti salonunda gerçekleştirilmiştir. *Dergâh* dergisinin çıkarılma hazırlıklarının sürdüğü günlere denk gelen geceye şairi çok seven talebeleriyle beraber Yakup Kadri, İsmail Hakkı, Ahmet Haşim, İhsan Bey gibi şahsiyetler de katılmıştır. 15 Nisan 1921'de çıkan *Dergâh* dergisinin ilk sayısında geceyle ilgili bir habere yer verilmiştir:

"Geçen Cuma günü Darülfünûn Edebiyat Şubesi talebesi tarafından kıymetli müderrisleri Yahya Kemal Beyin şerefine Matbuat Cemiyeti salonunda bir müsamere tertip edilmiştir. Müsamerede Kemal Beyi çok seven bütün talebesiyle Yakup Kadri, İsmail Hakkı, Ahmet Haşim, İhsan beyler davetli olarak bulunuyorlardı. Büyük bir samimiyetle başlayan bu toplanma nihayetine kadar aynı samimiyet ve aynı harâretle söylenen sözlerin ve okunan şiirlerin ahengi arasında devam etti. Ve yine o sûretle nihayet bularak ayrılanların kalbinde latif ve unutulmaz bir hatıra halinde yer tuttu."

1922 yılında, *Tasvîr-i Efkâr*'ın 5 Ocak tarihli sayısında yer alan bir haberde, Yahya Kemal'in Darülfünûn konferans salonunda bir konferans vereceği duyurulmaktadır:

"Yahya Kemal Beyin Konferansı

Bugün saat üçte Darülfünûn Konferans salonunda müderris Yahya Kemal Bey tarafından romantizm[276] hakkında bir konferans verilecektir. Konferans umuma küşadedir."

Aynı ay içinde (Ocak 1922) Yarın dergisinde çıkan bir haberde ise Fuzulî, Nedim, Nef'î, Baki, Nabi, Şeyh Galip

---

276 Haberde bu kelime "romatizma" olarak yazılmıştır.

gibi Türk edebiyatının tanınmış şahsiyetleri üzerine bir konferans serisinin başlayacağı duyurulmaktadır. Süleyman Nazif'in Fuzulî, Ahmet Hikmet'in Şeyh Galip üzerine konuşacağı bu seri içinde Yahya Kemal'in de Nedim üzerine duracağı duyurulmaktadır.[277]

Dergâh Dergisinin Çıkarılması

Yahya Kemal'in Millî Mücadele içindeki en önemli faaliyetlerinden biri de, etrafında toplanan üniversitelilerle beraber *Dergâh* adında bir dergi çıkarması olmuştur. Derginin sorumlu yazı işleri müdürü öğrencilerinden Mustafa Nihat'tır (Özön) Derginin gel git işleriyle de diğer öğrenciler uğraşmaktadır. Yahya Kemal, dergiyi projelendiren ve yayın politikasını belirleyen kişidir. *Dergâh* 16 Nisan 1921'de yayımına başlamış ve on beş günlük periyotlarla iki yıla yakın bir süre 42 sayı çıkmıştır. Üniversiteli gençler için bir çeşit ikinci "okul" olma özelliği taşıyan *Dergâh*'ta Yahya Kemal'den başka kendi kuşağından Ahmet Haşim, Abdülhak Şinasi, Yakup Kadri, Falih Rıfkı, Mustafa Şekip, İsmail Hakkı gibi imzalar şiir ve yazılarıyla yer almışlardır. Anadolu cephesini tutan dergi millî duyguları yaymaktaydı. Genç yazar ve şairleri arasında Ali Mümtaz (Arolat), Ahmet Hamdi, Nurullah Ata (Ataç), Mustafa Nihat da bulunmaktadır.

Mustafa Nihat, dergi çıkarma düşüncesinin İkbal Kıraathanesi toplantılarında doğduğunu belirtiyor:

"O vakitler İkbal Kıraathanesi vardı. Çarşıkapı'dan, Nuruosmaniye'den çıkınca sağ kolda. Askerden terhis olmuş iki kardeş açmıştı, orayı ilk kez. Biz de oraya dadandıktı. Âdeta lokantamızdı. Çünkü beş kuruşa simit,

---

277 "Edebî Sütunlar", *Yarın*, nr. 15, 26 Kânûn-i sani 1338, s. Arka iç kapak

çay, işte öğle yemeklerini öyle geçirebiliyorduk. Halil Vedat, Ahmet Hamdi, Kadri Yörükoğlu, işte bütün üniversiteli arkadaşlar. Haşim (Ahmet Haşim) bile dadanmıştı oraya. O zaman Duyûn-i Umumiye'de çalışıyordu, çıkınca ilk işi oraya gelmekti. Haşim dolayısıyla Abdülhak Şinasi de (Hisar) gelirdi. Meşhur Farsça öğretmeni Tahir Nadi zaten oranın gediklisiydi. Eee işte bizde dergiler ekseriya böyle bir ortamda doğar. Edebiyat, şiire, hikâyeye düşkün birkaç kişi bir araya geldi mi, 'Haydi bir dergi çıkaralım' derler. Bizimki de aşağı yukarı öyle oldu. Dergi çıkarmayı Halil Vedat ortaya attı. Derginin adı için orada bir sürü ad önerildi, uzun bir liste ortaya çıktı. Sonunda '*Dergâh*'ta karar kıldık. Derginin sorumluluğu da bana yüklendi."[278] Maddi külfeti de Mustafa Nihat'ın üzerinde olan dergi bin adet basılmaktadır.

Mustafa Nihat'ın söylediklerinden Yahya Kemal'in dergideki rolünü tam olarak fark edemiyoruz. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın anlatımı, Yahya Kemal boyutunu da ortaya koyar:

"[Yahya Kemal'in] Bizi etrafında toplamak için çıkarttığı *Dergâh* mecmuasının adı da bu manzumenin [İthaf] havasından gelir. Ahmet Haşim kendisine has fantezisi ve bütün şahsiyetini yapan rüya ve şiir havasıyla 'Haşhaş' olmasını istiyordu. (....) Bu iki kelime Ahmet Haşim'le Yahya Kemal arasında en iyi mukayese zeminlerinden birini verir. Yahya Kemal daima ağırbaşlı ve özlünün peşindeydi." (s. 16)

"Oldukça geniş bir ekiptik. Necmettin Halil, Ali Mümtaz, Yunus Kazım, Reşat, Hasan Âli aramızdaydı. Daha sonra Kutsi ile Nurullah Ataç da aramıza katıldı. (...) Mec-

---

278 Nijat Özön, Mustafa Nihat Özön'le Konuşma, *Ulusal Kültür*, 1979/4, s. 209-226.

muaya Yahya Kemal istikamet vermişti. Buna rağmen bu birinci nüshayı beğenmedi. Mutad jestiyle burnunu okşaya okşaya bütün başlıklarını, tertip şeklini, büyük harfli başlıkları, ara süslerini ve boşlukları tenkit etti. Mustafa Nihat'ın o günkü sabrına hakikaten hayran olmuştum. Son derece sakin, bazan tenkitlere iştirak ediyor, bazan da imkânsızlıkları söylüyordu. İkinci nüsha daha mükemmel oldu ve üçüncü nüshada *Dergâh*, bir yığın resmî imkânla çıkan *Yeni Mecmua*'nın kurduğu haddin üstünde, daha ciddî, güzel ve zevkli çıktı." (s. 24-25)

Yahya Kemal, derginin şekliyle olduğu kadar içeriğiyle de ilgilenmektedir. İlk sayılarda birer başyazısının daima bulunması yanında "İstanbul'un On Beş Günü" adlı aktüel haber sütünlarına şekil veren de o dur. Dergide tek düze bir hava oluşmaması için büyük yazıların arasına küçük sütunlar düşünmüş, bunun için de gençlerden Ahmet Muhtar'a "Rasih'in Matla'ı" başlıklı bir kısa yazı konusu vermiştir. Fakat gelen yazıyı beğenmeyince oturup yeni baştan kendisi yazmıştır. Yazı, Muhtar'ın adıyla çıkar ama Yahya Kemal'in üslubunu tanıyan Ahmet Haşim yazıyı okuyunca Yahya Kemal'e "Çocuğun başına öyle bir Mevlevî sikkesi geçirdin ki göbeğine kadar indi" demekten kendini alamaz.

Yahya Kemal dergi için herkese en iyi bildiği konulara dair yazılar sipariş etmektedir. Bunlardan bazıları gerçekleşir ama birçoğu da sipariş olarak kalır. Yine Tanpınar'ın Yahya Kemal kitabından izleyelim:

"Yine arkadaşımız Topkapı Müzesi müdür muaviniyken ölen rahmetli Lütfi Beyden de bu saray için birkaç makale istemişti. Yazık ki Lütfi Bey sanat aşkını, bir türlü nefesiyle uyuşmayan neyde tüketiyordu. Sonradan vazgeçti. Maksim Gorki'nin *Serseri* hikâyesini Mehmet Galip

isminde, İsviçre'de mühendislik yapan, genç ve tehlikeli düşkünlükleri olan çok sempatik bir dostumuz tercüme etmişti. Maurice Meaterlinck'in *Evdekiler* piyesi yine Yahya Kemal'in ilhamıyla onun tarafından tercüme edildi. Anatole France'ın *Thais*'i Yakup'la ikisinin dostu olan Nasuhi Baydar tarafından yapılmıştır." (s. 30)

Tanpınar, dergi etrafındaki gençlerin, biraz da kendi eserleri olarak gördükleri dergiye bağlılıklarını ve çıkışından duydukları heyacanı da şu satırlarla dile getirir:

"Mecmua, yerinde şimdi Vefa lisesine ait bir bina bulunan Evkâf-ı İslamiye matbaasında basılıyordu. Her on beş günün sonuna doğru hepimiz birkaç defa buraya uğrar, makinelerin uğultusunu kendi dışımızda vuran kalbimizmiş gibi dinler, mürekkep kokusuyla en cins rayihayihalarmış gibi sarhoş olurduk."(s. 25)

Yine Tanpınar'ın belirttiğine göre, Yahya Kemal'den sonra dergiyi o kuşaktan en fazla benimseyenler Ahmet Haşim, Mustafa Şekip ve Yakup Kadri olur. Haşim'in *Göl Saatleri* adlı ilk şiir kitabı *Dergâh* yayınlarının tek kitabı olarak 1921'de çıkar:

"Haşim hemen her gününde *Dergâh*'a ve Dergâhçılara birkaç saat ayırırdı. Onunla ve Yahya Kemal'le ayrı ayrı saatlerde buluşurduk. İkisi de sohbeti monolog şekline getirenlerden olduğu için beraber bulundukları zaman hangisinin söyleyip ötekinin dinleyeceğini çok merak etmiştik. Nihayet bir gün bu mühim hadise oldu. İkbal Kıraathanesi'nde Haşim'in çok sevimli, komik mimikleri ve el işaretleriyle Yahya Kemal'in kahkahalarıyla zenginleşen bir konuşmaya şahit olduk. İkisi de bizi unutmuşlardı." (s. 28)

Derginin baştan itibaren sadık yazarlarından biri de Abdülhak Şinasi Hisar olmuştur. Tanpınar o yılların Abdülhak Şinasi Hisar'ından şu satırlarla bahseder:

“Kibar, çekingen, idaresi güç denecek kadar nazik, titiz ve o derece de alıngan, arasıra İkbal Kıraathanesi’ne uğrar, ısmarladığı kahveye dokunmadan oturur, bizimle konuşur ve çok defa bir evvelki nüshanın dizi yanlışlarından şikayet ederdi. Teknik işlerde Mustafa Nihat’a yardım eden aziz dostumuz Hüseyin Avni Şanda sonuna doğru bu yanlışlardan bayağı ürkmüş, onlara adeta kendi şahsını hedef alan bir talihsizlik gibi bakmağa başlamıştı.”[279] (s. 31)

Abdülhak Şinasi’nin titizliği ve dizgi yanlışları karşısındaki aşırı alınganlığı hangi boyutlarda olmalı ki, Ahmet Haşim kendisine, “*Dergâh*’ın sahipleri namına” notuyla imzaladığı, “makalenizin bütün tertip hataları tashih edil”miş olarak “zât-ı âlilerine bir tarziye olarak” derginin ikinci sayısının yeniden basılacağını bildiren bir mektup yazmak durumunda kalmıştır.[280] 12. sayıda ise (15 Teşrîn-i evvel 1337/15 Ekim 1921) şöyle bir duyuru yer almaktadır: “Tashih – Abdülhak Şinasi Beyin geçen nüshamızdaki makalesinde bazı tertip hataları görülmekle tashih olunur: fikir, estetiği; kimya ve kimya, kimya ve simya; şiirin ruhu, ahengin şiirin ruhu; fikrimiz, fikrimize: olacak”

Ses

Dergâh’ın 5 Temmuz 1921’de çıkan 5. sayısında, Yahya Kemal’in *Ses* şiiri yayımlanır.[281] Yahya Kemal, bu şiirin ilham evresini, ortaya çıkışını, yayımlanışını şöyle anlatır:

“*Ses*’i 1920 yılında Bebek’te oturduğum vakit duydum. O sene hayatımın en ıstıraplı günlerini geçiriyordum. Kapandığını sandığım bir yaranın bir akşam Boğaz’a bakarken, açılmasıyla duyduğum bu manzumenin terkibi

279 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yahya Kemal,* s. 16, 24-25, 28, 30, 31.
280 Ahmet Haşim, *Bütün Eserleri IV,* s. 42.
281 Ses, o yıl içinde bir kere de *Yarın* dergisinde çıkacaktır; nr. 4, 3 Teşrin-i sâni 1337/1921, s. 4.

1922'ye [1921 olacak] kadar sürdü ve o sene *Dergâh* mecmuasında çıktı."

Yahya Kemal'in hayatında olduğu kadar Türk şiir tarihi içinde de belirleyici bir yeri olan bu şiir, daha önce konu ettiğimiz ayrılıkla noktalanmış bir aşk sürecinin sonunda ortaya çıkıyordu. *Ses* o kadar yeni bir söyleyişe sahiptir ki, dilinin yüksek sadeliği içinde taşıdığı güç, o günlerde hemen anlaşılmaz:

"O vakit kârileri pek mahduttu. Cenap Şehâbettin'in Darülfünûn'daki talebesine; 'Bu manzume sade Türkçe ile güzel söylenmiş, lakin içinde bir şey yok!' dediğini işitmiştim. Ben de: 'Cenap Şehâbettîn Bey'in şiir anlayışıyla bizim şiir anlayışımız arasındaki esas fark işte bu cümle içindedir' demiştim. Bu bahis büyüdü. (...)"[282]

Ahmet Hamdi Tanpınar, bu şiirin biraz maceralı olan Dergâh'ta yayımlanış hikâyesini de anlatır:

"*Ses* manzumesi mecmuanın birinci sayısı için vaat edilmişti. Ve hakikaten de yarısından fazlası hazırdı. Fakat bir türlü bitmiyordu. Çalışma tarzını bu şiirle öğrendik. Makalelerini çok defa gazete idarehanelerinde, kendisine terk edilen odada, birkaç saat içinde yazan ve arkasından bizleri göndererek yerini tasrih ettiği birkaç cümleyi değiştiren Yahya Kemal'in şiir çalışması büsbütün başka türlüydü. Mısra ve manzume kafasında yoğruluyordu. Konuşma arasındaki uzun dalgınlıklarında yol boyunca, bir odaya girerken, bir merdivenden inerken tamamladığı mısralar ve manzumeler çoktur. Ömrü kalabalıkta geçen bu adam, eserlerinin asıl kilit taşı olan kelimeleri, hayalleri, yine kalabalıkta kendi kendisine icat ettiği bir yalnızlıkta buluyordu. *Ses* manzumesi de gözlerimizin önünde

282 Yahya Kemal, *Mektuplar Makaleler*, s.25.

böyle, dâussılalı ve manasının çok dışında derbeder hayatı içinde tamamlanıyordu. Daha doğrusu bir türlü tamamlanamıyordu. İşin çok uzayacağını gören Mustafa Nihat bir çeşit emrivaki ile meseleyi halletti. Şiirin başını nasılsa Necmettin Halil'le ele geçirmişler. İlk çıkacak nüshada eldeki beyitleri tab edeceğini söyledi ve hakikaten de eksik olarak dizdirdi. *Ses* son gecede bu tehdit altında bitti."[283]

İsmail Habip Sevük, Yahya Kemal'in olgunluk devrini bu şiirle başlatıyor ve şiirin edebiyat dünyası üzerindeki etkisi konusunda çarpıcı bir yorum yapıyor:

"En olgun ilk şiiri *Dergâh*'ın 6'ncı sayısında 30 Temmuz 1921'de [doğrusu 5 Temmuz 1921] çıktı. *Ses* ismini taşıyan bu manzumeye bir 'Roman şiir' diyebiliriz. O kadar ki, Halide Edip gibi ön safta bir romancımız '*Kalb Ağrısı*' ve '*Ateşten Gömlek*' romanlarının isimlerini o şiirden çıkardı."[284]

Sevük bu satırlarıyla

Günlercene gördüm, ne de bir kimseye sordum
"Yarab hele kalp ağrılarım durdu" diyordum
::::::::::::::::::::::
Ani bir üzüntüyle bu rü'yadan uyandım
Tekrar o alev gömleği giymiş gibi oldum

Dizeleri içinde geçen "kalp ağrıları" ve "alev gömlek" söyleyişlerine gönderme yapmaktadır.

Yahya Kemal-Ahmet Haşim: "Ruhun Benim Ruhum Cinsinden"

Millî Mücadele yılları içinde Ahmet Haşim'le Yahya Kemal, *Dergâh* dergisi etrafında bir araya gelirler. Arala-

283 Ahmet Mamdi Tanpınar, *Yahya Kemal,* s. 32.
284 Hilmi Yücebaş, *Bütün Cepheleriyle Yahya Kemal,* s. 44.

rındaki dostluk henüz yara almamıştır. *Dergâh* çevresinde oluşan fikrî ve edebî ortama Yahya Kemal'in havası hakimdir. Ancak bu iki ustadan Haşim de kendi şiir rengiyle bağımsız bir ada olarak varlığını sürdürmektedir.

Araları açılmadan iki şairin biribirlerine karşılıklı beğenilerini ifade ettikleri sözleri vardır.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın yazdığına göre, bir gün derste Yahya Kemal, Ahmet Haşim'in *Deniz* şiirini övmüş ve özellikle:

Çarparken ufk-ı zulmete bir bahr-i pür hurûş

dizesini çok beğenmiştir.[285] Ahmet Haşim, o sıralar çalıştığı Düyûn-ı Umûmiye'ye kadar kendisine yol arkadaşlığı yapan Tanpınar'a "Yahya Kemal'e kısır diyorlar hiç öylesi adam kısır olur mu? Şiirlerini ve makalelerini bir tarafa bırakın, sadece konuşması..." diyecektir. Ve bu sözlerinin arkasından Yahya Kemal'in beğendiği sözlerini aktaracaktır, bu genç üniversiteliye.

Selami İzzet, Millî Mücadele'den önceki yıllarda, bir gün Ada'da (Yahya Kemal 1918'e kadar Ada'da kalmıştır) yürürlerken Yahya Kemal'in yolun kenarında durup kendisine Haşim'in *O Belde*'sini okuduğunu;

Melali anlamayan nesle aşina değiliz

dizesini tekrar edip kulağına "Büyük şair!" diye fısıldadığını yazıyor.[286]

Dergâh'ta yazdıkları yazılarda iki şair de zaman zaman biribirleri hakkında değerlendirici cümlelere yer verirler. Ahmet Haşim, "Şiirde Ma'na" başlıklı meşhur yazısında:

---

285 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yahya Kemal*, s. 35.
286 Selami İzzet, "Yahya Kemal Aşk ve Ölüm", *Posta*, 2 Kasım 1958 (bkz.: *Yahya Kemal İçin Yazılanlar II*, s. 100)

"Yahya Kemal'e kadar Nedim anlaşılmamış bir şairdi. Versay ve Burgony bahçelerinden geçerek Sa'd-âbâd'a gelen o seyyahın kolları o kanatları araladıktan sonradır ki cüceler o şiirin sarayına ve bahçelerine girebildi. Fakat bu girenlerden bir çoğunun anlayışı çini duvar üzerinde kirli el izleri gibi, Nedim'i telvis etmiştir."[287]

Yahya Kemal'in *Dergâh*'ta yayımlanan iki yazısında Ahmet Haşim'le ilgili değerlendirici bazı cümleler yer alır. Bunlardan birinde "Ahmet Haşim teşbihleri ile Çin, Hind, İran ve eski Türk ressamlarını gölgede bırakır bir sanatkârdır." ifadesine yer verir.[288] "Kafiye" yazısında ise "Yeni kâfiye Fikret'le Türk hayatına karıştı, Ahmet Haşim'in müstezadlı manzûmelerinde kulağın heyecanla beklediği bir tınnet oldu" diyecektir.[289]

Ahmet Haşim'in "Müslüman Saati" başlıklı, örneğine pek rastlanmıyan yazısını (*Dergâh*, nr. 3, 16 Mayıs 1337/1921) bir yönüyle dergiye hakim olan Yahya Kemal'in havasına bağlamak doğru olur düşüncesindeyim. Ayrıca şiirde sade bir söyleyişe doğru kaymasında Yahya Kemal'in etkisi konusu Yahya Kemal'in yanında, Tanpınar ve Ataç tarafından da dillendirilmiştir. Tanpınar Yahya Kemal kitabında "(…) Kaldı ki dilde de biraz Yahya Kemal'in tesiriyle hiç olmazsa konuşulan Türkçeye girmişti." demektedir.[290] Nurullah Ataç ise aynı yöndeki düşüncesini "Ahmet Haşim, Yahya Kemal'i tanımadan çok önce şiirler yazmıştı; fakat Yahya Kemal'i tanıdıktan sonra şiiri

---

287 Ahmet Haşim, "Şiirde Mana", *Dergâh,* nr. 8, 5 Ağustos 1337/1921, s. 213-214

288 Yahya Kemal, "Bir Kitabın Uyandırdığı Hatıralar", *Dergâh*, nr. 16, 5 Kânûn-ı evvel 1337/1921, s. 49-51 (bkz.: *Siyasî ve Edebî Portreler*, s. 100)

289 Yahya Kemal "Kâfiye", *Dergâh*, 20 Kânûn-i sanî 1338/20 Ocak 1922, s. 96-98.

290 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yahya Kemal*, 2.b., s. 94.

çok değişti: *Merdiven, Parıltı, Şafakta, Hazanda Bülbül* gibi manzumelerin Yahya Kemal'den evvel yazılmasına imkân yoktu." diyerek açıklar.[291]

Ahmet Haşim, Eylül 1913'te *Rübab*'da yayımladığı *Göl Saatleri*'nin bazı parçalarından sonra, şiir yayımlamaya ara vermiş görünüyor.[292] Bu tarih, Yahya Kemal'in, şiir hakkında ona kendi görüşlerini açıkladığını ve Haşim'in de, şimdi gözüm açıldı, dediğini söylediği tarihe yakın bir tarihtir. Haşim tekrar şiir yayımlamaya döndüğünde ise, önceki ilham dönemine ait olduğu söylenebilecek Batan Ayın Kenarına Satırlar (*Genç Yolcular*, nr. 2, 18 Kânun-ı evvel/Aralık 1919) dışında, şiirinin sade bir söyleyişi esas alan, yeni bir dönemine girmiştir. Bu yeni dönem *Merdiven* (*Şebab*, nr. 2, 30 Temmuz 1336/1920) şiiriyle başlamaktadır.

Yahya Kemal'le Ahmet Haşim'in dostluklarının, bir daha toparlanamamak üzere, büyük bir yara alması 1922 yılı içinde olmuş görünüyor. Bunun sebepleri üzerine, çoğu dedikodu kabilinden o günden bugüne, bir çok söz söylenmiştir. İki şairin "ağzından" olduğu kayıtlı aktarmalar katlanarak çoğalmıştır. Halbuki her ikisi de bu konuda hiçbir yazı yazmamış, sadece mektuplarında kalan bazı ifadeleri olmuştur. Haşim'in bir yazısında sonradan yaptığı bir değişiklikle[293] Yahya Kemal'e karşı takındığı tavır

---

291 Nurullah Ataç, "Yahya Kemal", *Ulus*, 26 Ocak 1941 (bkz.: *Yahya Kemal İçin Yazılanlar* I, s. 204-208)

292 İnci Enginün-Zeynep Kerman, "Şiirlerinin Kronolojik Listesi", *Ahmet Haşim Bütün Eserleri IV*, s. 153-157.

293 Haşim, *Dergâh* dergisinde yayımladığı "Şiirde Mânâ" yazısını *Piyale*'nin başına alırken (1926), Yahya Kemal'le ilgili satırlarını, şairin adını çıkarıp onun yerine tarihçi Ahmet Refik'e göndermede bulunan yeni bir şekle sokacaktır:
"Son senelerdebir müverrihimizin kolları Nedim'i belahata karşı koruyan kalenin kapı kanatlarını araladıktan sonradır ki cüceler, o şiirin bahçelerine girebildiler.") Karşılaştırma için Bkz.: Orhan Okay, *Poetika Dersleri*, s. 104)

vardır bir de. Bu iki şairin ilişkileri etrafında büyük bir toplam oluşturan sözler bir tarafa, en sahih belge 1922 yılında Haşim'in Yahya Kemal'e gönderdiği bir mektuptur. Mektup Yahya Kemal'in Haşim'e yazdığı mektuba cevap olmak üzere yazılmıştır. Yahya Kemal'in yazdığı elde yok. Ancak Haşim'in yazdığına bakılırsa, dönemin bu iki büyük ustasının asıl arasını açanlar, onların zayıf noktalarından yararlanarak aralarında laf taşıyanlar olmuştur:

"Azizim Kemal

(…) Esasen mektubunda verdiğin izahat bütün endişelerimi yok etmişti. O mektubundan sonra artık hiçbir mesele kalmamıştı. Yalnız benim sana vereceğim bazı izahat kalmıştı.

Son zamanlarda aleyhine döndüğümü ve hakkında düşmanca lisan kullandığımı söyleyen ahbabından olan zat senin aylardan beri, edebiyat, yazı, şiir münasebetiyle her yerde ve en son şiddetle aleyhime söylediğini gelip bana söyleyen ahbâbın cinsinden olacak. Eğer ahbaba inanmak icap etse son zamanlarda beni düşman sınıfına ilhak etmiş farzetmenden dolayı aleyhimde söylediğin şeyler bir hayli adamın dinlemekten hoşlanmayacağı derecede şeylermiş. Halbuki ben ahbaba ne evvelce, ne de son zamanlarda inandım. İspatı şu ki her zaman senin aleyhimde şunu ve bunu söylediğini anlattıklarından bir saat sonra sana yolda tesadüf ederken kalbden gelen bir muhabbetle karşılar, sözlerini lezzetle dinler ve ayrılırken hafif bir acı ile ayrılırdım. Hayatımı iyice bilirsin. Dalkavukluğu yalnız ahlâkî bir sâikle değil, aynı zamanda uzviyetimin bana müsaadesizliği hasebiyle yapamam. Düşmanlarım dostlarımdan fazladır. Düşmanları daima idaresizlikle vücuda getirdim, bundan ne nâdimim ne de müteessirim. Binaenaleyh, maddî hesaplar haricinde ve haşin

ve zaif asabıma rağmen, sana karşı dostluğu idame etmek arzusunda derin bir emniyet ve cevherine karşı hakiki bir iman delili görmelisin."

Bu mektupta en fazla dikkat edilmesi gereken ifadelerden biri "biliyorum ki ruhun benim ruhumun cinsinden" ifadesidir. Yüzeydeki dalgalanmaları aşıp derinlikleri keşfetmeye çağıran bir ifade bu çünkü. Mektup bunu teyid eden ifadelerle bitiyor:

"Sana gelip aleyhime söyleyecek olanlar bilmiyorlar ki dostluğumuzun cinsi onların anlayacağı bir neviden değildir.

Havada, ziyada, suda ve semade aynı şeyleri sevmiş olmanın yapacağı dostluğu bilmiyorlar. Heyhat ki bu türlü dostluğun kudretini sen de ba'zen unutur gibi oluyorsun. Baki gözlerinden öperim. Bu satırların samimiyetinden şüphe etmemeni rica ederim.

Ahmet Haşim

20 Haziran 338(1922)"[294]

Bir süre sonra iki şairin ilişkileri tamir edilemez şekilde kopacaktır.

Yahya Kemal'in Sofya Seyahati

Yahya Kemal Sofya seyahatiyle ilgili olarak şu bilgileri veriyor: "1921'de Çar Ferdinand vapuru ile İstanbul'dan Burgaz'a çıktım ve orada bir gece kalarak doğru Sofya'ya gittim. İki ay kaldım. O senenin sonbaharında Sofya'dan Filibe'ye geldim, Filibe'yi gördüm. Oradan tekrar Burgaz'a geldim. Geldiğim vapurla İstanbul'a döndüm."[295]

294 "Ahmet Haşim'in Mektubu", *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III,* s. 201-202.

295 Yahya Kemal, *Çocukluğum Gençliğim Siyasî ve Edebî Hatıralarım,* s. 86.

Şair bu seyahate hangi ayda çıktığını tam olarak belirtmiyor. Onun yazdıklarından bu seyahati kabaca 1921'in yaz ayları içinde yaptığını anlayabiliyoruz. Falih Rıfkı'nın bir yazısından şairin bu seyahate Eskişehir bozgunundan sonra çıktığı anlaşılmaktadır.[296] Eskişehir, Afyon, Kütahya'nın elden çıkması ve ordunun Sakarya'nın gerisine çekilmesiyle sonuçlanan bu savaş ise 8-25 Temmuz arasında yapılmıştır. Buradan çıkarak Yahya Kemal'in ağustos ve eylül aylarını Sofya'da geçirdiğini söyleyebiliriz. İki ay kaldığını ve o senenin sonbaharında döndüğünü belirten kendi ifadesi de bu sonucu doğrular mahiyettedir.

Yahya Kemal'in bu seyahate çıkış sebebi üzerinde bazı spekülasyonlar mevcuttur. Kendisi şunları yazıyor:

"1921'de Sofya'da: Bu sene hastalandım. Sofya'ya gittim. Bir iki gece Bulgarya Oteli'nin arka kısmında, banyolara nâzır bir odada iki ay kadar ikâmet ettim. Banki Kaplıcaları'na gündüz gidip geliyordum; dönerken Filibe'de ismini unuttuğum mâruf otelde caddeye nâzır sözde en iyi odası olan odada kaldım."[297]

Açıkça anlaşılacağı gibi Yahya Kemal, Bulgaristan'a hastalığından dolayı, kaplıcadan istifade etmek üzere gittiğini belirtmektedir. Bunu yeri geldikçe bir-iki kere daha tekrarlamıştır. Bu konuda Falih Rıfkı ve M. Necmeddin Deliorman'ın biribiriyle uyuşmayan açıklamaları var.

Falih Rıfkı 1965 yılında yazdığı söz konusu yazısında bu seyahatin sebebini Yahya Kemal'in o sırada Mustafa Kemal tarafından Anadolu'ya çağrıldığı halde, Eskişehir bozgunu üzerine paniğe kapılmasına bağlamaktadır. Yani

---

296 Falih Rıfkı, «Nazım Hikmet», *Dünya*, 2 Mayıs 1965 (Bu yazı için ayrıca bk.: Müzehher Va-Nu, *Bir Dönemin Tanıklığı*, s. 143-149.

297 Nihad Sami Banarlı, *Yahya Kemal'in Hatıraları*, s. 139.

Anadolu'ya geçmemiş olmasına bir mazeret olmak üzere bu seyahate çıktığı kanaatindedir.[298]

Yahya Kemal'in Sofya'da bulunduğu sıralarda beraber olduğu üç dört Türk gazeteciden biri olan M. Necmettin Deliorman ise bu beraberlik günlerini anlatan daha sonra yazılmış bir yazısında, şairin bu seyahati esnasında Ankara ile irtibatlı olduğunu, hatta Sofya'da bir görev yerine getirdiğini ifade etmektedir: "Rahmetlinin Sofya'daki hayatı boş geçmedi. Derhal Ankara ile muhabereye girişti ve Atatürk'ün yaveri Cevad Abbas Bey'in Sofya'ya giderek Bulgar başvekîli İstanbuliski ile temâsına zemin hazırladı." Deliorman, bu ilgi çekici sözlerine şöyle devam ediyor: "Anadolu'da Millî Cephe teşekkül etmiş gibiydi. Mustafa Kemal Paşa, Yunanlılarla harbe tutuşurken Bulgaristan'dan gelebilecek herhangi bir tehlikeyi önlemeyi düşünmüştü. Bu maksatla Cevat Abbas Bey'i Sofya'ya gönderdi ve Yahya Kemal Bey ile Cevat Abbas Bey İstanbuliski ile anlaştılar. Bulgarlar sekiz kişilik Bulgar mebusundan mürekkep bir heyeti İnebolu'dan Ankara'ya gönderdiler. Bu Bulgar heyeti hayvan tüccarı sıfatıyla seyahat ettiler. İki taraflı bir gizli anlaşma sayesindedir ki Binbaşı Fuat Balkan Türkiye'den Bulgaristan'a geldi ve Rodop Balkanları'nda Türk ve Bulgarlar'dan müteşekkil çetelerle Yunanistan'a sarktılar ve İskeçe'deki Yunan fırkasını Batı Trakya'da alıkoyup Anadolu'ya sevkedilmesine mani oldular."[299]

M. Necmeddin Deliorman'ın yazdıklarında incelenmesi gereken birçok yön vardır. Yahya Kemal'in Sofya'dayken Ankara ile temas kurduğunu belirten başka bir bilgiye rastlamadık.

---

298 Falih Rıfkı, age.

299 M. Necmettin Deliorman, «Yahya Kemal'in Sofya'daki Günleri», *Hürriyet*, 14 Kasım 1958 (aynı yazı için ayrıca bkz.: Hilmi Yücebaş, *Bütün Cepheleriyle Yahya Kemal*, s. 318-320)

Yahya Kemal'in Sofya seyahatine çıkarken kullandığı pasaport

Cevat Abbas Bey'in "özel bir görev"le Bulgaristan'a gönderildiği bilinmektedir. Ancak Cevat Abbas Bey'in Roma üzerinden Sofya'ya varış tarihi 27 Şubat 1921'dir. Yani Yahya Kemal'den en az beş ay önce Sofya'ya varmış ve faaliyetlerine başlamış bulunuyordu. Cevat Abbas'ın Sofya'dan ayrılış tarihini Tevfik Bıyıkoğlu Temmuz 1921 olarak belirtmektedir.[300] Utkan Kocatürk ise *Kronoloji*'sinde 14 ay kadar Bulgaristan'da kaldığını ve 7 Kasım 1922'de Sofya'daki çalışmaları hakkında Mustafa Kemal Paşa'ya bir rapor gönderdiğini belirtiyorsa da[301] sözü geçen rapora bakıldığı zaman Cevat Abbas'ın Sofya'dan ayrılış tarihi, şüpheye yer kalmayacak şekilde açıklık kazanmaktadır. Cevat Abbas 22 Temmuz 1921'de kaba sözlerle kendisinin Bulgaristan'dan ihracını bildiren bir tebliğ aldığını; polisçe yapılan bu tebliği durdurmayı başarmasına rağmen on gün sonra Sofya'dan ayrıldığını belirtmektedir.[302] Buna göre 31 Temmuz veya 1 Ağustos 1921'de Sofya'dan ayrılmıştır. Bu tarih Yahya Kemal'in Sofya seyahatine çıktığını kabul edebileceğimiz en erken tarihtir.

Muhtemelen Yahya Kemal Sofya'ya vardığında Cevat Abbas Sofya'dan yeni ayrılmıştı. M. Necmettin Deliorman aradan 37 yıl geçtikten sonra kaleme aldığı o günlerin anılarında, birbirine yakın cereyan eden iki olayı karıştırarak birleştirmektedir. Nitekim aynı konuya bir kere daha dönen Deliorman, Yahya Kemal'le Sofya'daki günlerini tekrar yazarken daha ihtiyatlı davranmaktadır: "İstanbul

---

300 Tevfik Bıyıkoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele,* C.: I, s. 390.

301 Prof. Dr. Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi,* s. 364.

302 Bilal N. Şimşir, *Atatürk ile Yazışmalar* 1920–1923, s. 429–436. Cevat Abbas raporunda, Sofya'dan sonra bir müddet Viyana, Berlin, Roma gibi Avrupa şehirlerinde kaldığını, özel görevinin toplam 417 gün sürdüğünü belirtmektedir. Utkan Kocatürk'ün sözünü ettiği 14 aylık süre bu toplam süre olmalı.

düşman işgali altında idi. İstanbul'da bunaldığından mı, yoksa Ankara'dan verilen gizli vazife icabı olarak mı bilmiyorum, Yahya Kemal 1921 yılında Sofya'da bir müddet kalmıştı."[303]

Mustafa Nihat Özön, kendisiyle yapılan konuşmada, Yahya Kemal'in Bulgaristan seyahati için, Falih Rıfkı gibi "kaçma" sözünü kullanıyor. Ancak bu uzaklaşmanın sebebini, gazetelerde ve *Dergâh*'ta Millî Mücadele lehine yazdığı ateşli yazılar sebebiyle ortaya çıkan tutuklanma korkusuna bağlamaktadır.[304] Öyle anlaşılıyor ki, Eskişehir bozgunu üzerine ortaya çıkan olumsuz hava içinde, Millî Mücadeleyi destekleyen yazı ve konuşmalarından dolayı bir tutuklanma tehlikesi sezen Yahya Kemal, bu tehlikeyi atlatmak için bir süre gözlerden uzak kalma ihtiyacı duymuştur.

M. Necmettin Deliorman sözü geçen yazısında Yahya Kemal'in Sofya'dayken kendisinden başka *Tunca* gazetesi sahibi Ahmet Fadıl, *Ahali* gazetesi sahibi Mehmet Behçet (Perim), Mustafa Şerif (Alyanak) gibi gazetecilerle beraber olduğunu belirtiyor. Birkaç akşam beraber Boris bahçesine gidip oturmuşlar, Yahya Kemal onlara Paris'ten bazı gençlik hatıralarını anlatmıştır.

Yahya Kemal Sofya'dayken Bulgarlar'ın millî şairi İvan Vazof ani bir ölümle ölmüş (22 Eylül 1921), büyük bir törenle cenazesinin kaldırılışına o da şahit olmuştur. Kendisi bu olayı şöyle anlatır:

"En güzide siyasileri rovelver, bomba ve bıçak oyunu ile sahneden çekilen bu memleketin halkı az çok bir şahıs

---

303 M. Necmettin Deliorman, «Büyük Şair Yahya Kemal Sofya'da», *Türk Edebiyatı*, Temmuz 1972, nr. 7, s. 16–19.

304 Nijat Özön, "Mustafa Nihat Özön'le Konuşma", *Ulusal Kültür*, 1979/4, s. 209-226.

etrafında müttehid görünüyor: Şair İvan Vazof. 50 seneden beri Bulgarlığın domuzundan kırmızı biberine kadar bütün millilikleri ile teganni eden bu ihtiyar şairi, akşam üstleri Sofya'nın Tokatlıyan'ı olan Panah kahvesinin taraçasında oturur görüyordum. Önünden akan bu halk hâlikına bakar gibi bakıp geçiyordu. (...) Ziyaretine gitmemi teklif ettiler; *Beşi Bir Süngüde* unvanlı bir parçasını gördüğüm için görmek istemedim. Ben orada iken ani bir ölümle öldü. Derhal şehrin sokakları siyahlara büründü. Hükümet resmî yas ilan etti. (...) Memlekette ne kadar müessese varsa duvarlara matem davetiyeleri yapıştırmış, bütün gazeteler Vazof'la dolu. Nihayet cenazenin kalkacağı gün geldi. Bütün şehir kapalı tıs ses yok.

Vazof'u şehrin göbeğinde, büyük katedralin karşısındaki meydana gömdüler."[305]

O gün Yahya Kemal'in canını sıkan bir durum olur. Cenaze alayına katılmak üzere mecburen orada bulunan Türk heyetinden bir kişi, Yahya Kemal'in de bulunduğu bir sohbet esnasında "Bizde yazık ki böyle büyük şairler yetişmedi" deyiverir. O sırada orada bulunan M. Behçet Perim o anki duygularını daha sonra şöyle ifade etmiştir: "Baki'yi, Nef'î'yi, Nedim'i, Namık Kemal'i ve o tarihlerde sağ ve her biri İvan Vazof'a karşı birer dev olan büyük şairlerimiz Hâmid'i, koca Mehmet Akif'i ve sağımda arslan gibi oturan Yahya Kemal'i düşünerek yüzüm kızardı ve kulaklarım uğuldamaya başladı."

---

305 Yahya Kemal, *Çocukluğum Gençliğim Siyasî ve Edebî Hatıralarım*, s. 161–162. (Bu ölüm *Dergâh* dergisinde de yankısını bulmuştur. Derginin Yahya Kemal tarafından yönetilen "İstanbul'un On Beş Günü" sayfalarında, Vazof konusu iki defa gündeme gelir: "Bulgar Şairi Vazof'un Vefatı", nr. 12, 5 Teşrin-i evvel 1337/1921, s. 196-198; "Büyük Bir Kabahatimiz", nr. 14, 5 Teşrin-i sâni 1337/1921, s. 32.)

Yahya Kemal hiç istifini bozmadan kaşlarını çatarak ve oradakilere de işittirecek şekilde M. Behçet Perim'in kulağına şu sözleri fısıldar: "Görüyorsun ya Behçet, cehalet esaretten de beterdir."[306]

Yahya Kemal'in bu seyahatinde tanışmaktan memnunluk duyduğu bir Bulgar şairi de olur. Şair Borina, Sofya millî kütüphanesinde "hafız-ı kütüp" yardımcılığı yapmaktadır. O sırada 35 yaşlarındadır. Kişiliğiyle Yahya Kemal'in dikkatini çeker. Şair, Borina'nın şahsında son Türk edebî gelişmesinin bir örneğini görür gibi olur. İsviçre'de eğitim görmüş olan Borina, kalben Bulgar, fakat "dimağen tamamıyla Avrupalı"dır. Yahya Kemal'in onda değer verdiği özellik budur. O, "Fransız, İngiliz, Alman, bilhassa Rus edebiyatlarının cereyanlarına bir Avrupalı genç gibi vâkıf"tır.[307] Yahya Kemal, Borina'da, farklı bir bağlam içinde duran kendi kişiliğinin bir benzerini keşfetmiştir.

Yahya Kemal'le Sofya'da ilgilenen Türkler'den bir diğeri de Eski Cuma mebusu Zihni Efendi olmuştur. Bulgar Çiftçi Birliği Partisi'nden olan Ahmet Zihni Efendi aynı zamanda bu partinin yayın organı olan *Çiftçi Bilgisi* gazetesinin, ayrıca *Mecmua-i İrşad* dergisinin sahibi, *Ahali* gazetesinin muhabiriydi.[308] Bu seyahati esnasında Yahya Kemal, Sobranya'ya giderek Avrupa başşehirlerine yaptığı seyahatten yeni dönen Bulgar başvekili İstanbuliski'yi dinler. Meclise Zihni Efendi'nin yardımıyla dinleyici olarak girer. İstanbuliski konuşmasında Kemal Paşa ile ilişkisi olmadığını belirterek hükümetini temize çıkarır.[309]

---

306 M. Behçet Perim, «Üstad'a Dair Hatıralar», bkz.: Hilmi Yücebaş, age, s. 322.

307 Yahya Kemal, *Çocukluğum Gençliğim Siyasî ve Edebî Hatıralarım,* İstanbul 1973, s. 151-152.

308 İsmail Hakkı Tevfik Okday, *Bulgaristan'da Türk Basını,* tsz., s. 57.

309 Yahya Kemal, *Çocukluğum Gençliğim Siyasî ve Edebî Hatıralarım,* s. 160.

Anlaşılacağı gibi Aleksandr İstanbuliski, Fuat Balkan'ın göz yumduğu Bulgaristan'daki faaliyetlerinden dolayı böyle konuşmaktadır. Daha önce de dediğimiz gibi M. Necmettin Deliorman, Çiftçi Birliği Partisi'nin lideri olan İstanbuliski'nin Ankara hükümetiyle gizli bir anlaşmasından bahsetmektedir.

Yahya Kemal, Sofya'da bulunduğu bir gün Şehbenderhanemizdeki (Konsolosluk) memurlardan Nahit Bey'le Vitoş Dağı'ndaki Dragoleys manastırına gitmiş, Sofya'ya yakın gönül alıcı bir yer olan Vitoş'ta bir dağ günü geçirmişlerdir.[310]

Şair, Sofya'da devam ettiği Banki Kaplıcaları hakkında da şu bilgiyi verir: "Sofya'nın en güzel kaplıcası Banki'dir. Sofya'dan bir saat uzakta kötü bir trenle gidilip geliniyor. Yeni ve çok güzel bir bina. Umûmî ve hususi havuzları yeşil ve mavi çini ile döşeli. Suda iken kendinizi bir çini rüyasında yüzüyor zannedersiniz."[311]

Yahya Kemal bu seyahatinde Filibe'ye de gider. Orada Otel Mole'de kalır. Filibe'de Paris'ten eski bir arkadaşını arar. Onun otelin karşısındaki eski bir Türk evinde kaldığını öğrenir. Buluşurlar ve beraberce şehri gezerler.

Yahya Kemal döndükten sonra Sofya ve Filibe izlenimlerini *Dergâh* dergisinde "Balkan'a Seyahat" (5 Kasım 1921) ve "Filibe'de" (20 Kasım 1920) başlıklı iki uzun yazı halinde yayımlar.[312]

---

310 Yahya Kemal, *Çocukluğum Gençliğim Siyasi ve Edebi Hatıralarım*, s. 163.

311 Yahya Kemal, *Çocukluğum Gençliğim Siyasi ve Edebi Hatıralarım*, s. 163.

312 Bkz.: Yahya Kemal, *Çocukluğum Gençliğim Siyasî ve Edebî Hâtıralarım*, s. 36-44; 146-164.

Yahya Kemal ve Beyaz Ruslar

1917 Rus Devriminin ardından, Çarlığın Beyaz Ordusu ile Bolşeviklerin Kızıl Ordusunun mücadelesinde Beyazlar yenilgiye uğrar. Bu kesimde büyük bir çözülme başlar. İçlerinde yüksek rütbeli subayların da bulunduğu, ekserisi Rus aristokrat ve zenginlerinden oluşan kafileler gemilerle Karadeniz'i geçip perişan bir vaziyette işgal ve savaş sıkıntıları içinde yaşayan İstanbul'a gelirler. O günkü şartlar içinde bu göçmen kitlesine Osmanlı'dan –bir de Sırbistan'dan- başka vize veren ülke yoktur. Kendilerine Beyaz Ordu'dan kinaye Beyaz Ruslar denilen ve bir süre sonra sayıları 150-200 bini bulan Rus göçmenler İstanbul'da 1920-1924 yılları arasında, şehirdeki hayatı çeşitli yönlerden etkileyen bir unsur olarak bulunurlar.

Vâlâ Nurettin "Vrangel ordusu döküntüleri köprü başına yığıldığı gün, Yahya Kemal: 'Çarlığın yıkıldığını gördük' diye memnunluğunu belli etmişti." der, hatıralarında. Yine aynı yerde, Beyaz Ruslar için şairin

Geliyor, kürkünü giymiş geliyor

dizesini söylediğini, ancak bu dizesinin tek olarak, yayımlanmadan kaldığını belirtiyor.[313]

Yahya Kemal, Beyaz Ruslar konusuna ilk olarak, 26 Nisan 1337'de (1921) "Asıl Siyaset" başlığıyla *İleri* gazetesinde yayımladığı bir yazısında değinmektedir:

"Gözümüzün önünde Rusyadan bu kadar muhacir geldi, bu muhacirler daha gelir gelmez hicretlerinin bu merhalelerinde derlendiler toplandılar, debdebeli lokantalar, oteller, pansiyonlar, klüpler mi açmadılar? Mektepler mi tesis etmediler, İstanbul'da bir Rus Darülfünûnu

---

313 Vâlâ Nurettin, *Bu Dünyadan Nazım Geçti,* s. 140.

açmağa mı baş vurmadılar! Ah bu ne harikulade teşebbüs kudretidir, yarabbi? Kadını erkeği okumakla malul olan bu milletin muhacirleri, bu son sene Beyoğlu matbaalarında o kadar Rusca kitap bastırdı ki gerek adedi, gerek de müfadı itibariyle bizim son beş senede bir heyamolayla Matbaa-i Amire'de bastırdığımız kitaplara faiktir."

İkinci olarak 24 Kânûn-i sâni1338'de (24 Ocak 1922) yine *İleri* gazetesinde çıkan "Bir Kâfile" başlıklı yazısında Beyaz Ruslar tekrar görünürler. Yazar, Şehzadebaşı'nda bir kahvede otururken bir saat içinde, üçer-beşer dakika arayla kahveye gelip dilenen otuz iki kişiden söz eder. Bunların içinde İstanbul'un fakir ve ihtiyar kadınları, Dağistan göçmenleri ve Beyaz Rus göçmenler de vardır. Yahya Kemal hepsine de üçer-beşer kuruş yardımda bulunmaya çalışır. Yazıdaki Beyaz Ruslarla ilgili satırları buraya aktaralım:

"Gazeteye bir göz atayım dedim. Henüz iki dakika geçmediydi, gözlerime uzanmış bir el hissettim. Başımı kaldırdım baktım: Karşımda direk boylu, astragan kalpaklı, kaputu boynundan aşık kemiklerine kadar düşen dev endamlı bir Rus muhâciri. Yeleğimin cebinden elime geçen bir sikkeyi de ona uzattım. O da çekildi."

Arada gelip gidenlerden sonra iki Rus göçmen daha gelir:

"Bu ardı arkası gelmeyen kafileye düşüncemi kaptırmış öyle oturuyordum. Kapı bir daha açıldı. İhtiyar iki Rus muhâciri girdiler. Yaklaştılar. Yeni öğrenilmiş bir Türkçeyle tazallüm ediyorlardı. Onlara da bir şey uzattım, onlar da geri çekildiler."

Yazının sonunda da şu dikkat çekici yorumu yapar yazar:

“İki yüz sene gırtlak gırtlağa harp eden Türk ve Rus Şehzâdebaşı’nın bu kıraathânesinde her türlü gayzdan, iğbirârdan, serzenişten âzâde bir ülfetteydiler. Ne elini açan Rus’un yüzünde bir hicap, ne de küçük bir sadakayı uzatan Türk’ün hatırında mâziden kalma biraz toz vardı. Gayriihtiyârî biraz düşünür gibi oldum: Demin masamın önünden geçen Türk çocuklarını, annesi arkasından giden o gelinlik Türk kızını, o iskelet gibi şam hırkalı ihtiyarı buraya sürükleyen bilhassa Rusya oldu. Fakat sonra düşündüm ki kin, gayz, intikam Türklerin kârı değil, görülüyor ki Ruslar kadar canımızı yakmış insanlara karşı bu hisler sevk-i tabiîmizden boşanmıyor. Ancak îmâl-i fikir edersek kızabiliyoruz. Türk kalbi böyle. Rus muhacirleri bu şehre gelir gelmez, Asya’nın en asîl milleti olduğumuz için, evvela bizlere ellerini uzattılar. İki yüz senelik kini bir anda unuttuk. Bir merhalede de birleştik, onlar dileniyor, biz dileniyoruz!”

İsmail Müştak, Yahya Kemal’in bu ikinci yazısındaki insanî tutumu bir zayıflık olarak görerek birkaç gün sonra aynı gazetede, sert sayılabilecek bir cevap yazısı yayımlar.[314] Yazı “Korktuğum galiba başıma geliyor, Türk’ün misafirperverliği içinde Türk-Rus husûmet-i tarihiyyesi yağ gibi erimeye başladı” cümlesiyle başlıyor. Ruslara duyulan tarihî kinden taviz verilmemesi yolundaki düşüncelerini şöyle dile getiriyor İsmail Müştak bu yazısında:

“Mamafih korkum onların kuvvetinden değil, bizim za’fımızın ve yufka yüreklerimizin yumuşaması ihtimalinden idi. Görüyorum ki çıplak gerdanlı dilberlerin modası tavsamak üzeredir. Zaten kesemizin dibi görününce onlar kendiliğinden görünmez oldular. Halbuki buna muka-

---

314 İ(ayn) M., “Yahya Kemal Beyle Hasbihal”, *İleri*, nr. 1431, 26 Kânun-i sânî 1338/26 Ocak 1922, s. 2.

bil kalemlerimiz yumuşamağa başladı. Yahya Kemal'in dünkü yazısını bunun en tehlikeli bir mukaddimesi gibi telakki ettim. Bir çaycı dükkanında kesesinin bütün mevcudunu iki Rus dilencisiyle dört İslam muhacirine dağıttıktan sonra, bir vakfe-i murakabe ve merhamet içinde, iki buçuk asırlık hatırât-ı kin ve husumeti unutmaya meyleden Yahya Kemal benim nazarımda mâfevka'ltabî'a bir mahluktur. Fakat ben kendi hesabıma, Türk'ün asaletini böyle mâfevk'altabî'a teheyyüclerde değil, tabii ve insanî gayz ve kinlerin asil heyecanlarla nesilden nesile intikalinde bulanlardanım. Yahya Kemal'e samimi bir hürmet ve itimadım vardır. Fakat hayatımın son on beş senesini Rus-Türk kavgasının en yakın şahidi olarak geçirmiş ve her gün Rus kartalının gagasıyla vücudumuzdan kopan parçaları taze kanlarıyla seyretmiş olduğum için kendilerine diyebilirim ki bu, unutulacak ve merhamet ve asalet hisleri arasında eriyebilecek şeylerden değildir. Ben de şu aralık unuttum fakat bir bedevî, çadırına iltica eden bir düşmanı nasıl ve ne kadar zaman unutursa ben de öyle unuttum, çünkü onlara gayz ve kinim, Yahya Kemal'in zannettiği gibi bir imâl-i fikr neticesi değil, ecdadımın muhterem bir mirasıdır."

Yazı Yahya Kemal'e bir uyarıyla biter:

"(…) Rica ederim Yahya Kemal, sihr-i beyanınızla benim bu kanaatimi efsunlamaya çalışmayınız ve bir daha çayhanelerde sadaka dağıtırken bir parça da kendinizi düşününüz. Unutmayınız ki onlar geçici misafirlere pek benzemiyorlar; yarın haberiniz olmadan bir hadise vücuda gelir, bu sefer onlar sizin çaylarınızı içerken; onlara avuç açacak vaziyete düşersiniz."

Tevhîd-İ Efkâr'daki Yazıları: "Çamlar Altı"ndan "Serviler Altı"na

Yahya Kemal, "Hilafete Yakın Bir Gün" yazısı dışında genel olarak *İleri* gazetesinde siyasî yazılar yazmıştır. Şair, Sofya seyahati öncesinde bu yazılara ara vermiş, uzun bir süre de gazete yazılarına dönememiştir.

1922 Şubatında *Tevhîd-i Efkâr*'da tekrar gazete yazılarına dönen Yahya Kemal, bu gazetede edebiyat, kültür ve medeniyet meslelerini de kucaklayan yazılar yayımlamıştır. *Tevhîd-i Efkâr*'da "Bir Fikrin Zevki" başlıklı ilk yazısına koyduğu köşe başlığı, Yahya Kemal'in 1914'ten 1922'ye gelinceye kadar nasıl bir perspektif değişmesi yaşadığını sembolik olarak göstermesi bakımından dikkat çekicidir. 1914'te *Peyam*'da yazdığı bir seri yazıya "Çamlar Altında Musahabe" üst başlığını koyan yazarın bu başlık altında, o dönemde harâretle peşinde olduğu Nev-Yunânî düşüncelerini ortaya koyduğunu görmüştük. O yazılarda, yazıların doğal mekânı olan Ada "ilahî adalar" gibi söyleyişlerle Homerik bir yaklaşımın atmosferine dahil ediliyordu. Yine üst başlıkta da yer alan "çamlar" aynı atmosferin asal unsurlarından biri olarak belirleyiciliği bulunan bir sembole dönüşüyordu.

Yahya Kemal'in *Tevhîd-i Efkâr*'daki ilk yazısında kullandığı üst başlık ise "Serviler Altında Musahabe"dir. Bu iki ağaçta -"çam" ve "servi"- adeta şairin on yıl içinde yaşadığı bir zihnî süreç saklıdır. Ancak yine de bu iki adlandırmayı Yahya Kemal için biri diğerinin yerine geçen iki zıt kutup gibi okumak yerine, iç dünyada yaşanan bir odak değişmesi olarak anlamak daha doğru olacaktır.

Yazarın "Serviler Altında Musâhabe" üst başlığından bir kere kullandıktan sonra niçin vazgeçtiğini bilemiyoruz.

Servi gerçi bir bahçe ağacıdır Osmanlı hayatında. Ancak, ölümü ve mezarlığı çağrıştıran bir imge değeri de taşımaktadır. Belki bundan olabilir. Ancak, bir kere bile kullanılmış da olsa, bu kullanımın sembolleştirici bir değer taşıdığı açıktır.

Yahya Kemal'in Tevhid-i Efkar'daki yazıları arasında, "Ezansız Semtler", "Bir Rüyada Gördüğümüz Eyüp" gibi hem döneminde hem de daha sonra ilgi odağı olmuş bazı yazıları bulunmaktadır. Ada'da bir bayram sabahı ve bayram namazı vaktinin duygularını anlatan "Ezansız Semtler" (23 Nisan 1922) yazısının Mehmet Akif'in başyazarlığında çıkan Sebilürreşad dergisince iktibas edilmesi bunun göstergelerinden biridir.[315] Ancak Halide Edip, bu alıntılamadan duyduğu rahatsızlığı Yahya Kemal'e iletecektir.[316]

"Bir Rüyada Gördüğümüz Eyüp" Yahya Kemal ve Ahmet Naim Bey

Yahya Kemal'in *Tevhîd-i Efkâr*'da yazdığı "Ezansız Semtler" yazısı Mehmet Akif'in yönetiminde çıkan *Sebilürreşad*'da alıntılanırken, bu yazıdan on iki gün sonra yine aynı gazetede çıkan "Bir Rüyada Gördüğümüz Eyüp" yazısı, Akif'in yakın arkadaşı Ahmet Naim Beyin sert bir eleştirisine uğramıştır.

Ahmet Naim Bey 1915'te Yahya Kemal'le aynı dönemde Darülfünûn'a felsefe müderrisi olarak atanmıştır. Zamanla fakülte içinde oluşan fikrî ve siyasî saflaşma bu iki hocayı karşı karşıya kaldıkları bir pozisyonda bırakmıştır. Yahya Kemal buna rağmen Naim Beyle selamlaş-

315 Yahya Kemal, "Ezansız Semtler", *Sebilürreşad,* C. XX, nr. 501, 13 Mayıs 1338/1922, s. 75-76.

316 Yahya Kemal, *Siyasî ve Edebî Portreler,* s. 39.

mayı kesmemiştir. Fakat "Bir Rüyada Gördüğümüz Eyüp" yazısı dolayısıyla aralarında, İslamı anlayış farkından doğan sertçe bir kavga geçer:

"O gün galiba *Tevhid-i Efkâr*'da, Eyüb'e dair bir nesrim çıkmıştı. Bu nesirde Eyüp şehrinin nasıl tekevvün ettiğini hikâye ediyordum. Peygamberin, hicrette, Mekke'den Medine'ye gelişini, devesinin Ebâ Eyyûb'un evinde duruşunu, o eve misafir oluşunu, hicreti müteâkip zuhur eden Bedir gazasında Ebâ Eyyûb'un Peygamber'in bayrağını taşıyışını, sonra Ebâ Eyyûb'un İstanbul'un muhâsarasına gelişini, ölüp Haliç kenarında, şimdi yattığı noktada gömülüşünü, Eyyûbun ölümünden sonra kaç defa İstanbul'u fethetmeğe gelen İslam ordularının onu hatırlayışını, nihayet bu an'ane Türk ordularına intikal ederek Ebâ Eyyûb'un alemdar-ı Resûlullah olarak her neferimize, İstanbul surları önünde görünüşünü, nihayet 1453'te Fetih'den birkaç gün evvel, tam halk kafasında bir veliyyullah olan Akşemseddin'in âlem-i manâda, Eyüb'ün kabrini keşfedişini, bu keşif yüzünden orduda emsalsiz, şedîd, ruhânî bir vecid hâsıl oluşunu, bu vecdin sevkıyle, o güzel ölüm şehrimizin türeyişini tespit etmeye çalıştığım bu hikâye o günlerde birçok vatandaşlarımızı tehyîc ettiği halde, Ahmet Naim Bey'i kızdırmış."[317]

Ahmet Naim Bey, Yahya Kemal'in bu yazılarında İslamiyetin efsaneler üzerine kurulmuş bir din gibi gösterildiğini düşündüğü için şaire kızmaktadır:

"Bizim (!) Abdullah Cevdet'in dinsizliğinden korkumuz yoktur, çünkü o sarahatle dinsizdir ve maddîdir; İslamiyeti yıkamaz. Halbuki sizin *Tevhîd-i Efkâr*'da bir seneden beri çıkan bu yazılarınız İslam akaidini ve esâsâtını baştan başa

---

317 *Yahya Kemal'in Hatıraları*, s. 113-114.

tahrif ediyor. Beyefendi! İslamiyette ölülere ibadet, mezarlara mahabbet, ölmüş insanları filan veya falan semtte hâzır ve nâzır zannetmek gibi itikadlara yer yoktur."

Yahya Kemal ise buna karşılık

"İslamiyeti olsun, hristiyanlığı olsun, diğer dinleri olsun, bütün milletler dâima kendi hilkatleriyle, temâyülleriyle, muhayyileleriyle, ihtiyaçlarıyla karıştırarak kabûl etmişlerdir ve başka türlü almalarına zâten imkân yoktur. Nihâyet ben, şikâyet ettiğiniz bu yazılarda bu milletin inanmadığı bir şeyden bahsetmiş değilim."

Diye cevap verir. Tartışma böylece sürüp gider.

Yahya Kemal, bu tartışmanın üzerinden on üç yıl gibi uzun bir süre geçtikten sonra, uzun sürmüş yurt dışı görevlerinden yurda döndüğü sıralarda Ahmet Naim Beyle bir kere daha karşılaşır:

"(…) 1934'te uzun bir gaybûbetten sonra, İstanbul'a avdet etmiştim; eski semtleri bir daha görmek sevgisiyle, İstanbul'un, her gün bir köşesine gidiyordum (…)

Öğleden hayli sonraydı. Vefa'ya doğru yürüyordum, karşıdan Ahmet Naim Bey'in geldiğini gördüm. Rahatsızlıktan yeni kalkmış gibi yorgun yürüyordu. Beni görür görmez durdu, kollarını açtı, 'Bu tesâdüf münasebetiyle Cenab-ı Hakka hamdolsun.' diyerek söze başladı. O kadar dostça bir tahassüsle hareket ediyordu ki mütehayyir kaldım. Sözüne devam ederek: 'Avrupa'da uzun müddet kaldınız, sizi artık görmeden öleceğime bile inanmağa başlamıştım. İki de bir: - Yarabbi bu adamla son bir defa görüşmemi mukadder kıl! Ta ki söylemek istediğim birkaç sözü söyleyebileyim, diyordum, işte bu saatte Allah'ın o lütfunu idrak ettim. Ondan seviniyorum, şimdi sana maksadımı iyzâh ederim, nereye gidiyordun' dedi."

Beraber yürümeye başlarlar. Ahmet Naim Bey yolda asıl söylemek istediklerini Yahya Kemal'e iletir:

"Seninle o kadar sene evvel, Darülfünûn'da bir münakaşada bulunmuştum. O münakaşa sonra benim zihnimi senelerce meşgûl etti. Son senelerde ise, ben, İstanbul'un birçok semtlerinde gezmeği ve oralarda tıpkı senin usûlünde, eski mimarî eserlerinin tarihini araştırmağı itiyâd edindim. Bu hoş merak beni sardıkça sardı. Senin bir zaman *Tevhîd-i Efkâr*'da çıkmış yazılarını buldum ve tekrar okudum, azîm bir zevk aldım. Sana bu yüzden ne kadar haksızlık ettiğimi, o yazıların bir şair fantezisi olmayıp hakikaten mânevi birer ufuk olduklarına kail oldum. İşte bundan sonra, bu yüzden seni o vakit gücendirdiğime yandım ve bir daha görürsem isti'fâyı kusûr etmeği nezr ettim. İşte azizim söyleyeceğim bu idi.'

Ekseriyâ müzeyyif olarak konuştuğunu bildiğimiz o Naim Bey bu sözlerini söylerken o kadar mü'minâne bir teessür içindeydi ki ben de teessürümden önüme bakıyor ve ne cevap vereceğimi bilemiyordum."[318]

O gün beraberce bir süre daha gezerler. Yahya Kemal yazısını "Naim bir ay sonra öldü. Benimle son bir defa görüşmek istediğine dair, yukarıda naklettiğim dileğinin, Vefâ'da sırf tesadüf sevkıyle tahakkuk etmesini hayretle telakki ettim" diye bitiriyor.

Süleyman Nazif'in Evinde

Süleyman Nazif'in oğlu Sait Nazif Ozankan, Yahya Kemal'le ilgili hatıralarında,[319] onunla 1922 yılı sonbaharında, babasının Nişantaşı'ndaki evinde tanıştığını anlatır.

318 *Yahya Kemal'in Hatıraları*, s. 120-122.
319 Sait Nazif Ozankan, "Yahya Kemal Beyatlı İçin (Hatıralar ve Tahassüsler)", *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası* I, s. 78-84.

O günle ilgili bazı ayrıntıları da içeren bu satırlar, Süleyman Nazif'le yakın dost olduğunu bildiğimiz Yahya Kemal'i, bu dostunun evinde tasvir ettiği için ayrı bir değer taşır:

"1922 senesi yazında İstanbul'a gelmiştim. Büyük taarruz ve zaferi takip eden günlerden birinde idi. Yahya Kemal bir akşam babamın Nişantaşı'ndaki evine misafir gelmişti. Yanlarına gittiğim zaman beni takdim etti. Üstad, Diyarbakır'daki hayata ait bazı şeyler sordu. Galiba tarihî isim olan Âmid ve biraz da şair Hâmit dolayısıyla memleketimize karşı alâka duyuyordu. Söz arasında yazılarını büyük bir zevkle okuduğumu söyledim. Beni dikkatle ve yüzü gülerek, memnun, dinliyordu. Nesirlerinin de ne kadar güzel olduğunu söyleyince pek keyiflendiğini hissettim."

Sait Nazif, bir süre önce (1 Mayıs 1922'de) yazdığı ve Jehan Rictus'tan bahseden bir yazısında da söz açar o gece. Sait Nazif'in ilgilerinin yüzeysel olmadığını gösteren bu bahsediş Yahya Kemal'in alâkasını son derece arttırır. Sonra Süleyman Nazif'le sohbetlerine dönerler:

"Sonra babamla konuşmağa başladılar. İyice hatırlıyorum: Nâbi ve Nâilî'den bahsettiler, divanlarından okudular. Yahya Kemal Ziya Paşa'ya dair de birçok şeyler sordu. Sonra yemeğe inildi."

Sait Nazif, Süleyman Nazif'in evindeki bu akşam yemeği ile ilgili de dikkate değer ayrıntılar, dostluk manzaraları ortaya koyuyor yazısında:

"O akşam evde Diyarbakır usûlü bir mercimek çorbası da pişirilmişti. Üstad bunu pek beğendi. Sofrada konuşmaları hayli hoş ve neşeli olmuştu. Yemekten sonra tekrar kitap odasına çıkıldı ve babamla bir müdet daha, hemen hepsi eski şairlerimizden bahsettiler; misafirimiz geç vakit gitti."

Yahya Kemal'in sevdiği mercimek çorbası, Nazif'in evine bundan sonraki gelişlerinde de sofrada mutlaka bulundurulur. Şair bu çorba için bir dize dahi söyler:

Mercümek çorbası gelsin küçük ekmeklerle

Aradan beş sene geçtikten sonra, ölümünden kısa bir süre önce Süleyman Nazif'e Varşova'dan yazdığı mektupta, bu dostluğu, o evde geçen sıcak sohbet ortamlarını özlediğini, kendi kaleminden Yahya kemal şöyle dile getirecektir:

"Bazı akşam üstleri, zeka ve zarafetin son ilticagâhlarından biri olan yazı odanızda geçirdiğim güzel saatleri arıyorum. Bazen karşı karşıya, bazen Faruk Nafiz'le de beraber olarak, (…) halis şevk, halis zarafet, halis kalp, halis vukûf, halis lisan gibi kıymetlerle dolu olan o muhabbetlerden biri (…)"[320]

Akıncı Şiiri ve Yankıları

Daha Paris'te bulunduğu sıralar yazmaya giriştiği büyük bir Türk destanının söyleyebildiği bazı dizeleri hayatı boyunca Yahya Kemal'i meşgul etmeye devam etmiştir. Sermet Sami Uysal'ın tespitlerine göre şair, o dizelerden bir türlü vazgeçememiş, hayatının son yıllarında ise onları "Bir Sütun Parçaları" başlığıyla yayımlamayı bile düşünmüştür.[321]

Yahya Kemal düşündüğü destanı tamamlayamasa da bu büyük çalışmanın içinden bazı bağımsız şiirler çıkarmıştır. Bunlardan biri 1919'da *Şair Nedim* dergisinde yayımladığına işaret ettiğimiz *Akıncı* şiiridir. Bu şiir daha yayımlanmadan dillerde dolaşmaya başlamış,

---

320 Zeynep Kerman, "Yahya Kemal'in Neşredilmemiş Bir Mektubu ve Vasiyeti", *Doğumunun 100. Yılında Yahya Kemal*, s. 195.

321 Sermet Sami Uysal, *Yahya Kemal'le Sohbetler*, s. 199.

Millî Mücadele yılları içinde ise, hem halk, hem de mücadelenin askerleri ve komutanları tarafından başka bir sevgi ve ilgiyle okunmuştur. 6 Kasım 1922'de, Ankara'da çıkan *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinin 653. sayısında tekrar yayımlanmıştır. Bu yayının altına konulan bir notta, bu şiirin cephede Halide Edip tarafından daima hatırlandığı, süvarilerimizin en ateşli savaşlarda bu şiiri dillerinden düşürmedikleri belirtildikten sonra, *Akıncı*'nın "Süvari Marşı" olarak bestelenmesinin düşünüldüğü de okuyuculara duyurulmuştur.[322]

Fehmi Nuza'nın belirttiğine göre o yıllarda *Akıncı* şiirini besteleyenlerden biri, İzmir Sultanisi müzik hocası İsmail Zühtü Beydir. Nuza, 1923 yılında, adı geçen lisede öğrenciyken bu besteyi severek ve heyecanla söylediklerine değinmektedir:

"(...) Galkay Nuri Bey'in idaresindeki İzci Teşkilatımızın İzmir'in civar şehirlerine (Tire, Bayındır, Ödemiş ve bilhassa Akhisar'a) yaptığımız izci seyahatlarında ve oralarda verdiğimiz temsillerde müzik bakımından en kuvvetli ve heyecanlı şarkımız: Sultaniye müzik hocası İsmail Zühtü Beyin bestelemiş olduğu 'Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik' şarkısı idi."[323]

Ahmet Yekta Madran ve Mustafa Cahit Atasoy tarafından da bestelenmiş olan[324] (1927) Akıncı'nın bu besteye ait notaları da yayımlanmıştır.[325]

---

322 Beşir Ayvazoğlu, *Yahya Kemal Ansiklopedik Biyografi*, s. 31; Sermet Sami Uysal, *Her Yönüyle Yahya Kemal*, s. 140.

323 Fehmi Nuza, "Yahya Kemal Beyatlı Hariciye Hizmetinde", *Ölümünün Yirmibeşinci Yılında Yahya Kemal Beyatlı*, s. 190-191.

324 Yılmaz Öztuna, "Yahya Kemal ve Orhan Seyfi'nin Bestelenmiş Şiirleri", *Hayat Tarih Mecmuası,* Yıl: 8, nr. 9, 1 Ekim 1972, s. 6.

325 S. Sami Uysal, *Her Yönüyle Yahya Kemal*, s. 104.

Bursa Seyahati

Millî Mücadele'nin zaferle sonuçlandığı günlerde, Yahya Kemal tarafından, hoca olarak görev yaptığı Edebiyat Fakültesi Dekanlığına (o sırada dekan tarihçi Necip Asım'dır [Yazıksız]) Mustafa Kemal Paşaya "fahrî müderrislik" unvanı verilmesi için bir teklif yazısı verilir. Bu yazı, Fakülte Meclisi'nin 19 Eylül 1922 günkü oturumunda ele alınmış ve Mustafa Kemal'e "Edebiyat Medresesi Fahrî Müderrisi" unvanı verilmesi karara bağlanmıştır. Bu karar aynı gün bir telgrafla Ankara'ya bildirilmiştir.[326] Çekilen telgrafa üç hafta kadar sonra "(...) heyetiniz arasında bulunmak bence haiz-i iftihardır" ifadeleriyle biten cevâbî telgraf gelir. Müderrisler Meclisi 13 Teşrîn-i sânî 1338/13 Kasım 1922'de toplanarak Mustafa Kemal Paşa'ya sunulmak üzere bir "şehâdetnâme" hazırlanması için karar alır. Gerek hattı, gerekse süslemesiyle emek mahsülü bir eser özelliği taşıyan diplomanın hatları Hacı Kamil Efendi tarafından yazılmıştır.[327]

Hazırlanan fahrî müderrislik beraatının takdimi için Necip Asım'la beraber müderrislerden İzmirli İsmail Hakkı ve Şemseddin Günaltay'dan oluşan bir heyet görevlendirilmiştir (12 Nisan 1923) Hazırlıklar tamamlandıktan sonra Ankara'ya giden heyeti Mustafa Kemal, o sıralar büro olarak kullandığı istasyon binasında kabul etmiş (23 Haziran 1923), diplomayı alırken bir ara, mektep sıralarından beri tarihle daha fazla meşgul olduğunu, fahrî müderrisliğinin edebiyattan ziyade tarihe ait olmasının daha münasip olacağını da ifade etmiştir.[328]

---

326 Mehmet Önder, *Atatürk Bildirileri,* s. 34-36.

327 Melahat Özgü, *Atatürk'e Sevgi,* s. 10-12.

328 M. Münir Aktepe, «Sunuş», İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi *Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan,* s. VIII-IX; Utkan Kocatürk, age, s. 386, 389.

Yahya Kemal'in, teklif yazısını verdiği tarihlerde; 1922 yılı Eylül ayı içinde, bir grup üniversiteli gençle beraber Mustafa Kemal'i ziyareti kararlaştırılmıştır. Bu ziyaretin, Mustafa Kemal'in İzmir'de bulunduğu sırada orada yapılmasının düşünüldüğü anlaşılıyor: "O günlerde Darülfünûn gençlerinin başında İzmir'e gitmem makarrerdi" diye yazıyor Yahya Kemal. Hatta bu ziyaret haberi gazetelerde de ilan edilmiştir.

Tam bu sırada Yahya Kemal, arkadaşı Salih Keramet'ten, son veliahd Abdülmecit Efendi'nin kendisiyle Bağlarbaşı'ndaki köşkünde görüşmek istediğini haber veren bir mektup alır. Kararlaştırılan günde Yahya Kemal, Bağlarbaşı'na gider. Çaylar içilirken Abdülmecit Efendi, Mustafa Kemal Paşa'yı ziyarete gideceğini gazetelerden öğrendiğini belirterek konuya girer. Bundan sonrasını Yahya Kemal'in kaleminden izleyelim:

"(...) sonra istifhamkar bir tarzda Mustafa Kemal Paşa'yı hiç görmediğini, onu nasıl bildiğimi sordu; bildiğim kadar tasvir etmeye çalıştım; biraz sonra bahis mühim bir vadiye girdi. Veliahdın bu mülakatı arzu ettiğinin sebebini hissettim. Halim ve hazin bir sesle dedi ki: 'Kemal Beyefendi! Mustafa Kemal Paşa'yı göreceğiniz vakit bu sözlerimi kendisine söylemenizi rica ederim; iki sene evvel bana bir mektup gönderdiler, beni Anadolu'ya davet ediyorlardı, lakin o zaman İngilizler'in ve Vahidettin Han'ın <kendi tabiri> casusları ile sarılmış bulunuyordum; mektuba cevap vermeyi arzu ettimse de cevabnamem tutulur diye göndermekten (çekindim)"[329] Veliahd Abdülmecit Efendi'nin Yahya Kemal'den istediği, mektubun cevapsız kalmasından dolayı Mustafa Kemal'in müteessir olup olmadığını

329 Yahya Kemal, «Abdülmecid Efendi ile Son Mülakat», *Tarih Musahabeleri*, s.121-123.

öğrenmesidir. O da bu görevi üstlenmeyi kabul etmiş ve emirlerini yerine getireceğini veliahda arz etmiştir.[330]

Yahya Kemal'in M. Kemal'i ziyareti ekim ayı ortalarına kadar gecikir. Nihayet Paşa'nın Bursa'ya geleceği haberi gazetelerde çıkınca Bursa'da karşılamak üzere beraberindeki öğrenci grubuyla yola çıkar. Önce deniz yoluyla Mudanya'ya geçip orada bir gece kalırlar.

Bu seyahati bugün bazı ayrıntılarıyla izlememize imkân veren bir tanık var. Bu tanık, Yahya Kemal ve grubuyla beraber yola çıkan bir gazeteci: *Renin* gazetesinin muhabiri Ali Sedat'tır. Ali Sedat'ın bu seyahatle ilgili izlenimleri "Bursa Mektubu" başlığıyla Renin'de yayımlanmıştır.[331] Bu yazının içinde konumuz bakımından değerli ayrıntılar yer alıyor. Yazının başındaki açıklamada onun Bursa'ya gidiş sebebi Bursa'nın Büyük Millet Meclisi Ordularınca geri alınışı olarak açıklanıyor. Gazetenin özel muhabiri olan Ali Sedat bu olayı yerinde gözleyecek ve gördüklerini yazacaktır. Verdiği bilgilere göre heyette tek "müderris" Yahya Kemal değildir. Ayrıca üniversiteli gençlerin adlarını da açıklar. İşte yola çıkıştan bir zaman sonraki durum:

"İstanbul sislere karışıp ufkun arkasına gizlendikçe Anadolu'nun mehip ve vakur dağları gözlerimizin önünde gittikçe yükseliyordu. Anavatanın istiklal ve hürriyet yüklü topraklarından gelen rüzgârlara göğüslerini açan Darülfünûnlular yaşlı gözlerle ve gittikçe artan bir sabır-

---

330 Haluk Y. Şehsüvaroğlu, Yahya Kemal'in Son Osmanlı Veliahdı ile Mülâkâtı», *Cumhuriyet,* 20 Ocak 1959 (ayrıca bkz: Yücebaş, s. 194-197)

331 Ali Sedat, «Bursa Mektubu», I, II; *Renin,* nr. 5, 9; 18, 22 Teşrinievvel 1338/1922 (Bu yazı için bkz: *Devrin Yazarlarının Kalemiyle Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal,* C. II, Hazırlayanlar: Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, Necat Birinci, Abdullah Uçman; s: 1036-1047)

sızlıkla vapurumuzun Mudanya'ya yanaşmasını bekliyorlardı. Gemimiz saat altı buçukta Mudanya iskelesi önünde demirledi. Başta Müderris Yahya Kemal ve Şekip beyler (Mustafa Şekip Tunç olmalı- A.K.) olmak üzere Esat, Osman, Halil Vedat, Sıtkı, Şükrü, Nihat, Sami Zekai, Reşat, Vehip ve Sedat beylerden mürekkep heyet karaya çıktı ve kendilerine tahsis olunan misafirhanede geceyi geçirdiler."[332] Yahya Kemal'in Haluk Y. Şehsüvaroğlu'na anlattıklarına göre nöbetçiler önce grubu sahile çıkarmak istememiştir. Kim oldukları anlaşılınca kumandan çok iyi muamele etmiş, onlara ikamet için, kaçan zengin Rumlar'a ait, düzeni olduğu gibi yerli yerinde duran bir ev tahsis etmiştir.[333] Ali Sedat o günkü Mudanya'nın görünümünü ise şöyle anlatıyor:

"Bin iki yüz haneden ibaret olan Mudanya'da mağmum bir hava esiyor. Serapa allı-beyazlı bayraklarla donatılmış üç yüz kadar İslam hanesinden maada kasabanın diğer aksamı bomboştur. Yalnız bu muttarid sükuneti asker kaafilelerinin çizmelerinden çıkan yeknasak ahenk veya kaldırımlarda gürültülü bir ses bırakan süvarilerin nalları ihlal ediyor.

Marmara'nın bu dil-nişin kasabasının vahşi Yunanlılar'ın elinden bila hasar kurtulması hepimizin hayretini celbediyor. Ve ilk işimiz muazzam dasıtanı, menkıbeyi kahramanların ağzından dinlemek oldu."

Heyettekiler hem Mudanya'nın kurtarılmasının hikâyesini dinlerler hem de olayların cereyan ettiği zeytinliği ve Mudanya'nın etrafındaki tepeleri gezerler.

Ertesi günü öğleden sonra saat ikide kendilerine tahsis edilen arabalarla Bursa'ya hareket ederler. Darülfünûn

---

332 age, s. 1036.
333 Şehsüvaroğlu (Yücebaş, s. 196)

gençlerinin geleceği daha önceden haber alındığı için bir heyet Bursa'ya bir saat mesafede bulunan Ziraat Mektebi önüne kadar gelmiş kendilerini bekliyordur. Karşılamaya çıkan heyet içinde Vali Hacı Adil, Bursa mebusları Emin, Muhittin, Belediye Reisi Ziya beyefendiler ve Bursa Müftüsü ve Bursada'ki Hilal-i Ahmer Cemiyeti Reisi ile eşraftan birçok kişi bulunmaktadır. Hoşgeldin faslından sonra yirmi arabalık büyükçe bir kafile halinde Bursa'ya hareket edilir. Saat beş buçukta Bursa'ya varılır ve Belediye Dairesi'ne inilir. Akşam burada gelenlerin şerefine yirmi beş kişilik bir ziyafet sofrası hazırlanır. Ziyafette İstanbul'dan gelen heyettekilerden başka Vali, Belediye Reisi, Müftü, Maarif müdürü, Bursa mebusları Muhittin ve Emin beylerle Hamdullah Suphi ve Ruşen Eşref de hazır bulunur. Yemek esnasında Kocaeli Grubu Mızıkası ve Sanayi Mızıkası güzel parçalar çalar. Yemekten sonra Bursalılar adına Muhittin Bey, İstanbul'dan gelen heyet adına İslam Felsefesi Müderrisi Şemseddin (Günaltay) Bey birer konuşma yaparlar (Darülfünün heyeti içinde üçüncü bir hocanın bulunduğu da ortaya çıkıyor böylece) Ardından Vali ve Hamdullah Suphi Bey konuşur. Hamdullah Suphi'nin etkili nutkunun ardından Yahya Kemal, Abdülhak Hamit'in Fatih ve Selim türbelerini ziyaret şiirlerini okuyunca heyecan ve coşku doruğa çıkar. Orada bulunanların ısrarları üzerine Yahya Kemal yeni yazmış olduğu *İstanbul'u Fetheden Yeniçeriye Gazel'i* okur. Müftünün yaptığı dua ile yemek sona erer.[334]

Yahya Kemal ve grubu Madam Brod'un işlettiği Brod Oteli'ne yerleşirler. Yahya Kemal, Mustafa Kemal'in Bursa'ya ertesi günü geldiğini ifade ediyorsa da Ali Sedat'ın verdiği ayrıntılı bilgilere göre Darülfünûn heyeti-

334 Ali Sedat, (age), s. 1036.

nin Bursa'ya varışıyla Mustafa Kemal'in gelişi arasında üç günlük bir süre bulunduğu anlaşılıyor. Mustafa Kemal'in Bursa'ya gelişi için Utkan Kocatürk 16 Ekim 1922 tarihini veriyor. Ali Sedat cuma günü Mudanya'dan hareket ettiklerini salı günü de Mustafa Kemal'in Bursa'ya geldiğini belirttiğine göre Mudanya'dan hareket 13 Ekim 1922, Mustafa Kemal'in Bursa'ya gelişi ise 17 Ekim 1922 olmalıdır. O günkü karşılamayı Yahya Kemal şöyle anlatmıştır:

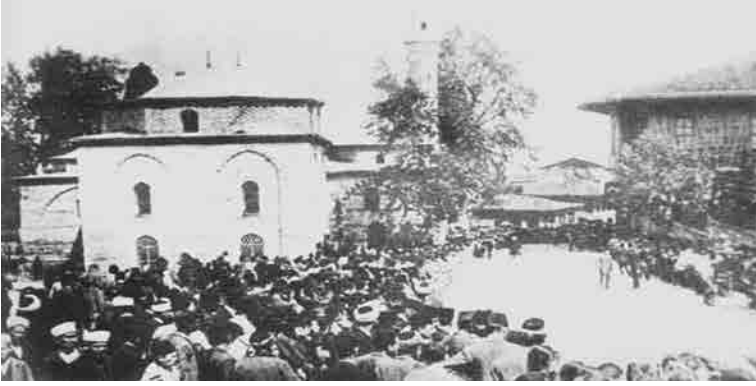
"Halk yolları doldurmuştu. Fakat çok şiddetli bir yağmur vardı. Gazi otomobiliyle şehre girdi. Benim Bursa'da olduğumu öğrenince çağırttı. Beni görmekten pek memnun olduğunu söyledi, arabasına aldı ve kendisine hazırlanan köşke nakletmemi istedi. Öyle yaptık."[335]

Bu karşılaşmayı farklı kameralerın kaydetiği görüntüler gibi farklı kişilerin yazdıklarından izleme imkânımız var. Bakalım Ali Sedat nasıl anlatıyor:

"Salı günü Başkumandanımızın öğle vakti geleceği haberi ağızdan ağıza yayıldı. Belediye dairesi de el ilanları, münâdiler vasıtasıyla halaskarın teşrifini halka ilan etti. Havanın bulutlu, râtip olmasına rağmen evler boşalmış kadın erkek herkes sokaklara dökülmüştü. Paşa'nın muvâsalat edeceği Belediye dairesinden istasyona kadar araba ile yirmi dakika devam eden yollara halılar ferş olunmuştu. Mustafa Kemal Paşa refakatinde Kazım Karabekir Paşa olduğu halde bir otomobilde ve diğer kahraman ümera ve erkân-ı askeriyemiz de arabalarda idiler. Hacivat Köprüsü'nde kısa bir tevakkuftan sonra şehre hareket ettiler. Paşa'nın şehrin medhalinde otomobilden inmesi üzerine yirmi bir pare top endaht edilerek resm-i selam ifa kılındı."

---

335 Şehsüvaroğlu (Yücebaş, s. 196)

Yahya Kemal'in Bursa'ya geldiği gün

Belediye salonunda düzenlenen ve askerî erkan, müftü, Bursa eşrafı, haham başı ve Fransız mümessilinin de hazır bulunduğu [336] kabul resminde kısa bir konuşma yapan Mustafa Kemal "üç buçuk sene süren bu mücadeleden sonra ilim açısından, maarif açısından, iktisadiyat açısından savaşmalarımıza devam edeceğiz ve eminim ki bunda da muvaffak olacağız" der.[337]

O günün akşamı Mustafa Kemal şerefine Belediye dairesinde yirmi sekiz kişinin katıldığı bir ziyafet tertip edilir. Yemekten sonra da kendine ayrılan Yağcı Cemal Bey'in köşküne gider.[338] Ertesi gün de Brod Oteli'nde bir ziyafet verilir. O günlerin bir başka tanığı Brod Oteli'ndeki yemeği şöyle anlatıyor:

"Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Bursa'ya geleceği bildirildi. Ve istikbal programı hazırlandı. (...) Madam Brod'un otelinde bir akşam yemeği tertibi vazifesi Cevdet İzraboğlu ile bana tevdi edildi.

Akşam üzeri Mustafa Kemal Paşa'yı şehir hududunda istikbal ettik. Ertesi günü Gazi'nin huzuruyla öğleyin Yeşil Cami'de şüheda ruhuna bir mevlit okundu. Öğleden sonra Kız Lisesi'nde Gazi bir konuşma yaptı. Ve orada kendilerinden ricamızı kabul ederek akşam yemeğini teşrif ettiler.

Bu toplantıdan çıkıp yemek hazırlıklarını ikmal için otele geldiğimizde salonda merhum ve aziz arkadaşım Yahya Kemal'le karşılaştık. (...) İşte bu 1338 (1922) senesinin mes'ud günlerinden birinde, yani bundan 57 [37 olmalı –Â.K.] sene evvel, Bursa'da otelin salonunda kendisine rastlayınca çok sevinmiştim. İstanbul'dan Bursa'ya bir

---

336 Ali Sedat (age, s. 1044)
337 Kocatürk. s. 357.
338 Ali Sedat (age, ss. 1044–1045)

talebe kafilesine katılarak gelmiş. Yemekten bahsettim ve kendisinin de yemeğe iltihakını temin ettim."[339] Gecenin ilerleyen saatlerinde Mustafa Kemal, Yahya Kemal'den bir şeyler okumasını ister. Rauf Manyasî gayri ihtiyarî *La Mort du Lop* (Kurdun Ölümü) deyiverir. Gazi bu teklifi kabul eder ve Yahya Kemal ayağa kalkarak Fransız şairi A. de Vigny'nin bu şiirini ağır ağır okur. Sofrada bulunanların hepsi de (hatta Fransızca bilmeyenler bile) bu okuyuştan memnun kalırlar. Mustafa Kemal de son derece memnun kalmıştır. Rauf Manyasî'yi işaret ederek teşekkür eder.[340]

Yahya Kemal hemen her akşam M. Kemal'in sofrasında bulunuyordu. Bu yakınlıktan istifade ederek Veliaht Abdülmecit Efendi'nin sözlerini ve endişesini kendisine iletmek ister. Her seferinde Paşa, şairin bu yoldaki sözlerini duymazlıktan gelir. Nihayet bir defasında; "Peki Yahya Kemal Bey, endişesi olmasın, hiçbir küskünlüğüm yoktur" der.[341]

Yahya Kemal bu seyahatinde Bursa'da görüştükleri arasında Mustafa Kemal'den başka İsmet, Fevzi, Kazım Karabekir, Fahrettin, Kemalettin Sami ve Asım paşaların isimlerini sayar. Ancak askerî erkan ve aydınlardan meşhur başka simalar da oradadır. Hamdullah Suphi, Halide Edip ve Falih Rıfkı gibi. Falih Rıfkı, bu çalışmamızda başka vesilelerle de bahsi geçen ve 2 Mayıs 1965 tarihli *Dünya* gazetesinde "Pazar Konuşması" köşesinde yayımlanan yazısında o günlere de değinmektedir. Aslında Nazım Hikmet hakkında yazılan bu yazıda bir mukayese öğesi olarak Yahya Kemal'e de yer verilmektedir. Olumsuz duygularla ele alınan Yahya Kemal hakkında şu değerlendirme yapılmaktadır:

---

339 Rauf Manyasî, «Birkaç Hatıra», *Yahya Kemal Enstitüsü Memuası I,* İstanbul 1959, s. 104–110.

340 Age.

341 Şehsüvaroğlu, (Yücebaş, s. 197)

"(...) Ben yere kapanarak Atatürk'ün ayağını öpen tek adam hatırlarım: Yahya Kemal.

Bursa'da ilk rastlayışında öpmüştür. Acaba Anadolu'ya gitmek üzere kendisine yollanan para ile, Eskişehir bozgunu üzerine paniğe uğrayarak Bulgaristan'a gitmiş olduğunu unutturmak için mi idi?"

Yahya Kemal'in Bursa'ya Darülfünûn müderrisi sıfatıyla gittiğini daha önce belirtmiştik. Bursa karşılaşmasının ayrıntılarını da en geniş şekilde tespit etmeye çalıştık. Falih Rıfkı'nın işaret ettiği şekliyle bir sahne yer almıyor bunların içinde. Ancak onun sözlerine denk düşen bir tablo mevcut. Bu tabloda Mustafa Kemal ve diğer kumandanlar yer alıyor ama Başkumandan sıfatını taşıyan Mustafa Kemal'in ayaklarına kapananlar Darülfünûn hocaları değil, aynı günlerde Bursa'ya gelen Muallimler Heyeti'ndeki öğretmenlerdir. Ali Sedat'ın Darülfünûn heyetiyle ilgili yazılarından 8–9 gün kadar sonra yine *Renin*'de çıkan bir başka yazısı "Muallimler Heyeti Bursa'da" başlığını taşımaktadır. Yazı'da "İstanbul irfan ordusu" olarak vasıflandırılan "250 muallime ve 230 kadar muallimden" oluşan bu heyetin üyeleri için Mustafa Kemal'in ikamet ettiği köşkün kabul salonunda bir kabul resmi düzenlenmiştir. Ali Sedat bu sahneyi şu şekilde veriyor:

"Heyet birer birer muzaffer kumandanların önünden geçti. En saf ve temiz gözyaşlarını dökerek Başkumandanımızın ayaklarına kapanan muallimlerin heyecan ve teessürü kabil-i tasvir değildir."[342]

Acaba Falih Rıfkı'nın zihninde Yahya Kemal'in görüntüsü, o günlerde cereyan eden bu sahnedeki öğretmenlerle mi karışmaktadır? Bilemiyoruz. Ancak çalışmamız sırasın-

342 Ali Sedat, «Muallimler Heyeti Bursada», *Renin*, nr. 19, 1 Teşrinisani 1338/1922 (bkz. Mehmet Kaplan., s. 1069-1070)

da ortaya çıkan bir durum var; o da Falih Rıfkı'nın bu yazısının, bu yolda, kendisinden sonra yazılan yazılara esas teşkil etmesi ve iddiasıyla ilgili tek kaynak olmasıdır.[343]

Bu karşılaşmada ortaya çıkan parlak pozisyonu ve gördüğü ilgiyle Yahya Kemal kendini birden bire Mustafa Kemal'in yakın çevresinde buluverir. O sırada bundan rahatsızlık duyanlar da vardır. Yahya Kemal, Anadolu'ya geçmesinden sonra bir daha görüşmedikleri Halide Edip'i bu seyahati esnasında Bursa'da otelde ziyaret ettiğinde beklemediği bir tavır içinde bulur: Halide Edip'in "şan ve şöhret meselesinde fazla haris ve etrafına karşı epey hasud olduğu" hissedilmektedir. Yahya Kemal gibi "Milli Mücadele'de silaha sarılmamış, mücahit tanınmamış olanların Gazi ile, İsmet Paşa ile, Fevzi Paşa ile görüşüp konuşmaları, onlardan hüsn-i muamele görmeleri Halide Edip Hanım'a dokunmaktadır."[344] Nitekim Mustafa Kemal'in Bursa'da bulunduğu günlerde İtilaf Devletleri'yle barış görüşmesi yapmak üzere Büyük Millet Meclisi'nce gönderilecek heyetin belirlenmesi söz konusudur. İtilaf Devletleri'nin Ankara Hükümeti'ne Lozan'da 13 Kasım 1922'de toplanacak barış konferansına temsilci göndermesini bildiren davet mektubu 22 Ekim 1922'dedir. (Delege gönderme teklifi aynı zamanda İstanbul Hükümeti'ne de yapılmıştır.)[345]

Mustafa Kemal, 29 Ekim günü Bursa'dan ayrılırken Yahya Kemal'i de yanına almıştır. Ahu Dağlarını aşıp Karaköy tren istasyonuna gelirler.[346] Yahya Kemal'i bun-

---

343 Mesela bkz: Sami Karaören, «İki Yahya Kemal», *Çağdaş Eleştiri*, Mayıs 1982, nr. 3, ss. 40–43; Mehmed Kemal, "Eskiyen Şairler", *Cumhuriyet,* 29 Temmuz 1992.

344 Yahya Kemal, *Siyasi ve Edebi Portreler,* s. 39–40.

345 Kocatürk, s. 360.

346 Yahya Kemal, *Çocukluğum Gençliğim Edebi ve Siyasi Hatıralarım,* s. 86.

dan bir hafta sonra (5 Kasım 1922) Ankara'dan trenle hareket eden Lozan Heyeti içinde görürüz.

Ankara'da Bir Hafta

Yahya Kemal Ankara'da kaldığı bir haftalık kısa süre içinde, düzenlenen bir müsamereye (2 Teşrîn-i sâni 1338/2 Kasım 1922 Perşembe günü) katılmış, orada Mustafa Kemal Paşa'nın teklifiyle okuduğu "vatanî ve hissî" şiirler Ankara muhitinde derin etkiler bırakmıştır. Bu şiirler arasında, şairin çok bilinen *Akıncı* şiiri de vardır. *Akıncı* şiiri, Lozan Heyeti'nin Ankara'dan ayrılmasından bir gün sonraki (6 Kasım 1922) *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde, yukarıda verdiğimiz bilgileri içerir bir notla yayımlanır. Gazetenin koyduğu bu not şu cümlelerle biter.

"[*Akıncı* şiirini] Halide Hanımefendi cephede daima yad ve tezkâr etmiş ve kahraman süvarilerimizin en âteşîn muharebelerde âdeta vird-i zebânı olmuştur. Akıncı manzumesinin 'Süvari Marşı' olarak bestelenmesi de mutasavverdir."[347]

Yahya Kemal, Bursa'da otelde ziyaret ettiği Halide Edip'le Ankara'da da görüştüğünü yazıyor. Kendisi bu görüşme için Bursa görüşmesinden "bir ay sonra" diyorsa da, arada 15-20 günden fazla bir süre olmaması gerekir:

"Bursa'da görüştüğümüzden bir ay sonra Ankara'da görüştük. Bir gün Adnan Bey, Meclis'in önünde: 'Halide Hanım seni bu akşam Çiftlik'te yemeğe davet ediyor. İstediğin arkadaşlardan iki kişi(yi) de dâvete me'zunsun!' dedi. Orada, yanımızda Bursa mebusu Muhittin Baha Bey'le Ruşen Eşref vardı; onları çağıracağımı söyledim.

---

347 *Hakimiyet-i Milliye*, nr. 653, 6 Teşrîn-i sâni 1338 (Bkz.: Beşir Ayvazoğlu, *Yahya Kemal Ansiklopedik Biyografi,* s. 31.

Adnan Bey yüzünü biraz ekşitti fakat itiraz etmedi; ben de rücû etmedim. Akşam üstü Çiftliğe gittik. Halide Edip Hanım, hilâf-ı mûtâd, bize rakı ikram etti. Kendi içmedi. Biz içtik ve konuştuk. Halide Edip Hanım müthiş bir softa düşmanı olmuştu. Benim *Tevhîd-i Efkâr*'a yazdığım bâzı edebî yazıların Ankara'da *Sebîlürreşad*'da iktibas edilmesi, beni de irticâı teşvik eder bir vaziyette gösterdiğini serzenişle söyledi. Mamafih hükümeti de zemmediyordu: Halide Edip Hanım Amerikalıların müterâkim bir maârif ianesiyle Anadolu'da büyük College'ler açmalarını temin etmiş, lâkin hükümet bu iyiliği biraz mağşûş ve müşevveş görmüş, yanaşmamış, kendi mârifimizin kendimiz tarafından yapılacağını söylemiş, bunun üzerine Halide Edip Hanım Amerikalılar karşısında, güç bir mevkide kalmış. Hasılı bu mübahese gibi birçok noktalardan da anlaşılıyordu ki Halide Edip sinirli idi. Benim hissettiğime göre muzafferiyeti müteakip arzu (ettiği) siyasî kudreti bulamamıştı. Bunun için rahatsızdı. Mustafa Kemal Paşa tarafından Ankara'ya davet edilmem, onun treninde beraber gelmem, onun teveccühüne mazhar olmam bu değişikliğe başlıca sebepti. Benim şahsımı değil, benim gibi Millî Mücâhede'de silaha sarılmamış, mücahit tanınmamış olanların Gazi ile, İsmet Paşa ile, Fevzi Paşa ile görüşüp konuşmaları, onlardan hüsn-i muamele görmeleri Halide Edip Hanım'a dokunuyordu. Bu hissini sezdiğim için kendisine âzamî mahviyet gösterdim

Ertesi gün Çankaya'da Gazi'nin yanındaydım. Gazi, Halide Edip Hanım'la neler konuştuğumuzu müstehziyâne sordu. Kendisine Halide Edip Hanım'ın hayran olduğunu söyledim. Biraz şaştı: 'Bana hiç kırgın değil mi?' dedi. Öyle bir şey hissetmediğimi ilave ettim."[348]

---

348 Yahya Kemal, *Siyasî ve Edebî Portreler,* s. 39-40.

Lozan'a Gidişi

İsmet İnönü'nün başkanlığındaki Lozan Heyeti, 5 Kasım 1922'de trenle Ankara'dan hareket eder ve İstanbul'a gelir. Tarihin bir cilvesi olarak Yahya Kemal, Paris'te ve İstanbul'daki birçok görüşmeleriyle yakından tanıdığı Ali Kemal'in cesedi ile heyetle beraber İstanbul'a gelirken İzmit'te karşılaşmıştır. Heyeti getiren tren Bilecik'te durduğu zaman, İstanbul'dan kendilerini karşılamaya gelen gazetecilerden Ali Kemal'in bir gün önce İstanbul'da tevkif edilip bir motorla Anadolu'ya doğru sevk olunduğu haberini alırlar. İzmit'e geldiklerinde artık bir tertiple Ali Kemal linç ettirilmiştir. Cesedi demiryolu üzerindeki köprüde "Topluiğnelerle bir çarşafa sarılmış, önünde bir mukavva parçasına 'Hain-i din ü vatan artin Kemal' yazılmış" olarak durmaktadır.[349]

Yahya Kemal'in Lozan seyahati ile ilgili detaylı bilgilerin sahibi değiliz. 7 Kasım günü heyeti getiren tren İstanbul'a gelir. Haydarpaşa istasyonunda Refet Paşa tarafından karşılanır. 9 Kasım'da ise Expres Orient'le Lozan'a hareket ederler. İstanbul'da bulunduğu bu iki gün içinde kendisi ile görüşen, üniversiteden öğrencisi Hüseyin Avni Şanda o günkü izlenimlerini sonradan şu şekilde dile getirmiştir:

"Günlerden bir gün, İstanbul sokakları zafer şenlikleriyle çalkalanıyordu. Her taraf bayraklarla donanmıştı. Lozan Konferansı'na gidecek heyetimizin, Divanyolu'nda 'Şark Mahfili' denilen bir lokalde bulunduğunu öğrenmiştik. Yahya Kemal'i de çoktan beri görmemiştik. Nazik bir subayın delaletiyle içeri girdiğimiz zaman onu, arkadaşları ile ayaküzeri konuşurken gördük. Bizi görünce iki kolunu

349 Yahya Kemal, *Siyasi ve Edebi Portreler,* ss. 95–95.

sevinçle havaya kaldırarak bu mutlu günlere kavuştuğumuzu belirten sözler söyledi."[350]

11 Kasım 1922'de Yahya Kemal'in de içinde bulunduğu heyet Lozan'a varır. 3 aya yakın Lozan'da kalırlar. 1. Lozan görüşmeleri sonrasında heyet, 7 Şubat 1923'te Lozan'dan ayrılır.

Yahya Kemal'in heyetteki görevi, Ruşen Eşref'le beraber, basın müşavirliğidir. Lozan'da önce Otel de la Pax'de, sonra Lozan Palas'ta 112 numaralı odada kalır. Kendisi Lozan seyahati ile ilgili herhangi bir yazılı belge bırakmamıştır. Ancak yeri geldikçe Mütareke, Millî Mücadele, Zafer ve Lozan hatıralarını; Lozan Konferansı'nda bazı delegelerin yaptıkları Fransızca hatalarına varıncaya kadar anlattığını öğreniyoruz. [351]

Lozan'dan yazdığı ve yayımlanan 18 Ocak 1923 tarihli bir mektubunda oradaki günleri hakkında şu kısa bilgiyi de verir:

"Muazzez Nimet Hanımefendi, Muazzez Leyla Hanımefendi

(...)

Lozan'da nasıl günler geçirdiğimi önce yazdığım mektuplarda az-çok anlatmıştım. Konferans müzakerelerinin sürekli cazibesine tutulduk. O zamandan beri bila-fasıla dimağen meşgulüz. İnsan bu âlemin içinden harice pek az bakabiliyor. Ba husus benim meşguliyetim daima bir ihtimam ister. Ben de işimde hadd-i azami intizam ve sa'y gözetiyorum. Ta ki bir şair, vatan işlerini lazım olduğu gibi göremez denilme-

---

350 Hüseyin Avni Şanda, «Mütareke Yıllarında Yahya Kemal», *Hayat*, 4.11.1965.

351 Dr. Muhtar Tevfikoğlu, «Yahya Kemal'den Hatıralar», *Türk Kültürü*, nr. 280

sin. Bilirsiniz ki şairlere dünya işlerinde hiç bir kusur affedilmez. Ben bunun aksini ıspat etmeye çalışıyorum." [352]

Yahya Kemal'in Lozan'daki günleri hakkında bulabildiğimiz kısa bilgilerden bazıları da ikinci Murahhas üye Doktor Rıza Nur'un Lozan hatıraları arasında aktardıklarıdır. Eleştirici bir dilin hâkim olduğu kitapta Yahya Kemal de kendisiyle ilgili ifadelerde bu eleştiriden nasibini alır. Rıza Nur'a göre Yahya Kemal; hantal, kımıldama kabiliyetinden yoksun ve lakayd bir insandır. Kesinlikle iş ve idare adamı değildir. İçkiye düşkündür. Münevver ve hoş sohbettir. Tuhaf sözleri vardır. Şairdir ve mahcup yaratılışlıdır. Az ise de güzelce şiirleri vardır. Kesinlikle şerir ve muzır değildir; namuslu, yumuşak huylu bir insandır. Buna karşılık son derece korkak ve biraz dalkavuktur.[353] Sözleriyle etrafındakileri güldüren Yahya Kemal bilhassa tuhaftır, nükteli söz söyler.[354] Rıza Nur, Yahya Kemal'in kişiliğindeki nüfuz edemediği tarafını "tuhaf" kelimesiyle ifadelendirmektedir.

Dr. Rıza Nur, basın danışmanlarının çalışmaları hakkında da şu bilgileri veriyor:

"(...) İstihbarat ve neşriyat işi en mühim bir iş. Bu işe bizzat çok ehemmiyet verdim. Malumat almalıyız. Diğer heyet-i murahhaslar ve devletleri ne fikirdedir, anlamak en mühim şeydir. Sonra kendi fikirlerimizi neşir ve temin etmek lazım ki, bu da büyük bir ehemmiyeti haizdir. Bunun için bir kalem teşkil ettim. Buraya İngiliz ve Fransızlar'dan çok tanıdığı vardır diye Doktor Nihat Reşat'ı ve Yahya Kemal ile Ruşen Eşref'i tayin ettik.

---

352 Yahya Kemal Beyatlı, *Mektuplar Makaleler,* s. 105. (Nimet ve Leyla Hanımlar, Kıbrıslı Şevket Beyin yeğenleridir. Anneleri Azize Hanımdır. Bkz.: *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası* IV, s. 333.)

353 Dr. Rıza Nur, *Hayat ve Hatıratım,* C. III, s. 1000

354 age, s. 1052.

Bunlar verdiğim vazifeyi yapmıyorlar. Hiçbir eser-i hayat göstermiyorlar. Birkaç defa bunları sıkıştırdım. Direktifler verdim. Hayır bir şey yok. Bunlara dedim ki; hiç olmazsa İngilizce ve Fransızca gazeteleri derhal okuyacaksınız. Konferansı enterese eder malumatı derhal Türkçe hulasa edip bir deftere yazacaksınız ve hangi tarihli ve hangi gazeteden ise onu da başına yazacaksınız. Sabah erken içtimaa gitmeden evvel bize vereceksiniz. Bunu bile bir türlü yapamadılar. En sonunda pek fena söyledim. Neyse Yahya Kemal beş on gün kadar Fransızca gazete için yaptı. Bunların diğer işi bizim fikirlerimizi, müdafaalarımızı, haklarımızı ecnebi gazetelerde neşrettirmekti. Hele bunu hiç yapamadılar. Hâsılı dediklerimden hiçbirini yapmadılar. İstihbaratımız sıfırdı. Halimiz güçtü. Adeta ummanda pusulamız yoktu." [355]

Rıza Nur'un üslubundaki keskinliğe rağmen, Yahya Kemal'i bir parça ayrı tutan sözleri de dikkatten kaçmıyor.

Yahya Kemal, görüşmeler süresince kaldıkları Lozan Palas'taki gündelik hayatı da şöyle yansıtır:

"Daimi olarak içinde yaşadığımız Lozan Palas'ın kendine mahsus bir âlemi var. Şimdi buralarda dans sâri bir haldedir. Yalnız gençler değil çocuklar, ak saçlı mösyö ve madamlar da muttasıl dans ediyorlar. Her akşam mûsıkî var. Ben en ziyade cazbanddan hoşlanıyorum. Çünkü bunda iptidaî milletlerin gürültülü binbir sesi arasında bir de bizim zurna sesini işitir oluyorum. (...) Bu yevmî eğlenceler haricinde bir de dine diplomatiqueler oluyor. Şimdiye kadar Fransızlar, İngilizler, İtalyanlar verdiler. Japonların da sırf Türk heyet-i murahhasası şerefine bir ziyafeti oldu, bu dinler farklı, en sıkı kıvamında, tâbi, hendeseli şeyler olduğu için çok eğlenceli olmuyorlar."

355 Age, s. 996–997.

Yahya Kemal bu mektubu da böyle bir yemek öncesinde yazmaktadır

"Bu akşam da bizim heyet-i murahhasa ilk ziyafetini veriyor. İki saat sonra hepimiz aşağıdayız. Diplomasi âleminin sun'iyyet içinde iki üç hendesî saat geçireceğiz. Buradaki âlemimizde bir kaç Türk hanımı da var: Câvit Beyin hanımı, Hüseyin Cahit Beyin hanımı, hey'et-i murahhasadan Rûşen Eşref Beyin hanımı, Avrupalılar artık Türk hanımlarını görmekle hayret etmiyorlar."[356]

Yahya Kemal'in söz ettiği Japonların özel yemeğine Türklerin de bir yemekle karşılığı olacaktır. Bir hikâyesi vardır bu yemeklerin:

Kapitülasyonların görüşülmesi safhasında, Türk heyetinin kapitülasyonların kaldırılması konusundaki ısrarlı tutumunu kırmak üzere Batılı devletler ihtiyar Japon murahhası Baron Ayaşi aracılığıyla Türklere iktisadi nasihatta bulunmak isterler. Bu da kâr etmez ve Türk heyeti isteklerini kabul ettirir. Bunun üzerine Japonlar, Türk heyetine hem takdir hem de tarziye (özür dileme) anlamına gelen bir yemek verirler. Sonu şarkı ile biten bu yemeğe karşılık vermek isteyen İsmet Paşa da verecekleri yemeğin sonunda mutlaka bir şarkı bulunmasını istemektedir. Bu işi yarı şaka bir dille Ruşen Eşref ve Yahya Kemal'e havale ederler. Yahya Kemal, bir gece içinde şarkı sözü olmak üzere bir şiir yazmak durumunda kalır. Bestesini de Ruşen Eşref "Adalar" şarkısından alıp adapte etmiştir. Yahya Kemal'in yazdığı sözler şöyledir:

Tokyo'nun tatlı sonbaharında
Ninni söyler sular kenarında
Yaşamak isterim civarında
Tokyo'nun tatlı sonbaharında

---

356 Yahya Kemal, *Mektuplar Makaleler*, s. 106-107.

Her sabah seyreder Baron Ayaşi
Şanlı bayrak kadar güzel güneşi
Ki güneşler içinde yoktur eşi
Krizantemlerin diyarında
Tokyo'nun tatlı sonbaharında

Gün battı lacivert olunca sema
Nipon afâkını sarar hülya
İki yıldız doğar Togo O Yama
Krizantemlerin diyarında
Tokyo'nun tatlı sonbaharında [357]

Lozan'dan Paris'e

Yahya Kemal, Hatıralar'ında iki buçuk ay süren Lozan görüşmeleri sırasında yaptığı bazı seyahatlerinden bahsederken "Cenevre, Montreux'yü ve Paramé'yi gördüm. Tenezzüh tarikiyle Villard'a çıktım. İki gün geçirmek üzere Hüseyin Cahit'le beraber Paris'e gittim" demektedir.[358] Sermet Sami'nin belirttiğine göre, bu iki günlük Paris seyahati, yılbaşını geçirmek üzere yapılmıştır.[359] Şair, 1912'deki ayrılışından sonra ilk defa olarak bu iki günlük seyahatinde yeniden Paris'i görmüştür. Şairin Birinci Lozan Görüşmeleri sırasında yaptığı bu kısa seyahatlerinin bazı izlenimlerine 18 Ocak 1923'te, Kandilli'de Kıbrıslılar Yalısındaki Nimet ve Leyla Hanımlara yazılan mektupta rastlıyoruz:

"İki günlük bir tatilden bilistifade Paris'e kadar gittiğimi annenize yazdığım mektupta anlatmıştım. Bu küçük seyahat beni derece-i nihâiyede mütehassis etti. Bu seyahat zarfında neler duyduklarımı ancak sizlere ya piyano

---

357 Hilmi Yücebaş, *Bütün Cepheleriyle Yahya Kemal,* s. 159.
358 Yahya Kemal, *Hatıralarım*, s. 86.
359 Sermet Sami Uysal, *Her Yönüyle Yahya Kemal,* s. 37.

odasında, yahut da ağaçlar altında, uzun uzadıya anlatmalıyım ki kalbimi ifade etmiş olayım.

Bu seyahatten başka zikre değer pek az sürmüş bir iki dağ seyahatim oldu. Bir defa Alpes Tepelerinde Villars'a kadar çıktım. Oradan gönderdiğim kartları bilmem aldınız mı? Bu kış istasyonlarına önce trenle sonra da dağ şimendiferleriyle çıkılıyor; gidip geliş bütün bir günümüz yolda geçti. Villars dağ tepesinde irili ufaklı otellerden mürekkep bir köydür. Başlıca otelinde zevk ve şevkin her türlü vasıtası var. Birçok zengin aileler tarafından meskun.

Mevsimi geçirmeğe gelenler gündüzleri ays vesair spor oyunları ile vakitlerini geçiriyorlar. Bu mevkiler kalabalıklı olursa insanı sıkmaz, fakat şimdi İsviçre'nin parası yüksek olduğu için gelenler az; bunun için de eski neşe yok. Geçen Pazar da yakında bir kış istasyonu olan Avon'lara çıktık. Burası da Villars'ın aynı; kadın erkek herkes spor kostümleri içinde kayıyor, geziyor, eğleniyor, çay içiyor, dans ediyor."[360]

Bu ara, konferansın birinci dönemi bitmiştir. Dönüşte Cenevre'de Ecu Oteli'nde bir gece, Venedik'te Frantelli Oteli'nde, solda ikinci katta küçük kanal üzerinde bir odada üç gece kaldığını yazmıştır.[361]

Yusuf Ziya'nın Siyasî Hırsı: "Yahya Kemal'le Devamlı Uğraşıyorum"

Yusuf Ziya'nın bir mektubu giriyor burada araya. Falih Rıfkı'ya yazılmış bir jurnal mektubu. "(...) şimdi de barış delegeleri arasında Avrupa'da fing atan Yahya Kemal" ifadelerine bakılırsa, Yahya Kemal'in Lozan'da bulunduğu

360 Yahya Kemal, *Mektuplar Makaleler,* s. 105-106.
361 Nihad Sami Banarlı, *Yahya Kemal'in Hatıraları*, s. 138.

sıralarda yazılmış. Falih Rıfkı, İstanbul'un işgal edildiği 16 Mart 1920'yi (o gece Süleyman Nazif'in Nişantaşı'ndaki evindeki bir sohbet toplantısından çıkıp geç vakit Yahya Kemal'le Saraçhanebaşı'ndaki evlerine gelmişler ve orada kalmışlardır) takip eden yaz başında[362] *Akşam* gazetesindeki Millî Mücadeleyi destekleyen yazılarından dolayı tutuklanarak Divan-ı Harp'e verilmiş ve idam talebiyle yargılanmıştır. Seksen sekiz gün sonra, sonbahara doğru serbest kalmış, nihayet iki yıl sonra, 20 Eylül 1922'de Anadolu'ya geçmiştir. Yusuf Ziya'yı okuyalım:

"Size üç seneden beri bu mektubu yazmak için bekliyordum. Nihayet beklediğim gün geldi. Artık konuşabiliriz.

Falih Bey, biliyorum şimdiye kadar siz de çok çile çektiniz, çok kara günler gördünüz. Birkaç kere ölümle göz göze geldiğiniz o günlerde ben sustum ve size hiçbir şey söylemedim. Fakat şimdi birkaç nadir arkadaşınızla beraber, candan yardımcısı olduğunuz bu büyük zaferin büyük günlerini yaşıyorsunuz. Bugün yolunuzda dünkü karanlık, gönlünüzde dünkü kâbus yok. Memnun, gönlü rahat ve güçlüsünüz. Öyleyse sizinle şimdi konuşabilirim. Çünkü söyleyeceğim sözler fena bir yoruma uğrayamaz.

'Kahpe, fırsattan istifade ediyor' diyemezsiniz. Çünkü siz Kürt Mustafa'nın zindanında değilsiniz. Fakat ben ismini bilemediğim bir ıstırap zindanında bunalıyorum."

Yusuf Ziya'yı "ismini bilmediği bir ıstırap zindanında bunaltan" nedir acaba?

İki-üç yıl önce, işgal altındaki İstanbul'dan Ankara'ya gitmek üzere Faruk Nafiz, Nazım Hikmet ve Vâlâ Nurettin'le Sirkeci'den gizlice bindikleri Yeni Dünya vapuruyla

---

362 Kendisi "Ramazan ayı idi" diyor (bkz.: *Çankaya*, s. 218) 1920 yılının ramazanı 19 Mayıs-17 Haziran arasına rastlamaktadır.

İnebolu'ya çıkmışlar ve burada bir süre Ankara Hükümetinin kabul iznini beklemişlerdi. Bu izin Nazım'la Vâlâ'ya verilmiş, Yusuf Ziya ve Faruk Nafiz kabul edilmedikleri için geri dönmek zorunda kalmışlardır. Nâzım ve Vâlâ'nın da kabullenmek istemedikleri bir sıfat kullanmaktadır Ankara Faruk Nafiz ve Yusuf Ziya için: "Seciyesiz."[363] Belki bundan olsa gerek, Yusuf Ziya mektubunda;

"Fakat şimdi bütün millet memleketin kurtuluşunu kutlarken, ben hâlâ kalabalık caddelerde dolaşmaktan utanarak tenha yollardan geçmeye çalışıyorum. Herkes sevincini, mutluluğunu bağırırken ben sevincimi göstermekten utanç duyuyorum. Düşününüz bir kere, aradan üç sene geçtiği halde, yüreğime çöken bu sızı hala geçmedi! Bu ne yaman bir ıstırapmış bilseniz Falih Bey!"

Demektedir. Zaferden sonra Ankara'da bir çok aydına ikbâl kapılarının açıldığını kendisinin ise dışarıda kaldığını düşünmek; işte Yusuf Ziya'yı "ismini bilmediği bir ıstırap zindanında bunaltan" bu olmalı. Mektupta belirttiğine göre, buna Falih Rıfkı sebep olmuştur. Yusuf Ziya'nın Yahya Kemal'e karşı verdiği "uğraş"ta, Falih Rıfkı Yahya Kemal'i tutup Yusuf Ziya'yı dışlamıştır:

"Şimdi size sorarım Falih Rıfkı Bey, bir vakitler Sabah gazetesine yazdığı baş yazılarda İttihatçıların, Ziya Gökalp'in kafasını isteyen, şimdi de barış delegeleri arasında Avrupa'da fing atan Yahya Kemal Beyin şerefine bana bu müthiş acıyı çektirdiğiniz için hayatıma, geleceğime böyle yaman bir balta vurduğunuz için, acaba bu

363 Vâlâ Nurettin, *Bu Dünyadan Nazım Geçti*, s. 59. Vâlâ'nın kaydettiğine göre Ankara'dan böyle bir karar gelmesinin sebebi Yusuf Ziya'nın *Alemdar* gazetesinin yazarı olması, edebî sayfalarını yönetmesi; Faruk Nafiz'in ise dergisine yazı yazdığı için Ferit Paşa'dan nişan almış olmasıymış.

mektubumu okuduktan sonra kalbinizde bir rahatsızlık hissedecek misiniz?”

Yusuf Ziya mektubunun sonunda “Söyleyiniz bakalım, yıktığınız bu hayatı nasıl tamir edeceksiniz?” diye soruyor. Fakat, bu mektupla Falih Rıfkı’yı kendisi lehinde harekete geçirmek isterken,Yahya Kemal’i Falih Rıfkı’nın gözünde küçültmek, bu iki insanı birbirine düşürmek gibi anlaşılmaz bir yol izliyor:

“Ben, özellikle edebiyat konusunda çok samimi ve biraz da hoyrat bir gencim. Yahya Kemal ile gerek sözle gerek kalemimle, gücüm yettiği kadar durmadan uğraşıyordum. Zira onun bir ‘laf ebesi’nden başka bir şey olmadığına kanaat getirmiştim. Oysa siz onunla çok dosttunuz. Ve şimdi mahalle kahvelerinde refikanız hanımın taklitlerini yapan ve bütün dostlarının aile sırlarını tellal eden bu pasaklı serseri, o vakit sizi bize karşı durmadan kışkırtıyordu. Fakat görüyorsunuz ya, işte şimdi ‘Nişli Âgâh’ adını verdiğiniz bu kâselis bugün Süleyman Nazif hortlağı ile el ele vererek sizin için ‘Ferzend-i bî-namazı Cibali imamının/ Sermaye-i şenaati Şengül Hamamının’ beytini yılışık bir iftihar, yayvan bir kahkaha ile her rastgeldiği yerde söylüyor ve eşinize ‘Landruyi Hanım’ gibi isimler takmak utanmazlığında bulunuyor. Ben ise o sırada evimde oturmuş, Ordu’ya destanlar yazıyordum.”[364]

O günlerde Falih Rıfkı ile Yahya Kemal’in arasını açan bu mektup mu olmuştur? Yusuf Ziya bu ikisinin arasına bir düşmanlık sokmayı başarmış olsa bile, bu mektup sayesinde Ankara’ya yaklaşmayı, orada bir görev almayı başaramamış görünüyor.

---

364 Yusuf Ziya’nın bu mektubu için bkz.: *Hürriyet,* 5 Mayıs 1983.

Anadolu'dan Bir Ses

Malta sürgünlüğü dönüşü Ziya Gökalp tarafından 5 Haziran 1922'den beri Diyarbakır'da çıkarılmakta olan *Küçük Mecmua*'nın 19 Şubat 1923'te çıkan 32. sayısında Ali Nüzhet (Göksel), "Yahya Kemal Edebiyatımızda Bir Merhaledir" başlıklı bir yazı yayımlar. 1920'de Halit Fahri'nin, 1921'de Orhan Seyfi'nin yazdığı yazılardan sonra Yahya Kemal hakkındaki dikkate değer üçüncü bir yazı da Ali Nüzhet'in bu yazısıdır. Yazının önemi, şair hakkındaki ilk yazılardan olması dışında, Anadolu'da yayımlanan bir dergide, Anadolu'dan bakan bir perspektifle kaleme alınmış olmasıdır. Yazısının başında, Ali Nüzhet bu perspektifi "Halbuki o zamana kadar [Ruşen Eşref'in *Diyorlar ki*'yi yayımladığı 1918'e kadar] ağızdan ağza dolaşan bütün mısralarının lezzeti İstanbul gençliğine münhasırdı. Biz Anadolu gençleri bu çeşniden mahrumduk. Kim bilir ki: Vaktiyle Çamlar Altında musahabesini yazan Süleyman Sadi Yahya Kemal'in müstear namıdır" cümleleriyle ortaya koyar.

Ali Nüzhet'e göre Yahya Kemal, daha Süleyman Sadi takma adıyla yazdığı yıllardan itibaren Türkçeyi farklı bir lezzette, yeni bir kıvamda kullanmaya başlamıştı:

"O zamanlar sade lisan da bu kadar katiyetle ilerlememişti. Terkipli lisan koyu bir zevkin son inşirahıyla yaşarken, Süleyman Sadi kalbimizin hakiki dili olan terkipsiz, kesik cümlelerle nefis bedialarla yazıyordu. Mevzudan mevzua geçerken daha şakrak bir seyyaliyetle görünüyordu."

Bu değerlendirmesine rağmen Ali Nüzhet şairin, 1914 yılında *Peyam*'da yayımladığı yazılarının Yahya Kemal'in yüksek sanatı için bir başlangıç olabileceğini düşünmek-

tedir. Asıl Yahya Kemal, 1917'den itibaren yayımlamaya başladığı şiirleriyle kendini göstermiştir.

"Fakat bütün bu nev'î içinde yanılmaz bir zevk taşıyan yazılar, Yahya Kemal'in yüksek sanatına karşı bugün ancak bir girizgah olabilir. Yoksa asıl sanatı *Yeni, Büyük, Nedim, Şair, İnci, Dergâh* mecmualarındaki şiirleriyle başlar."[365]

Ali Nüzhet yazısını bundan sonraki bölümünde, şairin *Yeni Mecmua, Şair, Nedim* ve *Dergâh* dergilerindeki şiirlerinden örnekler veriyor ve yorumlar yapıyor.

1923 yılı içinde bir başka Anadolu dergisinde, Sivas'ta *Birlik* dergisinde, Eflatun Cem (Güney) tarafından "Nefis Sanatlar" sütununda Yahya Kemal'den bazı mısraların alıntılandığı görülmüştür (nr. 11-12-13; Kasım-Aralık 1923)[366]

Yahya Kemal'in 1923'te Rahova'da Yayımlanan İlk Eseri

Yahya Kemal'in 21.6.1947'de M. Behçet Perim'e yazdığı bir mektup var. Konumuzla ilgisinden dolayı bu mektubun kısa metnini buraya alalım:

"Aziz Muhibbim Efendim,

Size karşı ne kadar kusurluyum. Uzun süren sıkıntılar size istediğim gibi mektup yazmağa mani oldu. Ben sevdiğim insanlara kısa mektup yazamam; özlediğim gibi, özlediğim kadar uzun mektup isterim; işte buna muvaffak olamadım: Yazmadığımın yegane sebebi budur.

Sizinle millî idealin en âteşin günlerinde dost olmuştum. İstiklâl cidalimize ne derin bir feragatle, ne pürüzsüz bir sevgi ile bağlı olduğunuzu görmüştüm. Şahsî meziyetlerinizin haricinde beni size bağlayan bir de bu taraftı.

---

365 Ali Nüzhet, "Yahya Kemal Edebiyatımızda Bir Merhaledir", *Küçük Mecmua*, nr. 32, 19 Şubat 1339/1923, s. 7-9.

366 Ahmet Bozdoğan, *Türk Ocağının Taşra Dergileri,* Ankara 2006, s. 72.

Vatan bahsinde fedakar olduğunuz kadar dostluk bahsinde de misli görülmeyen vefakar bir arkadaşsınız.

Antakya'ya ve İskenderun'a gelecek kış gelmeyi arzu ediyorum. Tabii ilk arayacağım dost siz olacaksınız.

Muhabbetle ve tahassürle der-âguş ederim aziz kardeşim.

Yahya Kemal Beyatlı."[367]

Ele aldığımız Millî Mücadele dönemine atıfta bulunan bu mektupta açıklık kazandırmamız gereken bazı noktalar var. Hemen belirtelim: Yazılış tarihine bakılırsa (1947) bu mektup M. Behçet Perim'e Hatay'da bucak müdürü olduğu sıralarda gönderilmiştir. Perim, o sene Antakya'da, *Sofya Hatıraları I* adlı eserini yayımlamıştır. Bu eser Perim'in Sofya'da bulunduğu yıllardaki hatıralarından oluşmaktadır. Yazarın Sofya'da bulunduğu yıllar ise iki aylık bir dönemini Yahya Kemal'le beraber geçirdikleri Millî Mücadele yıllarıdır. Mektubun devamındaki satırlarda bu tanışma ve beraberlik günlerine yapılan gönderme de bunu doğrular. (Acaba kitabından bir nüsha Yahya Kemal'e göndermiş miydi? Yahya Kemal bu eski dostunu bu vesileyle mi hatırlamıştı?)

Ölümünün ardından yazılan bir yazıda, M. Behçet Perim'in bu mektuba verdiği değer şöyle ifade edilmektedir:

"Dostluk bağları çok kuvvetliydi. Nitekim Yahya Kemal bir mektubunda ona 'Vatan bahsinde fedakar olduğunuz kadar, dostluk bahsinde de misli görülmeyen vefakar bir

---

367 Bu mektubun aslına ait bir klişe (görüntü) için bkz.: Feyyaz Sağlam, "Bulgaristan'lı Şair-Yazar Mehmet Behçet'in Afyonkarahisar Yılları", *Türk Dünyası Edebiyat İncelemeleri*, s. 39. Mektubun aslı –tarih ve imza hariç- eski harflerle yazılmıştır. Sözü geçen kaynakta, mektup, ugünkü alfabeye aktarılırken metne uymayan ifadelere yer verilmiştir. Aynı hatalı okumayla mektup bir başka yayında daha yer almaktadır: Bkz.: "Yahya Kemal'in M. Behçet Perim'e Mektubu", Hilmi Yücebaş, age, s.322-323. Burada verdiğimiz metin, mektubun tarafımızdan okunmuş halidir.

arkadaşsınız' diye sesleniyordu. Büyük şairin bu iltifatından çok mütehassis olarak 'Ben İstiklal Madalyası almadım. Ancak bu mektup bana verilmiş bir İstiklal Madalyası gibidir' demişti."[368]

Perim'in şaire bağlılığı ve hayranlığının bir başka ifadesi de 14.2.1926'da Razgrad'da ve 24.3.1927'de Gazi Plevne'de çıkarmış olduğu *Tuna Boyu* gazetesinin başlığı altına Yahya Kemal'in "Balkan'a Seyahat" yazısında geçen "Türk'ün gönlünde dağ varsa Balkan'dır, nehir varsa Tuna'dır" ibaresini koyması olmuştur.

M. Behçet Perim'in çıkardığı ve bünyesinde görev aldığı başka gazeteler de olmasına rağmen o, daha çok Millî Mücadele yıllarında önce Edirne'de (8 Eylül 1919-25 Temmuz 1920), sonra Sofya'da (4 Aralık 1920-20 Eylül 1922), daha sonra da Rahova'da (20 Eylül 1922) yayımlamış olduğu *Ahali*[369] gazetesiyle tanınır. Yahya Kemal'le Sofya'da tanıştıklarında da bu gazeteyi çıkarmaktadır. Daha sonra Türk rüştiye okulu müdürü göreviyle gittiği Rahova'da Ahali'den başka *Altın Kalem* (Rahova 1924, 8 sayı, sanat gençlik ülkü dergisi) adında bir dergi de çıkaran Perim, bu sıralarda kendine ait bazı kitapları yayımlamakla kalmamış, bugün için bambaşka anlamlar taşıyan küçük bir kitabın basımını da gerçekleştirmiştir: Bu eser Yahya Kemal'in Sofya dönüşü kaleme aldığı ve *Dergâh*'ta yayımladığı "Balkan'a Seyahat" başlıklı uzun yazısından oluşan ve aynı adı taşıyan bir risaledir. 29 sayfa tutarındaki bu kitapçığın paralel iki çizgiyle çerçevelenmiş kapağında "Yahya Kemal, BALKAN'A SEYAHAT, Rahova'da (Ahali) matbaasında tab' edilmiştir, 1339–1923" ifadeleri yer almaktadır.

---

368 «Bir Mücadelecinin Ardından», M. Ertuğrul Perim, *Türk Kültürü*, nr. 13, s. 629-632 (57-60)

369 Ömer Sami Coşar, *Millî Mücadele Basını*, tsz.

M. Behçet Perim'in Yahya Kemal'in bu yazısını hangi şartlar dahilinde kitaplaştırdığını bilmiyoruz. Bu yayından şairin haberdar edilmediğini düşünmek zor. Ancak şair bu küçük risaleden kendisi de söz etmez. Yahya Kemal hakkında, sağlığında hiçbir eseri kitaplaştırılmamıştır, şeklindeki yaygın kanaati geçersiz kılması bakımından bu kitapçık bugün bir değer taşımaktadır. Balkan'a Seyahat Yahya Kemal'in yayımlanan ilk eseridir.

"Ayağıma Biraz Çamur Sıçradı"

Yahya Kemal Birinci Lozan görüşmeleri dönüşünde, kendisinin de Urfa'dan aday gösterildiği bir seçim atmosferi içindeyken (Nisan 1923) *İkdam*'la *Tanin* gazetelerinde, Yakup Kadri ile İsmail Müştak ve Hüseyin Cahit arasında sert bir kalem kavgası başlamıştır. Eski İttihatçıların 1923 seçimleri arafesinde siyasî hayata dönme teşebbüsleri Ankara'dan karşı tavır görmüş, Fransızlarla Türk menfaatlerini zedeleyici bazı yakın ilişkiler içinde görülen Hüseyin Cahit ve Tanin gazetesi Lozan Görüşmelerinde Türk delegasyonu tarafından dışlanmıştır. Hüseyin Cahit'le Rıza Nur arasındaki çekişmelere kısa sürede basından başka katılanlar olmuş, bu arada İkdam'dan Yakup Kadri de *Tanin*'e ve Hüseyin Cahit'e karşı tavır almıştır. Hüseyin Cahit o sırada Lozan'da olduğu için Yakup Kadri daha çok İsmail Müştak'la karşı karşıya kalmış, ikisi arasındaki tartışma gittikçe sertleşerek ve şahsiyata dökülerek devam etmişir.[370]

Tartışmanın bir yerinde İsmail Müştak başka iddiaları yanında, Yakup Kadri'yi mütareke yıllarında, annesinin aslen Mısırlı olduğunu ortaya atarak Kıbrıslı Şevket vası-

370 Bu tartışmanın geniş bir hikâyesi için bkz.: Ali Şükrü Çoruk, "Lozan Konferansı Sırasında Yakup Kadri İle Tanin Gazetesi arasında Cereyan Eden Bir Münakaşa", *Kaşgar,* nr. 15, Mayıs 2000, s. 30-74.

tasıyla, İngilizler'in himayesini talep etmek ve Mısır pasaportu almaya teşebbüs etmekle suçlamıştır. Bunun üzerine Yakup Kadri, bu "uydurma"yı yapanın Yahya Kemal olduğunu düşünerek adını vermeden, şaire ağır bir dille hücum etmiştir:

"*Tanin*'in çığırtkanı bilmem kimin ağzından duyduğu bir vak'ayı da esasından tahrif etmek suretiyli bir yalan daha söylemiş oluyor. Bu da benim Kıbrıslı Şevket Beye müracaatla bir İngiliz pasaportu almak teşebbüsünde bulunuşumdur. Kıbrıslı Şevket Bey benden ziyade kendi şeref ve haysiyeti aleyhine bir darbe teşkil eden bu bühtanı ümit ederim ki lâzım geldiği gibi reddedecektir. Şevket Bey İstanbul'da Türklerle İngilizler arasında mutavassıt vazifesi gören bir zat değildir. Mamafih, ben bu sonuncu iftira vasıtasıyla öğrenmiş oluyorum ki, İsmail Müştak dünkü *Tanin* nüshasında naklettiği o mülevves efsaneyi hatta kendisi bile uydurmamış, yeryüzünde yegâne şahsî düşmanım olan diğer bir münafığın vasıta-i neşriyyesi olmuştur. İcap ettiği zaman onu da bütün levsiyyâtıyla teşhir etmek benim elimdedir. İsmail Müştak'ı herkes tanır, fakat öbürünü en çok ben tanırım. Zira, aylarca evimde beslediğim ve günün birinde, bazı namuslu ailelerin ırz ve haysiyeti aleyhinde dedikodu yapmaya başladığını işittiğim zaman evimden kovmak ıztırarında kaldığım bir serseridir."[371]

Yahya Kemal, ertesi günkü *Vakit* gazetesine gönderdiği bir "izah"la Yakup Kadri'nin bu iddiaları için bir açıklama getirmiştir:

"Bir gazeteci boğuşuşundan benim ayağıma da biraz çamur sıçradı. *İkdam*'ın dünkü nüshasında Yakup Kadri rivayet ediyor ki beni evinde aylarca beslemiş, sonra kov-

---

371 Yakup Kadri, "Çirkefe Taş Attım", *İkdam*, nr. 9396, 13 Mayıs 1339/1923, s. 2 (bkz.: Ali Şükrü Çoruk, age, s. 57)

muş. *İkdam* muharririnin bu rivayeti yalandır. Ben bir buçuk sene evvel Yakup Kadri'nin Kadıköyü'ndeki evinde ayda yirmi beş lira kiraya mukabil döşeli bir oda tuttum. O zaman evde iki pansiyoner bulunuyorduk. Ben ve Rumeli'nin güzide çocuklarından Mimar Celal Bey... İkimiz de oda kiralarımızı muntazaman tediye ediyorduk. Benim ikametim Şişli'de senlerden beri oturduğum evde bir yer açıldığı güne kadar tam iki ay devam etti. Son ikametgâhıma nakletmek kabil olduğu gün ayrıldım. Ücretle ikamet ettiğim bir evden kovulmak mevzubahis olamazdı. Zaten böyle bir bahis geçmedi de. Beslenmeye gelince: Ben her akşam ve sabah yemeklerimi hariçte serbest olarak yerdim. Ayrıldığım zaman Yakup Kadri'nin annesine ikametim esnasında gördüğüm şefkat ve misafirperverlik namına teşekkür ettim."[372]

İsmail Müştak, ertesi gün, "Bir Tavzih" başlığıyla *Tanin*'de yayımladığı bir yazıda, bu konuda "Yahya Kemal'den 'kelime-i vâhide' işitmediğini belirterek, Yakup Kadri'inin Yahya Kemal hakkındaki iddialarına son noktayı koyar"[373]

Bu açıklamaları topluca ele aldığımızda Yakup Kadri'nin "yeryüzünde yegâne şahsî düşmanım" ifadesinden o sıralar Yahya Kemal'le aralarının iyice açık olduğu anlaşılmaktadır. Yine bu kayıtlara bakarak aralarının bir buçuk yıl önce açıldığı tahminini yürütebiliriz. Yani 1921 yılının son ayı içinde.

Yakup Kadri, sonradan yazdığı hatıraları içinde, bu dargınlığın sebebini açıklamıyor ancak aralarındaki olay her ne ise, en azından Yahya Kemal açısından Falih Rıfkı da aynı olaya dahildir ve şair, her iki yazara da kendilerini düelloya davet ettiği birer mektup yazmıştır. Yakup Kadri,

---

372 Yahya Kemal, "İzah", *Vakit*, nr. 1948, 14 Mayıs 1339/1923, s. 2 (bkz.: Ali Şükrü Çoruk, Age, s. 58)

373 Ali Şükrü Çoruk, age, s. 63.

Yahya Kemal'in ölümünden sonra yazdığı bu hatıralarında, işi biraz şakaya vuran, Yahya Kemal'i karikatürize eden, acınacak birisi gibi gösteren bir dil kullanır:

"(...) Hatta bir defa, aramızda yapılan bazı dedikodular yüzünden, birlikte geçirdiğimiz nice tatlı ve acı günleri unutarak ve bizi birbirimize bağlayan fikir ve kader bağlarını kopararak bana da bu okları yöneltmeye başlamış, bununla da hıncını alamayıp bir düelloya davet mektubu göndermişti.

Bunu dün olmuş bir hadise gibi hatırlıyorum: Matbaadaki odamda yazımı yazıyordum. Kapıdan içeriye heyecandan eli ayağı titreyen bir genç girdi ve beni selamlamağa bile lüzum görmeksizin o acayip mektubu masamın üstüne fırlatıp gittiydi. (Bu genç, sonraları tanışıp dost olduğum Ahmet Hamdi Tanpınar'dır) Mektubu okuyunca şaşırdım mı, korktum mu sanırsınız? Hayır; beni sadece bir gülme almış ve ilk işim Falih Rıfkı'ya, olağanüstü bir haber gibi bunu bildirmek olmuştu. Meğer işin olağanüstü bir tarafı daha varmış. Telefonu açıp Falih'e 'Biliyor musun?' diye söze başlamama kalmadı, telin öbür ucundan Falih bana hemen şöyle seslendi:

- Biliyorum, biliyorum. Düello mektubu değil mi? Ben de aldım.

Onu hayrete düşürmek isterken o beni iki kat hayrete düşürmüştü. Yalnız hayrete değil; doğrusunu söylemek lazım gelirse, Yahya Kemal'e karşı bir acıma duygusu." [374]

Yahya Kemal, *Siyasî ve Edebî Portreler* kitabındaki Yakup Kadri başlıklı yarım kalmış yazısına "Yakup Kadri'nin bana ve benim ona karşı duyduğumuz şedîd bir kin ikimizin hayatında başlıca bir safhadır" cümlesiyle başlar. Araların-

---

374 Yakup Kadri, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, s. 162-163.

daki kinin küçük bir hadiseyle ortaya çıktığını yazar. Ancak yazı o hadiseyi anlatacağı bir noktada durur, yarım kalır.

Faruk Nafiz'in Süleyman Nazif'e yazdığı bir mektuba (23 Ocak 1926) koyduğu şu satırlardan Yahya Kemal'in 1926 yılında Falih Rıfkı ile barıştığı, Ahmet Haşim'le bir barışma teşebbüsünde bulunduğu anlamını çıkarmak olasıdır:

"Yahya Kemal Bey âhiren can düşmanları ile akd-i müsalâha etmiştir. Bugün istasyonda bu iki zattan birinin, ismi zât-ı âlinizcede malum bulunan refikası ile gayet samimi görüşürken dinledim. Hatta geçen haftaki iki günlük İstanbul seyahatini de üçüncü hasmı bulunan Arap şairle barışmağa hamledenler var. Ne diyeyim, Allah dirlik düzenlik versin! Benim telaş ettiğim cihet, bundan sonra Yahya Kemal Beyin gıybetindeki tesirin tamamiyle zail olmasıdır. Çünkü şimdiye kadar bunlar derecesinde kimseye hücum etmemişti. Şu halde Yahya Kemal Bey gibi müthiş bir heccavın gözlerindeki tesir bilfiil zail olduğu için muhasımlarınca korkulacak bir yeri kalmadı."[375]

Yakup Kadri Yahya Kemal'le barışmalarının, şairin yurtdışı görevlerinden dönmesinden sonra gerçekleştiğini yazıyor:

"Yahya Kemal uzun yıllar bize küs kalmış ve onunla en az dört beş yıl sonra Avrupa'daki ihtiyarî sürgününden dönüşünde, Atatürk'ün sofrasında barışmış veya barıştırılmış idik."

Lozan Dönüşü Bir Dergi Çıkarma Düşüncesi

Yahya Kemal Lozan görüşmelerinin bitiminde, 7 Şubat 1923'te İsmet Paşa kafilesinden ayrılarak Venedik'e

375 Zeynep Kerman, "Faruk Nafiz Çamlıbel'in Süleyman Nazif'e Yazdığı Mektuplar", *Türk Kültürü*, nr. 254, Haziran 1984, s. 368; Ayvazoğlu, s. 135.

gider ve üç gün orada kalır. Sonra yine Expres Orient'le İstanbul'a döner. İstanbul'da, 16 Şubat'ta dönen İsmet Paşa kafilesiyle buluşup Ankara trenine binerler. Tren Eskişehir'de Mustafa Kemal Paşa'nın İzmir'den gelmekte olan trenini bekler. 19 Şubat'ta[376] birleştikten sonra beraberce Ankara'ya giderler. Yahya Kemal Ankara'da bir ay kalıp İstanbul'a geri döner.[377]

Şair'in Ankara'da kaldığı bu bir aylık süre içinde verdiği bir konferansı var. Ankara'da Muallimler ve Muallimeler Derneğindeki bu konferansında "vatan edebiyatının yeni bir tarz-ı tahassüste tecellisinin lüzûmu"ndan bahseder. Konferans basında yankı bulur.[378]

O sıralar Darülfünûn'daki görevi devam etmekte olan Yahya Kemal, Hilmi Ziya'nın aktardığına göre, *Dergâh* gibi yeni bir dergi çıkarma düşüncesi içindedir. Bir gün Hilmi Ziya ve Faruk Nafiz'i çağırır. Üçü beraber Ayasofya Camii avlusundaki kahvede oturup saatlerce bu konuyu konuşurlar. Fakat bir süre sonra Yahya Kemal, siyasî hayata girdiği için bu proje gerçekleşmez. Şair, milletvekili olarak Ankara'ya gider. Hilmi Ziya, "Ta Paris'ten ikinci dönüşüne kadar" bir daha şairi göremediğini söylüyor.[379] 1923 Nisan'ından sonra Yahya Kemal, son yıllardaki üç seyahati dışında, 1912'den beri ayrılmadığı İstanbul'dan uzun süreli olarak ayrılmış, önce "Urfa Meb'usu" olarak Ankara'ya, 1926'da ise elçilik göreviyle yurt dışına gitmiştir.

---

376 Utkan Kocatürk, age, s. 379-380.
377 Yahya Kemal, *Çocukluğum Gençliğim Siyasi ve Edebi Hatıralarım*, s. 87.
378 "Yahya Kemal Beyin Konferansı", *Hakimiyet-i Milliye*, 5 Mart 1923 (bkz.: *Mektuplar Makaleler*, s. 300-303.
379 Hilmi Ziya Ülken, "Yahya Kemal", *Vatan*, 13 Kasım 1958 (bkz.: *Yahya Kemal İçin Yazılanlar II*, s.240-244)

ALTINCI BÖLÜM

ANKARA'DA İKİNCİ MECLİSTE: "KALPAK BAŞTA, TABANCA BELDE"

Bir Telgraf

Yahya Kemal 1923 Nisanında yapılan ara seçimlerde, aday gösterildiği Urfa'dan, 379 oyla liste başı olarak milletvekili seçilip meclise girmiştir. Şairin, "Türkiye Büyük Millet Meclisi azalığı"nı müderris olarak bulunduğu Darülfünûn adresine bildiren 29 Temmuz 1923 tarihli bir telgraf var: [380]

"Telgrafnâme-Dersaadet, Darülfünûn Müderrislerinden Yahya Kemal Beyefendiye:

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyet ve Halk Fırkası namına Urfa Livası'ndan irae olunan namzed listemiz ifrâz-ı muvaffakiyet eylemiş ve bu meyanda bulunan zat-ı âlîleri gibi kıymetli bir arkadaşımız Türkiye Büyük Millet Meclisi azalığına intihap edilmiş olduğunu iblağ vesilesiyle beyân-ı memnuniyet ve temenni-i muvaffakiyet eylerim efendim.

---

380 «Resmî Vesikalar ve Mektuplar», *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, s. 193. Telgraftaki tarihin yılı "1922" okunuyor. Ancak seçimlerin 1923'te yapıldığını göz önünde bulundurarak bu tarihi "1923" kabul etmemiz gerekir.

29 Temmuz 1922

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi

Gaazi MUSTAFA KEMAL"

Seçim sonuçlarını adrese tebliğ eden bu telgraftan önce Yahya Kemal'in Ankara'ya varmış olduğu *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde "Yeni Mebuslarımız" başlığı altında başlatılmış bir anketten anlaşılıyor. Yahya Kemal'in verdiği cevaplar, "*Hakimiyet-i Milliye*'de yeni meb'uslarımızın sima ve fikirlerini bu sername altında müselselen tasvir edeceğiz" notuyla, gazetenin 3 Temmuz 1923 (1339) tarihli sayısında yayımlanmıştır.[381] Âdile Ayda, Dışişlerindeki bir belgeye dayanarak şairin milletvekilliğine resmen başlama tarihini 11 Ağustos 1339/1923 olarak tespit ediyor.[382]

Hakimiyet-i Milliye'de yayımlanan ankette Yahya Kemal, Darülfünûn hocası sıfatıyla, bu yüksek öğretim kurumunun ve genel olarak eğitimin meseleleri üzerinde durmaktadır. Görüşüne baş vurulan konular arasında Başkentin Ankara'dan İstanbul'a veya başka bir şehre taşınması; içkinin yasaklanması da (men-i müsekkerât) yer almaktadır. Yahya Kemal bu sorulardan birincisine şiddetle karşı çıkarak "Yeni istiklâl Ankara'da doğdu. Merkezi başka bir şehrimize nakletmenin mânâsını idrak edemiyorum. Fakat İstanbul'a nakletmek fikri korkunç bir gaflet" demekte ve şöyle devam etmektedir:

"İstanbul eski Osmanlı saltanatının; o da lâ-akal iki yüz sene evvele göre tabiî bir payitahtı idi. (...) Oradan ordularıyle, donanmalarıyle üç kıt'a-i arzın her köşesine çarçabuk yetişebiliyordu. Fakat yeni Türkiye eski Osmanlı saltanatının tam zıddına bir devlettir. İstilâya heveskâr

381 Bkz.: "Urfa Meb'usu Yahya Kemal Bey", *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, s. 257-260.

382 Âdile Ayda, *Yahya Kemal'in Fikir ve Şiir Dünyası*, s. 90.

değil, bilakis istilalara mâruzdur. Bununçün merkezin, vatanın merkezinde olması şarttır.”

Yahya Kemal’in içki yasağına karşı tavrı ise, bu yasağın birden bire değil kademeli olarak getirilmesi yönündedir.

Yahya Kemal, 21 Ağustos 1923’te, Lozan Barış Antlaşmasının onayı için yapılan görüşmeler sırasında, Meclis kürsüsünden bir konuşma yapmıştır. Şiddetli ve sürekli alkışlarla karşılandığı belirtilen bu konuşmaya şair, özellikle kuzey sınırlarımızdan bahsedeceğini belirterek başlar. Konuşmasının sonunda ise Antakya ve İskenderun sorununa değinir:

“Kürsüden inmeden evvel bir kelime daha söylemek istiyorum. Bu anda Antakya ve İskenderun mühim bir saat yaşıyor. Bu iki şehir zannetmesinler ki onlar için bu saat hiçbir zaman vedâ saatleri değildir. Biz o milletiz ki Yunan topları Haymana’dan Polatlı’ya doğru patlarken biz, bütün o ateş hattının arkasında İzmir’de, Bursa’da, Edirne’de Türk bayrakları görüyorduk. Ve o anda bizim mefkûremizi cinnet telakki edenler vardı. Fakat bizim bu cinnetimiz onları şaşırttı, o akılları durdurdu. Biz bugün, bu anda, Antakya’da, İskenderun’da ve bütün o toprakların arkasında kalan Türk bayraklarını görüyoruz ve bizim mefkûremizi hiçbir şey durduramayacaktır.”[383]

Hatay sorununun on dört yıl sonra Yahya Kemal’in bu yaklaşımı doğrultusunda çözüme kavuşması dikkat çekici bir durumdur.

Devam Eden Konferansları

Yahya Kemal’in, Türkiye Büyük Millet Meclisinin bir üyesi sıfatıyla Ankara’da bulunduğu bu yıllarda, 25 Nisan

383 Yahya Kemal, *Mektuplar Makaleler,* s. 297-299.

1923'te tekrar açılmış olan[384] Ankara Türk Ocağında seri konferanslar verdiği anlaşılmaktadır. O günlerin bir tanığı olan M. Çankaya, Türk Ocağı konferanslarının Cuma günleri yapıldığını söylüyor. Kendisinin de "Kuva-yı Milliye" Ankarasında "subay okulu olan talimgahtaki binlerce genç"ten birisi olduğu anlaşılan Çankaya, bu gençlerin Cuma günlerini iple çektiklerini belirtiyor. O seneler, yeni bir kuruluş halinde olan Ankara'nın ilim bakımından kısır seneleridir. Yahya Kemal, bu konferanslarıyla büyük bir boşluğu doldurmaktadır. Türk Ocağı'nda çoğunluğu subay okulu öğrencilerinden oluşmuş bir dinleyici topluluğuna verildiği anlaşılan bu konferansların havası aynı yazıda şöyle yansıtılır:

"(...) Onun müderrislikten, muallimlikten kalma huylarından birisi de mevzuunun dinleyiciler tarafından anlaşılıp anlaşılmadığının, kavranıp kavranılmadığının kontrolü idi. Allah bol bol rahmetine gark etsin, sanki konferans vermiyormuş da ders veriyormuş gibi bir an durumu unutarak ekseriya talimgah gençlerinden birine sorardı:
- Ne anladınız?

Bu sorusuna verilen cevap kendisini –müsbet olduğu için- çok memnun eder, emeğinin boşa gitmediğini anlamanın huzuru içinde kendine gelerek özür diler gibi:
- Konferanslarımın mevzuunu ona göre ayarlamak istiyorum da... derdi."

M. Çankaya, kelime ve hayal beğenmemekten doğan titizliği sebebiyle şiirlerini zor yazdığını söylediği şairin konuşurken böyle olmadığını belirtiyor.

"(...) Selis, ahenkli, kolay konuşurdu. Kelimeler hemen birbirini takip ederek en muntazam, en güzel, en eksiksiz

384 Utkan Kocatürk, age, s. 388.

cümle oluverir, bu cümlelerin parlaklığı, yeniliği, gevelenmemiş oluşu, bir evvelkini kıskandırırdı."[385]

Türk Ocağı konferansları ile ilgili olarak basında yer alan haberlere bakılırsa, 31 Ağustos 1923 Cuma günü Yahya Kemal "Türk gençliği Fransız İhtilalini Nasıl Bilmelidir" konulu bir konuşma yapmıştır. Hakimiyet-i Milliye'de konferansla ilgili bir metin yayımlanmış (2 Eylül 1923), metnin başında ise bir açıklamaya yer verilmiştir. Buna göre "Ankara'daki fikir hayatı önümüzdeki kışa bir müjde olmak üzere büyük bir hevesle" başlamaktadır. Darülfünûn müderrislerinden[386] Yahya Kemal Beyin, belirtilen konuyla ilgili bu birinci konferansı üç yüzün üzerinde dinleyici tarafından izlenmiştir. Türk Ocağı'nın büyük salonu kapıya kadar dolmuştur.[387]

Yahya Kemal'in Ankara Türk Ocağı salonunda 1923 yılı sonlarında verdiği "Geçen Yüz Yirmi Senede Türklüğün Yenileşmesi" konulu iki hafta arka arkaya devam eden konferansının haber ve metinleri de 2 ve 4 Ocak 1924 tarihli *Hakimiyet-i Milliye* gazetesi sayfalarında yer bulmuştur.[388]

1340 (1924) senesi zabıtlarından anlaşıldığına göre, o sene Yahya Kemal Ocak'ın Hars Heyeti'ne de seçilmiştir.[389]

---

385 M. Çankaya, "Büyük Kaybımız Yahya Kemal", *T.M.O.* Dergisi, 1 Aralık 1958 (bkz.: *Yahya Kemal İçin Yazılanlar II*, s. 345-352)

386 Resmî bir belgeye göre Yahya Kemal'in müderrisliği Milletvekili seçildikten sonra da bir süre devam etmiş, 12 Mayıs 1924'te (1340) istifasıyla son bulmuştur ("Resmî Vesikalar ve Mektuplar", *Yahya Kemal Enstitüsü Macmuası III*, s. 194)

387 Bkz.: *Tarih Musahabeleri*, s. 29-39.

388 Bkz.: Yahya Kemal, *Mektuplar Makaleler*, s. 306-312.

389 1340 *Senesi Nisanında Toplanan Birinci Türk Ocakları Umumî Kogresi Zabıtları*, Ankara 1341 (1925), s. 116.Yahya Kemal'den başka bu heyete seçilenler "Fevzi Paşa, Ağaoğlu Ahmet, Hamdullah Suphi, Ziya Gökalp, Halide Hanım, Köprülüzade Fuad, Mehmet Emin, Akçuraoğlu Yusuf, Hüseyinzâde Ali, Niyazi Bey, Müze Müdürü Halil, Veled Çelebi, Samih Rıfat, Necip Asım, Ressam Şevket, Celal Esat, İzmirli Necip, Rıza Nur"dur.

Ankara'da Hayat

Yahya Kemal'in geldiği sıralarda, yeni Cumhuriyetin başkenti Ankara başı kalpaklı aydınların, başı kalpaklı beli tabancalı subayların dolaştığı bir şehirdir. Şair bu manzaraya bakıp:

Ey Ankara! Ey lâtif belde!
Kalpak başta, tabanca belde

Deyivermiştir.

Yahya Kemal'in henüz küçük ve köhne bir orta Anadolu kasabası havasından kurtulmamış olan Ankara'da kaldığı yer, o sıralar buranın en iyi oteli olan Taşhan'dır. Mahir İz hatıralarında Taşhan'ın sahibini "Ankara eşrafından Ziya bey" olarak belirtiyor.[390] Yahya Kemal'den iki buçuk yıl kadar önce (Ocak 1921) Nazım Hikmet'le Ankara'ya gelen Vâlâ Nurettin, o günlerin Taşhan'ından "Meşhur bir Taşhan vardı. Altındaki ahıra atlar bağlanırdı. Üstteki odalar lüks sayılırdı ama buram buram gübre kokardı" diye söz eder.[391]

Yahya Kemal'in Meclis çalışmaları dışında vakit geçirdiği mekân o dönemin en önemli toplanma yeri olan Fresko'nun Barı'dır. Vâlâ'nın "Büyük Millet Meclisi'nin karşısında, bir bahçe kahve" diye betimlediği[392] bu mekân, önde gelen devlet adamlarının devam ettikleri, müzikli ve yemekli bir ortamdır. Henüz, Ankara'daki yabancı misyon şeflerinin ve devlet adamlarının devam ettikleri Karpiç ve Ankara Palas açılmamıştır.[393]

---

390 Mahir İz, *Yılların İzi,* s. 66.
391 Vâlâ Nurettin, *Bu Dünyadan Nazım Geçti,* s. 88.
392 Vâlâ Nurettin, age. s. 94.
393 Alemdar Yalçın, "Yahya Kemal'in Milletvekilliği ve Ankara Günleri", *Yahya Kemal Beyatlı Semineri* (Bildiriler), Ankara 1985, s. 145-152; agy, "Yahya Kemal'in Milletvekilliği ve Ankara Günlerine Dair Yeni

Yahya Kemal'e ait Taşhan'la ilgili bir de anekdot var: Arkadaşları, Taşhan'dan çıkıp bir ev kiralarsa daha rahat edeceğinde ısrar edince Yahya Kemal, o sıralar bazı milletvekillerinin yaptığı gibi, Samanpazarı çevresindeki Yahudi mahallesinde bir ev tutar. Ancak bu evde bir geceden fazla kalamaz; gece evin duvarlarını pekmez akıntısı gibi hamam böcekleri kaplamıştır. Ertesi günü vakit kaybetmeden Taşhan'a döner. Bu olayla ilgili bir de nükte söyler:

Gece çektim evin eziyyetini
Anladım Taşhan'ın meziyyetini

Bu yıllarda Yahya Kemal'in Ankara Etlik Bağlarında Muhittin Baha'da, Ağaoğlu Ahmet Beyde misafireten kaldığı da notları arasında kayıtlıdır.[394]

Yahya Kemal, bu ilk Ankara döneminde Çankaya ile sıkı ilişkiler içindedir. Hemen hemen her akşam Mustafa Kemal Paşa'nın sohbetlerine katılır. İsmet Paşa ile Lozan beraberliği de bu ilişkileri destekleyici bir öğedir.[395]

Yahya Kemal'in 1923 yılı 15 Aralık'ında İstanbul'dan Mustafa Kemal'in genel sekreteri Hasan Rıza Bey'e yazdığı bir mektup hem şairin zaman zaman İstanbul'a gittiğini ortaya koymakta, hem de bu yakın ilişkinin bir yönüne ışık tutmaktadır. Yahya Kemal, Mustafa Kemal'in kendisinden istediği ve aralarında Montesquieo'nün üç eseri, J. J. Rousseau'nun "Dağda Yazılmış Mektuplar", "Yalnız Başına Gezen Adamın Tahayyülleri" de bulunan Fransızca birkaç parti kitabı temin etmek için Beyoğlu'ndaki kitapçıları dolaştığını, burada bulamadığı kitapların iyi baskıları için Paris'e siparişler verdiğini mektubunda

---

Bilgiler", *Türk Edebiyatı*, nr. 134, Aralık 1984, s. 32-33.

394 *Yahya Kemal'in Hatıraları*, s. 139.

395 Alemdar Yalçın, age.

ifade etmektedir.[396] Bu kitaplar temin edilmiş olmalı ki Afet İnan, yıllar sonra yazacağı bir yazıda onlardan şöyle bahsedecektir: "Atatürk'ün kendi kitaplığında güzel ciltlenmiş türlü edebî eserler vardı. Bunları zaman zaman özel toplantılarında gösterir ve iyi okuyanlardan dinlerdi. Atatürk bunları Yahya Kemal'in kendisine satın aldığını söylerdi."[397]

Harf İnkılabı İçin Bir Zemin Yoklaması

Yine Afet İnan'ın anlattığına göre Mustafa Kemal Paşa, Çankaya'da oturduğu eski bağ evinde bir takım düzenlemeler yaptırırken üst kattaki bir odayı da kitaplık olarak hazırlatmaktadır. Yahya Kemal'e sipariş edilen kitaplar da işte bu kitaplık içindir. O günlerde Mustafa Kemal, Yahya Kemal'in fikrini öğrenmek amacıyla, biraz dolaylı bir şekilde alfabe değiştirme konusunu açar:

"Birgün Kemal Atatürk kendisine diyor ki, 'Bu kitaplar güzel ama bütün halkımıza okutmak, öğretmek güç bu harfleri. Onun için bazı yenilikler düşünmeli ve Latin harflerini kabûl etmeli.'

Özel kütüphane odasında geçen bu konuşma üzerine, Yahya Kemal Beyatlı derhal itirazda bulunuyor. Bunun mümkün olamayacağını, çünkü yakın geçmişimizin eserlerinin hep Arap harfleriyle olduğunu ve kültür hazinemizin bunlara bağlı bulunduğunu söylüyor."

Mustafa Kemal, sadece bu harf değiştirme konusundaki fikrini sorduğunu belirterek o gün Yahya Kemal'le uzun tartışmaya girmez.[398]

---

396 Cemil Sönmez, *Atatürk'te Edebiyat Sevgisi,* s. 146-147.
397 Age, s. 148.
398 Afet İnan, *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, s. 182-183.

Hilafetin Kaldırılması

Yahya Kemal'in Lozan Heyetiyle Ankara'dan ayrılacağı sıralarda Ankara Hükümeti hilafetle saltanatı birbirinden ayırıp saltanatı kaldırmıştır (1 Kasım 1922) Son Padişah Vahdettin'in İstanbul'u terk etmesinin ertesi günü de Abdülmecit Efendi halifelik makamına getirilir (18 Kasım 1922) 3 Mart 1924'te, Büyük Millet Meclisi'ne, Urfa mebusu Şeyh Saffet Efendi ile aralarında Yahya Kemal'in de bulunduğu 53 arkadaşı tarafından verilen "Hilafetin İlgasına ve Hânedân-ı Osmanî'nin Türkiye Haricine Çıkarılmasına Dair" kanun teklifi kabul edilir. Yahya Kemal'in de imzası bulunan diğer teklifler Şeriye ve Evkaf Vekaletinin kaldırılması, yerine Diyanet İşleri Reisliği'nin kurulması ile Tevhid-i Tedrisât kanunu teklifleridir.

Yahya Kemal, Hilafetin kaldırıldığı günlere ait bir hatırasını Cahit Tanyol'a anlatmıştır:

"(…) bir gün Gazi beni Çankaya'ya yemeğe alıkoydu. Masanın üstünde bir yığın gazete vardı. Muhalefet ateş püskürüyordu. Hilafetin kaldırılmasını önlemeye çalışıyorlardı. Gazi, gazeteleri göstererek: 'Ne diyorsunuz Yahya Kemal Bey' diye yazılanlar hakkında fikrimi sordu. Ben: 'Paşam, bu matbuat öyle bir lağımdır ki peygamber içine düşse bir daha kendini kurtaramaz, bir takım tedbirler alınmazsa saldırılar adım adım size doğru gelecektir. Ne kurtarıcılığınızı bırakırlar ne gaziliği bırakırlar' dedim. Gazi gayet safiyane: 'Ne yapalım Yahya Kemal Bey, saltanatla istibdatı kaldırdık, Cumhuriyet kurduk. Birtakım baskı kanunları çıkarmak, onların haklı olduğunu tasdik etmek olur. Ne yapalım dayanacağız' dedi.

Gazi'nin bu kadar müsamahalı ve libarel tavrı beni hem şaşırtmış, hem hayran bırakmıştı. Meğer senin

Makedonyalı sipere girmiş, muhalefeti bütün kadrosu ile görmek istiyormuş. Arkasından İstiklâl Mahkemesi ve bir Takrir-i Sükûn Kanunu her şeyi sütliman etti."[399]

1924 Baharında Paris'te

Eğer Birinci Lozan görüşmeleri sırasında, iki günlük bir tatilden istifade, Hüseyin Cahit'le yılbaşında yaptıkları Paris kaçamağını saymazsak, 1912 dönüşünden sonra şairin Paris'e yaptı nispeten uzun süreli ilk seyahati 1924 baharındadır. Yahya Kemal bu tarihte Urfa Milletvekili olarak meclis üyesidir. 12 Mayıs 1924'te Darülfünûn'daki görevinden istifa ederek ayrılmıştır. 1924 yılı notları arasında, seyahat ettiği şehirlerin arasında Paris'in de adı geçer. 1924 Paris seyahatiyle ilgili küçük bir ayrıntı, o sıralar araları açılmış olan, Ahmet Haşim'in bir mektubu içinde yer alır. Haşim, Abdülhak Şinasi'ye Paris'ten yazdığı 6 Haziran 1924 tarihli mektubunda "Nişli Âgâh da burada. Fakat mütenekkiren seyahat ettiğini söylüyor ve kimseye görünmüyor" demektedir. Bu satırlardaki mütenekkiren (kendini belli etmek istemeden) sözü dikkat çekicidir. O sıralar milletvekili olan şairin bir kaçamağı mıydı bu da? Paris'te bulunmasının kimlerce bilinmesini istemiyordu? Ahmet Haşim'in mektubundan anlaşılmıyor. Belki de bir milletvekili kimliğiyle değil de sade bir birey olarak gezmek istiyordu Paris'i; bir türlü aklından çıkaramadığı bu şehri.

Bu seyahatle ilgili kısa bir değinisi, 1924 yılı sonlarında Orhan Seyfi ile gerçekleştirdiği bir konuşmasında ortaya çıkmakta; "geçen baharda Paris'e gittiğim vakit sıkıldım ve çarçabuk İstanbul'a döndüm" demektedir şair. Bu konuşmasında Yahya Kemal, Paris için şu değerlendirme-

---

399 Cahit Tanyol, *Türk Edebiyatında Yahya Kemal,* s. 191.

yi de yapıyor: "On sene evvel ömrümün en güzel bir devresini Paris'te, Paris'in o zamanki sanatkâr muhitlerinde geçirmiştim. Şimdi ne o Paris kaldı, ne o muhitler… Harb-i Umûmî onları sildi süpürdü."[400]

Bu sözler Parisle ilgili bir hayal kırıklığını ortaya koyuyor. Anlaşılıyor ki, Birinci Dünya Savaşı, şehrin, Yahya Kemal'in de içinde yaşadığı önceki sosyal örgüsünü bir hayli değiştirmiştir.

Abdülhak Şinasi'nin yayımlanan mektuplarına baktığımızda anlıyoruz ki, o sıralar sadece Haşim değildir kendisine Paris'ten mektup yazan. Haşim'den üç gün önce de Yahya Kemal bir mektup yazmıştır. İşte Yahya Kemal'in bir aydan fazla sürdüğü anlaşılan 1924 baharındaki bu Paris seyahati izlenimlerini en geniş şekilde o mektupta bulmaktayız:

"Muazzez efendim. Görüştüğümüzün ertesi günü yola çıkmıştım. Bir aya yakın oluyor ki Paris'teyim. Ben mi çok değiştim? Paris mi çok değişmiş? Pek iyi fark edemiyorum; lâkin galiba ikimiz de çok başkalaşmışız. Paris'te eski tadı hiç bulamadım. İkametimin ilk haftasından itibaren İstanbul'u özlemeye başladım. Bütün Paris'te eski tadını muhafaza eden yalnız 'Noctanbuller' kaberesi kalmış; dün akşam oradaydım; bu hükmü verdim. 'Teatre France' eskisi gibi, lâkin bizim zamanımızın büyük aktör ve aktirisleri eksilmekle bir şeyini kaybetmiş gibi. Bulvarlardaki komedi ve vodviller bana tahammülfersa göründüler. Paris'te şimdi çok nüfus, çok otomobil, eskiden pek çok ecnebî var. Eğlence pek çok lâkin eski tadında değil, garip bir şeye dikkat ettim; gece hayatı sönmüş, saat ondan, on birden sonra en meşhur barlar bile sönmeye başlıyor. Kar-

---

400 Orhan Seyfi, "Yahya Kemal Beyle Mülâkat", *Resimli Dünya*, 15 Aralık 1924 (bkz.: *Edebiyata Dair*, s. 265-275.

tiye Lâten [Quartier Latin] bilhassa pek sönük; eski keyif ve şevk kalabalıklarının yerlerini şimdi spor kalabalıkları tutmuş. Fazla tafsilata hâcet görmüyorum, dönüşte uzun boylu görüşeceğiz."

Bu mektuptaki "bir aya yakın oluyor ki Paris'teyim" sözü, mektubun tarihi de göz önünde bulundurulunca Yahya Kemal'in Darülfünûn'daki görevinden istifasının hemen ardından bu seyahate çıktığını gösteriyor. Ayrıca Yahya Kemal'in Paris'te ilk gittiği mekânlardan birinin tiyatrolar olduğunu da. Yine, şairin on iki yıl içinde İstanbul'la ne kadar içerden bağlar kurmuş olduğunu. Çünkü İstanbul'a ilk geldiği günlerde bir an önce tekrar Paris'e dönme hevesleri içinde gördüğümüz Yahya Kemal şimdi Paris'te İstanbul'u özlemeye başlamıştır.

Bundan sonraki satırlarda Yahya Kemal André Gide'in, "içinde Türklüğü en zehirli husûmetle hırpalamak isteyen bir seyahat defteri" yer alan *Incidence*'larından söz eder. Okurken sinirleri bozulmuştur. Ayrıca İstanbul gazetelerini de görme fırsatı olmuştur orada. "Siyasî hırıltılarımız uzaktan çok elîm bir tesir bırakıyor. Vatana bir daha acıdım" der. Daha on beş gün kadar Paris'te kalacağını, Viyana ve Peşte yoluyla İstanbul'a döneceğini belirtir.[401]

Buradaki "siyasî hırıltılar"la şair genel olarak siyasî bazı çekişmeleri mi yoksa özellikle o sıralar basına yansıyan ve bazı siyasî gerginliklere sebep olan bir rüşvet olayını mı kastediyor, düşünmek lazım. 2 Nisan 1924'ten itibaren bazı gazetelerin yayınlarıyla kamuoyunu meşgul etmeye başlayan ve Kılıç Ali, Yunus Nadi gibi Meclis'in önde gelen isimlerini de içine alan bu olay sırasında, bir ara Ruşen Eşref ve Yahya Kemal'in adı da gazetelerde geç-

---

401 "Abdülhak Şinasi'ye Mektuplar", *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası I*, s. 112.

miştir. Meclisin altı ay tatile girdiği 22 Nisan'dan sonra bütün yaz gündemde kalan, İçişleri Bakanının istifası, Kılıç Ali'nin Celal Nuri İleri'yi gazetesini basarak başından yaralamasına kadar varan olayları önceden hisseden Yahya Kemal, bu toz duman içinde kalmak istemediği için mi bir süreliğine bu Paris seyahatine çıkmayı uygun bulmuştu acaba? Ahmet Haşim'in mektubundaki "Fakat mütenekkiren seyahat ettiğini söylüyor ve kimseye görünmüyor" sözleri böyle bir yorumu destekler mi? Hatta millet vekilliğiyle beraber sürdürdüğü Darülfünûn'daki hocalık görevinden, ders yılı bitmeden istifa ile ayrılmasına, Paris seyahatine yazı beklemeden çıkma arzusunun bir sonucu gibi bakmak aşırı bir yorum olur mu? Bilemiyoruz. Çünkü Yahya Kemal hakkındaki yayınlarda, o kadar dallandırılmış dedikodu arasında bile, bu seyahati sözü geçen olayla bağlantılı hale getiren bir imâya bile rastlamadık.[402]

Hatıraları arasındaki bazı notlara bakılırsa Yahya Kemal'in 1924 baharında çıktığı Avrupa seyahati, ilk bir ayı Paris'te geçirildikten sonra Viyana ve Budapeşte'ye de uzanır. Şair oradan İstanbul'a dönmüştür ve o yaz içinde Ağustos sonlarında Dumlupınar Meydan Savaşı kutlamalarına katılmak üzere Dumlupınar'a gidip gelmiştir. Ankara'ya o senenin sonbaharında, Kasım 1924'te dönerek meclis çalışmalarına katılmıştır:

"1924 baharında (...) İstanbul'dan Expres Orient'la Paris'e gittim. Bir ay geçirdim. Paris'ten trenle Viyana'ya gittim. Bir hafta kadar oturdum. Viyana'dan Budapeşte'ye gittim; orada da bir hafta geçirdim. Oradan konvansiyonel'le doğru İstanbul'a döndüm. Dumlupınar Meydan Muharebesi'nin

402 1924 bahar ve yaz ayları içindeki bu gelişmeler için bkz.: Nuri Sağlam, "Cumhuriyet Tarihinin İlk Büyük Yolsuzluk Dosyası...", *Hürriyet Tarih*, 25 Haziran 2003, s. 4-9.

tes'idi için İstanbul'dan Dumlupınar'a gittim. Ve o sonbaharda Ankara'ya döndüm. Teşrin-i sâni'de Meclis'e iltihak etmek için Ankara'ya döndüm. O kış mahdut müddetler için İstanbul'a gelip gittim."[403]

Paris'te bulunan Ahmet Haşim'in 1 Ağustos 1924'te Mercure de France dergisinde Türk şiirini değerlendiren bir yazısı çıkar. Bu yazıda Yahya Kemal'i şu cümlelerle değerlendirir Haşim (Fransızca metnin Türkçesinden):

"Şiirde, hece vezninin kesin olarak yerleşmesini sağlamak üzere yapılan, daha önce sözünü ettiğimiz teşebbüslere rağmen, aruz vezni hâlâ gül gibi yaşamakta, hatta Arnavut olup Türk tabiiyetine geçen şair Yahya Kemal Bey'in –Jean Moréas zamanında Closeries des lilas müdavimi- neoklâsik pastişleri bile, en azından şimdilik çok cılız bir hayatiyet gösteren hece veznine göz açtırmıyor gibidirler. Genç Türk şiiri, ruh olarak (zihniyet) Edebiyât-ı Cedîde ve Fecr-i Âti şairlerindeki yapmacıklıktan henüz kurtulabilmiş değildir. İhtilâlin gür sesi ve kaynayan kanı, hâlen bir dil tekâmülü safhasında olan yeni Türk şiirine henüz canlılık kazandıramamıştır."[404]

Bir Mülâkat

Yukarıda da değindiğimiz gibi, 1924 yılı Aralık ayında, Orhan Seyfi'nin kendi çıkardığı *Resimli Dünya* dergisinde, Yahya Kemal'le bir konuşması yayımlanır. Bu, şairle yapılmış yayımlanan ilk konuşmadır. Hayatı boyunca kabul edceği üç dört konuşmadan biridir aynı zamanda. Ruşen Eşref'in Diyorlar ki'sinde eksikliği hissedilen Yahya

---

403 Yahya Kemal, *Hatıralarım*, s. 87.
404 *Hareket,* nr. 16-17, Haziran-Temmuz 1980, s. 43.

Kemal röportajı, altı-yedi sene sonra bu konuşmayla tamamlanmıştır sanki.

Röportajın başında Yahya Kemal "mizaç ve sanatı en ziyade hususiyet gösteren bir sanatkâr" diye tanımlanır. "Dalgınlığından, esersizliğine dair dedikodulara kadar her hâli, ayrı bir alâka uyandıran" bir kişiliktir o. "Şiirleriyle olduğu kadar zarâfet ve nüktedanlığı ile de mârûftur." Dili, sevmediklerine karşı iğneleyicidir. Samimi ve temiz ahlâklıdır. "Bütün arkadaşları arasında hiç değişmeyen o ol"muştur.

Yahya Kemal bu konuşmasında şiiri "darası alınmış söz" olarak tanımlıyor. Kendisini esersizlikle, az yazmakla suçlayanların bu suçlamalarına "Az şiirden mürekkep bir mecmua [şiir kitabı] neşretmek kolaydır, lakin öz şiirden mürekkep bir mecmua neşretmek bana güç görünüyor" diye cevap verir. "Az şiirim varsa bunu bir bahtiyarlık sayarım. Az şiir söylemiş olmak azbuz şey değildir" der. Paris döneminden bahseder. Şiir anlayışını ve şiirde yapmak istediklerini, dil görüşünü açıklar. Şiirin yüklendiği bir görev olup olmadığı sorusunu cevaplarken bir yerde "şiirde en hafif bir zemin olan güller ve yapraklarla, en ağır zemin olan Bolşevizm aynıdır. (…) Şiir fikirler gibi eskimez, daima yenidir" der. Şairi konumlandırıcı şu sözleri de ilgi çekicidir: "Şiir denilen ezelî yazın içinde bir ağustos böceği olmak bile bir varlık sayılır." Bu konuşmadan, eski tarzda yazdığı şiirleri, o zamanlar, *Rıtl-ı Giran* adıyla ayrı bir kitapta toplama düşüncesinde olduğunu da öğreniyoruz şairin.

Suriye Sınır Komisyonunda

"Urfa Mebusu Yahya Kemal Bey'in Suriye Hudut Tespit Komisyonu nezdinde siyasî murahhas olarak tayini" 24 Haziran 1925'tedir. Bu görüşmelerde Fransızlar-

la yapılan müzakereler sonunda Payas İstasyonu arkasındaki altı kilometrelik arazi ile bazı Türk köylerinin (Kilis'ten on üç, Hassa'dan on sekiz köy) anavatana katılması sağlanmıştır.[405] Reşat Beyatlı, ağabeyinin bu göreviyle ilgili olarak: "Mebus seçildikten sonra Hatay'ın bize ilhakı mevzuunda vazifelendirilmiş, İstanbul'da Fransız Büyükelçisi Mösyö Sarrout ile müzakereleri hazırladıktan sonra, Hariciye katiplerinden Şahap Beyle İskenderun'a giderek, Fransız heyeti ile müzakere ve temaslarda bulunmuş; netice vatanımıza mühim bir miktar arazi kazandırmakta rolü ve hizmeti olmuştur"[406] demektedir.

Açık Deniz **Şiiri**

İlk dizelerini 1911'de Brötanya seyahatinde söylediğini bildiğimiz *Açık Deniz* Yahya Kemal'in yıllarca bazı dizeleriyle ağızlarda dolaşmış şiirlerinden biridir. Selami İzzet, şairi 1917'de Büyük Ada'da Yacht Club'ün Marmara'ya bakan terasında bu şiirin

Bir gün dedim ki istemem artık ne yer ne yâr!
Çıktım sürekli gurbete, gezdim diyar diyar;
Gittim o son diyara ki serhaddidir yerin,
Hâlâ dilimdedir tuzu engin denizlerin!

Dizelerini okurken tanıdığını yazar.[407] Şiir, 1925 yılında tamamlanarak Tavus dergisinde yayımlanır.[408] Yahya Kemal'in şiir çizgisi içinde özel bir yeri bulunan *Açık Deniz,* şiir yayımlamadığı uzun bir zaman dilimi içinde,

---

405 *Yahya Kemal'in Hatıraları,* s. 88.
406 Reşat Beyatlı, "Yahya Kemal'in Hayatı", *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası I,* s. 140.
407 Selami İzzet, "Yahya Kemal Aşk ve Ölüm", *Posta,* 2 Kasım 1958 (bkz.: *Yahya Kemal İçin Yazılanlar* 2, s. 97)
408 Yahya Kemal, "Açık Deniz", Tavus, nr. 1, 1 Nisan 1341/1925, s. 7.

değerli bir mücevher parçası gibi tek başına parlamaktadır. Orhan Seyfi, Yahya Kemal'in Varşova'da bulunduğu sırada çıkardığı *Güneş* dergisinde *Açık Deniz*'i bir kere daha yayımlar. Oraya düşülen bir notta, daha önce yayımlandığı derginin *(Tavus)* az basılan bir dergi olduğuna, mevcut nüshasının kalmadığına dikkat çekilmek, birçok edebiyat okuyucusunun bu şiiri okuyamamış olması bu yeni yayının gerekçesi olarak belirtilmiştir.[409]

Yirmi Üç-Yirmi Dört Yıl Sonra Üsküp'te

Yahya Kemal'in "1923-1925" başlıklı kısa bir notunda o senelerde seyahat ettiği şehirler "Ankara, İstanbul, Adana, Payas, Dörtyol" diye sıralanırken birdenbire "Paris"e atlandığı ve şöyle devam edildiği görülmektedir: "Paris, Versay, Viyana, Budapeşte, Nis ve Côte d'Azur." Buna göre şairin 1925 yılı yazında Suriye Hudut Komüsyonundaki görevini tamamladıktan sonra o yıl içinde bir Avrupa seyahatine çıktığı anlaşılıyor. Notları içinde bununla ilgili başkaca bir ayrıntı yok. Ancak Sermet Sami'nin herhangi bir kaynak göstermeden belirttiğine göre, şair 1925 yılı sonuna doğru iki aylığına bir seyahate çıkar. Önce Üsküp'e gider. 1902'deki ayrılışından sonra Üsküp'e ilk dönüşüdür bu. Annesinin mezarını ziyaret eder. Çocukluğunun geçtiği yerleri içi burkularak gezer. Çünkü, "hayalinde hep eskisi gibi sakladığı" bu yerleri çok değişmiş olarak bulmuştur.

Üsküp'ten Paris'e geçen şair yılbaşını geçirmek üzere Nis'e gider. Sermet Sami'ye göre[410] *Karnaval ve Dönüş* şiirinin şu dizeleri bu seyahatte yazılmıştır:

---

409 Yahya Kemal, "Açık Deniz", *Güneş*, nr. 9, 1 Mayıs 1927, s. 9.
410 Sermet Sami Uysal, *Her Yönüyle Yahya Kemal*, s. 37.

Nis karnavalda eğleniyor
Her yerde haykırış ve gülüşler
Bir haftadan beri
Rüyalarımda sallanıyor vals etekleri

Rumeli'de Kalan Çiftlikler

Yahya Kemal'in 1926 yılı başında resmi bir görevle Belgrad'a bir seyahatinin olduğu bilinmektedir. Bu görev "Sırp-Hırvat ve Sloven Krallığı ile yapılacak Dostluk Anlaşmasının imzalanması"dır. Resmi bir belgeye göre bu görevlendirmenin tarihi 24 Ocak 1926'dır.[411] Reşat Beyatlı bu görevi dolayısıyla Belgrat'a giderken şairin Tımaşvar, Estergon, Peşte ve Tuna havalisini dolaşma, incelemelerde bulunma fırsatı da olduğunu ifade ediyor.[412]

Şunu ifade edelim ki, şairin 1925 yılı sonuna doğru çıktığını yazdığımız iki aylık seyahat aslında, resmî görevle çıktığı bu seyahat olabilir. Çünkü "Türkiye ile Sırp-Hırvat ve Sloven Devleti arasında Dostluk Andlaşmasının Ankara'da imzalanması"nın tarihi 28 Ekim 1925'tir.[413] Yahya Kemal'in görevle Belgrat'a gidişi bu andlaşmanın tamamlayıcı ikinci ayağı gibi görünüyor. Eğer öyleyse tarihi önceden belirlenmiş bir göreve Yahya Kemal'in iki ay kadar erken çıktığı düşünülebilir. Bundaki amacı da, yıllar önce bırakıp geldiği Üsküp'ü, çocukluk ve gençliğinin mekânlarını görmek, annesinin mezarını ziyaret etmek olabilir. Bunların yanında Yahya Kemal bu seyahate çıkarken ailesinin orada bırakıp geldiği çiftliklerle ilgilenme düşüncesini de taşımaktadır: Kendisi bu durumu şöyle anlatıyor:

---

411 *TC Cumhuriyet Arşivi Katalogları.*
412 *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası I*, s. 140.
413 İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları I* (1920-1945), s. 658.

"On altı yaşımdan kırk iki yaşıma kadar Rakofça'yı görmedim ve daima tahattür ettim. 1912 mel'un harbi başladığı gün ilk hamlede kaybettiğimiz topraklardan biri orası oldu. Büyük validem ölmüş, hatta ailemize o âlemi zehir etmiş olan iç güveyi Tevfik Bey de ölmüş, bana ve teyzezâdelerime Rakofça ve Lapardinçe'nin tapu kağıtları miras kalmıştı. Satılması muâhede mucibince kabil gibi görünen bu arazi, hakikatte kaybolmuştu. Mamafih, İstanbul'da ve Anadolu'da beş parasız kalmış erkek ve kız çocukların son ümidi idi. Bu hayâl ile yaşıyorlar, ikide birde beni sıkıştırıyorlardı. Hükümet tarafından Belgrad'a dostluk muâhedesini akdetmek için gönderilmiştim. İyi bir tesadüf olmak üzere oradaki elçi Hikmet Bey eski arkadaşımdı. Satış işinin güçlüğünü ondan iyice öğrendim; tehir etmeğe mecbur oldum. O münasebetle Belgrad'dan Üsküp'e bir günlük bir seyahate çıktım. Tren, Rakofça'nın yanından geçecekti; refâkatime verilen katip Kemal Beyle trenin penceresinden Rakofça'ya bakıyorduk. Yerini tayin etmekle beraber çiftliği iyi tefrik edemedik. Onun bulunduğu sırtta büyük bir kilise kubbesi görünüyordu. Bizim zamanımızda bu kilise yoktu; kalbim muammalı bir hüzün içindeydi. Geçtik."[414]

Hatıralar'da konu bu noktada kesiliyor. Fakat şairin Polonya'da elçi olarak bulunduğu yıllarda bir devamı olmuştur bu hikâyenin. Orada aynı konuya tekrar döneceğiz.

Varşova Elçiliğine Atanması Millet Vekilliğinden İstifası

Yahya Kemal'in Varşova elçiliğine atanma tarihi 1 Mayıs 1926'dır. 22 Mayıs 1926'da Meclis Başkanlığına yazdığı bir dilekçeyle Milletvekilliğinden istifa eder:

---

414 Yahya Kemal, *Hatıralarım*, s. 31-32

Riyaset-i Celileye

Varşova Elçiliğine tayin edildiğimden dolayı Teşkilât-ı Esasiye'nin yirmi üçüncü maddesi mucibince mebusluktan istifamı takdim ve Heyet-i Celîleye ta'zimâtımı arz ederim.

Fi 22 Mayıs 1926

Urfa Meb'usu

Yahya Kemal[415]

Yahya Kemal, Varşova'ya Bükreş yoluyla gider. Geçerken elçilikte Hüseyin Ragıp'ın misafiri olur.[416]

---

415 Alemdar Yalçın, "Yahya Kemal'in Milletvekilliği ve Ankara Günleri", *Yahya Kemal Beyatlı Semineri* (Bildiriler), Ankara 1985, s. 152; agy, "Yahya Kemal'in Milletvekilliği ve Ankara Günlerine dair Yeni Bilgiler", *Türk Edebiyatı*, nr. 134, Aralık 1984, s. 32-33.

416 *Yahya Kemal'in Hatıraları,* s. 141.

YEDİNCİ BÖLÜM

ELÇİLİK YILLARI

Varşova'da

Şairin Varşova'da göreve başlama tarihi 14 Haziran 1926'dır. Görevi, 1924'ten beri burada elçi olan Askerî Doktor İbrahim Tali Beyden devralır. 1 Haziran 1926'da, beraberinde Başkatip Talat Rauf ve İkinci Kâtip Rauf Hayri beyler olarak Devlet Başkanı Moscicki'ye itimatnamesini sunar. Başkan, Lehistan'ın bölünmesini tanımayan tek millet sıfatıyla, Leh milletinin Türkiye'ye sonsuza kadar minnettar kalacağını söyler.

Yahya Kemal'in yazdığına göre Varşova'daki ilk elçilik binası Yahudi mahallesindedir. Orada bir iki ay kalır. Sonra, elçiliği, bu amaçla hazırladığı Szopéna'ya (Şopena), iki numaradaki binaya taşır. Burada üç seneye yakın, tam olarak 33 ay oturur.

Varşova'da bulunduğu süre içinde Süleyman Nazif (Yahya Kemal oradayken vefat etmiştir), Fazıl Ahmet, Faruk Nafiz, Falih Rıfkı, İbrahim Grandi ve bir edebiyat öğretmeni olan Fazıl Yenisey gibi Türkiye'deki dost ve tanıdıklarıyla haberleştiği elde kalan mektuplardan anlaşılıyor.

Şairin Varşova'dan mektup yazdığı kişilerden birinin de İsmet Paşa olduğunu anlıyoruz.[417] 2 Ekim 1926'da Yahya Kemal'e yazdığı bir mektupta gayet samimi bir dil kullanan İsmet Paşa "Güzel ve tatlı mektubunu okuya okuya doyamadan yeni sefiri tanıtan mektubunu da aldım. Sefir ile mülakatımda tavsiyenin hüsn-i tesirini hissettiririm" diyor. Bu satırlardan şairin İsmet Paşa'ya Varşova'dan iki mektup yazdığını; ikinci mektubunda, yakınen tanıyor olması gereken yeni sefirlerden biri hakkında tavsiyelerinin bulunduğunu anlıyoruz.

Yahya Kemal, göreve başlayışının ikinci ayı içinde 28 Temmuz 1926'da Finlandiya ve Letonya Hükümetleri ile yapılacak dostluk anlaşmalarının imzalanması için görevlendirilir.

Burada bulunduğu sıralarda Danzing, Gdynia, Berlin, Leipzig, Viyana gibi şehirlere seyahatleri olur.

"Burada Ömrüm Masa Başında Geçiyor: Çok Okuyor ve Çok Yazıyorum"

Varşova'dan gönderdiği elde bulunan en eski tarihli mektuplardan biri, göreve başladıktan bir ay sonra (16 Ağustos 1926) Süleyman Nazif'e yazılmış olandır. Bu mektup birkaç bakımdan önem taşır. Yahya Kemal bu mektubunda Varşova'dan "Varşova düz ovada bir şehirdir. Etrafta dağ veya deniz ufku olmayınca insan sıkılıyor. Şehir çok mamur ve medenîdir, yalnız eğlenceli değildir. Hava ekseriya yağmurlu ve kapalıdır" diye söz eder.[418] Oradaki insanlardan ve gündelik hayatından ayrıntılar sunar:

---

417 *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III,* s. 279.

418 Zeynep Kerman, "Yahya Kemal'in Neşredilmemiş Bir Mektubu ve Vasiyeti", *Doğumunun 100. Yılında Yahya Kemal Beyatlı,* s. 195-196. Yahya Kemal bu ufuksuzluktan o günlerde yazdığı bir başka mektupta Faruk Nafiz'e de söz etmiş olmalı ki, Faruk Nafiz 29

"Leh milleti güzel ve asil millettir, sevimlidir, zekidir, yontulmuş bir kütledir. Lehler bizi samimi bir muhabbetle severler. Sokakta bir çocuğa Türkler hakkında fikrini sorsanız, derhal 'Türkler Lehistan'ın taksimini tanımamışlardır' cevabını verir. Bu milletin istikbal terbiyesi bu kadar yüksektir."

Yahya Kemal aynı mektupta, bir gün önce gittiği bir halı sergisini de anlatmıştır. O sergide Viyana önlerine kadar varmış olan Kara Mustafa Paşa'nın bir bina kadar geniş ve gösterişli çadırını, otağ-ı âsâfîyi de görür:

"1682 senesinin o feci eylül sabahından beri o kadar itina ile muhafaza edilmiş ki, içine girdiğimiz zaman kendimi Viyana önünde zannettim. Lehistan bu kadar taksim ve kargaşalık geçirdiği halde, bize ait ferman, yazı, mektup, ganaim ne varsa muhafaza etmiş. Bildiğiniz gibi Varşova muahharen payitaht olmuş bir şehirdir. Onunçün hayli yeni ve az millidir. Lehlilerin millî merkezleri Krakowi'dir. Bütün hatıraları, eskilikleri, millilikleri, Darülfünûnları oradadır. İnşallah orasını da gidip göreceğim."

Bu mektubun Yahya Kemal açısından en dikkate değer taraflarından biri de Paris'e ve Jön Türklüklüğe dair hatıralarını Varşova'da yazdığını ortaya koyan şu satırlardır:

"Burada ömrüm masa başında geçiyor. Çok okuyor ve çok yazıyorum. Birkaç kitap projem var. Yazmağa başlamadan önce elimi nesre alıştırdım. Bir ayda bir kitap olabilecek kadar Paris hatıralarımı ve Jön Türklüğü yazdım."[419]

Şair kendi ifadesine göre ilk şiir karalamalarına on iki yaşındayken, 1896'da başlamıştır. Hatıralarının en

---

Ağustos 1926 tarihli cevabî mektubunda; "Varşova'nın düzlüğünden, denizsizliğinden bahsediyorsunuz. Ya ben Ankara'nın çıplaklığından, susuzluğundan nasıl bahsedeyim" demektedir (*Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, s. 206-207)

419 Zeynep Kerman, age, s. 195-196.

dikkate değer bölümlerinden birini oluşturan "Şiirde Otuz Senem" başlıklı uzun yazısının da 1896+30=1926 hesaplamasıyla burada yazıldığını söyleyebiliriz. Yine bazı ipuçlarından Yusuf Akçura ve Süleyman Nazif üzerine olan *Siyasî ve Edebî Portreler* kitabındaki yazılarının da Varşova'da yazıldığı anlaşılıyor.

13 Ekim 1926'da Abdülhak Şinasi Hisar'a yazdığı mektupta, yazma konusuna tekrar dönmekte, bu sefer Varşova günlerindeki okumalarından söz etmektedir:

"Bildiğiniz gibi dört aydan beri Varşova'dayım. Çok sükûnlu bir hayat geçiriyorum. Sa'y hâricinde muttasıl okuyorum, edebiyâtın sağlam ve sahih nev'i olarak nazarımda tarih kaldı. Şiir edebiyattan sayılmadığı için onu nadir ve müstakil bir cevher olarak bir tarafa bırakıyorum. Dediğim gibi, bir hayli eski tarih okudum. Şimdi, bu yaşımda, daha iyi anlıyorum. Diyebilirim ki vatanda millî teşekkülümüzü ilk defa anladım. Etrafımda İstanbul kütüphaneleri bulunmadığına yanıyorum. İstanbul'da iken vaktimi beyhûde geçirdiğimi, az okumuş olduğumu idrâk ediyorum."[420]

Bu mektubunda, altı çizilmesi gereken bir cümle daha söyler Yahya Kemal: "Okumakta olduğu gibi, yazıda da edebiyat heveskârlığından uzağım."

Fazıl Ahmet'e yazdığı bir mektupta Yahya Kemal "şiir ve nesrin yegâne yaşayacak tarafını" şöyle açıklar (15 Şubat 1928):

"Şimdi birçok şeyler düşünürken bir daha kâni' oluyorum ki şiirin ve nesrin yegâne yaşayacak tarafı 'temiz hisler'den yaratılabiliyor. Gençliğimizde herkes gibi bizi de mutasallifâne sermest eden vâhiliklere şimdi sıkılmaksızın

420 Yahya Kemal, *Mektuplar Makaleler*, s. 101-102.

gülüyorum. 'Benim deham kalbimdedir' diyen Lamartine'i şimdi daha ziyade anlıyorum. İnsanlara kendimizi istediğimiz şekilde göstermek gayret-i cahilanesiyle vücûda getirdiğimiz edebiyat sahte oluyor ve dayanmıyor: İnsanların bizi istedikleri gibi görmelerine baştan razı olmak yegâne akıl yoludur zannederim. Bazı berceste mısraları bir asır, iki asır, üç veya dört asır öteden, zaman zaman bize kadar gelen eski şairleri düşünüyorum; bu adamlar ne kadar sâde insanlardı; bıraktıkları o mısralar ne kudrettedir ki daima 'hal' halinde bulunuyorlar. Onlar gibi birkaç satır bırakarak öleceğimize kâni olabilir miyiz?"[421]

Yahya Kemal'le Polonya'da: Gezici Sergiyle Gelenler

Yahya Kemal'in Varşova'ya davet ettikleri veya onu orada görmek arzusunda bulunan bazı dostları olmuştur. Bunların arasında Faruk Nafiz, Fazıl Ahmet ve yurtdışına çıkmadan kısa bir süre önce araları düzelmiş olan Falih Rıfkı gibi yakın çevresinden isimler vardır. Ancak bu ziyaret niyetlerinin gerçekleşmediği, aralarındaki mektuplaşmalardan anlaşılmaktadır. Bununla beraber şairle Polonya'da görüşenler de olmuştur.

Yahya Kemal'le elçiliğinin bu ilk ayları içinde (1926 yazında) görüşmüş olanlardan biri Raufî Manyasî'dir. Raufî Manyasî Yahya Kemal'le ilgili hatıralarında, 1922 Ekimindeki Bursa karşılaşmalarının ardından şairle Varşova'da bir görüşmelerinin daha olduğunu yazmakta: "Dört sene sonra Karadeniz vapurunda tertip edilen seyyar sergi ile Avrupa limanlarını dolaştığımız esnâda üstad, Varşova sefiri bulunuyordu. Bizi Gdynia limanında istikbâle geldi"

421 Yahya Kemal, *Eğil Dağlar,* s.315-316.

demektedir.[422] Yahya Kemal, o sıralarda Falih Rıfkı'ya yazdığı bir mektupta da "Mektubunu dün Danzig'de aldım. Gezici sergiyi karşılamaya gitmiştim. Bir hafta fena yoruldum"[423] diyerek aynı sergiden bahsetmektedir.

Faruk Nafiz 29 Ağustos 1926 tarihli mektubunda "Sizi yakından gören Kemalettin Kâmi'yi bekliyorum, aziz ve çok muhterem üstadımdan bir haber getirsin diye" diyor. Kemalettin Kâmi de gezici sergi heyeti içinde bulunanlardan biridir. Avrupa'da, yeni Türkiye Cumhuriyeti hakkında bir imaj oluşturmak; Türkiye'yi sanayi ürünleri yanında insan unsuruyla da tanıtmak amacıyla düzenlenen gezici sergi seferine çıkan heyet arasında Heyet Başkanı Raufî Manyasî ve adını andığımız Kemalettin Kâmi'nin yanında dönemin siyaset, sanat ve ticaret hayatından önemli başka bazı simalar da bulunmaktadır. Celal Esat Arseven (sanat tarihçisi), Vâlâ Nurettin (gazeteci), Zeki Üngör (İstiklal Marşı'nın bestecisi), Veli Kanık (müzisyen, Orhan Veli Kanık'ın babası), Refii Bayar (Celal Bayar'ın oğlu), Ata Efendi (Özbekler Tekkesi Şeyhi), Ethem Pertev (Eczacı), Ali Muhittin Hacı Bekir, Mahmut Baler (Bal Mahmut), Ahmet Remzi Göres (Antep Milletvekili), Bedia Arseven (ilk kadın gazetecilerden), Çürüksulu Belkis Hanım, Halil Hilmi Bey (Evkaf müdürü), Naci Meltem (mimar), Nermin Faruki (ilk kadın heykeltıraş), Galip Bahtiyar (İstanbul Ticaret Odası Müdürü), İclal Hanım (ilk kadın öğretmenlerden), Mebrure Gönenç (ilk kadın milletvekillerinden), Seniha Hanım (tercüman), Ahmet Ediz (müzisyen), Bedrettin Sesören (müzisyen), Pertev Demirhan Paşa ve kızı Nevin Demirhan,

422 Raufî Manyasî, "Birkaç Hâtıra", *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası I,* s. 107.

423 Yahya Kemal'in bu mektubu için bkz.: *Hürriyet,* 6 Mayıs 1983.

Samia Nedim Hanım (protokol şefi), Şefik Gögen (kaptan), Zekiye Hanım (tercüman) ilk elde akla gelenler.

Seyyar Sergi'nin yapıldığı *Karadeniz* gemisi, 47 kişilik Riyaset-i Cumhuriye Musıkî Heyeti, 125 kişilik gemi personeli, 95 kişilik sergi heyeti ve 18 kişilik iaşe personeli toplam 285 mevcuduyla, 12 Haziran-5 Eylül 1926 tarihleri arasında 12 ülkede 16 şehre uğramıştır. Bütün Avrupa'yı dolaşıp Leningrad'a kadar gitmiştir. Uğradığı limanlarda resmikabuller düzenlenmiş, orkestra konserler vermiş, gemideki ürünler ziyaretçilere tanıtılmıştır. Geminin Danzig'e varış tarihi 1 Ağustos 1926'dır. 3 Ağustos'ta da Gdynia'da olur. Karadeniz gemisi Polonya tarafından deniz uçaklarının refakatinde karşılanmıştır.

Raufî Manyasî Yahya Kemal'le görüşmelerini anlatırken şairin Polonya'daki elçilik ortamı hakkında da bazı bilgiler veriyor:

"Tertip edilen müteaddit resm-i kabuller esnâsında Polonya'da kendisini o kadar sevdirmiş olduğunu çok canlı delillerle müşahede ettik. Lâalettâyin bir kordiplomatik âzâsı gibi değil, kendilerinden biri imiş gibi etrafını alıyorlar, musâhabesini arıyorlardı. Hem büyük bir fikir adamı, hem insanı hayretlere garkeden bir hafıza kuvveti de inzimâm ederek, ender rastlanır kudrette bir tarihçi olarak, Türk-Polonya tarihî münasebetlerini orada bilmeyenlere âdetâ aşılamış, onların takdir, sevgi ve hürmetlerini bihakkin kazanmış bulunduğu her vesile ile göze çarpıyordu."

Raufî Manyasî bu hatıralarını anlatırken bir ayrıntı daha veriyor ve Yahya Kemal'in Polonya devlet erkaniyle olan bir fotoğrafını, bu seyahatte kendilerinin çektiğini belirtiyor.

Yahya Kemal "Kaldığım Yerler" başlıklı notları arasında da bu ilk Danzig seyahatine değinmekte; "Danzig'de

1926'da şehrin meydanına nazır bir otelde kaldım. Sonraları bu şehre olan seyahatimde daima Zopott şehrinde, Kazino-Otel denilen otele giderdim" demektedir.[424]

Karadeniz gemisinin güzergâhını gösteren bir harita

424 *Yahya Kemal'in Hatıraları*, s. 141. Şair ayrıca 1926'da, iki defa Berlin'e gittiğini, ilkinde Aden ve Esplanade otellerinde, ikincisinde elçilikte kaldığını belirtir (age, s. 141-142)

Karadeniz gemisi İstanbul'dan hareket etmeden önce

Vâlâ Nurettin Polonya'da Yahya Kemal'le Görüştü Mü

Yahya Kemal'in 1926 yazında Danzig'de karşıladığı gezici sergide bulunanlardan birinin de Vâlâ Nurettin olduğunu belirtmiştik. Vâlâ o günleri ve bu gezici sergiye nasıl katıldığını hatıralarında anlatır. Rusya dönüşü, işsiz olduğu bir sırada Raufî Manyasî ile karşılaşır. Bu karşılaşma ve sonrasındaki gelişmeleri onun kaleminden okuyalım:

"(...) içeriden ismimi seslendiler. Meğer babası babamın, annesi annemin arkadaşı, kendi de İtibâr-ı Millî bankasında şef yardımcımız Raufî Manyas'a, o günlerde bir seyyar serginin tertibi havale edilmiş.

Gel bakalım Vâlâ. Sen bir yerlerdeydin galiba? Görünmüyordun senelerdir. Ha, sahi, Rusya'ya gitmişsin duydum. Ne garip! Biz de şu anda Seyyar Sergi için bir Rusça tercüman arıyorduk. Oh, oh, aferin... Rusça öğrendin demek? Kadromuzda her dildekiler var, Rusça bilen yok. Sen Fransızca, Almanca filan bildiğine göre tam ihtiyacımıza uyarsın... Kabul et şu işi de, iki üç ay Avrupa'nın etrafını liman liman bir güzel dolaşalım. Ta, Leningrad'a kadar. Var mısın, Vâlâ?

Vâlâ'nın istediği bir göz, Allah verdi iki göz.

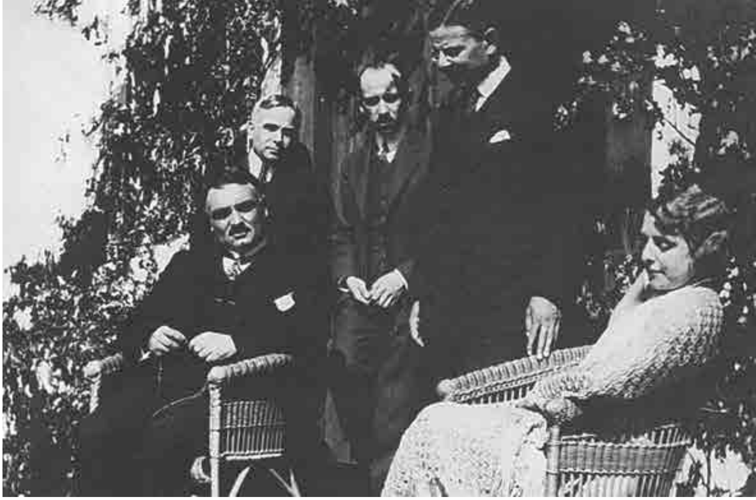
Hemen Vakit matbaasına gittim Seyyar Sergide muhabirlik aldım. Sergide de, gazeteciyim diye itibarım arttı. Böylece Rusya'dan döndüğümden birkaç ay sonra, Kuzey Afrika'dan başlayıp bütün Avrupa limanlarını gezdik."[425]

Vâlâ Nurettin'in bu seyahatte Danzig'de Yahya Kemal'le de görüşmüş olması gerekiyor. Kendisi bundan söz etmiyor. Ancak bu seyahat sırasında Nazım'a bir kart

---

425 Vâlâ Nurettin, *Bu Dünyadan Nazım Geçti,* s. 361.

gönderdiğinden, onun da kendisini görebilmek için ta Leningrad'a geldiğinden söz ediyor.

Yahya Kemal'in Polonyada Elçi Olarak Bulunduğu Dönem

Yahya Kemal bundan iki yıl sonra Eylül 1928'de, Varşova'dan Vâlâ Nurettin'e bir mektup da yazmıştır. Bu mektupta şair, onun gazetedeki yazılarını ilgiyle izlediğinden söz ediyor. Kendisini aramadığından yakınıyor. Göztepe'deki evde geçen eski güzel günleri hasretle anıyor ve o sıralarda Türkiye'ye dönecek olan Nazım Hikmet'e sözü getirerek şunları yazıyor:

"Sizin aziz dostunuz Nâzım Hikmet İstanbul'a mevkufen geliyormuş. Çok kıymetli olan bu arkadaşınız inşallah beraat kazanır, serbest olur. Fakat siz de bu defa kendisine hitaben şöyle bir nasihate başlayınız: 'Hey avanak! Bana bak! Politikayı bırak! Serserilik ettiğin de kâfi! İstanbul gibi dünyanın en güzel yerinde rahat otur ve yaşa!' Bu çocuk hayatını değiştirirse, şiirimizde iyi bir şair olur; yalnız onun çok yeni zannettiği fakat hakikatte çok hâyide

olan komünist mitinglerinin tafrasından ve nâtıkasından kurtulursa."[426]

Süleyman Nazif'in Ölümü: "Kalbimde Uzvî Bir Ağrı"

Yahya Kemal, kendini oldukça yalnız hissetiği Varşova günlerinden birinde; soğuk algınlığından dolayı yatağından çıkamadığı 10 Ocak 1927'de, dostu Süleyman Nazif'in ölüm haberini alır ve oturup şu satırları yazar:

"Bugün 10 Kânûn-i sâni. Varşova'nın en kötü günlerinden biri. Biraz üşütmüşüm. Günümü yatakta geçirdim. Saat bir buçukta postacı İstanbul ve Ankara gazetelerini getirdi. Milliyet gazetesini açtım. İlk sayfanın son satırında Süleyman Nazif'in öldüğünü, iri harflerle, okudum. Kalbimde âdeta uzvî bir ağrı hissettim. İstanbul'a dönersem Süleyman Nazif'i bulamayacağım, onunla bir daha görüşemeyeceğim, konuşamayacağım, dedim. Bu eksiklik bana hudutsuz bir acı gibi geldi."[427]

Üç ay önce Abdülhak Şinasi'ye "(...) Henüz vakit var mı, diyeceksiniz? Onu pek zannetmiyorum. Girdiğim yaştan iniş aşağı bakmaya başladım, bizim nesil ihtiyarladı ve ihtiyarlığının pek farkında değildir, ben farkına vardım"[428] diye yazan kırk iki yaşındaki şairin, o sıralar nasıl bir psikoloji içinde olduğunu düşünürsek, bu dost ölümünün üzerinde bıraktığı etkiyi bir parça anlayabiliriz. Süleyman Nazif Yahya Kemal'in Varşova'dan ilk mektup yazdığı kişilerden biridir. Daha beş ayını doldurmamış olan o mektup şu cümlelerle başlar:

---

426 Müzehher Vâ-Nû, *Bir Dönemin Tanıklığı*, İstanbul tsz., s. 43-44.
427 Yahya Kemal, *Siyasî ve Edebî Portreler*, s. 25.
428 Yahya Kemal, *Mektuplar Makaleler*, s. 101-102.

"Pek muhterem ve pek muazzez muhibbim efendim. İstanbul'a ait tahassürlerimin başlıcalarından biri sizsiniz. Bazı akşam üstleri, zekâ ve zarafetin son ilticagâhlarından biri olan yazı odanızda geçirdiğim güzel saatleri arıyorum."[429]

1927 Yazında

1927 Haziran'ında Yahya Kemal, senelik iznini kullanmak üzere Başkatip Zeki Hakkı (Karabuda) Beyi maslahatgüzar olarak bırakarak Varşova'dan uzaklaşmıştır.[430] O yazla ilgili başka ayrıntı tespit edemedik. Ancak o sıralar Avrupa'da olan Falih Rıfkı'nın kendisine yazdığı bazı mektuplar var. Falih Rıfkı önce şairi görmeye Varşova'ya gelmekten, daha sonra ise gelemeyeceğinden söz ediyor. Acaba bir şekilde Varşova dışında buluşup görüştüler mi? Bunu ayrıştırmak mümkün olmuyor. Ancak Falih Rıfkı, iki defa sıhhatini soruyor Yahya Kemal'e. Şairin o sıralar bir sağlık sorunu yaşamış olduğunu bu sorulara bakarak da söyleyebiliriz.

"İçim Şiirle Dolu"

Yahya Kemal, Abdülhak Şinasi'ye yazdığı mektuplardan birinde "Théophile Gautier ölürken sobre bir eser vücûda getiremediğini merâretle hissetmiş. Ben şiirdeki birkaç parçamdan memnûnum" demektedir.[431] Bu sıralarda kendisine mektup yazan Fazıl (Yenisey) adlı bir edebiyat öğretmeni, şaire bir liste göndermiş, bir araya getirdiği bu

---

429 Zeynep Kerman, age, s. 195.
430 Fehmi Nuza, "Yahya Kemal Beyatlı Hariciye Hizmetinde", *Ölümünün Yirmibeşinci Yılında Yahya Kemal Beyatlı,* s. 176.
431 Yahya Kemal, *Mektuplar Makaleler*, s. 101-102.

şiirlerden başka şiiri olup olmadığını sormaktadır. Yahya Kemal bu genç hayranını 2 Kasım 1926'da cevaplar:

"Gönderdiğiniz listede mukayyet olanlardan başka şiirim olup olmadığını soruyorsunuz. O listeye baktım da şaştım; hayli eserim varmış. Onların bir kıymeti olduğuna, sizin gibi yeni neslin bir mümessili tarafından takdir edildiklerini görmekle kani' oldum, memnuniyet hissettim."

Bu genç öğretmenin ilgisi Yahya Kemal'i bir hayli etkilemiş görünüyor. Aynı mektupta bu genç adama "gençken şiiri seviniz (...) halis ve yüksek şiiri seviniz" tavsiyesinde de bulunur. Yahya Kemal Varşova'da, bütün o okumaları ve nesir çalışmaları yanında şiirden de uzak değildir.

8 Aralık 1927'de Fazıl Ahmet'e yazdığı mektupta:

"Bir müddetten beri içim şiir doludur. Gerçi kuru bir çeşmeyim. Fakat zaman zaman içimde büyük birikintiler oluyor. Tasarladığım yeni bazı şeyleri vücûda getirerek artık ben de bir mecmua [şiir kitabı] çıkarmak hevesine düştüm" demektedir.

Bu satırlar, Yahya Kemal'in bu sıralar bazı yeni şiir çalışmaları içinde olduğunu, bunları da tamamlayarak bir şiir kitabı çıkarmak istediğini gösteriyor. Ona bu yolda şevk veren gelişmelerden birini "Bu niyette beni teşvik eden şey bilhassa eski bazı parçalarımın unutulmayışı oldu. Demek ki bir mecmua bırakırsam beni daha beş on sene yâdedenler bulunacak." diye açıklar şair. Bu satırlarıyla o, çok etkilendiğini söylediğimiz genç öğretmenin mektubuna da bir göndermede bulunmaktadır sanki.

Kar Mûsıkîleri

Süleyman Nazif'in ölüm haberini aldığı Ocak ayında mı, yoksa Fazıl Ahmet'e "içim şiirle dolu" diye yazdığı Aralık ayı içinde mi bilinmez; Yahya Kemal 1927 kışının

bir gecesinde, yurt dışına çıkarken beraberinde götürdüğü, hiçbir zaman da yanından ayırmadığı Tanburi Cemil Bey'in plaklarından birini,[432] muhtemelen Hüseynî Peşrevini dinlemektedir. Dışarıda kar, hiç dinmeyecek gibi yağmaktadır... O gecenin hikâyesini şairden dinleyelim:

"1927'de Varşova'da elçilikte bulunduğum bir akşam, odamda çalışıyordum. Dışarıda kar yağıyordu. Orada kar başladı mı, günlerce, aylarca durmadan yağar. İnsanda bin yıl sürecek bir yağış tesiri yapar. Bir kuytu manastırda, koro halinde söylenen duâlar gibi gamlı, bir erganun âhengi insanda ne tesir bırakırsa, orada yağan karın öyle hüzünlü ve devamlı bir sesi vardır. François isimli, ihtiyar ve kibar tavırlı hizmetçim böyle yalnız ve muztarip gecelerimde benim Türk mûsıkîsi plaklarıyla avunduğumu bilirdi. Bilhassa Tanbûri Cemil Beyin Hüseynî Peşrevini plakta dinlerdim. François bana yarı acıyan ve zamanla bu mûsıkîdeki güzelliğe alıştığı için yarı anlayan bir gözle bakardı.

Mûsıkîmiz beni gurbetten alır, vatana, hatta vatanımızın muhassılası olan İstanbul'a götürürdü. O gece de öyle yaptım. Plâk başlayınca içimdeki hüzün silindi, sesler beni İstanbul'a götürdü. *Kar Mûsıkîleri*, işte bu gecenin hatırasıdır."[433]

Yahya Kemal'in klâsik mûsıkîyi yücelttiği, Tanbûri Cemil'le yalnızlığını avuttuğu, içinde

Zihnimle bu şehirden, bu devirden çok uzakta
Tanbûri Cemil Bey çalıyor eski plâkta

Dizelerinin de yer aldığı bu şiiri yazdığı sıralarda Türkiye'de alaturka mûsıkînin lağvının tartışılıyor olma-

---

432 "Tanburi Cemil Beyin plaklarından bir koleksiyonum vardı, onu götürmediğim dağ başı, sahil kalmadı, Prenelere, Alplere... her yere taşıdım." (Bkz.: Orhan Şaik Gökyay, "Yahya Kemal ve Türk Mûsıkîsi", *Tarih ve Toplum*, nr. II/12., Aralık 1984, s. 46.

433 Nihat Sami, *Yahya Kemal Yaşarken*, s. 61-62.

sı garip bir tecelli olsa gerek: O döneme ait bir realiteyle yüzleştirir bizi. 1926'da alaturka mûsıkî "tedrisat"tan kaldırılmıştır.[434] Şu satırlar Faruk Nafiz'in Varşova'ya yazdığı mektuptan:

"Alaturka mûsıkînin lağvı hakkındaki mütalaanızı dinlemek bizim için çok istifade-bahş olacağını arz edeceğim. Bilen bilmeyen söyledi, bir de anlayandan dinlesek. Ne dersiniz?"[435]

Araya Giren Bir Mektup

Yahya Kemal'in Varşova'dan yazdığı elde bulunan mektuplardan biri de 2 Ocak 1928'de Keçecizâde torunlarından Şevket Fuat Beye, o sıralar elçilikte bir görevle gönderildikleri Amerika'ya yazılmış olandır. Yahya Kemal'in yakın dostları arasında bulunan Şevket Fuat Bey ailesinin şairin hayatında ayrı bir yeri vardır. Kendisine büyük bir dostlukla bağlı olduğu Fuat Beyin eşi Melek Hanım, Yahya Kemal'in şiirlerinde geçen "Canan"dır. Canan, bir medeniyetten geriye kalan tüm güzelliği şahsında toplanmış olarak hayal ettiği platonik aşkının sembolüdür; temiz ve derin duygularla bağlı olduğu kadındır. Notları arasından çıkan 7 Ekim 1947 tarihli şu satırlar bu bakımdan dikkat çekicidir: "Canan beni sevdiği zaman gençti, kendinde bir Osmanlı güzelliği vardı." Bu satırların altına, daha sonra muhtemelen Nihat Sami tarafından ve yine muhtemelen şairin bir açıklamasına bağlı olarak bir not daha eklenir: "Melek Hanım=Canan. Salah Cimcoz'un karısının kızkardeşidir. Moralı Âli Beyin kızı. Mısır Sefiri Şevket Fuat Beyin karısı."[436]

434 Sermet Sami Uysal, *Her Yönüyle Yahya Kemal,* s. 91-92.
435 Faruk Nafiz'e ait 6 Kasım 1926 tarihli bu mektup için bkz.: *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III,* s. 210.
436 *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, s. 254.

İşte Yahya Kemal'in, Amerika'dan gelen mektuplarına cevap olmak üzere, Şevket Fuat Beye Varşova'dan yazdığı cevabî mektup, bu sebeple ayrı bir önem kazanmaktadır:

"Aziz ve vefakâr muhibbim efendim, Okyanus'un öteki tarafından gönderdiğiniz ilk mektubu aldım. Zamanı tayyeden dostluğunuzun mekânı da tayyettiğini görmekle derin bir haz hissettim. Bu yeni girdiğimiz senenin ilk mektubunu kime göndereceğimi düşünerek hissî bir tefeül vakfesinden sonra size karar verdim. 1927'yi hiç sevmemiştim. 1928'den her nedense bir güzel nikbinlik havası teneffüs ediyorum. Sizler hakkında hayırlı ve mes'ud bir yıl olmasını bütün samimiyetimle temenni ederim.

Amerika hayatından aldığınız ilk iyi intibâları dikkatle okudum. Birkaç seneden beri oraya gidip gelenler şimdiye kadar müesses itikatların zıddına olarak sizin gibi mütehassis olarak beyân-ı fikr ediyorlar. Yoksa Yeni Dünya bütün âlemi, ırkının ve sa'yinin kudretiyle sardığı gibi bir gün 'Şarm'ı ile de mi saracak? Bugün bu saatte orada ne kadar başka bir cihanda olduğunuzu ve hayâtı başka türlü hissettiğinizi iyi tahmin ediyorum. Bu memuriyet merhalesinin sizin üzerinizdeki te'siri azîm olacaktır. Bir defa yepyeni bir lisan âlemine gireceksiniz. Bu lisânın ise kendi başına bir kâinât olduğunu benim gibi zâikası klasik devirde kalmış olanlar bile hissediyorlar."[437]

Türkiye'den Yansıyanlar

Yahya Kemal mektuplar yoluyla Türkiye'deki dost çevrelerinden haberler almaktadır. Bu konuda ona en etraflı yazanların başında Fazıl Ahmet gelmektedir. Fazıl Ahmet mektuplarında şairin yakın çevresindeki bazı dost ailelerle

---

437 *Yahya Kemal, Mektuplar Makaleler,* s. 104.

ilgili haberleri de aktarmaktadır. Bu ailelerden biri Kandillideki Kıbrıslılar Yalısının sahipleridir. Şu satırlar 25 Ekim 1928 tarihli mektuptan:

"Bu kısa tatilin ilk gününde Kandilli'ye kadar uzandım. Leyla Hanım'dan başka kimse yoktu -tabii Edhem Beyi hesaba katmayarak konuşuyorum- Ve bu güzide çocukla yine birçok senden bahsettik. Ne ılık bir güz başlangıcındayız, Boğaziçi'ne bayıldım doğrusu. Bilmem hatırlar mısın bir sabah seninle Hisar'a sonra da Kanlıca'ya gittikti, akla o günler geldi. Ne kadar ihtiyarlamış ve çökmüşüm! Yalının bahçesinden Küçüksu köşküne kadar bile, içimde ne heves ne dizlerimde derman bulabildim."[438]

Fazıl Ahmet 18 Aralık 1928 tarihli mektubunda ise bir başka dost çevresinden Kadıköy'deki Celal Bey ailesinden haberler iletir Varşova'daki şaire:

"İki gözüm, bütün dostların, bilhassa Celal'ler, Melek ve Cemile Hanımlar sana çok selam ediyorlar. Hepsi mütahassirin! Kendilerini son gördüğüm zaman mektubunu aldığımı söyledimdi. Cümlesi, yazdığını okumak, görmek istedi. Halbuki aksi gibi kağıdın üzerimde değildi. Emin ol ki azar işittim. İnsan, Kemal'in mektubunu beraber getirmez mi diye! Hiç mübalağa etmediğime inan." [439]

Bir ara bir patlıcan meselesi karışır satırların arasına. Fazıl Ahmet'in şairi Varşova'da ziyareti söz konusudur ve Yahya Kemal'e, çok sevdiği anlaşılan bu yaz sebzesinden temin edip ta Varşova'ya götürmesi gündemdedir:

"Kemalciğim bil ki İstanbul'un bütün bostanlarını seferber hale soktum, desem caiz, şimdi kâinât sana patlıcan yetiştirmekle meşgul. İki gözüm ne de nazlı yetişir sebze istemişsin! Manavları sebzevatçıları bir sürü yeşillik

---

438 *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, s. 231.
439 Age, s. 234.

istilâ ettiği halde ortalıkta henüz patlıcandan eser yok. Şu habeş çıfıtı kıyafetli kâfir nebattan ilk hangisi başını topraktan kaldırırsa inan ki hemen boynunu koparıp sana göndereceğim."[440]

Sonradan anlaşılacaktır ki (25 Temmuz 1928) taze patlıcanlar Kıbrıslı Celal Bey tarafından temin edilip şaire gönderilmiştir:

"İstanbul'u bırakacağım sırada patlıcanlar meselesini taht-ı temine almıştım. Geçenlerde Kıbrıslı Celal'den gelen bir mektup o zenci sebzenin sana gönderilmiş olduğunu söylüyordu. Bilmem aldın mı?"[441]

Edebiyat Ortamına Yönelik Düşünceleri

Faruk Nafiz'in mektuplarındaki "Muhiddin Baha Bey portatif karyolanızın muhafazasını otel müdürüne emretti", "*Hakimiyet-i Milliye*'ye ve *Akbaba*'ya ait emirlerinizi tabiatıyla derhal ifa ettim", "İstasyon otelindeki iskarpinlerinizle kalıbını da buldum", "*Güneş* için de Orhan Seyfi'ye yazacağım" gibi ifadelerden, şairin Ankara'da geride kalan işleriyle Faruk Nafiz'in seve seve ilgilendiği anlaşılıyor. Ankara'da Maarif Vekaletinin desteğiyle bir dergi çıkarılacaktır. Mehmet Emin'in (Erişirgil) ilgileneceği dergide Faruk Nafiz de bir görev almıştır. Dergi için Yahya Kemal'den de yazı talepleri vardır. 2 Aralık 1926'da yayın hayatına girecek olan bu dergi *Hayat* dergisidir. Faruk Nafiz derginin Yahya Kemal'e de ulaşmasını sağlar. Yahya Kemal dergiyle ilgili düşüncelerini bir mektubunda şöyle ifade eder (11 Temmuz 1928):

"*Hayat* mecmuasını alıyorum; pek kuru. Zira bir elden çıkmıyor. Mecmûa değil, her biri ayrı bir telden çalan bir

---

440 *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, s. 228.
441 Age, s. 229.

makale anbarı. Bu makalelerin en güzeli hangisidir, bilmiyorum, fakat en aşağısı ve câhilâne Cermen tasallûfunun nümûnesi şu 'Dresden'den M. Mermi' imzasıyla çıkan müzahrefâtdır. Sebepsiz ta o kadar cehl olmaz, cehlin ol mertebesi sehl olmaz, diyeceğim geliyor."

Yine bu mektuplardan anlaşıldığına göre, o sıralar ortaya çıkan *Yedi Meş'ale* grubu da Yahya Kemal'le bir diyalog arayışı içindedir. Böyle bir yakınlaşmaya Yahya Kemal'in niyeti yoktur:

"*Yedi Meş'ale*'yi çıkaran gençler kitaplarını göndermişler, teşekkür ettim. Bir mecmua çıkaracaklarmış benden bir şiir istediler, fakat şimdiden sonra söyleyeceğim manzumeleri mecmualarda neşretmeyeceğim. Bir de Fâzıl Ahmet gibi ve sizin gibi asâleti müsellem birkaç arkadaştan maadâ ülfetlere girmeyeceğim. Beyhude ruh yorgunluğu oluyor."[442]

Faruk Nafiz *Yedi Meş'ale*'de Yahya Kemal hakkında bir yazı yazmıştır. O sıralar Ankara'da olan Ahmet Hamdi'yle Çankaya adında bir dergi çıkarmayı düşünmüşlerdir. Faruk Nafiz ayrıca bir gazetede sürekli yazı yazma hazırlığı içindedir. Bu konuda Yahya Kemal'den yardım almayı ummaktadır. 7 Eylül 1927'de yazdığı mektupta Varşova'daki şaire durumu anlatır:

"Mektubunuzda tenkitten bahis buyuruyorsunuz. Bu husustaki ikazınıza teşekkürler ederim, emin olunuz ki önümüzdeki haftalar zarfında, fakat sizden mülhem olmak şartıyla ve sizin çizeceğiniz hudut üzerinde arzu ettiğiniz gibi bir musâhabeciliğe başlamağa karar verdim. İlk musâhabeleri tamamıyla zatınıza hasretmek sûretiyle size karşı her zaman daha ziyade hissettiğim hürmet ve tazim hislerimin belki binde birini ifade etmiş olacağım.

---

442 *Yahya Kemal, Mektuplar Makaleler,* s. 96-97.

Edebiyatımızın nasıl olması lazım geldiği hakkındaki ve sarih fikirlerinizi lütfen bildirmenizi rica ederim. Açıkça söylemek lazım gelirse makalecilikte bir süflöre ihtiyacım var. Zaten bunu da her vesileyle size itiraf etmiştim."[443]

Bu mektuptan bir yıl sonra, bir mektubunda (8 Ekim 1928) Yahya Kemal'in Faruk Nafiz'e bu konuda yol gösterdiğini, gazete yazarlığı hakkında şu dikkate değer fikirleri ortaya koyduğunu görüyoruz:

"Şimdi'den sonra her gün yazacağınızı yazıyorsunuz, ne kadar iyi. Vâkıa yazı yazmak demek zaman zaman bir makale neşretmek değildir, bilakis bir şehrin içinde her gün çıkan bir yazı ile muharririn kendisini haber vermesidir. Vaktiyle böyle bir muharrir olmadığıma yanarım. Size bu hususta birkaç arzumu arzedeyim: Evvela fıkracılık çok ibtizâle düştü. Diğer fıkracılarla lâübâlilikler ederek günün mevzûlarını bir daha tefsire girişerek yazmaya değmez. Başka şekilde bir sütûn icat ediniz ve her gün siz bilhassa kendiniz yeni bir bahis çıkarınız. Bir de mahcûbiyeti bertaraf ediniz. 'Bir Taşla İki Kuş' ünvanı iyi değildir, hem iddiakârâne idi hem de her gün kendinizi bir taşla iki kuş vurmak oyununa mahkum etmek kari'i de 'acabâ Faruk Bey iki kuş vurdu mu?' diye havaya baktırmak gibi bir külfeti vardı."[444]

Varşova'da Bir Edebiyat Dergisine Verdiği Röportaj

Hayat dergisinin 1928 yılı Aralık'ındaki bir sayısında, Ahmet Hamdi imzasıyla küçük bir yazı çıkar.[445] Sonra-

---

443 *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III,* s. 211.
444 Yahya Kemal, *Mektuplar Makaleler*, s. 98.
445 Ahmet Hamdi, "Bugünkü Edebiyatımız Hakkında Bir Düşünce", Hayat, nr. 108, 20 Kânûn-i evvel/Aralık 1928, s. 14.

dan Ahmet Hamdi Tanpınar'a ait olduğu anlaşılan[446] bu küçük yazı, Yahya Kemal'in Varşova'da çıkan *Echo Eygodnia* dergisine verdiği bir röportajı konu edinmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla Yahya Kemal röportajında "tezyinî şark sanatlarına karşı mevcut olan iptilâya rağmen Türk edebiyatının şimdiye kadar Avrupalılarca çok meçhul kaldığını" belirtmekte, "diğer milletlerden ziyade bilhassa İslavları bu meçhul sahayı tanımaya davet" etmektedir.

Yahya Kemal, Polonya toplumuna klasik şiirimizi de şöyle anlatmıştır:

"Eski Türk şiirinin azamî inkişafı, aynı zamanda siyasî şevketinin de inkişaf devri olan XVI. Asrın ikinci nısfındadır. Klasik şekilli ve derin hisli büyük aşk şairi Fuzulî, Türklerin Macarlar ve Acemlerle mücadelelerindeki kahramanlıkları terennüm eden İstanbullu Baki bu devirdedirler. Bunları kısa bir müddetle Türkçeye en yüksek ahengini veren Nef'î ile Rasih'in muasırı ve hissiyatı tasvirde eşsiz bir şair olan Nail-i Kadim, müheyyiç şiirleri ile Nabi ve nihayet Türk şevketinin inhitâtını takip eden lâkaydi devrine izafeten Laleler Devri şairi tesmiye edilen Nedim takip eder. XIX. Asırda Türk edebiyatı en meşhur şairleri meyanında şiirinin namütenahiye yaptığı hamleleriyle modern sembolizmin ilk mübeşşiri olan mutasavvıf Galip Dede'yi ve yaratıcı sıfatıyla Türk şiirine yeni ufuklar açan Abdülhak Hâmit ve diğerlerini yetiştirmiştir."

Yeni Türk edebiyatı için de şunları söyler şair:

"Fakat yeni Türk edebiyatı ancak Tevfik Fikret'le başlar. Bu şayan-ı dikkat mütefekkir ve şair, dostu ve arkadaşı Cenap Şahabettin ile beraber, Türk şiirini yeni bir yola sevk etmeye muvaffak olmuştur."

---

446 Bkz.: Ahmet Hamdi Tanpınar, *Mücevherlerin Sırrı*, Hazırlayanlar: İlyas Dirin-Turgay Anar-Şaban Özdemir, İstanbul 2004, s. 23-24.

Yahya Kemal, kendisinin de bulunduğu II. Meşrutiyet sonrası edebiyatı için yine ilgi çekici bazı değerlendirmeler yapmakta, Fransız parnasyan ve sembolistlerinin Türk şiirine olan büyük etkisine işaretle, Türk şiirinin bu etkiden kurtularak bir Rönesans gerçekleştirdiği tarih olarak aynı zamanda kendisinin Paris'ten dönüş tarihi olan 1912 yılını vermektedir. Yahya Kemal bu son dönem şiirinin temsil makamına ise Faruk Nafiz'i yerleştirir. Tanpınar'a kulak verelim:

"Ecnebî edebiyatların tesirâtına gelince Yahya Kemal Bey Fransız parnasyen ve sembolistlerinin Türk şiirine olan büyük tesirlerini işaret etmiş ve Türk şiirinin bu tesirden ancak Rönesans tarihi olan 1912 senesinde kurtulduğunu söylemiştir. Lisanı bütün ecnebî tesirlerden temizlemeye ve Türk edebiyatına bütün orijinalitesini vermeye matuf Genç Türk hareketi bu tarihte başlar; birçok genç istidatların kendilerini verdikleri bu cereyan şair Faruk Nafiz'in şahsında en kudretli sanatkârını bulmuştur."

Siyasî Gelişmeler

Yahya Kemal'in Varşova'da göreve başladığı 14 Haziran 1926 tarihi, İzmir'de Mustafa Kemal Paşa'ya yönelik bir suikast girişiminin ortaya çıkarıldığı tarihtir aynı zamanda. Varşova'dayken mektuplaştığı arkadaşlarından Falih Rıfkı bir mektubunda kendisine bundan bahsetmiş olmalı ki, gelişmeleri gazetelerden izleyen Yahya Kemal yazdığı cevabî mektupta bu konuya değinmektedir:

"Geçirdiğimiz dönemi anlatmak için az fakat öz yazmışsın. Suikast işini başlangıcından beri zihnimin ve sinirlerimin tüm ilgisi ile izliyorum. Bütün bu iş'de yeni öğrendiğim şeyler, yalnız meydana çıkan örgütlenmeler ve oyunlardır. Yoksa beklenen bu sonucu çoktandır görüyordum.

Mektubunda emsalsiz derecede güzel ve çok düşündürücü bir cümle var. Diyorsun ki: 'Suikast bir bakıma yarı yarıya başarılı oldu.' İdealimizi senin gibi tümüyle benimsemiş bir adamın ağzından bu cümle, asil bir kötümserliği belirtiyor. Beni öteden beri düşündüren işte bu nokta idi. Eski devleti batırmış olan şen'î yaratıkların bu kadar sene yüzlerine tükürülmemiş olması, vatanın vazgeçilmez sahipleri gibi ortada dolaşmaları, tarihin hiçbir döneminde görülmüş şey değildir."[447]

Yahya Kemal'in İstanbul'a Geleceği Haberi

1928 yılı yaz başında Ankara'da oluşturulan Latin Harfleri Komüsyonu çalışmalarına başlar. Komüsyona üye seçilenlerden biri de Fazıl Ahmet'tir. Kendisi, Yahya Kemal'e yazdığı bir mektupta, Haziran'ın 26'sında Ankara'da bulunmak üzere Maarif Vekâleti'nden bir "emir" aldığını belirtiyor. Komüsyon üyeliğine seçimleri Bakanlar Kurulu kararıyla yapılmış ve "Gazi Paşa'nın tasvibine mazhar olmuş"tur.

Fazıl Ahmet 25 Temmuz 1928 tarihli mektubunda, şaire, Latin Harfleri Komüsyonu'ndan ve çalışmalarından şu haberi iletir:

"Kemalciğim bizim 'Latin Harfleri Komüsyonu'na iki defa İsmet Paşa geldi ve bütün âzâ üzerinde çok sempatik bir tesir bıraktı. Kendisiyle bazı meseleleri münakaşa ederken hep seni hatırlıyorum. Falih Rıfkı'dan işittiğime göre o da heyet erkânından memnun olmuş, ben herhalde bu ay başına kadar Ankara'dayım."[448]

---

447 *Hürriyet,* 6 Mayıs 1983.
448 *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III,* s. 229.

Ağustos ayı içinde yeni alfabenin kabulüyle ilgili kanun teklifi Ankara'da mecliste görüşülürken (9 Ağustos 1928) İstanbul'da Mustafa Kemal'in de katılımıyla Sarayburnu'nda (9-10 Ağustos) ve Dolmabahçe'de (18 ve 25 Ağustos) bazı toplantılar gerçekleştirilir. Bu sıralarda Yahya Kemal'in de İstanbul'a geleceği konuşulmaya başlanmıştır. Hatta gazetelerde bu yolda bazı haberler de çıkar. Faruk Nafiz 20 Eylül 1928'de yazdığı mektubunda "Yakında İstanbul'a geleceğinize dair haberlerin teyidine günlerden beri muntaziriz" demektedir.

Fazıl Ahmet de aynı beklenti içinde olmalı ki Yahya Kemal'den 14 Eylül'de "Bundan evvelki mektubuma bir cevap yazmadın" ifadelerini içerir yeni bir mektup alınca şaşırır. 22 Eylül tarihli mektubunda şaire şu açıklamayı yapar:

"İstanbul gazeteleri senin bir iki güne kadar şehrimize geleceğini müjdelediler ve hepimiz gözlerimizin nurunu yollarına bakarak muhabbetle ve memnuniyetle küdûmuna dökmek istedik."

Yahya Kemal'in İstanbul'a gelmesine o kadar kesin gözüyle bakılmıştır ki Fazıl Ahmet aynı mektubunda "Her gün seni İstanbul'a geleceksin diye bekleyerek belki yalnız on kere Tokatlıyan'a bizzat sordum" demektedir. Başka ayrıntılar da var bu mektupta:

"İstanbul'da seni hemen göreceğimize o kadar inanıyorduk ki bir akşam Saraydan bütün otellere ve zabıtaya telefonla seni sorduk. Gazi İstanbul'da iken senin behemahal gelmeni ise yüreğim ne kadar çok istedi ben bilirim."[449]

---

449 Age, s. 230.

Rumeli'de Kalan Çiftlikler Konusu ve Ailesiyle Kopan İlişkiler

Yahya Kemal'in, Polonya'da elçi olarak bulunduğu 1926-1929 arasında, ailesine ait Rumeli'de bırakılıp gelen toprakların izini sürmeye devam ettiği anlaşılıyor. Hatıralarına dayanarak şairin bu yoldaki ilk girişimini "kırk iki yaşında" [1926'da] "Hükümet tarafından Belgrad'a dostluk muâhedesini akdetmek için gönderildiği" sırada gerçekleştirdiğini daha önce belirtmiştik. Bir süre önce büyükanne Âdile Hanım (ve damadı Tevfik Bey), Balıkesir'de ölmüş, geride kalanlara Rakofça ve Lapardinçe'deki çiftliklerinin tapu kağıtları miras olarak kalmıştır. Aile bireyleri bu konunun üzerine gitmesi için şairi sıkıştırmaktadırlar. Yahya Kemal, aile adına bu işle uğraşmayı üzerine almıştır.

Cahit Tanyol'a anlattığına göre, Yugoslavya hükümeti nezdindeki girişimleri elçilik yılları içinde de devam etmiş, çiftliklerin bedelini tahsil etme işi sonuçlanmaya yakın bir aşamaya varmıştır. İşte tam bu sırada Reşat Beyatlı'nın oynadığı bozucu rolle herşey berbat olmuş büyük bir fırsat elden kaçırılmıştır. Bundan dolayı şair, ömrü boyunca kardeşini affetmemiştir. Tanyol, kardeşinin işi nasıl mahvettiği konusunda Yahya Kemal'in ağzından şunları aktarıyor:

"Ben Polonya'da elçi iken Rumeli'de kalan çiftliklerimizin karşılığını alabilmek için Yugoslavya hükümeti ile bağlantı kurdum. Yugoslav hariciye vekili ile görüştüm, ondan olumlu bir cevap aldım. Satış işini bitirmek için vârislerin bana noterden vekâlet vermeleri gerekiyordu. Gerek kendisi ve gerekse diğer vârisler vekâletnamelerini gönderdiler. Ben Yugoslav hariciyesinden işleri tam bitireceğim sırada, noter aracılığıyla, vekillikten azledildiğimi bildirir bir yazı aldım. Bu herif [Reşat Beyatlı'yı kastediyor] mirasçılardan Dilaver Bey ile kavga etmiş, Dilaver Beye

ne söylemişse söylemiş, o da bu azilnameyi göndermiş. İşi yüzüstü bırakıp Varşova'ya dönmek zorunda kaldım."[450]

Sermet Sami Uysal, aynı konuyla ilgili şu ayrıntıları da veriyor:

"(…) Yahya Kemal, hemen vârislerden bir vekaletnâme isteyerek, bu büyük fırsatı değerlendirmeyi düşünür. Reşat Beyatlı ve Nezihe Hanım'la eşi Dilaver Bey (ki o da aileye kan bağı ile bağlıdır) istenilen vekaletnameyi verirler. Ve Yahya Kemal tam bu işleri çözümleyip ellerine çok iyi bir para geçeceği sırada; Reşat Beyatlı, ağabeyine verdikleri umumi vekaletnameden dolayı, kendilerine düşen payı tam olarak alamayabileceklerini söyleyerek, diğer vârisleri bu işten caydırır. Böylece de Reşat Beyatlı'nın kışkırtması sonucu Yahya Kemal'i vekillikten azlederler."[451]

Daha sonra Yugoslavyayla Türkiye arasında imzalanan Balkan Paktı (9 Şubat 1934; Mecliste onayı: 6 Mart 1934) orada bırakılan bütün toprakların sembolik bir para karşılığı Yugoslavya'ya devrini öngörecek, Yahya Kemal Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü'ye elimize ne geçecek diye sorunca –meblağ o kadar düşük olmalı ki- o da "ne sen sor, ne ben söyliyeyim" diyecektir.[452]

Elçi Olarak İspanya'ya Atanması

Yahya Kemal'in İspanya'ya Madrit Elçisi olarak atanması, resmî kayıtlara göre 6 Şubat 1929'dadır. Şair 14 Mart 1929'da Varşova'dan ayrılır. Varşova'dan Prag'a oradan Cenevre'ye gelir. Bir gün Lozan'da kalır. Sonra Bern'de elçi olan Münir Ertegün'e misafir olur. Bu misafirlik sırasında Münir Bey'le İnterlaken'e ve civardaki bazı başka şehirlere gezmeye giderler. Yahya Kemal Bern'i

---

450 Cahit Tanyol, *Türk Edebiyatında Yahya Kemal*, s. 167-168.
451 Sermet Sami Uysal, *Her Yönüyle Yahya Kemal*, s. 264-265.
452 Cahit Tanyol, age, s. 167-168.

kastederek “Madrit elçiliğine oradan gittim” diyor. Paris yoluyla ve bu şehirde de bir iki gün kaldıktan sonra Sud ekspresle Madrit’e ulaşır. Madrit’e Mayıs ayı içinde vardığını söylediğine göre Bern’de Münir Ertegün’e misafirliği bir ay veya biraz fazla sürmüş olmalı. 22 Mayıs’ta görevine başlar.[453] Yine Mayıs ayı içinde Behçet Bey’le beraber Gırnata, Kurtuba ve İşbiliye’ye giderler. Bir haftalık bir seyahatten sonra Madrit’e döner. Bir süre Madrit’te kalır. Elçilik Almagro Sokağındadır. İlk geldiğinde bu binanın bahçeye bakan odasında kalır. Elçilik binasını değiştirmek gerekince Ritz oteline taşınır. O günlerde Münir Ertegün’e yazdığı bir mektupta (29 Haziran 1929) bu taşınma sıkıntıları içinde buluruz şairi:

“Aziz Münir. Son mektubunu alalı bir hafta kadar oluyor; birdenbire cevap veremedim. Çünkü kira bedeli gelmediği halde elçilik dairesini nakletmek sıkıntısı içindeyim; 1 Temmuz’da eski apartmanı tahliye veyahut kontratosunu bir sene daha temdid etmek ıztırârı vardı. Her ne ise, derecesini tahmin edeceğin bu berbat vaziyetin hüsn-i sûretle bir çâre-i halli çıktı.”

10 Haziran 1929’da İspanya Kralı XIII. Alfonso’ya itimatnamesini sunar. Yaz mevsimi başlamıştır. O yazı geçirmek üzere Biaritz’e gider. Orada bir ay Carlton Oteli’nde, sonra Golf üzerinde Villa Satello adında bir köşk tutarak bir ay da orada; toplam iki ay kalır. O sahilde Saint Jean de Luz, Hendaye, Saint Sabastian, Irun gibi şehirleri görür. Sonbahara doğru hükümetten izin alarak şöförü Pepe ile Preneler’e gider. Heredia’nın hürriyeti ifadelendirdiği şiirlerinde geçen bu dağları görmek şairin, bir gün mutlaka gerçekleştirmeyi amaçladığı gençlik emellerindendir. Yeşillikler arasında bir şehirde, nehre

453 Âdile Ayda, *Yahya Kemal’in Fikir ve Şiir Dünyası,* s. 91.

bakan, teraslı güzel bir odada, çağlayanları dinleyerek bir gece geçirir. Pirene'de Gavarnie ve Luchon vâdilerini ve Luchon'un üstündeki dağları görür. Gavernie'de eşek sırtında, sönmüş volkanı görmeye çıkar.

Şair bu gezileri sırasında, Luchon'da Toulusse akademisinin bir üyesiyle tanışır. O zat, Ankarada Ogüst mabedini keşfetmiş ve mabedin bitişiğindeki evde iki sene oturmuştur. Biraz da deli olduğunu belirttiği bu zatla ilgili hatıralarını şöyle anlatır şair:

"Meğer biraz da deli olan o zat Türkiye'de bulunmuş. Ankara'da Ogüst mabedini keşfetmiş. Ve mabedin bitişiğindeki evde iki sene oturmuş. Sonra Lüşon [Luchon] hakkında binlerce sahifelik kitaplar yazmış."

Görüşmenin bundan sonrası Yahya Kemal için çok ilgi çekici bir şekilde gelişir. O gün orada, bir zamanlar kendisine de bir Hürriyet Şiiri ilham etmiş olan, Heredia'nın İlahi Dağlara adlı şiiriyle ilgili duydukları şair için şaşırtıcı ve hayal kırıcıdır. Kendisinden dinleyelim:

"Ona, Heredia'nın bu havali için yazdığı ve hürriyeti terennüm eden sonesini okudum. Güldü ve bir kitabını getirdi. O kitapta da bu sone vardı. Ve şiire müthiş çatıyordu. Ama bir şair gibi değil de bir arkeolog gibi. Haklıydı da. Heredia buradaki dağların kalker olduğundan ve kartallardan bahsediyordu. Halbuki dağlar yemyeşildi. Ve 2000 senedir burada kartal nesli tükenmişti."

Yahya Kemal Luchon'da Grande Bratagne (Gran Bretenya) adlı bir otelde kaldığını hatırlıyor. Gezilerini tamamlayıp Madrit'e dönünce bir süre daha Ritz otelinde konaklar. Sonra Ayalo'ya iki çifte numaradaki yeni elçilik binasına geçer. Burada üç yıla yakın kalır.[454]

---

454 Yahya Kemal'in İspanya'ya gidişi ve ilk ayları hakkında bkz.: *Yahya Kemal'in Hatıraları*, s. 123-124, 131-132, 142,; Yahya Kemal,

Yahya Kemal Preneler'de

Mektuplar Makaleler, s. 3; Fehmi Nuza, "Yahya Kemal Beyatlı Hariciye Hizmetinde", *Ölümünün Yirmi Beşinci yılında Yahya Kemal Beyatlı*, Ankara 1983, s. 179; Sermet Sami Uysal, *Yahya Kemal'le Sohbetler*, s. 127-128.;

1929: “Kötü Talihle Geçmiş Bu Hazin Senemde”

Yahya Kemal, senelerinin bilançosunu yaparken 1929 yılı için “kötü talihle geçmiş bu hazin senemde” ifadesini kullanır; ancak bu ifadeyi niçin kullandığının açılımı yoktur orada. O sene içinde şairin Varşova’daki görevi Madrit’e aktarılır. Salt bu görev değişikliği yukarıdaki ifadeyi gerekli kılar mı? Onun Varşova’dan Madrit’e varasıya kadar izlediği güzergahı, kendi ifadelerine dayandırarak ortaya koyduk. Bunlara baktığımızda, talihsiz değil, aksine görmek istediği birçok yerleri içine alan gezileriyle geçtiğini görüyoruz 1929 yılının.

Ancak burada biraz duraklayıp şu soruyu soracağız: Şairin Varşova’dan Madrit’e geçerken Türkiye’ye uğramış olması gerekmez miydi? Bir büyükelçinin, görev yerini değiştirirken ülkesine uğraması ve yeni göreviyle ilgili bazı direktifler alması kadar normal bir durum olmasa gerek. Kendisi böyle bir durumdan söz etmiyor. Onun elçilik yılları içinde Türkiye’ye geldiğine işaret eden başka bir işaret de yok. Sadece Afet İnan’ın 1961 yılında yaptığı bir konuşmadan Akşam gazetesine yansıyan birkaç satır dışında. Afet İnan’ın bu açıklamasına göre şair “Madrit elçiliğine tayin edildikten sonra Atatürk’e veda etmeye” Türkiye’ye gelmiştir. Bu veda görüşmesi sırasında, gündemde önemli bir yer tutan harf inkılabından da söz açılmıştır:

“Yahya Kemal, Madrit elçiliğine tayin edildikten sonra Atatürk’e veda etmeye gelmişti. Atatürk kendisine tasavvur ettiği harf inkılabından bahsetmişti. Şair: ‘Nasıl olur, koskoca Türk kütüphanesi, Türk kültürü ne olacak?’ diye sormuş, Atatürk cevap vermemişti.”[455]

---

455 Akşam, 19.11.1961; bkz.: Sermet Sami Uysal, *Her Yönüyle Yahya Kemal,* s. 106.

Olsa olsa 1929 baharında gerçekleşebilecek olan bu görüşme tarihinde harf inkılâbı bir "tasavvur" değil, 1 Kasım 1928'den itibaren yürürlüğe girmiş yaşanan bir durumdu. Bu bakımdan İnan'ın sözlerindeki "tasavvur" sözcüğü de tam yerini bulmuyor.[456] Ancak Yahya Kemal'in harf inkılabı hakkında bazı çekinceleri olduğu öteden beri söylenegelmiştir.

Sermet Sami Uysal'ın yazdığına bakılırsa, Yahya Kemal harf inkılabına karşı değildir; bıçakla kesilir gibi birdenbire yapılmasını doğru bulmamaktadır. Çünkü yine Sermet Sami'nin yazılı bir kaynak göstermeden belirttiğine göre, Yahya Kemal daha Polonya'da bulunduğu sıralarda "dostlarına, ayrıca –içinde bir katkısı dokunur umudunu da koruyarak- üst düzeydeki tanıdıklarına mektuplar gönderip aceleye getirildiğine inandığı 'alfabe devrimi'nin, aksayan yönlerini örnekler vererek açıkla"mıştır.[457] O günlerin zaman zaman sertleşen siyasî ortamı içinde inkılapların böyle bir hamlede yapılmasını onaylamayan yaklaşımının bazı aşikar veya gizli hasımları tarafından, farklı kılıklara sokularak aleyhinde kullanılabileceği endişesini mi taşıyordu şair? Belki! Çünkü başta Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü olmak üzere İsmail Müştak vd gibi bazı siyasî hasımları bulunmaktadır Ankara'da. Kendisi bu konuda "1929-1930 yılında İspanya'ya gittim. Aram Hükümetle, daha doğrusu Tevfik Rüştü ile iyi değildi" der bir yerde.[458]

İlave Görev: Lizbon Elçiliği

Resmî kayıtlara göre, aradan henüz üç ay geçmişken, Madrit Elçiliğiyle görevlendirilmiş olan Yahya Kemal'in Por-

456 Afet İnan, bir yazısında da "Yahya Kemal'i 1933 yılından sonra tanıdım" demektedir (*Yahya Kemal İçin Yazılanlar* 2, s. 341)
457 Sermet Sami Uysal, *Her Yönüyle Yahya Kemal*, s. 100.
458 Sermet Sami Uysal, *Yahya Kemal'le Sohbetler*, s. 41.

tekiz Hükümeti ile siyasî ilişki kurulması için, aynı zamanda adı geçen devlet elçiliğini de yürütmesi karara bağlanmıştır. Tarih: 15 Mayıs 1929.[459] Acaba böyle bir ilave görev beklemediği için mi Yahya Kemal 1929 yılı hakkında "kötü talihle geçmiş bu hazin senemde" ifadesini kullanmıştı? Çünkü o, Tevfik Rüştü'nün kendisini zora sokmak için bu ilave görevi üzerine yüklediğini düşünmektedir.

Yahya Kemal'in "kış sonunda kalkıp Portekiz'e gittim" ifadesine bakılırsa, görevlendirmeyle Portekiz'e gidişi arasında, sekiz-on aylık uzun bir süre bulunmaktadır. Sanki 1930 Mart-Nisanındadır, Portekiz'e gidişi:

"Kış sonunda kalkıp Portekiz'e gittim. Lizbon'a varınca: 'Aman burada kalma Estoril'e git' dediler. Vale ile oraya gittim. Gayet lüks yeni bir otel yapılmıştı. Ona indim. Sonra Lizbon'a itimatnamemi vermeye gittim. Hükümdar çok iyi bir insandı. İstanbul'u çok sevdiğini söyledi.

Lizbon çok sıkıntılı bir yer. Bana İstanbul'a benzediğini söylemişlerdi. Lizbon ancak İstanbul'un Dolapdere'sine benziyor. Estoril de cenup denizine açık olduğu için çöl gibi sıcak oluyordu. On gün sonra Madrit'e döndüm."[460]

Devam Eden Seyahatler

Yahya Kemal'in 1929 yılına ait notlarına baktığımızda bu yıl içinde yaptığı seyahatlerine, o yılın sonuna doğru, güney seyahatlerinin de eklendiği görülür. Seville, Gırnata, Kurtuba ve Cebelüttarık'a kadar giden şair oradan Afrika'ya; Tanca şehrine de geçer:

"Cenuba seyahatimde, 1929'da Seville'de, Onüçüncü Alfons Oteli'nde, Gırnata'da Elhamra Palas Otelinde, Kurtuba'da garın karşısındaki otelde, Cebelüttarık'da

---

459 *Cumhuriyet Arşivi Katalogları.*
460 Sermet Sami Uysal, *Yahya Kemal'le Sohbetler,* s. 41.

gûya en mâruf olan kötü İngiliz otelinde, Afrika'ya geçtiğim vakit (Tétouan) Tetvan şehrinde, ismini unuttuğum, güya en iyi otelde, Tanca'da (Ville de France) da kaldım."

"Afrika'yı Ziyaret 1929" başlıklı yarım kalmış bir yazısında "ömrümde bir defa Afrika'yı görmek eski bir emelimdi" diyen şair, İspanya'da bulunduğu süre içinde "muhayyilemde bir Afrika âleminin manzarası kalsın" düşüncesinin sık sık kafasını meşgul ettiğini yazıyor. Tam düşündüğü şekilde gerçekleştiremediği bu Afrika seyahatinden amacının "İslam diyarlarını enine boyuna gezmek" olmadığını belirterek "Ben kendi milletimizin hatıraları nerelere kadar giderse oralara kadar mütehassirim" diye ifade etmektedir.[461] Yani Afrika'da görmek istediği yerler Fas ve Cezayir'i de içine alan Kuzey Afrika bölgesidir.

İspanya İzlenimleri: Kurtuba, Sevilla, Gırnata

Yahya Kemal'in 29 Haziran 1929'da Münir Ertegün'e yazdığı mektuptan anlıyoruz ki Münir Bey kendisine, İspanya şehirlerine ait izlenimlerini, küçük bir kitap olacak şekilde yazmasını tavsiye etmektedir. Yahya Kemal ise böyle bir kitaba yönelmektense kendisini anlayan bir dosta yazacağı mektuplarda, gördüklerini gelişigüzel yazmaya daha çok isteklidir. Nitekim bu mektubunda şair, Münir Beye Escorial'dan bahsetmektedir.

Yahya Kemal'in İspanya'dan gönderdiği başka mektuplarında da bu ülkeye ve şehirlerine ait bazı izlenimlerini yazdığı anlaşılıyor. Bunlardan Cevat Bey adlı bir tanıdığına yazdığı mektup oldukça zengin gözlemler içermektedir. Mayıs ayı sonlarında gittiği Kurtuba, Sevilla ve Gırnata'yla ilgili izlenimlerini yazmıştır. Kurtuba'dan şöyle söz eder:

---

461 *Yahya Kemal'in Hatıraları*, s. 142, 123-124.

“Kurtuba’nın Emevî payitahtlığından kala kala meşhur camii, ötede beride birkaç yapı harabesi ve biraz hisar bakiyesi kalmış. Kurtuba Camii muazzam bir eserdir, fakat yekpâre değil, mürekkep bir eserdir. Bir kapısından girince birdenbire hudutsuz vehmi veren, bir sütun ormanı içinde kaldım. Bu sütunlar ikiz ve incedirler. Hemen hemen mermerin her çeşidinden ve her nev’indendirler, başlıkları Endülüskâri kavisli ve her tarafta müsavî inşâ edilmiş başlıklardır. Cami bugünkü haliyle yine çok caziptir. Fakat İspanyollar fethettikten sonra katedrale çevirmişler ve XVI. Asır iptidasında bir mimari şuursuzluğu ederek ortasına Rönesanskârî bir kilise yapmışlar; caminin etrafını da çepçevre Hıristiyan mihraplarıyla doldurmuşlar. Bu tahribat yapılmasaymış bugün bile gözleri kamaştıran genişlik daha fevkalâde olurmuş.”

İzlenimler bu şekilde devam edip gidiyor. Sevilla’daki Arap tarzı sarayın bahçesi Yahya Kemal’i fazla etkilemez. Burada onu etkileyen yapı Alkazar’ın karşısındaki katedral olur:

“Hasılı Alkazar’dan çok hoşlanmadım. Fakat karşısındaki katedral İspanyolluğun Süleymaniyesi namına layıktır. Bu kilise mevcut Hıristiyan mabedlerinin en yükseğidir, eski Arap Camii’nin yerindedir. Camiin minaresinden, minare olan (...) kulesi bir de yanında dış kapılarından biri ve bir haremi kalmış, şimdi muhafaza ediliyor.”

Gırnata ve Elhamra hakkındaki izlenimlerini de şöyle ortaya koyar şair:

“Sevilla’dan Gırnata’ya gittim. Gırnata, insanın bir defa gördükten sonra daima hatırlayacağı bir yerdir. Gırnata Arap’ın her taraftan kovulup, İspanya’nın cenubunda bir köşeye sığındığı ve bütün san’at an’anesinin, son san’atkârlarının kuvvetiyle vücuda getirdiği nihaî bir hatı-

radır. Şehir, etrafı karlı dağlarla çevrilmiş geniş bir ovadadır. Elhamra şehrin arkasında bir tepededir. İşte Arap yahut daha doğrusu, Arap ve Berberî karışık Endülüs medeniyeti, İspanya toprağından çekilmeden önce, son ziyafetini bu tepede vermiş.”[462]

Mektubun sonunda bu tepede, Elhamra Palas adlı otelde geçirdiği bir gecenin coşkulu izlenimleri yer alıyor:

“Elhamra ve Gırnata’yı bir mektuba sıkıştırmak çok güçtür. Bu sarayın olduğu tepe herhalde küre-i arzın en güzel ziyaretgahlarından biridir. Bu tepede Elhamra Palas ünvanlı ve ovaya nâzır bir otelde kaldım. Geçirdiğim tek bir gece ömrümün en sayılı vakfelerinden biri olacaktır. Otelin ovaya, şehre ve Sierre Nevada’nın karlı tepelerine nâzır uzun bir taraçası var. Gırnata akşamının rengini, sükûnunu, mûsıkîsini bu taraçadan geç vakte kadar hissettim.”[463]

Münir Ertegün çocuklarıyla

462 Yahya Kemal, *Mektuplar Makaleler*, s. 5-7.
463 Age, s. 9.

Gırnata, şairin Saint-Thomas Manastırı hakkında yazdığı kısa izlenim notlarında da ilgi çekici bir şekilde tekrar karşımıza çıkıyor. Bu bölümü o satırlarla tamamlayalım:

"İspanya'nın cenubunda bir dilim toprağa sığınmış olan Arap devleti, Granada'nın fethi rüyasını burada görmüşler, o son harbi burada hazırlamışlar ve Granada'ya ordularıyla buradan hareket etmişler. Burada gördükleri bu rüyanın bütün sutunlarda nakışları görülüyor: Granada nar demek olduğundan, bütün sütunların nakışlarında çepeçevre bu kırmızı meyvanın resmi var. Bizim fatihlerimizin asırlarca Kızıl Elma'yı sihirli bir meyva şeklinde tahayyül ettikleri gibi, bu fatihler Granada'yı, gece rüyalarında ve gündüz hulyalarında dâimâ bir meyve şeklinde görmüşler."[464]

Madrit, *Madrit'te Kahvehane*

Hüseyin Avni Şanda'ya yazdığı bir mektubunda da şairin Madrit şehriyle ilgili izlenimleri ve yorumları yer alır.

"Madrit İspanya'nın tam ortasındadır. Arapların vaktiyle Kıştan ve şimdi İspanyolların Yeni Castilla dedikleri eyalettedir. Şehrin İspanyol fârikası yok gibidir, caddeleri, binaları yeni usûldedir. Lakin yan yana olan Yeni Castilla eyâletlerinde Tuleytule (Toledo) gibi Avila gibi, Segovia gibi, mimari, resim, manzara itibariyle çok güzel eski İspanyol şehirleri vardır."

Yahya Kemal, "burada toprak sarp, kısır, fakat tefekkür ve murakabeye en elverişli bir toprak olmakla maruftur da..." diyor aynı mektubunda ve Madrit'in hareket değil uzlet şehri olduğunu şu ifadelerle ortaya koyuyor:

"Uzlete iyi alışmamış insanlara göre Madrit sıkıntılı bir şehir olmakla maruftur. Hakikatte de öyledir. Genç,

---

464 Age, s. 17.

kanı hareketli, eğlenceye düşkün, hareketi seven insanlar burada rahatsız olabilirler. Lakin ben günden güne daha ziyade münzevileştiğimden, sekiz dokuz asır evvel mutekif ve münzevilerin diyarı olduğu için Araplar tarafından 'Mücerrid' ismi verilmiş Madrit'ten memnunum."[465]

Hüseyin Avni Şanda'ya yazılan mektupta, Madrit "curcuna" kelimesiyle ifade edilen "şarkkârî" atmosferiyle de belirmektedir:

"Madrit İspanyolluğu yazın korida denilen boğa oyunlarından, kışın da flamingo dedikleri Arap mûsıkîsinden kalma, çok şarkkârî bir curcunadan ibarettir. Bunlardan mâada hemen hemen her şeyi, her eğlencesi, yeni Avrupa tarzındadır."[466]

Burada doğulu curcunanın en yoğun hissedildiği mekânların kahvehaneler olduğunu, Yahya Kemal'in bu kahvehane atmosferinden şikayetlenmesini, zaman zaman şehir içi gezmelerinde yanına aldığı elçilik kavası Mustafa Efendinin ağzından belirleyelim:

"Beyefendinin Madrit'te bilmediği köşe, tanımadığı mahalle kalmamıştı. Yorulunca bir kahvehaneye girerdik. Fakat kahvehanelerin gürültüsünden şikayetçi idi.'İspanyollar yaygaracı millettir' derdi."[467]

Yahya Kemal'in *Madrit'te Kahvehane* başlıklı bir şiir de yazdığı, ölümünden sonra yayımlanan *Kendi Gök Kubbemiz* kitabında bu şiirin yer almasıyla anlaşılmıştır. O şiir, buraya kadar kenarda köşede bulup bir araya getirdiğimiz Madrit kahvehaneleriyle ilgili izlenimleri kendi odağında toplar:

465 Yahya Kemal, *Mektuplar Makaleler,* s. 14-15.
466 Yahya Kemal, *Mektuplar Makaleler,* s. 14-15.
467 Âdile Ayda, *Yahya Kemal'in Fikir ve Şiir Dünyası,* s. 73.

Madrit'te kahvehâneyi gördüm ki havradır.
Bir yerdeyiz ki söz denilen şey palavradır.
Dalmış gülüp konuşmağa yüzlerce farfara
Yorgun kulaklarımda sürerken bu yaygara

Boğa Güreşleri

Yahya Kemal, İspanya'daki "boğa döğüşü", onların adlandırmasıyla "Korida" hakkındaki izlenimlerini de yazmıştır. Bugünkü insanlığın en şiddetli manzarası dediği boğa güreşleri karşısında İspanyol olmayanların "geçen facia karşısındaki tahammülsüzlükleri" ile fark edildiklerini belirtiyor. Şair, Madrit'te toplanan "Cemiyet-i Akvâm" toplantısına gelen Japon Elçisi Monsieur Sato ve özellikle karısının ilk defa gittikleri boğa güreşlerinden nasıl etkilendiklerini şöyle anlatıyor:

"Bu Japon hanımı çok nazik yapılı bir bebek gibi latifdi. M. Sato'yla ve refikasıyla korida olan bir Pazar günü beraber yemek yemiştik. Onlar yemekten sonra korida'ya gideceklerdi; müteheyyicdiler. Yemekte uzun boylu meraklı ve endişeli olarak bu boğadan bahsettiler. M. Sato'yu gece gördüm; asabiydi: 'Dehşet! Yalnız bir boğa dört hayvanı öldürdü, karım hastalandı, yukarda yatıyor, sinirlerini hâlâ teskin edemiyorum. Aman İspanyol refiklerimizden kimse işitmesin' diyordu."

Yazının devamında boğa güreşiyle ilgili yorumlarına tekrar dönen Yahya Kemal'e göre, boğa güreşlerini seyre giden bir yabancının gördüklerinden etkilenmemesi için ya kanlı katil, ya da halis sanatkâr olması gerekir. İspanya'ya gelen bir yabancının boğa güreşleri karşısındaki psikolojisini ise şöyle betimler o:

“Mamafih ecnebi, koridaya ilk gidişinde biribirine zıt iki his arasında çalkanır durur. Göz göre feci bir işkencenin oyununu ihtiyarî olarak seyretmeğe gitmek fakat bu hissi ikinci bir mülahaza, daha doğrusu bir sâik takip eder: İspanya'ya gelip de boğa döğüşünü görmeden dönmek! Evet, bu da, önüne geçilmez bir cezbedir. Hâsılı bu iki his ortasında çalkanarak plazas'ya kadar sürüklenir, yerine oturur, fakat çok asabî ise evvela içine girdiği on dört bin kişinin daha oyun başlamadan başlayan heyecanıyla bunalır. Bunu kaydedeyim ki, ilk defa ‘boğa'ya giden bir ecnebî zâirine daima bu nasihat verilir: ‘Boğa boynuzlarını hayvanın karnına geçirirse hemen başını çevir bir dakika bakma! Ondan sonra tekrar seyret!’ Bu nasihat doğrudur ve esaslı bir rehberdir. Mamafih her ecnebi bu usûlü iki yahut üç defa tatbik eder. Ondan sonra yavaş yavaş alışır. Hatta en ziyade gözlerini açıp baktığı dakikalar bu en işkenceli manzaralarda olur. Âsâbından hasta olanlar müstesna. Fakat tabiî her insan bir defa tam bir oyun, yani iptidâdan intihâya kadar altı boğanın ölümünü seyrettikten sonra bu oyunun şerbetini içmiş demektir. Ondan sonra diğer bir gün daha rahat gider.”[468]

Yahya Kemal'in İspanya'da boğa güreşlerini izlediğine dair bir kayıt yok notları arasında.

İspanyol Ressamlar

Yahya Kemal'in İspanya'da İspanyol resmi ve ressamları da ilgisini çekmiştir. Hüseyin Avni Şanda'ya yazdığı bir mektubunda “resmin bir millet için ne müthiş bir kuvvet olduğunu burada idrak ettim, diyebilirim” demektedir:

468 Age, s. 12-13.

"İspanya'nın ressamlarına merak sardırdım. Bu millette resim bir kainattır. Hepsinin en İspanyolu Velasquez, en Hıristiyanı Greco, en halk ve tabiat fârikalısı da Goya'dır. İkinci derecede sayılan Murillo'dan tâ muâsır ressamlara kadar diğer yüzlercesi ise başka milletlerde olsa şeref zirveleri sayılırlardı. Resmin bir millet için ne müthiş bir kuvvet olduğunu burada idrak ettim, diyebilirim."[469]

Kendisi de ressam olan Melek Celal şairin ölümünden sonra yapılan bir görüşmede, Yahya Kemal'in resimle ilgisine değinirken hayret verecek derecede resimden anladığını belirtip ona en çok tesir eden sanatkârın Goya olduğunu söylemektedir:

"Kemal Bey İspanya'da bulunduğu zamanlarda Goya'yı yakından tetkik etmiştir. Onun renkleri canlandırışını her vesile ile hayranlıkla anlatırdı."[470]

Endülüs'te Raks

Yahya Kemal'in İspanya yıllarındaki yazı ve şiir çalışmaları hakkında fazla bir bilgiye sahip değiliz. Yalnız ölümünden iki yıl önce Sermet Sami'ye verdiği bir cevapta "şimdi ismini iyi hatırlamıyorum, fakat ilk rubaimi Madrit'te iken yazdım" demektedir. Yine Sermet Sami'nin "hiç piyes yazmayı düşündünüz mü" sorusunu cevaplarken İspanya'da bulunduğu yılları işaret eden şu cevabı vermiştir:

"26 sene evvel piyes, hikâye ve roman yazmayı düşündüm fakat zamanla hepsi düşünceden ibaret kaldı. Ah, bir düşündüklerimi yazabilseydim. Bunun ıstırabını ne kadar çok çekmişimdir."[471]

---

469 Age, s. 15-16.
470 *Yahya Kemal İçin Yazılanlar* 2, s. 151.
471 Sermet Sami Uysal, *Yahya Kemal'le Sohbetler,* s. 81, 66, 102.

Yahya Kemal'in, İspanya yıllarına ait çok bilinen bir şiiri var: *Endülüs'te Raks*. Bu şiir 1933'te Paris'te bulunduğu sırada tamamlanacak ve 1948'de *Aile* dergisinde yayımlanacaktır. Şair, Cevdet Beye İspanya'dan yazdığı mektubunda İspanyol Raksı ile ilgili şu ilgi çekici açıklamalara yer veriyor:

"Sevilla'da görmeyi en ziyade tahayyül ettiğim şey İspanyol raksı idi. Heyhat ki bu raksın en iyisini Paris'te Opéra Qomique'te görmek kabil olduğunu söylediler! Bizim İspanyol addettiğimiz bu şal, gül ve zil mûcizesi ve şevk fırtınası hakikatte Arap raksı iken, Arap'ı hatırlatan çingeneler tarafından idâme edilmiş ve Avrupa'ya İspanyol raksı olarak yayılmış. Bu raks bütün güzelliğine ve şöhretine rağmen İspanyolluk tarafından benimsenmemiş ve hatta istihkâr edilmiş. Biz Türkiye'de harem görmek isteyen Avrupalıya ne gözle bakıyorsak, burada İspanyol raksı arayan ecnebiye o gözle bakıyorlar. Gerçi Sevilla'da çingene kadınlarının raks ettikleri musibet bir salaş yerine gittik, fakat tahayyül ettiğimiz şeyi bulamadık."[472]

Endülüs'te Raks şiirinin hikâyesini, kendisine "Endülüs'te Raks'ı nasıl meydana getirdiniz" diye soran Sermet Sami'ye şöyle anlatır şair:

"Bunun çok enteresan bir hikâyesi vardır; anlatayım da dinleyin ve not alın. İspanya'da seneler geçmesine rağmen bir türlü İspanyol Raksı görememiştim. Bir gün tanıdığım bir Marki'ye: 'Geleli bunca zaman oldu. Fakat hâlâ doğru dürüst bir İspanyol raksı görmedim. Memlekette sorarlarsa ne derim, dedim. Bu söz Marki'nin gururuna dokundu. İspanyollar Marki diye zevke safaya düşkün olan zengin insanlara derler. Marki bana: 'İspanyol raksı görmek için

472 Yahya Kemal, *Mektuplar Makaleler*, s. 7.

Endülüs'e gelebilir misiniz? Dedi. Müspet cevap verdim. Tespit ettiğimiz tarihte Endülüs'te Serez'e gitim. Kimisinin Serez, kimisinin Kerez, kimisinin de Cerez dediği bu yerde büyük şehirler yoktur. Sâdece büyük çiftlikler vardır. Bol bol şarap imal edilir. Marki, benim için hem bu civardan, hem de Madrit'ten güzel kız ve kadınlar davet etmiş. Bir müddet sonra üç kız raksa başladı. İçlerinden biri fevkalade raksediyordu. Fakat bu cazip gece bana bahşişleriyle iki bin liraya maloldu. İşte o gece zil, şal ve gül kelimelerini buldum. Ve bu kelimeler o kadar hoşuma gitti ki bunları şiir hâline getirmekten evvela korktum. Fakat sonra yavaş yavaş mısralar meydana geldi. 1932'de sefirlikten ayrıldım. Paris'e geldim. 1933'te şiir bitti."[473]

İspanya Kralı XIII. Alfonso

Yahya Kemal'in 10 Haziran 1929'da itimatnamesini sunduğu İspanya Kralı XIII. Alfonso ile aralarındaki -daha sonra bir dostluğa dönüşecek olan- kişisel sempati zaman zaman protokol kurallarını hiçe sayan durumların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Kendisi, bu dostluğun bir av ziyafetinde başladığını belirtir. Krala bu ziyafetten önce şair hakkında bazı övgüler ulaşmıştır. Madrit civarındaki av yerine gitmek için özel bir trenle yola çıkılır. Yolda Kral, Yahya Kemal'i kendi vagonuna çağırtır ve "İstanbul'u görmedim ama ben dünyada en çok İstanbul'u severim" diyerek şairden İstanbul'u anlatmasını ister. Bundan sonrasını Yahya Kemal'den dinleyelim:

"O sırada ilhamım boldu. Güzel bir eski İstanbul tasviri yaptım. Kanlıca koyunda senede üç dört defa yapı-

---

473 Sermet Sami Uysal, *Yahya Kemal'le Sohbetler*, s. 41-42.

lan mehtap âlemlerinden, ince kayıklardan, yanık sesli hanendelerden bahsettim: Bayıldı."

Av dönüşü Kral protokol kurallarına uymamasına rağmen şairi tekrar özel vagonunda kabul eder. O günden sonra bir yakınına ise, "ben anamın karnında kral oldum, fakat bu yaşa kadar Yahya Kemal gibi hoşsohpet bir insana rastlamadım" diyecektir.

Yahya Kemal, "işte dostluğumuz böyle başladı" demektedir.[474]

Bu dostluğa rağmen Yahya Kemal'in Kral XIII. Alfonso ile görüşmeleri sınırlı kalmıştır.

Türkiye'de Kaynamaya Başlayan Dedikodu Kazanı

Çark kimler tarafından nasıl işletilmeye başlanmıştır, tam belli değil. Fakat 1929 yılı sonlarına doğru Türkiye'de Yahya Kemal aleyhinde bazı dedikodular dolaşmaya başlar. Bu konuda elde bulunan en ayrıntılı belge, Fazıl Ahmet'in 3 Ocak 1930'da Ankara'dan Yahya Kemal'e gönderdiği bir mektup.[475] Bu mektupta dikkati çeken noktalardan biri, zaman zaman gazetelere yansıyan Yahya Kemal'in Türkiye'ye geleceği haberleri:

"Çünkü gazeteler sık sık bizi müjdelediler; Yahya Kemal Bey hemen İstanbul'a geliyor diye. Birkaç arkadaş seni kucaklayacağını umarak sevindik. Halbuki sen bu bizim utanmaz matbuatın en masum havadisi de mutlaka yalan olacağını yeniden ispat etmeye kalkışmış gibiydin. Ayağın hiç bu tarafa değmedi."

Belki de Yahya Kemal'in 1929 yılı için söylediği "kötü talihle geçmiş bu hazin senemde" sözünün arka planını

474 Age, s. 41.
475 *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III,* s. 216.

bir yönüyle Fazıl Ahmet'in mektubundaki şu satırlar açıklıyor:

"Derken Yahya Kemal zengin bir Musevi hanımla evlenmiş, vazifesinden istifa ediyormuş yollu bir laf çıkardılar ve bir sürü dedikodu. İçim durmadan bunalıyordu ve hep seni bekliyordum. Bir aralık Prag'dasın diye duydum. Hariciye Vekaletinde yaptığım tahkikât behemehal, Ankara'ya geleceğini teyit ederken günün birinde Madrit'e, diğerinde Biariç'e [Biaritz], daha sonra da Paris'e gittiğini işittim. O sırada sana uçurduğum kağıda cevap vermedin. Canım sıkıldı, Şevket'le haber gönderdim, onun da aksi sedası susmak oldu. Lakin benim için Paris'e kadar uzanmak ihtimali gözüktüğünden Madrit'e gelip seninle baş başa konuşmayı tercih ettim. Aksi gibi bu ihtimal de tahakkuk etmedi. İşte böyle bir yılı ziyan ettik, elbette muhabbetsiz değil, fakat mektupsuz ve neşesiz."

Bu satırların arkasından gelen şu kapalı ifadeler, iftiracıların portresini çizmek üzere mi yazılmıştı oraya acaba:

"Maneviyatı çok sığ bir takım gönül fukarası ve çapaçul hüviyetlere nasıl olmuş da dost demişiz; vefa gibi giranbaha bir mücevheri, nasıl mücrimce bir gaflet göstererek Balat kerizinden daha ufunetli yerlere atmışız? Bütün son aylar zarfında kendime sorduğum şey yalnız budur."

Dedikodu mekânizması durmadan çalışmaktadır. Bu seferki, Yahya Kemal'in felç geçirdiği yalanıdır:

"Bilmiyorum, hangi marifetli müfteri, bir hafta evvel yeni bir yalan çıkarmış ve gazetelerin biri Yahya Kemal Bey'e nüzul isabet etti diye bir havadis neşretmiş, ben bunu mebus Süreyya Beyden duydum. Sevgili meziyetlerinden biri de seni sevmiş olan bu arkadaş bana bir akşa-

müstü bu karanlık haberi esefle söyledi. Hakikaten böyle bir isabet bana olmuş sandım."

Fazıl Ahmet bu haberi alır almaz doğruca Dışişleri Bakanlığına gittiğini, fakat açık ve net bir cevap alamadığını belirtiyor mektubunda. Yahya Kemal'i boş yere endişelendirmeyeyim çekingenliğini bir tarafa bırakıp şaire bir telgraf çeker. O akşam kendisini "Gazi" çağırtmıştır. Tevfik Rüştü Bey de oradadır. Bu dedikodu onlara da ulaşmış olmalı ki, Fazıl Ahmet "çıkan havadisin yalnız asılsız değil, aynı zamanda pek soysuz ve asâletsiz bir sânia olduğu kanaatinde bulunduğumu, fakat her şeye rağmen sana bir iki kelime uçurduğumu vekil beye söyledim" demektedir. Tevfik Rüştü "aman pek rica ederim, alacağınız cevabı bana da hemen telefon et" der.

Fazıl Ahmet bu mektubu yazmadan bir gün önce Yahya Kemal'den telgrafına bir cevap alır. Yahya Kemal çıkan haberleri yalanlanmış olmalı. "Canıma bol bir rahmet gibi tazelik ve serinlik getiren" diye söz ettiği şairin telgrafını başta matbuat olmak üzere her tarafa ulaştırır ve dedikodu kampanyasınının bu atağını boşa çıkarmış olur. Fakat hâlâ endişeleri yatışmamış olmalı ki mektubuna şu satırları da yazma gereği duyar:

"Keşki bir fırsat bulup da bu taraflara uğrasan. Bunu ben yalnız kendi tahassürümü dindirmek için istiyorum sanma. Sanıyorum ki Ankara'ya kadar bir kere gelmen hayırlı olur."

Yahya Kemal Türkiye'ye gelmez. Fakat kendisiyle ilgili Türkiye'deki dalgalanmalar, uzun zaman yankısını korur. Bunu Faruk Nafiz'in 9 Temmuz 1930'da yazdığı mektubun şu satırlardan anlıyoruz:

"(...) Ondan sonra bir gazetede çıkan asılsız haber beni ve benimle beraber herkesi müteessir etmişti. Size bu

geçmemiş hadiseden değil, fakat bütün gelecek teessürlerden ebedî sıyanetler dilerim:"[476]

1930 Yazında Abdülmecit Efendi'yle Telefonda

Yahya Kemal, 1930 yılı seyahatlerini şöyle sıralar:

"1930: İki defa Paris'e, bir defa Bern'e gittim. Bern'den Floransa'ya, Roma'ya, Napoli'ye gittim. Napoli'den Augusto transatlantik gemisiyle Cebelüttarık'a oradan karşısındaki Elcezire'ye geçtim. Oradan otobüsle İşbiliyye'ye vardım. Madrit'e döndüm. Yazı Biaritz'de geçirdim. Etrafta ufak şehirlere birçok kereler uğradım"[477]

Şairin yukarıda belirttiği şehirlerden Roma'da hangi tarihte bulunduğunu, o sıralar tutulmuş bir seyahat notuna bakarak belirleyebiliyoruz. Capitole ve İtalya izlenimleri de yer alır o notta:

"1930 Ağustos, Roma.

Sefarethaneye varır varmaz Suad Bey'le biraz görüştükten sonra hemen Capitole'ü görmek üzere çıkış müsâdesini istedim. Yanıma refakat etmek üzere ikinci Kâtip Refet Bey'i verdi. Otomobile atladık, derhal Capitole'a vardık. Capitole'u ve eski Roma'nın yerini tahayyül etmediğim bir çerçeve'de buldum. Tepeyi daha yüksek zannederdim, daha alçak gördüm. Mamâfih oraya çıkmak, oradan Form'a ve imparatorluğun diğer abidelerine bakmak, hulasa oralarda bulunmak hayalime öyle bir cûşiş vermişti ki bir müddet kendi kendime yalnız düşünmek, Roma'ya dair okuduklarımın ve bildiklerimin bir muvazenesini icrâ etmek muhayyilemi bir daha o sahalarda dolaştırmak istiyordum."[478]

---

476 *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III,* s. 236-238.
477 *Yahya Kemal'in Hatıraları,* s. 132.
478 Yahya Kemal, *Mektuplar Mekaleler,* s. 11.

Yahya Kemal'in yaz başlangıçlarında yıllık tatile ve gezilere çıktığını biliyoruz. Fakat sanki onun yaz başında, veya 1930 baharında, notları arasında yer almayan başka seyahatleri de olmuştur. Faruk Nafiz'in sözünü ettiğimiz 9 Temmuz 1930 tarihli mektubundaki şu satırlar buna işaret ediyor:

"Süreyya Bey'den, birkaç ay evvel, size dair malumat aldım. Bilmem Nis'de mi, Kan'da mı, herhalde bir yerde görmüş, sohbetinizi ve nüktelerinizi anlatıyordu."

Yahya Kemal'in hasımları tarafından siyasî bir skandala dönüştürülüp siyaset arenasında aleyhine kullanılacak olan bir telefon görüşmesinden söz edilir. Buna göre güya şair, İspanya'da bulunduğu sıralarda, "bir dinî bayramımızla İspanyolların uzunca bir resmî tatilini birleştirerek, on beş günlüğüne, yine Ankara'ya haber vermeden komşu ülkelere" gitmiş ve "Fransa'nın güneyinde dolaşırken, İstanbul'dan tanışıklığı bulunan son halife Abdülmecit Efendi'nin telefonla hatırını sor"muştur.[479]

Zamanını ve mahiyetini, hatta ne kadar doğru olduğunu tam bilemediğimiz bu seyahat ve görüşme eğer yapıldıysa, Faruk Nafiz'in Nis'ten ve Kan'dan bahseden yukarıdaki tam net olmayan satırlarıyla da birleştirerek, 1930 yılı Mart-Nisan'ında yapılmıştır diyebiliriz.

Bu çalışmamızın ilgili bölümlerinde Abdülmecit Efendi'yle Yahya Kemal'in dostluğunu, Bursa görüşmesi sırasında onun selamını Mustafa Kemal Paşa'ya götürmesini, Saltanat'ın kaldırılmasından sonra Ankara Hükümetince Halifeliğe getirlmesini, son olarak da, altında Yahya Kemal'in de imzası bulunan bir kanun teklifinin kabulüyle hem halifeliğe son verilmesini, hem de son halife ola-

479 Sermet Sami Uysal, *Her Yönüyle Yahya Kemal*, s. 108.

rak Abdülmecit Efendi'nin yurtdışına çıkarılmasını söz konusu etmiştik. Onun Türkiye dışına çıkarılması, Millî Mücadeleyi desteklemesine rağmen, siyasal konjonktürün bir sonucu olarak gerçekleşmiştir. Yahya Kemal, eğer telefonla görüştüyse –ziyaretine gittiği söylenmiyor- bunu kişisel bağlamda, eski bir dostluğa dayanarak gerçekleştirmiş olmalı. Acaba şair tarihin büyük dönüm noktalarından birinde, tarihsel durumla bireysel durumun çatışmasından doğan kendi trajedisini; iç dünyasında yaşamak zorunda kaldığı bir çelişkiyi de söz konusu etmiş midir bu görüşmesinde? Bilmiyoruz. Ancak Yahya Kemal o tarihte üzerinde Türkiye'nin elçisi sıfatını da taşımaktadır ve böyle bir telefon görüşmesinin duyulması kolayca siyasî bir skandala dönüştürülebilecek bir durumdur.

Münir Nurettin'le Paris'te

Münir Nurettin, şairin ölümünden sonra kendisiyle yapılan bir konuşmada "Üstat Yahya Kemal'i 1929'da ses dersi almak üzere gittiğim Paris'te tanıdım." Demektedir. Paris'te iki yıl kalmış olan Münir Nurettin, bu görüşmenin ayrıntılarıyla ilgili şu bilgileri de veriyor:

"Muhtar Paşa'nın oğlu Bedri Muhtar Beyin evine davet edilmiştim. Bu arada orada birçok Türk de bulunuyordu. Yahya Kemal Beyi şiirlerinden tanıyordum. Fakat ilk karşılaşmamız Bedri Muhtar Beylerde oldu. Davetliler arasında gazinolarda çalışan bazı sazendeler de bulunuyordu. O gece orada birkaç şarkı okumuştum. Yahya Kemal Beyin gösterdiği ilgi ve dinleyiş tarzından müziksever bir zat olduğunu anlamıştım. Bedri Muhtar Bey'in Paris'teki evindeki davetler sık sık tekrar ediyor biz de bu vesile ile buluşuyor ve birimiz şarkı, diğerimiz şiir okuyorduk."[480]

---

480 *Yahya Kemal İçin Yazılanlar II,* s. 170-171.

Yahya Kemal'in 1929 yılında Varşova'dan Madrit'e geçerken Paris'e de uğradığını biliyoruz. Bu tanışma o günlere mi rastladı? 1929'da şairin Paris'te uzun süreli kaldığını gösterir bir işaret yok. O bakımdan birkaç defa Paris'e gittiğinden söz ettiği 1930 yılı olayları içine mi yerleştirmemiz lazım bu görüşmeyi de? Herhalde bu daha uygun görünüyor.

Vâlâ Nurettin İspanya'da Yahya Kemal'in Bir Gazeli

Yahya Kemal'in 1930 yılı içinde Vâlâ Nurettin'i İspanya'ya davet ettiği anlaşılıyor. Vâlâ'nın Suriye'den gönderdiği bir kartı "mezuniyeti esnasında almış" olan şair orada eline geçmez diye hemen cevaplamamıştır. O sıralar Kazım Şinasi'ye yazdığı bir mektupta Vâlâ'nın kendisini ziyarete gelmesinden duyacağı memnuniyeti bir kere de ona bildirmiştir. Yahya Kemal'in tüm bunları hikâye ettiği mektubu 24 Eylül 1930 tarihini taşıyor. O mektupta Vâlâ'ya, şunları da yazıyor şair:

"Madrit'e ne zaman hareket buyuracaksınız? Gara muvasalat saatinizi yazınız ki haberdar bulunayım. Sizi burada göreceğimden bilhassa mütehassisim. 1920 senesinin fena günlerinde, Erenköyü'nün bahçelerinde o kadar dostane musahabelerimiz daima hatırımdadır. Muhabbetle ellerinizi sıkarım, aziz ve muhterem muhibbim efendim."[481]

Yahya Kemal'in mektubundaki tarihe bakarsak Vâlâ'nın Madrit'e 1930 yılı sonbaharında gittiğini söyleyebiliriz. Vâlâ bu seyahatiyle ilgili bazı ayrıntılar içeren bir yazıyı 1948 İlkbaharında Aile dergisinde yayımlayacaktır. Şair kendisini Madrit'te bir ay misafir etmiştir. Hatta o yazıda belirtildiğine göre, yataklı vagon biletine, kaldığı otel hesabına kadar

481 Müzehher Vâ-Nû, *Bir Dönemin Tanıklığı,* s. 44.

ödeyerek Vâlâ'ya hiç masraf yaptırmamıştır. Oradaki gezileri hakkında şu bilgiyi veriyor Vâlâ:

"Umumiyetle gayet iyi tarih bilen Yahya Kemal, İspanya tarihinde de derinleşmişti. Beni tarihî menkıbelerin havası içinde yaşatarak –Tuleytule dahil Escurial Şatosu dahil- İspanya'nın birçok yerlerini gezdirdi."[482]

Şairin o zamanlar pek bilinmeyen bir yönünden, sporculuğundan da bahsediyor Vâlâ. Hanedanın devam ettiği, prenses ve prensleri de gördükleri Golf Klübü'ne gidişlerini anlatıyor:

"Yahya Kemal'i Madrit'in meşhur Golf Klübü'nde İspanyol yüksek muhitinde gayet güzel golf oynarken gördüm. Zannederim, edebiyat tarihçilerimiz için bu da yeni bir vesikadır. Üstat yalnız sözleriyle değil, sporculuğu ile de âlâka çekiyordu."

Yahya Kemal, Vâlâ ile yakından ilgilenmekle kalmamış, orada ona yeni bir şiirini ve bu şiirin *Akşam* gazetesinde yayımlaması iznini de vermiştir. Vâlâ Nurettin, Söyler başlıklı bu şiiri şöyle bir notla yayımlar *Akşam*'da:

"Elime gayri münteşir bir gazel geçti. Okudum ve büyük bir üstada ait olduğunu derhal anladım. Lakin bu gazel el yazısı ve basma hiçbir divanda yoktur. Hatta meşhur şair Lâedri hazretlerinin perişan divanında bile."

Bu gazeli Yahya Kemal'in daha sonra Fazıl Ahmet'e de gönderdiği anlaşılıyor. Fazıl Ahmet 31 Ağustos tarihli bir mektubunda –mektubun içeriğine bakılırsa 1932 yılı Ağustos'u olmalı- bu gazelden "İstanbul'a geldikten sonra senin Söyle[r] redifli gazelini bazı yerlerde okumuştum,

---

482 Vâlâ Nurettin, "İspanya'da Yahya Kemal'in Bir Ay Misafiri Olmuştum", *Aile*, İlkbahar 1948, nr. 5, s. 16.

herkes suretini almak istedi ve her tarafta birçok koro oldu" diye bahseder.[483]

Faruk Nafiz, Yahya Kemal'e yazdığı bir mektubunda (17 Aralık 1930) Vâlâ Nurettin'in Madrit'e yaptığı seyahatten ve orada gördüğü iltifattan kısaca söz eder. Fakat belli ki biraz kıskanmıştır:

"(…)Vâlâ Nurettin, Madrit'te sizinle görüşmüş. Bunu *Akşam*'da okuyan Darülfünûn'da talebemden bir hanım bana yazdığı mektupta diyor ki: 'Bu mülâkât Vâlâ Nurettin'in yegâne kıymetidir.' Hüküm biraz müfritçe, ama sebebini biraz da sizin iltifatınızda aramalıdır." [484]

Faruk Nafiz'e Önerdiği Dergi Adı: *Eserler*

17 Aralık 1930 tarihli mektubundan anlıyoruz ki Faruk Nafiz bir dergi çıkarma hazırlığı içindedir ve Yahya Kemal bu dergiye Eserler adını önermiştir. Fakat yine anlıyoruz ki Faruk Nafiz hiç o sularda değildir. Etrafında esen bazı rüzgarların havasını yakalama peşindedir:

"(…) Benim fikirlerim olan fikirlerinizi neşretmek için bir mecmûa, daha doğrusu haftalık bir gazete çıkaracağımı evvelki mektubumda yazmıştım. İsmini siz verdiniz: Eserler. Fakat burada bulunanlar bu ismin güzelliğini ve inceliğini pek az insanın anlayabileceğini öne sürdüler. Başka bir ad aradık ve Ergenekon dedik. İstedik ki muhtelif cereyanlar ortasında millî kaldığımızı ifade eden bir ad taşıyalım. Biraz sonra Yeni Türkiye'nin Ergenekon'dan çıktığını düşündük ve gazetenin ismini *Portaçine*'ye tahvil ettik. Sabık Adliye Vekili Mahmut Esat Bey –size bilhassa selamlarını ve hürmetlerini söylemeyi benden rica ettiler- bu gazete rivayetini işitmiş, bana: 'Beraber çıkaralım, ismini de Kurultay yapa-

483 *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, s. 235.
484 *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, s. 215.

lım. Büyük on iki sahifeden ibaret olsun ve ilimle sanatla beraber siyasetten de bahsetsin!' dedi. *Kurultay*'ın imtiyazı için müşterek müracaatta bulunduk. O sırada Mahmut Esat Bey'in İstanbul'daki *Halk Dostu* gazetesi intişar etmeye başlamıştı, sâbık vekil İstanbul'a gitti ve … gazetesinde şiddetli neşriyâta başladı. Bu vaziyet beni biraz düşündürdüğü için yine *Ergenekon*'a dönmeye ve yalnız ilim ve sanat gençliğiyle çalışmaya karar verdim."[485]

Bir Başka Açıdan Madrit Günleri

Yahya Kemal'in Vâlâ'yı Madrit'e davet eden satırlarına dikkat edilirse orada yalnızlıktan bunalmışlığının bazı işaretleri de görülebilir: Bir dost yüzü görmeye, ona sığınmaya muhtaçlığı okunabilir. Vâlâ Nurettin'in 1948'de yazdığı yazısındaki şu satırlar bu açıdan dikkat çekicidir:

"Samimi söyleyeyim ki Yahya Kemal İspanya'da iken bütün bu dekor ve tafsilattan ziyade, kendi iç âlemiyle ve Türkiye ile meşguldü."

Vâlâ Nurettin yıllar sonra hatıralarını yazarken, İspanya'daki Yahya Kemal hakkında bu cümlenin açılımı da sayılabilecek bambaşka ayrıntılar verir. Onlara geçmeden 1948'de *Aile*'de çıkan yazısındaki İspanya ile ilgili şu satırlara bakalım:

"O sıralarda memleket bir isyan başlangıcı havasında yaşıyordu. Geceleyin bir ormandan geçtiğimiz sırada otomobilimizin önüne silahlı adamlar çıktı. Meğer şimdiki Franco'nun biraderini arıyorlarmış. Hüviyetimizi bildirdik, bıraktılar; bu suretle modern İspanya tarihinin içinde de bir nebze yüzmüş oldum."

485 *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III,* s. 214.

1930'lu yılların ilk yarısı içinde İspanya bir iç harbin kucağına doğru gitmektedir. Kral XIII. Alfonso'nun tahtı sallanmaktadır. Yahya Kemal'in ise Kral'la protokol sınırlarını aşan bazı yakınlaşmaları olduğuna daha önce değinmiştik. Acaba zamanla bu durum şair için bir sıkıntı sebebi haline gelmiş olabilir mi?

Hatıralarında belirttiğine göre Vâlâ Nurettin, Madrit'e o sıralar bulunduğu Paris'ten gitmiştir. Madrit'te hemen Yahya Kemal'lin yanına gitmez. Bir süre şehri kendi başına gezer ve gezi dönüşleri oteldeki odasına kapanıp Akşam gazetesi için yazacağı yazılara gömülür. O sırada başına gelen bir olayı ve bir badireden Yahya Kemal'in kendisini nasıl kurtardığını hatıralarından okuyalım:

"Bir akşam odama çekilip yatağıma uzanmıştım ki, pat pat kapının vurulmasıyla kanadın pattadak arkaya dayanması bir oldu. Siyah şapkalı adamlar ellerinde tabancalarla sinemalardaki gangster baskınlarını andırır şekilde odama daldılar.

En öndeki: - 'Polisiz. Eşyanızı arayacağız!' dedi.

Ne kadar evrakım varsa (yani gazetede çıkacak yazılarım) yüklendiler, gittiler. Bre aman!. Tabii benim programım bozuldu. Hemen Yahya Kemal'e telefon. O araya girdi. Dahiliye Vekiline kefil olup beni de, kağıtlarımı da kurtardı.

Meğer ihtilalden korkan İspanyol polisi, Moskova'da tahsil yapmış olduğumu, elindeki listeden öğrendiği ben Türkün, böyle acayip şekilde tramvaylara binişinden, ha bre yazılar yazışımdan manalar çıkarmış!"[486]

İspanya'da bulunan Yahya Kemal'in bazı dedikodu kampanyalarıyla yıpratılmaya çalışıldığına değinmiştik. Bulunduğu ülkedeki iç karışıklıklardan yansıyan bir

---

486 Vâlâ Nureddin, *Bu Dünya'dan Nazım Geçti*, s. 366-367.

baskı dalgasını da hissediyor olmalı şair. İşte tam bu noktada, sıkıntılı günlerde sığındığı Göztepe'deki evi ve o evin dost canlısı oğlunu hatırlamıştır. Tekrar o dostluk havasına sığınmak için bir ısrarı da hissettiren davet cümleleriyle Madrit'e çağırmıştır onu. Bizi böyle bir yoruma götüren, Vâlâ'nın şu satırlarıdır:

"Burada bir ilave yapmadan geçmeyeceğim: Madrit'te Yahya Kemal'i bir sinir hastalığına yakalanmış buldum."

Vâlâ Nurettin bu satırların devamında Yahya Kemal'i, bu sinir hastalığına sürükleyen düşüncenin ne olduğuna da değiniyor. Şair, 'Ankara tarafından gözden çıkarıldığı, izletilmekte olduğu, yurda döndüğü takdirde mahvedileceği' vehmi içindedir. Bu sebeple Varşova'dan Madrit'e geçerken bile Ankara'ya uğramamıştır:

"Madrit'te bana, mütemadiyen:

- 'Ne diyorlar hakkımda? Ne yapacaklar Türkiye'ye dönmezsem? Düşmanlarım filanca ve falancanın aleyhimdeki düşünceleri nedir' gibisine abes sualler soruyordu. Bense onu teselli ediyordum."[487]

Bozulma

Yahya Kemal'in notları arasında, 1931 yılı için kısa kısa iki cümle yer alıyor: "1931'de Tetvan'a (Tétouan), Talha'ya gittim." Bir de o yazla ilgili olduğunu düşündüğümüz şu cümle: "1931'de Biaritz'de Hotel d'Angleterre'de kaldım."[488]

1931 yılı Ocak'ının 18'inde Hüseyin Avni Şanda'ya yazdığı mektupta "buradaki hudutsuz uzletim içinde" veya "ben günden güne daha ziyade münzevileştiğimden" gibi ifadelerin yer alması dikkat çekicidir.

---

487 Age, s. 367

488 *Yahya Kemal'in Hatıraları*, s. 132, 143.

Yıllar sonra Madrit'e Yahya Kemal'den kalan izleri aramak için giden Âdile Ayda, o günlerin tek tanığı olarak elçilik kavası Mustafa Efendi'yi bulur. Mustafa Efendi'nin yirmi sekiz-otuz yıl önceye, o günlerdeki Yahya Kemal'e ait izlenimlerini, pazılın bir parçası gibi buraya, resimde ait olduğu yere koyabiliriz artık. O, Yahya Kemal'i mütevazı tarafıyla, bir elçilik hizmetlisine, gösterdiği yakınlıkla hatırlar: "Baba adamdı. Bana derdi ki, sen burada benim en iyi dostumsun." Mustafa Efendi'yi de yanına alan şair Madrit içinde uzun yürüyüşlere çıkmaktadır. Yolda şehrin insanlarıyla da konuşan Yahya Kemal, bir İspanyol hanımla evli ve çat pat İspanyolca bilen Mustafa Efendi'ye bu yürüyüşlerinde tercümanlık yaptırmaktadır. Bazen iki saat süren bu şehir içi gezilerinde şairin halktan bazı insanlarla konuştuğu da olurmaktadır.[489]

Anlaşılıyor ki Mustafa Efendi bu uzun gezilere fazla anlam verememektedir. Aslında Yahya Kemal'in gezileri ünlüdür. Bunu İstanbul gezmelerinden biliyoruz. Ancak Madrit'teki bu yürüyüşlerinin bir sebebi daha vardır. O sebebin ne olduğunu, Nihat Reşat Belger'in şairin ölümünden sonra yayımlanan bir yazısında buluyoruz. Şair, içe kapanış, sıkıntı, içki ve yemeğe aşırı düşkünlüklerinin başladığı Madrit günlerinde belirgin şekilde kilo almaya başlamış ve sonunda şeker hastalığına yakalanmıştır. İşte Yahya Kemal'in o konuda Nihat Reşat'a açıklamaları:

"(...) İspanya'da bulunduğum sıralarda bir aralık epiyce şişmanladığımı, fazla su içtiğimi görünce meşhur bir profesöre müracaat lüzumunu duydum. Profesör Maran'an'a müracaat ettim."

---

489 Âdile Ayda, *Yahya Kemal'in Fikir ve şiir Dünyası,* s. 72-73.

Yahya Kemal'in bu sözleri üzerine Belger, o profösörün nasıl bir tedavi önerdiğini sorar. Kendi yazdıklarından izleyelim:

"Beslenme hastalıklarında ihtisas sahibi olan bu zâtın pek mâruf bir tıp üstadı olduğunu bilirim; en salahiyetli bir doktora müracaat etmişsin azizim, cevabını verdim ve profesörün ne düşündüğünü ve nasıl bir tedavi tavsiye ettiğini öğrenmek istedim. Sizde şişmanlık ve şeker hastalığı var, demiş; mutadından az yemesini, pek az ekmek ile et, yeşil sebze ve pek tatlı olmayan meyvelerden mürekkep bir gıda rejimini tatbik etmesini ve hergün yürüyerek Sédentaire hayattan çekilmesini tavsiye etmiş."[490]

Bütün bunlar da gösteriyor ki Yahya Kemal'in İspanya'daki son döneminde, içinde bulunduğu bazı sıkıntılara paralel olarak psikolojik ve fizyolojik bünyesinde, hasılı bir bütün halinde hayatında baş gösteren bir ahenksizlikten; bir çeşit bozulmadan söz etmek mümkündür. Şair, dönem dönem, hayatında bunu hep yaşamıştır.

İspanya'daki Son Yılı

İspanya'daki karışıklıklar gittikçe artmaktadır. Solcular bir rejim değişikliğiyle iktidara gelmiştir. Bu arada Alkala Zamora'nın başkanlığındaki İhtilâl Komitesi tarafından tahttan çekilmesi istenen Kral XIII. Alfonso bu isteği reddedip 14 Nisan 1931'de Kartagena limanından ülkeyi terk ederek Fransa'ya kaçmıştır. İspanya'yı "bütün sınıfların işçilerinin bir cumhuriyetidir" diye tarif edecek olan yeni rejimi tanıması konusunda elçiliğe gelen Notaya Yahya Kemal, kendisine Ankara'dan gönderilen talimat çerçevesinde cevap verir. Bu talimat şudur:

---

490 *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası I,* s. 118.

“Türk ve İspanyol milletlerinin, aralarında müesses ve iki Devlet beyninde mün’akit ‘Dostluk ve Hakem Muahedesi’ ile müeyyed çok samimi rabıtaları idâme ve takviyeye ziyadesi ile hâhişkâr olan Cumhuriyetçi ve Milliyetçi Türkiye, İspanya milleti tarafından kabul ve tasvib edilen Cumhuriyet rejimini ve Hükümetini tanımağa müsâreat eder”

Yani Türkiye İspanya’daki yeni rejimi tanımakta, iki devlet ilişkilerinin önceki dönemde imzalanan ‘Dostluk ve Hakem Antlaşması’ çerçevesinde devam edeceğini bildirmektedir.

İspanya’da solcuların parlamentoya büyük bir çoğunlukla girmesi, XIII. Alfonso’nun ülkeyi terk etmesi, solcu bir hükümet kurulması, Zamaro’nun Cumhurbaşkanlığına seçilmesi gibi gelişmeler ülkedeki muhafazakar çevrelerde bir tepkinin doğmasına yol açmış, süratle yayılan komünizme karşı, daha sonra “falanj” adını alacak olan milliyetçi örgütlenmeleri başlatmıştır. Sözü geçen örgütün başına daha sonra Franco geçecektir.

Yahya Kemal, bu gelişmeler süresince Türkiye-İspanya ilişkilerini gerektiği gibi idare etmiştir. Yazışmalar içindeki 9 Eylül 1931 tarihli raporu, sosyal ve siyasal hadiseleri büyük bir vukufla tahlil etmesiyle ayrıca dikkat çekmektedir.[491]

Elçilikten Uzaklaş(tırıl)ması

Yahya Kemal’in 1931 yazını Biaritz’de geçirdiğini belirten kısa bir notundan daha önce söz etmiştik. Bu tarihle, elçilikten ayrıldığı Nisan 1932 arasına ait (resmî yazışmalar dışında) elde ne bir mektup ne de herhangi bir

491 Fehmi Nuza, “Yahya Kemal Beyatlı Hariciye Hizmetinde”, *Ölümünün Yirmibeşinci Yılında Yahya Kemal Beyatlı*, Ankara 1983, (s. 165-194) s. 182-185.

not vardır. Mevcut verileri değerlendirerek 1931 başına kadar olan süreci iyi kötü izleyebildik. Ancak, son bir yıla ait ortada bir iz bulunmaması tuhaftır.

Âdile Ayda'nın Bakanlık arşivindeki araştırmaları sonucu yaptığı tespite göre, Yahya Kemal'e 5 Nisan 1932'de Türkiye'den, Dışişleri Bakanlığından bir telgraf gelir. "Telgrafta elçinin bir müddet merkezde çalışmak üzere, Ankara'ya hareket etmesi emredilmekte ve dönüş biletinin gönderilmiş olduğu bildirilmektedir."

Yahya Kemal'in Ankara'yla ilgili adeta birer saplantıya dönüşmüş bazı düşüncelerini hatırlarsak kendisini merkeze çağıran bu telgrafın onun üzerinde uyandıracağı şok etkisini tahmin etmemiz güç olmaz. Şair telgrafı tam on beş gün sonra 20 Nisan 1932'de cevaplar. Bu on beş gün içinde zaten bozuk olan psikolojik ve fizyolojik dengelerinin tamamen alt-üst olduğunu söyleyebiliriz. Cevabî telgrafında Yahya Kemal; "Elçiliği kendisinden sonra gelen memura devrettiğini, tedavi için hemen Paris'e hareket edeceğini ve dönüş biletinin Paris vagonlisine gönderilmesini rica ettiğini bildirir" Tevfik Rüştü zaman kaybetmez. Şair hakkında, Bakanlıkça 'istifa etmiş sayılması' işlemini yaparak 25 Nisan 1932'de durumu Madrit Elçiliğine bildirir. Bu sırada şair Paris'e hareket etmiş olmalı. Âdile Ayda, Yahya Kemal'in bir notunda kaydettiği gibi, yapılan işlemin "azil" değil "müstafi addedilme" olduğuna dikkat çekiyor ve cevabî telgrafın beş gün sonra gönderilmiş olmasıyla ilgili bir açıklamada bulunuyor:

"O yıllarda sık sık Atatürk'ün Sofrasına çağırılanlarla yakınlığım bulunduğu için biliyorum ki, kurnaz Tevfik Rüştü 'müstafî addetme' kararını Atatürk'ün kararı haline sokmağı bilmiş, Atatürk'ün sofrasında, onun kızgınlığını tahrik edecek şekilde elçisini şikayet etmiştir. Yahya

Kemal'in telgrafı ile kararın tebliği arasındaki beş günün izahı da budur."[492]

Âdile Ayda'nın Atatürk'ün sofradaki bu gelişmelere tanık olan yakını, babası Sadri Maksudi Arsal olmalı.

---

492 Âdile Ayda, *Yahya Kemal'in Fikir ve Şiir Dünyası,* s. 86-87.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

PARİS'TE ON SEKİZ AY: ARAFTA

Bedri'ye Mısralar

Yahya Kemal'in notları arasında yer alan bazı satırlar, şairin, İspanya'dan Paris'e geçişi sırasındaki fizik ve ruh durumunu kendi kaleminden ortaya koyduğu için oldukça önemlidir. *Bedri'ye Mısralar* şiiriyle ilgili bir açıklamasında şöyle diyor şair:

"'Bedri Tahir' Bursalı Tahir Bey'in oğludur. Ben Polonya elçiliğinden –ki bu azlin sebebi bâzı icraata olan itirazımdır- Bedri Tahir'in konsolos olduğu şehre gittim. O günlerde ciddi bir nevrasteni geçiriyordum. Bedri Tahir merkezden korkmayarak, beni karşıladı, hatta nahif vücuduna rağmen beni kollarıyla taşıyarak arabaya bindirdi. hastaneye götürdü. Bedri Tahir'in bu iyiliğini unutamam. Benimle İstanbul'a dair hasbihalleri ile gönlümü doldurmuştu. İstanbul için yazdığım o mısraları Bedri'ye ithaf edişim bundandır."[493]

Yahya Kemal Bedri Tahir'in[494] o zaman hangi şehirde Konsolos olduğunu belirtmiyor. Kendisi 1932 yılına ait not-

---

493 *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III,* s. 253.

494 Bedri Tahir Şaman (1899-1956) Yahya Kemal'in de belirttiği gibi Bursalı Tahir Bey'in oğludur. Fuat Bayramoğlu ondan "hariciyeden

larında "Madrit Elçiliğinden çekildim Paris'e geldim" diyor. Yani Paris'ten önce uğradığı bir şehir adı bulunmuyor.

Bedri'ye Mısralar şiiriyle ilgili açıklamasında "İspanya Elçiliği" yerine yazılan "Polonya Elçiliği" ifadesi bir dalgınlık eseri olmalı. Hemen bunun ardından gelen "bu azlin sebebi bazı icraata olan itirazımdır" ve daha sonraki "Bedri Tahir Merkezden korkmayarak beni karşıladı" gibi ifadeler de daha önce ikinci elden aktarımlarla ortaya koyduğumuz bir durum hakkında kendi kaleminden çıkmış doğrudan ifadeler olmasıyla önem taşımaktadır. Ayrıca yine dolaylı belirleyebildiğimiz, psikolojik durumuyla ilgili, birinci ağızdan bir bildirim olan "o günlerde ciddi bir nevrasteni geçiriyordum" sözü ayrı bir değer taşımaktadır.

Tedavi: Doktor Nihat Reşat

Yahya Kemal, "1932'de Madrit azlimden sonra, Paris'de Balzac Sokağı'nda Celtic Hotel'de kaldım. Louis Philippe-kâri kötü bir apartmanda bir pansiyonda bir ay yaşadım. Tekrar Celtic Hotel'e geçtim. O yaz, Plombiéres'e gittim" diyor. Doktor Nihat Reşat, yaz aylarında Plombiéres'de hekimlik yapmaktadır. Şair o yaz orada Nihat Reşat'ın evinde misafir olmuş ve bir süre tedavi görmüştür.[495]

Aslında, Nihat Reşat daha Paris'e gelir gelmez Yahya Kemal'in tedavisini başlatmış, onunla yakından ilgilen-

---

tanıştığımız, nüktedan, entelektüel ve şiir sever bir zat" diye söz eder (*Gönülden Gönüle,* s. 67) Ticaret Dairesi Genel Müdürlüğü de yapmış olan Bedri Tahir'in *Amerika Kültür Tarihi (Yeni Dünyanın Eski Medeniyeti)* (1940, 1960) adlı eseriyle de tanınır. Tagore'dan yaptığı şiir çevirilerinden (Yurt ve Dünya, 1942) başka hukuk ve ekonomi ile ilgili kitaplar da çevirmiştir. Elçi olarak Lüksemburg'ta bulunduğu sırada bir trafik kazasında hayatını kaybetmiştir (24 Ocak 1956) 1 Şubat 1956'da Şişli Camiinden devlet töreniyle kaldırılan cenazesi Zincirlikuyu mezarlığına defnedilmiştir.

495 *Yahya Kemal'in Hatıraları,* s. 143.

miştir. 1923'teki Lozan görüşmesinden beri şairi görmemiş olan doktor aradan dokuz yıl geçtikten sonra Paris'te karşılaştıkları Yahya Kemal'in o günlerdeki fizik ve ruh portresini kısaca çizer:

"Yaşı elliye yaklaşmış ve bir hayli şişmanlamıştı. Yürüyüşünde eski canlılık hemen kalmamış, nefesinde kolaylıkla fark edilen bir darlık başlamıştı. (...) Lakin aynı zamanda bir ruhî ıstırap içinde kıvranıyor, üzülüyor, sıkılıyor ve neşesini bulamıyordu. Ruhî bir depresyon içinde olduğu âşikâr idi."

Şairin durumu hakkında bir de kendisinden bilgi aldıktan sonra sağlığıyla "candan" ilgilenmeye başlayan Belger, onu hem Paris'te, hem de Plombiéres'de tedavi eder. Bir süre sonra bu tedaviler sonuç vermeye başlar. Kanda şeker normal seviyelere düştüğü gibi kilosunda da azalma olmuştur. Tansiyonu normaldır. Ruhî ıstırabı da bir parça hafiflemiştir.[496] Plombiéres'deki tedavi süresini tamamlayıp Paris'e dönen şair 13 Temmuz 1932'de Nihat Reşat'a yazdığı mektubunda şöyle demektedir:

"Dün akşam Paris'e vâsıl oldum. (...) Tedavinin vücûda getirdiği farkı bu sabah daha fazla hissettim. Aylarca beni sıkan Paris nispeten daha mûnis göründü. Öyle zannederim ki gördüğüm 'kür'ün tesiri devam edecektir."[497]

Yine bundan beş gün sonra, 18 Temmuzda

"Sıhhatim eskisinden çok iyidir. İnşallah bu siyakde devam eder. Dün biraz depresion gelmiş idi, lakin birkaç saat sonra geçti. Bundan anladım ki eskiden olduğu gibi günlerce harap bir vaziyette kalmayacağım."[498]

---

496 *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası I,* s. 118-119.
497 *Yahya Kemal'in Hatıraları,* s. 143.
498 *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası I,* s. 119.

Bu mektuplarında Yahya Kemal, Paris'te tekrar Celtic Hotel'e yerleştiğini, ucuz bir pansiyon odası aradığını da yazmaktadır. Nihat Reşat bu noktada da devreye girer ve ona, Paris'te, Neoilly'de Hotel de Ville Sokağı'ndaki boş kalan ikametgâhında kalmasını teklif eder. İki aya yakın bir süre o evde kalır şair.

Kadri'ye Gazel; Şairin Paris Günleri

Yahya Kemal'in 1932-1933 Paris dönemiyle ilgili hatırası bulunan şiirlerinden biri de Kadri Yörükoğlu'na yazılmış olan *Kadri'ye Gazel* şiiridir. Ahmet Hamdi Tanpınar bu şiirden bahsederken ilgi çekici bazı açıklamalar yapar:

"Filhakika bu gazelin bir ruhî çöküntü ve bunaltı devrinin şiiri olduğunu biliyoruz. Âsabının çok bozuk olduğu ve türlü vehimler içinde bunaldığı bir devirde, İspanya dönüşünde Paris'te rastladığı Kadri Yörükoğlu ile geçirdiği birkaç gecenin birinde ona başlamış ve sonradan dönüşte neşretmiştir. Adı ve son beytin tam eski tarzdaki îmâsı da bunu gösterir."[499]

Yahya Kemal'in Darülfünûn'dan talebesi de olan Kadri Yörükoğlu, Talebe Müfettişi olarak bulunduğu Paris'te 1932 yılında şairle nasıl karşılaştıklarını seneler sonra yazdığı bir yazıda şöyle anlatır:

"Sabahleyin dokuz-on raddeleri olmalıydı. Liyon garında, o gün bir seyahatten Paris'e dönecek olan Büyükelçi Münir Bey'i karşılamak için bekliyordum. Etrafta sefaret memurları ve Türk talebeleri vardı. Birdenbire biraz ileride, 'Darülfünûnda' hocamız olan Yahya Kemal Beyi gördüm. Sırtı oldukça kamburlaşmış, şakakları beyazlamıştı.

---

499 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yahya Kemal,* s. 132.

Aramızda beş altı metre kadar mesafe vardı. Kemal Beyin profilini görüyordum. (…) kendisine doğru ilerledim.

- Oo, dedi, durdu. Düşünür gibi yaptı. Sonradan, rastlayıp da birdenbire tanımadığı insanlara karşı otomatik olarak kullandığını öğrendiğim şu cümleyi söyledi: '-Son defa nerede görüşmüştük?' Dinlemediğini iyi bildiğim halde, cevap olmak üzere bir iki kelime ile kendimi hatırlatmaya çalıştım. Fazla görüşmeye vakit kalmadan tren gara girdi. (…) Yahya Kemal Bey gardan ayrılırken bana adresini verdi ve kendisini aramamı rica etti."

O gün orada Türkiye'nin yeni Paris Elçisi Münir Ertegün'ü karşılamaya gelenler arasında Vehbi Eralp de vardır. Eralp, "O gün çok dalgındı. Kadri Yörükoğlu biraz önce kendisine Talebe Müfettişi olduğunu söylediği halde, o Kadri Yörükoğlu'na 'burada ne tahsil ediyorsunuz?' diye sormuştu" diyor.[500]

Kadri Yörükoğlu, Paris'te kaldığı süre içinde Yahya Kemal'le ilişkisini devam ettirmiş, bazı günlerini onunla geçirmiştir. Yörükoğlu Paris'teki Yahya Kemal'i şöyle anlatıyor:

"1932-33-34'te Paris, Fransızların yabancılar cenneti dedikleri durumda idi. Hayat ucuz ve renkli idi. Söylendiğine göre, Yahya Kemal Bey Madrit'teki sefirlikten alınmış, memlekete davet olunmuştu. Şimdi o, vatana dönmeğe, ne olduğu bilinmeyen sebeplerle cesaret edemiyor, memlekette âkibetinin ne olabileceğini bilmeden, endişe içinde bekliyordu. Bâzı kimselere, memlekete döndüğü takdirde kendisini kötü günlerin beklediğinden korktuğunu söylemişti. Fakat ebedî olarak da Paris'te nasıl kalınabilirdi? Kendisiyle çoğu Kupol [Coupol] kahvesinde buluşur-

---

500 H. Vehbi Eralp, *Yahya Kemal İçin*, s. 21-22.

duk. İlk zamanlarda durur durur: '- Memleketteki sıytim nasıl?'derdi. Benim verdiğim cevapları tekrarlar ve bunlardan hükümler çıkarmıya çalışırdı. Benim bildiğim, Kemal Bey'in adı etrafında memlekette hiç de fena bir şayia mevcut olmadığı idi. Ama kendisi buna inanmak istemezdi. Mutlaka memleketin büyük şahsiyetlerinin kendisi ile meşgul olduklarını, hele bir kısım ediplerin kendisi aleyhinde Atatürk'e mütemadiyen telkinlerde bulunduklarını zanneder ve bu insanlar hakkında espriler yapardı. Kendisinde mevcut, hiç de mütecânis olmayan ruh hallerini türlü şekillerde izah ederdi."

Kadri Yörükoğlu'nun bu satırlarında Yahya Kemal aleyhinde Türkiye'de bozucu telkinlerde bulunanların arasına "bir kısım edipler"in de katılmış olması dikkat çekiyor. Bunların kimler olduğu açıklanmıyor, ancak şairin arasının açık olduğu bazı ediplerin bulunduğuna çalışmamızın önceki bölümlerinde değinmiştik. Bu satırlardan sonra Yörükoğlu, derin bir ruh çözümleyici olarak şairin portresini, kendi kendinin farkındalığını, "sanat gibi müthiş bir süblimin" onu kurtarıyor olmasını şu ifadelerle ortaya koyar:

"Hakikatte psikoloji ile, ilim olarak meşgul olmamış olan Yahya Kemal Bey, pratik bakımdan harikülade bir psikoloğdu. Sanki kendi şahsiyetini önden gönderir, arkasından gene kendini takip ederdi. Zihnen daimi bir tazyikin altında bulunduğu muhakkaktı. Ancak, sanat gibi müthiş bir süblim onu kurtarıyordu." [501]

Fazıl Ahmet Paris'te

Yahya Kemal'in Nihat Reşat'a yazdığı mektuptan 12 Temmuz'da (1932) Plombiéres'den Paris'e döndüğünü

501 *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III,* s. 9-10.

anlıyoruz. 20-26 Temmuz arasında Genéve'de (Cenevre) yapılacak olan XVIII. Parlamenterler Birliği toplantısına katılmak üzere gelen Fazıl Ahmet 21 Temmuz'da Yahya Kemal'e bir mektup yazarak kendisiyle görüşmek ister. İki dost altı yıldır görüşmemişlerdir:

"Umulmaz bir tesadüf beni buraya Parlamenterler Birliği Konferansına Türk murahhası olarak göndermiş bulunuyor.

Bunu bana söyledikleri zaman aklıma ilk gelen şey vazifem biter bitmez Paris'e koşarak seninle öpüşmek ihtimali oldu. (...) Gelir gelmez burada bulunan Cemal Hüsnü Beyden senin adresini sordum. Plevine'de [Plombiéres] bulunduğunu, seni Paris'te bulamayacağımı söyledi. (...) Sana bir kağıt yazdığım takdirde Doktor Nihat Reşat Bey delâletiyle adresine erişebileceğimi Cemal Hüsnü bey bana vaat etti. Onun lütüfkarlığına teşekkür ettikten sonra hemen bu sayfayı doldurmaya başladım."[502]

Bu satırların devamında Fazıl Ahmet , ayrıntıya girmeyeceğini, çünkü konferans içinde olduğunu belirtip kendisine hemen cevap yazmasını, sağlığından haber vermesini istiyor.

Fazıl Ahmet'in Türkiye'ye döndükten sonra yazdığı 16 Ağustos 1932 tarihli mektubundan, bu seyahatinde Yahya Kemal'le görüştüğünü anlıyoruz:

"Paşa Hazretleri, dedim. Yahya Kemal'i gördüm ve kendisinin psikasteni denilen amansız ve zalim bir ruh işkencesinin ortasında buldum. Filhakika kendisinin halinden bile şekva etmeye tenezzül etmeyen bir tevekkül var. Büyük hürmet ve samimiyetlerle ellerinizden öptü. Fakat ben kendisinden çok ıstırap içinde ayrıldım."

---

502 *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III,* s. 243.

Fazıl Ahmet bunları Paris dönüşü, Yalova'da görüştükleri sırada İsmet Paşa'ya söylemektedir. Bunun üzerine İsmet Paşa, "Niye alıp beraberce getirmedin" diye sorar. Fazıl Ahmet:

"-Paşam gelmesine imkân olsa kendisi doğrudan doğruya trene atlayarak gelmez miydi? Arz ettim Paşam Yahya Kemal eni konu rahatsız."[503]

Aktardığımız bu satırlardan anlaşılıyor ki Fazıl Ahmet Paris'te Yahya Kemal'le görüşmüş, onu Türkiye'ye getirmek istemiş, fakat başarılı olamamıştır.

Fazıl Ahmet'in Bir Girişimi

Yukarıda aktardığımız gibi, Fazıl Ahmet Paris dönüşü, devlet erkanıyla Yahya Kemal'in durumunu görüşmek için fırsat kollamış, nihayet Yalova'da bulunacakları Ağustos ayı ortasında (15 Ağustos 1932) önce İsmet Paşa'ya, o günün akşamı ise Afet Hanım, İsmet Paşa, Doktor Reşat Galip, Yusuf Ziya'nın bulunduğu bir sofra ortamında Mustafa Kemal Paşa'ya konuyu açmıştır:

"- Gazi hazretleri bütün bu seyahat içinde bendenizi memnun etmeyen, hatta açık söyleyeyim pek ziyade bedbaht eden yegane şey zavallı Yahya Kemal'in hali oldu! Başka her şeyden pek mesudum Paşam! - Nesi var?"

Bu soru üzerine Fazıl Ahmet, Yahya Kemal'le konuştukları gibi, konuyu bazı ayrıntılara girerek anlatır. Mustafa Kemal dikkatle dinlemektedir:

"Cidden pür dikkat ve teessürle dinliyor ve dediği yalnız şu. Afet Hanım'a dönerek: - Ben sana söylemedim mi? Bu zavallı çocuğun canını yaktılar. Sonra, İsmet Paşa'ya dönüyor ve bana göz kırparak kendisi de işitsin diye sesi-

503 *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III,* s. 239.

ni yükselterek diyor ki: -Paşa duydun mu Yahya Kemal çok rahatsızmış! Fazıl Ahmet sana tafsilat verdi mi? İsmet Paşa başıyla cevap veriyor."

O akşam Mustafa Kemal'in yanından ayrıldıktan sonra İsmet Paşa'yla vedalaşırken aynı konuya tekrar dönen Fazıl Ahmet, Paşa'ya sorar:

"- Yahya Kemal hakkında bir emriniz var mı, Paşa hazretleri? Yarın kendisine efendimizle mülakatımızı yazacağım. Bunun üzerine İsmet Paşa beni koluna aldı ve dedi ki: - Kardeşim Fazıl Ahmet ben senin gibi şair ve hassas değilim. Fakat zanneder misin ki Yahya Kemal'i senin kadar sevmem ve senin kadar takdir etmem. Yahya Kemal işittiğime göre burada kendisine karşı bir kırgınlık var diye bir vehme kapılmış, böyle bir şeyin ne aslı ne faslı var. Bunu pekala sen de bilirsin. Kendisi bizim en aziz ve en sevgili bir kardeşimizdir. Bizim onun nefesine ihtiyacımız var. O da biraz Boğaz havası alsa eminim ki hiçbir şeyi kalmayacak. Benden kendisine çok selam yaz, burada biraz görünsün bunu senden ve kendisinden beklerim."[504]

Fazıl Ahmet, Mustafa Kemal ve İsmet paşalardan sonra nihayet bir fırsatını bulup Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü ile de görüşür. Bakan Ada'dan inmektedir. Bedi ve ailesiyle birliktedir. Fazıl Ahmet'i görünce kalkıp ilk söz olarak ona Yahya Kemal'i sorar. Fazıl Ahmet, Yahya Kemal'le Paris'te kararlaştırdıkları üzere şairin nasıl ve ne kadar infial halinde olduğunu söyler Tevfik Rüştü'ye. Bundan sonrasını Fazıl Ahmet'in kaleminden aktaralım:

"Pek müteessir oldu, dedikleri şunlar: Kendindeki psikasteni'nin kökü ve sebebi neredεdir, bir türlü anlayamıyorum. Bir tek ümidim kaldı, madem ki bizim hakkı-

504 *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III,* s. 239-240.

mızda bu kadar yanlış düşünüyor, şu halde, bundan bir ay sonra Cenevre'ye yapacağım seyahati müteakip Paris'e uğramak. Orada kendisiyle görüşürüm. Anladığım şu ki maksadı Türkiye'ye gelmemektir. Seninle de gelmedikten sonra hiç gelmeyecek demektir."

Tevfik Rüştü'nün bundan sonra Fazıl Ahmet'e söyledikleri ortaya koymaktadır ki şairin Bakandan bazı istekleri olmuştur:

"Benden bir konsolosluk istiyor, dün sefirlik eden adamı bugün nasıl konsolos yaparız?"

Bu mektubun sonununda Fazıl Ahmet, Yahya Kemal'e İstanbul'da *Söyler* gazelinin dilden dile dolaştığını belirttikten sonra durumuyla ilgili çözümü de şöyle ifade etmektedir:

"Ve her vesile ile yeniden anlıyorum ki vaziyetini mümkün olduğu kadar çabuk düzeltebilmen için hakikaten İstanbul'a uğramadan başka kısa yol yok, evvelki akşam yine bu husus için Celal, Şevket gibi arkadaşlarla uzun uzadıya konuştum. Hepsi ister istemez bu sûret-i halli tabii görüyorlar kardeşim."[505]

Münir Ertegün'e Yazdığı Mektup: "Benim Sarp Olan Mukadderatım"

Fazıl Ahmet'in mektubundan sonra Yahya Kemal'in Eylül 1932'deki bazı hallerinden de o sırada Londra'da göreve başlamış olan Münir Beye (Ertegün) yazdığı mektup sayesinde haberdar oluyoruz. 24 Eylül 1932 tarihli bu mektubuna şair, yurt dışında elçi olarak bulunduğu ve çoğu sıkıntılarla geçmiş son yılları içinde Münir Beyle sık sayılabilecek bir araya gelmelerinden, onunla arala-

---

505 *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III,* s. 234-235

rında derinleşen dostluktan söz ederek başlıyor. Belli ki son zamanlarda tatsız bazı durumlar da yaşanmıştır aralarında ("Geçmiş olan bulutları unut" der bir yerde) Ancak önce Münir Bey'den, sonra eşinden aldığı mektuplar –bu mektubun altına da bazı satırlar eklemiştir Münir Ertegün-, aşırı hassas bir dönem yaşayan şairi bir hayli duygulandırmıştır:

"Aziz kardeşim Münir,

Evvelce mektubunu almıştım. Bugün de hanımefendinin mektubuna zeyl ettiğin şefkatli satırlarını okudum. Hanımefendinin mektubunda: 'Münir daima sizi söylemekte ve düşünmektedir' cümlesini okuyunca derhal gözlerim doldu, ağlamak hissi geldi, dakikalarca gözyaşlarım aktı; bu hal aynen böyle oldu; çünkü dört senelik o çok derin dostluğumuzun binbir hatırası, İsviçre'nin, Biaritz'in ve Paris'in birçok (...) saatleriyle ve manzaralariyle kalbime boşandılar. Ah kardeşim Münir, biz ikimiz hayatta müebbeden dost kalmak için yaratılmış insanlar olduğumuz âşikârdır. (...) Talihin çarpıklıkları yüzünden hâsıl olmuş muvakkat tecelliler onu izâle edemezler sanırım. Kaç defa bana 'Dünyada benim iki dostum vardır, biri Akif'tir, biri sensin' demiştin. Bu ifade çok doğru idi. Ben ise yeryüzünde senin ruhundan daha fazla bir şey sevmemiştim. Bâkîsi benim sarp olan mukadderatımdır."[506]

Yahya Kemal, "sarp mukadderat"ından, yani o sıralar içinde yaşadığı durumdan da bir parça söz açar bu mektubunda:

"Kemdimden fazla bahse lüzum görmüyorum. Yapayalnız oteldeyim. Zaman zaman Pascal'ın '(...) bitmek

506 *Tarih ve Toplum,* nr. 19, Temmuz 1985, s. 63. Münir Ertegün'ün Mehmet Akif'le Millî Mücadele Ankara'sındaki yakınlıkları; Akif'ten *Hafız Divanı* okumaları için bkz: Mahir İz, *Yılların İzi,* s.125.

tükenmek bilmeyen sükûtundan korkuyorum' cümlesini tekrar ediyorum. Bu kısa hayatta geçirecek daha birkaç senemiz kalmış iken işte ufuklar böyle nihayetsiz bir vahamette görünüyor. Milliyetimizin asırlardan beri tevekkülle hal ve hamur olması ne isabet olmuş, çünkü o olmasaydı nasıl tahammül olunurdu."

Yahya Kemal mektubunun devamında, o sıralar Londra'daki görevine yeni başlamış olduğu anlaşılan Münir Ertegün'e bazı tavsiyelerde bulunuyor. Ve kendisi için, içinde kaybolmayı hayal edebileceği serbest bir hayatın kısa bir tasvirini yapıyor:

"(...) Londra'da iyiden iyiye İngiliz yaşayışını kabul etmen çok hayırlı olur. İran'dan ve Şark'tan anlayan dostlar edin. Britsh Museum'a git; bizim el yazılarını tetkik et. İngiliz şiiri de başka bir kainattır. Ah keşke İngilizce bilseydim. Londra'da veyahut Liverpool'da bir Türk tacirin yanında katip olmayı, yalnız amelî hayatta koşup gezinip avunmayı, iş dünyasını öğrenmeyi ne kadar isterdim. Bunun haricinde biraz İngiliz şiiriyle de telezzüz ederdim. Halbuki böyle ne vatanıma yaradım, ne aileme, ne de kendime."

Dil Kurultayına Daveti

26 Eylül 1932'de Birinci Türk Dil Kurultayı Mustafa Kemal'in huzurunda, Dolmabahçe Sarayında toplanır. Bu kurultaya katılması için Yahya Kemal de bir davet almıştır. Bu davetin Mustafa Kemal'in direktifiyle yapıldığını söyleyen Sermet Sami, "Katibi Umûmî Hikmet" imzasıyla gönderilen telgraf metnini de yayımlamıştır.

"Yahya Kemal

c/o Ambossade Turquie

Paris

Yükses ihtisas ve değerli fikirlerinizden istifade edilmek üzere eylül sonlarında toplanacak olan dil kurultayıyında bulunmanız faideli görülerek tensip buyrulmuştur. Ayın yirmi altısında İstanbul'da bulunmanızı rica eder gözlerinizden öperim.

Kâtibi Umûmû

Hikmet"[507]

Ancak Fazıl Ahmet'in 10 Kânun-i evvel (Aralık) [1932] tarihli mektubundaki "Ruşen Eşref İstanbul'a dil kurultayına davet edildiğini ve fakat bu davete cevap vermemiş olduğunu söylemişti" ifadesinden de anlaşıldığı üzere şair bu kurultaya katılmamıştır.

Fazıl Ahmet, bu mektubun devamında Ankara'daki son durumdan da haberdar eder şairi:

"Abdülhak Hâmid Bey Gazi Paşaya senin nerelerde kaldığını pek muhibbâne bir edâ ile sordu. Tevfik Rüştü Bey de *Akıncılar*'ı inşad etti. Her zaman olduğu gibi bu sefer de Gazi Paşa pek büyük bir alâka ve takdir ile ve pek muhabbetkârâne bir lisanla senden bahsetti. Tevfik Rüştü Bey'e de senin iâde-i sıhhatin için lâzım gelen gayretin sarfını emreyledi. Doğrusu pek sevindik."[508]

Fazıl Ahmet Ankara'dan bu tabloları şairin gönlüne ferahlık vermesi için aktarmakta, bir taraftan da içinde bulunduğu duruma muhayyilesiyle değil, iradesiyle bir son verebileceği telkininde bulunmaktadir.

"Dün Selahattin Refik bana senden taze intibalar ve bir de muhâlasât vesikası getirdi. Anlıyorum ki huzursuzsun. Bundan dolayı ben de pek müteessirim. Her şeyi uzun uzadıya konuştuğumuz için söyleyecek yeni ve faydalı bir söz bulamıyorum, senin yaran aklında değil,

---

507 Sermet Sami Uysal, *Her Yönüyle Yahya Kemal*, s. 122.
508 *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III,* s. 235.

duygunda! Şu sebeple bizden çok iyi bildiğin ve eşsiz bir kudretle düşünebildiğin bir takım hususları sana tekrarlamakta ebleh bir küstahlıktan başka bir mahiyet göremem. Eğer kendi iradene dayanarak birgün kalkınırsan çok hayırlı ve stoik bir şey yapmış olursun, fakat başkalarının taşıyacağı bir sedye içine konulabilir mecruhlardan değilsin sanıyorum. Şu halde senin şifan sana hergün ışıksız manzaralar gösteren bî-aman muhayyilenden gelemez, bunu olsa olsa şimdiye kadar kendisine pek başvurmadığın irâdende bulabilirsin, acaba ne yaparsam iyi olacak deme. Düşündüklerimin hepsi de iyi deyip bir tanesini behemahal yap. İşte benim düşüncem."

Şiirleri Talan Ediliyor: *24 Şiir Ve Leyla*

Paris'te hastalıklarla, iç sıkıntılarıyla boğuştuğu bu günlerde Yahya Kemal bir darbe daha yer: Birileri, şairin Türkiye'de bulunmamasını fırsat bilip, o zamana kadar gazete ve dergilerde basılmış, ya da bir şekilde kayda geçmiş şiirlerinden ulaşabildiklerini bir araya getirip *24 Şiir ve Leyla* adıyla yayımlamıştır. Bu basımın kimin tarafından gerçekleştirildiğini belirleyemedik (Aslında bu kaçak baskıyı göremedik de) Ancak daha Varşova'dan beri şaire mektuplar yazan bir edebiyat öğretmenine (Fazıl Yenisey) Yahya Kemal'in Madrit'ten gönderdiği 28 Şubat 1931 tarihli mektup bu açıdan bakıldığında oldukça dikkat çekicidir. Şairin, genç kuşağın kendi şiirine ilgi ve sevgi gösteren bir numunesi gibi gördüğü bu genç adama yaklaşımı hep iltifatkar olmuştur. Sözü geçen mektup da aynı iltifatkar ifadelerle başlar. Fazıl Yenisey, öteden beri bir defterde topladığı, şaire bir listesini daha önce gönderdiği, bunlardan başka şiiriniz var mı diye sorduğu şiirlerini bir

kitap halinde basma izni istemiş olmalı ki Yahya Kemal bu cesaret karşısında hayret ve üzüntü içindedir:

"Defterinizde müstensih bulunan bazı manzumelerimin bir kitap halinde tarafınızdan tab'ı ve neşredilmesi için ifade buyurduğunuz tekliften mütehayyir ve müteessir olduğumu ketmetmeyeceğim. Şüphem yoktur ki teklifi bana dostane hissiyatınızın bir ifadesi olarak dermeyan buyuruyorsunuz. Ancak bir insanın hayatta kendi eserini bizzat neşir ve tab'etmesi en tabii ve en iptidâî hakkıdır. Her müellif kendi eserinin tab'ında alması iktizâ eden şekli kendi tayin etmelidir. Bâhusus ki defterinizde olan manzumelerimin bir küll teşkil etmedikleri muhakkaktır; bana ait olmayan mısrâlarla, sözde ikmal edilmiş olmaları da vârid-i hâtırdır. Manzumelerimin hepsini kendim cem'ederek ve bizzat tab'ettirerek âcizâne bir eser vücûda getirmek niyetindeyim. Bunun için dermeyân buyurduğunuz teşebbüsten beni affetmenizi rica ederim."

Bu mektup bizi, şairin izni olmadan, bir fırsatçılık eseri olarak *24 Şiir ve Leyla*'yı basmış olan kişiye ulaştırmıyorsa eğer, en azından, böylesi niyetlerin bu sıralar ortada dolaştığından haberdar etmiş oluyor. M. Behçet Yazar, "sonunda küçük harflerle 'Bu şiirler Yahya Kemal Beyin muhtelif mecmualarda çıkan yazılarından iktibas edilmiştir' kaydı bulunan bir kitap" olarak söz eder *24 Şiir ve Leyla*'dan.

Nurullah Ataç'ın 5 Mart 1933'te yayımlanan bir yazısındaki "geçen ay içinde" ifadesine bakarak 24 Şiir ve Leyla'nın Ocak veya Şubat 1933'te basılmış olduğunu söyleyebiliriz. Ataç, sözü geçen yazısında, bu baskıdan bir hayli yakınmaktadır:

"Geçen ay içinde küçük bir kitap çıktı. *24 Şiir ve Leyla.* Bunlar Yahya Kemal'in manzumeleri. Kitap hiç şüphesiz

ki muhtevasının lâyık olduğu ihtimam, itina ile basılmamış, harfler birbirine uymuyor, tertip hataları çok, bazı mısralar yanlış, bunlardan başka kitapta şairin bütün manzumeleri yok.

Bizim neslin edebiyatla meşgul olanları o manzumelerin çoğunu, hemen hemen hepsini ezbere biliriz; bunun için kitabı okurken eksikleri tamamlayıp yanlışları düzeltebiliyoruz. Fakat kitap bizim için değil, Yahya Kemal'in şiirlerini ezbere bilmeyenler içindir. O kitabı okuyan gençlere tavsiye ederim, her parçayı bilenlere sorup tashih etsinler.

Kitap, bütün kusurlarına rağmen bize Yahya Kemal'i hatırlamak, ondan bahsetmek fırsatını veriyor."[509]

Bu baskıdan Abdülhak Şinasi Hisar da söz eder. Adındaki anlamsızlığa, hatta 24 denilmesine rağmen kitabın içinde 23 şiirin bulunduğuna değinir. Hisar'ın belirttiğine göre böyle bir teşebbüs şairi çok kızdırmıştır:

"Yahya Kemal buna son derece kızmıştı. Şairin hayatı ve şiirlerinin gûya tetkikleri ve izahları yapılıyormuş gibi kendisine taalluku olan birkaç cümle yanında bütün şiirleri kopye ediliyor ve bu yağma hayatında üç dört defa daha tekrar ediliyordu."[510]

Ahmet Muvaffak'ın Bir Girişimi

Dışişleri Bakanı (Hariciye Vekili) Tevfik Rüştü, 64 ülkenin temsilcilerinin katılımıyla, 12 Haziran 1933'te başlayacak olan para ve iktisadî konular içerikli konfe-

---

509 Nurullah Ataç, *Yahya Kemal İçin Yazılanlar I,* s. 11.

510 Abdülhak Şinasi Hisar, *Ahmet Haşim Yahya Kemal'e Veda,* s. 204. Hisar'ın sözünü ettiği baskılardan biri Cemil Sena Ongun'un *Yahya Kemal/ Eserleri ve Şahsiyeti* adlı Tefeyyüz Kitabevinden çıkan kitabıdır (İstanbul 1945) Bir diğeri de Zahir Güvemli'nin *Yahya Kemal ve Şiirleri* adlı yayınıdır (İstanbul 1948)

rans için Londra'ya gider. Türk Heyeti, Hariciye Vekili ile beraber, İktisat Vekili Celal (Bayar) ve Türkiye'nin Londra Elçisi Münir (Ertegün) beylerden oluşmaktadır.[511] Yahya Kemal, bu konferansı fırsat bilip, Tevfik Rüştü nezdinde, dostu Ahmet Muvaffak (Menemencioğlu) kanalıyla bir girişimde bulunmuştur. Ahmet Muvaffak'ın Londra'dan yazdığı 23 Haziran 1932 tarihli mektubundan, uygun bir zamanda konuyu Bakan'a açtığı anlaşılıyor:

"Seninle uzun uzadıya görüştüğümü kendisine anlattım, büyük bir alâka ile dinledi ve bana 'kendisine yaz, ben Paris'e gidiyorum, öyle olmasa derhal buraya gelmesini rica ederdim. 30 Haziran'da behemahal beni görmesini bildir' dedi. (...) Paris'te görmek istemediğin adamların gıyabında, kendisiyle istediğin gibi görüşebilirsin. Yalnız senden kardeşçe bir ricam: Vaziyeti iyi idare ederek avdetin esbâbını te'min etmekliğindir. Sana tekrar tekrar ve şerefim nâmına söylerim ki çekinecek hiçbir şey yoktur. Bu fırsatı kaçırma Kemalciğim. Emin ol ki kendi memleketinde herkesten muhabbet, hürmet ve teveccühten başka bir şey bulmayacaksın."[512]

Tevfik Rüştü'nün 30 Haziran'daki bu gelişinde midir, bilemiyoruz; Paris'te Dışişleri Bakanı ile bir görüşmesi olmuştur şairin. Ancak, aralarında bulunan ve alttan alta sürmekte olan gizli çekişme bu görüşmeye de damgasını vurmuş görünüyor. Yahya Kemal'in Sermet Sami'ye zaman belirtmeden kısaca aktardığı şu satırlar, muhtemelen hayatının bu dönemine aittir:

"Paris'te Litvinof ve eşinin bulunduğu bir ziyafette idim. Aslen Amerikalı olmasına rağmen samimi bir komü-

---

511 Kocatürk, s. 548.

512 *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, s. 246. (Mektubun tarihi 1923 olarak görünüyor; doğrusu 1933 olmalı)

nist olan Madam Litvinof bana kültürümden dolayı iltifatta bulundu ve kendisine yaltaklanmak isteyen bir meşhurumuza da suratını astı."[513]

Sermet Sami, adını yazmak istemediği bu şahsın Tevfik Rüştü olduğunu, yıllar sonra açıklıyor.

Hamburg Seyahati

Yahya Kemal'in 1933 yılı içinde Paris'ten Hamburg'a (Hollanda) bir seyahati olur. 1927'de Varşova'da elçi olarak bulunduğu dönemde dost oldukları ve mektuplaşmayı sürdürdükleri Sadullah Bey, bu sırada Hamburg İş Bankası Müdürüdür.

Ancak bir pasaport problemi yüzünden Yahya Kemal'in Paris'ten ayrılması pek kolay olmamıştır. Kadri Yörükoğlu bu pasaport işinin iç yüzünü ve bazı ayrıntıları şöyle anlatır:

"Hamburg'da bulunan bir tanıdığından ve bu zatın kendisini sık sık Hamburg'a davet ettiğinden bahsederdi. Nihayet, Hamburg'a gitmeğe karar verdi. Almanya'ya geçeceği için pasaporta ihtiyacı vardı ve bunun da diplomatik pasaport olmasını isterdi. Hakikatte, artık sefir olmadığı halde, sefirliğinin unutulmasına tahammül edemezdi. Münir Beyden sonra Paris Sefiri olan Suat Bey, kendisine diplomatik pasaport vermemiş, naklettiğine göre, 'Merkezden sormalıyım' demişti. Yahya Kemal bunun için günlerce üzüldü ve bir gün Ankara'dan gelen nüfûz sahibi bir zâtı, Şanzelize'deki mühim otellerden birinde ziyaret edip, birlikte merdivenlerden indikleri sırada Suat Bey'le karşılaştıklarını söyledi. Merdivende kendisine: 'Suat Bey dedim, dedi, siz edebiyat tarihine geçeceksiniz, yüzüme hayretle baktı,

---

513 Sermet Sami Uysal, *Yahya Kemal'le Sohbetler,* s. 92.

ilave ettim, ben nasıl olsa edebiyat tarihine girebilirim. Zatıâliniz de senelerce sefir olan ve memleket kültürüne hizmet etmiş bulunan bana pasaport vermeyen insan sıfatiyle benim yanımda edebiyat tarihine geçeceksiniz."[514]

Sonunda pasaport işi bir şekilde Suat Bey tarafından halledilir. Şair Hamburg'a doğru yola çıkar. Yahya Kemal'in hatıraları arasında "Hamburg'a Seyahat"[515] başlıklı bir bölüm bulunmaktadır. Bu yazısında "Tren şimal istasyonundan akşamüstü ayrıldı" cümlesiyle anlatır yolculuğa çıkışını. Şu satırlar da bu seyahat yazısından:

"Hamburg'u ilk ve son görüşüm hayatımın çok hüzünlü bir geçidinde oldu. 1933'te Paris'ten oraya seyahatim, orada ...nın sularına karşı, Şimal Denizi'nin ufka yaydığı kurşunu seyrederek, hissetmiş olduğum yalnızlığı ve üzüntüyü, o zaman, sinirlerim nasıl taşıdı."

Şair trenle Belçika'dan geçerken bu topraklara 27 yıl önceki gelişini hatırlar; o günlerin hatıraları sürekli kendine eşlik eder. Liége'den geçerken o eski gençlik seyahatinde, bu şehrin meşhur silah fabrikasından, o zaman moda olan bir Browning tabanca aldığını hatırlar. Şu satırlar da ilk Belçika seyahati ile ilgili:

"Gençliğimde Paule Verlaine şiirinde, kaç defa hüznümü ve mûsıkîsini duymuş olduğum bu Belçika akşamlarını, o zaman, elimde bu serseri şairin Mons hapishanesinin penceresinden duyarak söylemiş olduğu şiirler olduğu halde görmüştüm."

Halbuki bu ikinci seyahatinde "o kadar bezgin, o kadar bıkkın, o kadar yorgun"dur ki, kendisine "o Belçika akşamları, Verlaine'iyle, her şeyiyle uzak, çocukluk, mânâsız" görünmektedir. Ve şöyle der şair:

---

514 *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası II,* s. 14-15.
515 *Yahya Kemal'in Hatıraları*, s. 125-128.

“Akşamı ve hüznü idrak etmek için bile mes’ud olmak lazımmış!”

Yahya Kemal geceyi trende karışık rüyalar arasında geçirir. Sabah Hamburg garına varır. Orada kendisini Evliyazâde Ahmet Bey’le Varşova’dan dostu, kendisini Hamburg’a davet etmiş olan Sadullah Bey karşılar. Vier Jahreszeiten Oteli’nde ayırtılmış olan odasına gider. Çok bilinen göl üzerinde, Hamburg’un en güzel ve meşhur otelidir burası. Otelden Sadullah Beyin ailesini ziyarete, oradan da İş Bankası’na giderler.

Yahya Kemal, “Hamburg’a Seyahat” yazısını bu noktada bitirir. Kadri Yörükoğlu’nun belirttiğine göre, şair bu seyahatten pek çabuk döner. Döndüğü günün akşamı şairle Kupol (Coupol) kahvesinde buluşurlar. Seyahati ile ilgili olarak Yahya Kemal kendisine şunları anlatır:

“Meğer kendisini o derece ısrarla Hamburg’a çağıran zat, ‘sen bana dargınsın’ diye bir hava tutturmuş, mütemadiyen bunu tekrarlamış. Kemal Beyin, böyle bir şey yoktur demesine karşılık o gene ‘Hayır, sen bana dargınsın’ demekte devam edermiş. Ben de iki gün sonra kalktım, döndüm.”[516]

Buraya, şairin notları arasında yer alan, 1933 yazıyla ilgili şu satırlarını da koyalım:

“1933 yazında Divonne’da bir ay geçirdim; orada sırtta bir pansiyonda kaldım.”[517]

Kültürel Yaşantıdan Bazı Parçalar

Yahya Kemal’in on sekiz aylık Paris dönemindeki kültürel yaşantısına ışık düşüren bazı ayrıntıları da burada söz konusu edelim. O sıralar Paris’te bulunan Sabahattin

516 *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III,* s. 15.
517 *Yahya Kemal’in hatıraları,* s. 141.

Eyüboğlu, şairin, 1932'de, Paris Türk Talebe Cemiyeti'nin bir toplantısındaki sohbetini anıyor. Hatta Yahya Kemal'in o gün "ben Paris'e alafranga geldim, alaturka döndüm" dediğini kaydediyor ve şu değerlendirmeyi yapıyor:

"Ancak Yahya Kemal gibi millî varlığın hakiki lezzetine varmış bir sanatkârın dilinde kıymet kazanan bu söz yeni Türk sanatının en mânâlı sözüdür. Ne Abdülhak Hâmit ne Tevfik Fikret, ne Ahmet Hâşim frenk şiirini Türk özüne karıştırmakta onun erdiği kemale erememişlerdir."[518]

Kadri Yörükoğlu ise şairin o sıralardaki okuma dünyasına pencere aralayan bir bahis açıyor ve şu ilgi çekici ifadeyi kullanıyor: "Okuduğu kitaplar ve okuyuş tarzı her zaman üstün değerde idi." Yörükoğlu 1932-1933'te Paris'te Yahya Kemal'in okuduğu bazı kitaplardan bahsederken Evliya Çelebi Seyahatnamesi'ni ilk sırada anıyor. Yine ilgi ile okuduğu bir başka kitap Emil Ludvig'in *Le monde tel que j'ai vu* adlı eseridir. Bir süre de *Hatırât-ı Niyazi*'ye merak sardırır şair.[519]

Yahya Kemal, Sermet Sami Uysal'a aktardığına göre, 1933'te Paris'te, Comtesse de Noailles'in cenazesine de tanıklık etmiştir:

"1903'ten sonraki Fransa'da Comtesse de Noailles çok sevildi. Aslen Eflak-Buğdan beylerinden birinin ahfadından. Çok güzel ve zengin olduğundan Comte de Noiallis ile evleniyor. İstanbul'a geliyor. Sonra Morise Barres'in metresi oluyor. Bu zat Fransa'da Victor Hugo gibi bir şöhrete sahipti. Kadıncağız 1933'te öldü. Madlen Kilisesi matem bayrakları ile donanmıştı. Cenazesi şaşaa ile kalktı. Kibar âleminde kibarlığı ile maruftu. Edebiyat âleminde de ayrı-

---

518 İnsan, nr. 1, 15 Eylül 1938; bkz.: *Yahya Kemal İçin Yazılanlar I,* s. 82-83.

519 *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası II,* s. 12.

ca şöhreti vardı. Fakat ben bu kadıncağızın şiirini sevemedim. Tuhaf bir tesadüf 1933 yılında Paris'te bulunuyordum. Yolum düştüğü için mecburen Madlen Kilisesinin önünden geçip cenazeyi selamladım."[520]

1932'de Dünya Güzeli seçilen Kerîman Halis şerefine Türkiye'nin Paris Elçiliğinde, o sıradaki elçi Suat Bey tarafından bir kokteyl verilir. O geceki davetliler arasında Yahya Kemal de bulunmaktadır.

Türkiye'den Bazı İzlenimler

Kadri Yörükoğlu, buluşma yerleri olan Kupol (Coupol) kahvesinde, Yahya Kemal'in, düzenli olarak Türkiye'den gelen iki gazeteyi izlediğini belirtiyor. Şair, bu gazeteleri, sayfa kenarlarına kurşun kalemle konulan ve kimin tarafından yazıldığı bilinmeyen bazı notlara kadar okumaktadır.

Yahya Kemal, bir gün gazetelerden birindeki bir makalede kendisi hakkında bir yoruma da rastlar:

"Bir gün, hangi mevzu üzerinde olduğunu hatırlamıyorum bir makaleden bir parça okudu. Makale Kemal Bey'e şiddetle hücum ediyordu. Yazıyı yüksek sesle ve üzülmeden okudu sonra da kalk gidelim buradan, dedi. Kahveden çıktık, Kartiye'de lokantacı (Aleko) Efendi'nin yolunu tuttuk. Gene Lüksemburg Bahçesi'nin önünde, 'bu Fransız milleti ki, bu kadar değerli insanlar yetiştirmiştir, ama o da, dedi, Verlaine'in şiirlerini salonlarına almış, kendisini kaldırımların üstüne bırakmıştır."[521]

Anlaşılacağı gibi, şairin Türkiye'deki imajı zedelenmiş, hırpalanmış bir durumdadır. Âdile Ayda da bu konuda bazı ayrıntılar veriyor. Kendisinin de hatırladığı 1932-1933 yıl-

---

520 Sermet Sami Uysal, *Yahya Kemal'le Sohbetler*, s. 143.
521 Age, s. 12.

larında "Yahya Kemal bazı aydınlar arasında bitmiş, mahvolmuş bir insan sayılmakta"dır. Yine Ayda'nın belirttiğine göre basında şair hakkında şöyle yazılar çıkmaktadır:

"Bu şairin adını hepimiz unuttuk. Şimdi bile, uzaktan uzağa, Paris'teki yuvarlanışının hikâyesini dinlerken... vs."[522]

"Sen Gönlümüzde Hususi Bir Acısın"

Fazıl Ahmet'in 1932 yılı yazındaki girişimlerinden ve şairi Türkiye'ye döndürmeyi başaramamasından daha önce söz etmiştik. Yahya Kemal –Tevfik Rüştü'nün Fazıl Ahmet'e ifadesine göre- bir konsolosluk görevine atanmasını istiyor; Bakanlık ise buna yanaşmıyor. Siyasî arenada Yahya Kemal adına bir süre çırpınan Fazıl Ahmet çaresiz geri çekilmiş görünüyor. Yaklaşık bir yıl kadar sonraki bir mektubunda (3 Temmuz 1933) unutulmadığına dair yazdığı samimi satırlardan sonra "Ancak geçen sene bir mektubumda sana yazdığım ve husûlünden korktuğumu bildirdiğim şey, artık pek belli bir hal oldu"diyor. Bu cümlenin açıklamasını da şöyle yapıyor:

"Yani sana karşı gönülleri güzel dileklerle dolu olan hayli arkadaşta da buraya gelmemeni iyi tefsir edemiyen bir düşünüş başladı. İşittiğime göre memleket işlerininin başında bulunanlarda dahi gerçekten bir kırgınlık görülüyormuş."

Bu arada şairin sağlığı konusunda bazı yanlış anlaşılmalar da bulunmaktadır:

"Hemen herkes senin hastalığından bahsediyor. Fakat bu bahsediş içinde en çok yer bulan taraf rûhî sancı-

---

522 Ayda, s. 70. Âdile Ayda, bu ifadeler için kaynak da veriyor: Nasuhi Baydar, *Hakimiyet-i Milliye*, 7 Haziran 1933.

lar değil, zihnî sıhhatsizlik vehmidir. Bundan dolayı seni sevenler de çok acı ve zahmet içindedirler, kardeşim."

Yine şairin mâlî durumu hakkında bir sürü söylenti vardır. Geçimini güçlükle sürdürdüğünü, bunun böyle devam edip gidemeyeceğini düşünen dostları çok sıkılmakta, fakat ellerinden bir şey de gelmemektedir. Bu açıklamalardan sonra Fazıl Ahmet şöyle diyor: "Hasılı sen gönlümüzde husûsî bir acısın."[523]

"Ol Dem Ki Berkler Gibi Hükm-i Kader Gelür"

Kadri Yörükoğlu şairin Paris'teki son dönemlerini anlatırken "zaman geçtikçe Yahya Kemal'in mizacında teessür hali artıyordu" der. Fahriye Ali Sami Yen, bir konuşmasında, memlekete gelemediği bu 1933 yılına gönderme yaparak, Paris'te "o sıralar, İstanbul Radyosunu açar, hem dinler hem de ağlarmış" diyor.[524]

Duyarlığın böyle had safhalara yükseldiği 1933 yılı sonbaharında, şairle beraber geçirdikleri bir Paris günü ve gecesini şöyle anlatır Yörükoğlu:

"Monparnas'da, Lüksemburg'da, bazen de Şanzelize'de, gecenin geç saatlerinde bir kahvede oturur kalırdık. Bir sonbahar günü de Versay'a gitmeye karar verdik. Fransız tarihi hakkında Kemal Bey'in gayet canlı bilgileri vardır. Bütün gün, elinde bastonu, Versay parklarında dolaştık durduk. Gene bir bankın üzerinde oturduğumuz sırada, Kemal Bey sonbahar geliyor, dedim. Ne söylüyorsun Kadri Bey dedi, kış geliyor kış. Konuşmadan ağır ağır trene dön-

---

523 *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III,* s. 244-245.
524 *Yahya Kemal İçin Yazılanlar* 2, s. 18.

dük. Manzara ve etraf içimize çökmüş olan sıkıntıya iştirak ediyor gibi idi."

Paris'e dönünce, daha önceleri de sık sık gittikleri Arapyan lokantasına uğrarlar; yiyip içerler. Oradan kalkıp şairin çok sevdiği Bolonya Ormanlarına giderler. Kadri Yörükoğlu'ndan okuyalım:

"Oradan kalkıp o kadar sevdiği Bolonya Ormanlarına gittik. Gece, ormanda yüksek sesle şiirlerini okumayı severdi ve gecenin derinliği içinde:

Ol dem ki berkler gibi hükm-i kader gelür
Gökten zemine velvele-i bâl ü per gelür
Ebvâb-ı ravza-i Nebevî'den firiştegân
Cibrîl'i gördüler, nice demdir gider gelür"

Diye başlar ve devam ederdi."

Yahya Kemal'in gecenin sessizliği ortasında Bolonya Ormanlarında yüksek sesle okuduğu bu dizeler, onun 1917'de yazmaya başladığı ve henüz bitiremediği Selimnâme adlı o büyük şiirine aittir.[525] O gece uyumazlar, sabaha kadar gezerler. Paris'te günün yavaş yavaş ağarmaya başladığı saatte onlar hâlâ ayaktadırlar:

"Sonra boşalmış olan sokaklarda bir bankın üzerine oturduk. Gün yavaş yavaş ağarmaya başlamıştı. Kemal Bey: 'Ben Kadri Bey, dedi bugün bankadan son paramı aldım. Cüzdanı da kendilerine iade ettim.' Bu sözleri büyük güçlükle söyledi ve sustu. Kemal Bey ağlıyor muydu? –Teessüre kapılmayınız Kemal Bey, dedim, memlekete döndüğünüz zaman bunları unutacaksınız.

---

525 İlk iki dizenin *Eski Şiirin Rüzgârıyla*'daki son şekli (s.7) şöyledir:
Eflâkden o dem ki peyâm-ı kader gelür
Gûş-i cihâne velvele-i bâl ü per gelür

Birkaç gün sonra, Hamdullah Suphi Bey'in kendisini alıp Romanya'ya götürdüğünü duyduk."[526]

Paris'ten Cenevre'ye

Kadri Yörükoğlu'nun dediği gibi, Hamdullah Suphi gelip şairi almış değildir. Şair onun yanına gitmiştir. Nihat Reşat, şairin Paris'ten ayrılışıyla ilgili olarak; "Sonra 'ben Bükreş'e Hamdullah Suphi'nin yanına gidiyorum' dedi ve gitti" der.[527]

Yahya Kemal'in notlarına baktığımızda ise Bükreş'e Cenevre'den gittiği kaydını görüyoruz. Yani şair doğrudan Paris'ten değil, Cenevre'ye uğrayarak oradan Bükreş'e geçmiştir. 1933 yılı notlarında, Hamburg'tan sonra iki defa Cenevre'ye, bir defa Lozan'a bir defa da Bern'e uğradığını yazmaktadır.[528] Bir başka kayıtta ise, bir parça ayrıntı vererek, "1933'te, felaketlerim ortasında, iki defa, Paris'ten İsviçre'ye geldim. Orada Metropole Hotel'de kaldım" demektedir.[529] Bu seyahatleriyle ilgili kendisi başka ayrıntı vermiyor. Ancak, İsviçre'ye gelmesinin, içinde bulunduğu durumu düzeltmek üzere, o yılarda sık sık Cenevre'ye gelen Tevfik Rüştü'yle yüz yüze görüşme amacı taşıyabileceği, Âdile Ayda tarafından belirtilmektedir; ona kulak verelim:

"1932'de Ankara Hukukundan mezun olmuş ve rahmetli Fatin Rüştü Zorlu'nun da katıldığı Giriş imtihanını verip Dışişleri memuru olmuştum. Bakanımız Tevfik Rüştü o zamanın Birleşmiş Milletleri olan 'Cemiyet-i Akvâm' toplantıları için, başka uluslar arası toplantılar

---

526 *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası II*, s. 15.
527 *Yahya Kemal İçin Yazılanlar* 2, s. 15.
528 *Yahya Kemal'in Hatıraları*, s. 144.
529 *Yahya Kemal'in Hatıraları*, s. 141.

için ve hatta herhangi Dışişleri memurunun yapabileceği işler için ve bunları bahane ederek sık sık İsviçre'ye giderdi. Bakanlıkta bu yüzden Bakanın özel hayatı ile ilgili dedikodular bile dönüyordu.

İşte benim tahminime göre, Yahya Kemal'in İsviçre'ye gidiş gelişleri 'Hariciye Vekili' ile görüşme fırsatı bulmak, 'azil' diye nitelediği kararı kaldırtmak ve kendisini başka yere tayin ettirmek için yapılmış teşebbüslerdi."[530]

Bükreş'ten İstanbul'a

Hamdullah Suphi o sıralar Bükreş'te Büyükelçidir. Yahya Kemal'in Madrit'te bulunduğu sıralar, 20 Mayıs 1931'de bu göreve getirilmiştir. 1933 yılının sonlarına doğru; o senenin Ekim sonu veya Kasım başında bir günde; elçilik hizmetlilerinden biri gelip kendisine haber verir: 'Yahya Kemal Bey geldi.' Devamını ondan dinleyelim:

"Memleketten uzak bir yerde, son derecede sevdiğiniz bir adamın bu kadar yakınınızda olduğunu öğrenmek, nasıl bir his uyandırır tahmin edersiniz. Gittim, elini sıktım ve karşı karşıya oturduk. İki ahbap konuşmaya başladık. Merakla bekliyorum, her haline dikkat ediyorum. Bana haber verilen rahatsızlığını gösterecek bir işaret arıyorum."

Fazıl Ahmet'in mektubunda yazdığı söylentiler buraya da ulaşmış olmalı ki, Hamdullah Suphi, şairde ruhî değil, zihnî bir rahatsızlığın izlerini arıyor gibidir. Bu tür işaretler bulamayınca rahatlamış olmalı.

Yahya Kemal Hatıralarında Bükreş'te önce İstansko'nun karşısında bir otelde, daha sonra İstansko Otelinde iki ay

530 Ayda, s. 79.

kadar kaldığını belirtiyor.[531] Bükreş günlerinin diğer ayrıntıları için Hamdullah Suphi'ye bir kere daha dönelim:

"Ankara onu bekliyor. Memlekete dönmekte gecikmektedir. O zaman Harciye Vekilimiz Tevfik Rüştü Beye telefon ettim: Bugün kendisinden bahsettiğimiz büyük şairin, Bükreş'e gelmiş olduğunu, eğer müsaade ederlerse, onu alıp İstanbul'a ve İstanbul'dan sonra Ankara'ya getireceğimi söyledim.

Cevabı yalnız tasvip değil, büyük bir memnuniyetti. Fakat bir hafta, üç hafta, bir ay bütün teşviklerime rağmen hareket etmiyor. Karar verdim: Bir tesir kullanacağım ve beraber yola çıkacağız. Hizmetkârlara tenbih ettim: 'Yahya Kemal Bey geldiği vakit bekleme salonuna alınız, ben haber verdiğim zaman yanıma çağırınız' dedim.

Tamamen resmî bir tavırla, bir sahne tertibi alarak yazı odamın kapısını açtım. O bekleme salonuna girerken başımı çevirip bakmadım. Bir çeyrek, yarım saat bekletim, gelmesi için haber gönderdim.

Çalıştığım odaya geldiği vakit ayağa kalktım. Resmî bir sözle 'Safa geldiniz beyefendi' dedim. Bir tertip karşısında bulunduğunu anladı hafif gülümseyerek bana baktı ve sordu: 'Acaba beni bir Gagavuz kadar sevmez misiniz?' Hiç gülmedim: 'Yahya Kemal Beyefendi önümüzdeki hafta Köstence'den İstanbul'a hareket ediyoruz.' 'Beraber mi?' 'Evet, dedim benimle beraber.' Geniş göğsü ile derin bir nefes aldı."

Bu konuşma böylece devam eder. Yahya Kemal, Hamdullah Suphi'nin Ankara'ya, Çankaya'ya Mustafa Kemal'in yanına kadar kendisiyle beraber geleceğini öğrenince büyük bir ferahlık duyar. Köstence'den bindikleri vapur ertesi sabah Boğaz'a girmiştir:

---

531 *Yahya Kemal'in Hatıraları,* s. 144.

“Ertesi sabah, o benden evvel kalkmıştı. Vapurumuz Boğaz’a girmiş, İstanbul’a yaklaşıyordu. Yüzünü yıkanmış kadar ıslanmış gördüm. İstanbul’a bakıp ağlıyordu.”[532]

Böylece şair, yedi yıllık bir ayrılıktan sonra yurda dönmüş, çok sevgili İstanbul’una tekrar kavuşmuştur. Kendini, İstanbul’da Tokatlıyan Otelinde bir gece kalıp Ankara’ya hareket ettiğini yazıyor. Ankara’da ise Ankara Palas’ta kalacaktır.[533]

Çankaya’daki Görüşme

Hamdullah Suphi, sözverdiği üzere, şairi yurda dönüşünde de yalnız bırakmamış, onunla İstanbul’a, oradan Ankara’ya geçmiştir. Ankara’ya varışları Aralık ayının üçüncü haftasının sonlarındadır. O sıralar Özel Kalem Müdürü olan Ruşen Eşref aracılığıyla Mustafa Kemal’le Çankaya’da görüşmek üzere 20 Aralık 1933 günü için randevu alırlar. Hamdullah Suphi’den izleyelim:

“Çankaya’da Ünaydın’ın evindeyiz. Yahya Kemal’i gördüğü için Ruşen ne kadar memnundu: Hastalığı hakkında birçok haberler yayılmıştı. Nihayet saat geldi, bir arabaya bindik, Çankaya Köşküne gittik.”

Mustafa Kemal kendilerini havuz başında kabul eder. O sırada yüzü biraz asıktır. Ancak bunun Yahya Kemal’e yönelik bir kırgınlık işareti mi olduğu, yoksa başka bir sebebi mi bulunduğu belli değildir. Hamdullah Suphi, şairin o sıradaki hassas durumunu göz önüne alıp bu durumdan kendi payına kötü anlamlar çıkarabileceğini düşünerek Mustafa Kemal’e “Paşam bu köşk yapıldığı vakit Yahya Kemal Bey Ankara’da bulunmuyordu. Dışarıda idi. Müsaade ederseniz, Ruşen Eşref Bey, ona bu yeni

532 *Yahya Kemal İçin Yazılanlar* 2, s. 157-158.
533 *Yahya Kemal’in Hatıraları,* s. 144.

binayı göstersin" der. Bu teklifin kabulü üzerine Ruşen Eşref'le Yahya Kemal köşkü gezmek üzere oradan ayrılır. Yalnız kaldıklarında Hamdullah Suphi, "Paşam, dışarıda çok mustarip zamanlar geçirmiştir. Bir cümlenizden dolayı, onun beyninde sabit fikirler peyda oldu. Dışarıda gecikmesinin sebebi budur" der. Mustafa Kemal, bilmezden gelir: "A!" der "bilmiyordum. Şimdi gelsinler ne düşündüğümü siz göreceksiniz."

Ruşen Eşref'le Yahya Kemal dönüp yerlerine oturdukları zaman Mustafa Kemal, Yahya Kemal'e hitaben:

"Haberiniz olsun" der, "Yarın akşam bu evde büyük bir içtima var. Ankara'da kalem kuvveti olarak ne varsa burada toplanacak. Memlekete avdetinizi tes'it edeceğiz."534

Böylece sular akışını bulmuş, kendisini için için yiyip bitiren, hastalıklara, ruh ıstıraplarına salan bir endişe büyük oranda şairin üzerinden kalkmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla Mustafa Kemal, ertesi günü yapılacağını söylediği toplantıyı bir kutlama toplantısı olarak adlandırırken durumu normalleştirmekte, ancak kendi üslubunca şaire yönelik bazı kritiklerini, iltifatla karışık sıkıştırmalarını da söz konusu toplantıya saklamaktadır.

"Yahya Kemal Gecesi"

Ertesi gece, Çankaya Köşkünde hazırlıklar sürerken, Mustafa Kemal Behçet Kemal'i yanına çağırtır. Getirdiklerinde ona, "seni niçin çağırttım, biliyor musun" diye sorar. Behçet Kemal'in henüz durumdan haberi yoktur. Mustafa Kemal, köşkün büyük salon tarafını işaret ederek:

"- Bugün orada Yahya Kemal de var. Yeni harfler aleyhinde bir nükte savurmuş; işitince kendine kin bağlaya-

---

534 *Yahya Kemal İçin Yazılanlar* 2, s. 158.

cağımı zannetmiş; Avrupa'da döne dolaşa Hamdullah'ın yanına gelmiş, o da Ruşen yoluyla benden istimzâca kalkışmış, Ankara'ya getireyim mi diye. Ben danışmanlarını gürültüye boğdum. Müspet-menfi bir cevap alamadan işte Ankara'dalar."

O geceyi bir yazısında kendi açısından anlatan Behçet Kemal, bu sözleri Mustafa Kemal'in ağzından naklettikten sonra, devamını, yine Mustafa Kemal'in ağzından şöyle tamamlar:

"Şimdi sen daha gelmemiş ol. Ben içeriye girer girmez senin de geldiğini haber verirler. Sana 'Sofrada tanımadığın kimse var mı' diye sorarım; söz Yahya Kemal'den açılır; sen onu methe başlarsın, tenkiti de beraber. Ben de tasdik ederim, gönlünü alırız. Haydi şimdi şöyle bir kenara gizlen bakalım. Dur! Sen onun hangi şiirlerini ezbere bilirsin (Ben bir ikisini sayıverdim) Yok bu kadar olmaz, sorunca hepsini biliyorum, dersin de ben senden yine bunları isterim."

Behçet Kemal'in, harf inkılâbına "şiddetle aleyhtar olduğu dedikodusu"nun ortaya çıktığı sıralarda, şaire duyduğu hayranlık "zedelenmiş"tir.

O gece, büyük salona, "geldi" haberi ulaştırıldıktan sonra yeni geliyormuş gibi giren Behçet Kemal "Sofrada tanışmadığınız kimse var mı" sorusuna, "Yahya Kemal" cevabını verir ve şöyle devam eder:

"Fakat Türk olup hele şairlik iddia edip de onu tanımayan olmaz ki. Yani o beni tanımaz demek istiyorum." Mustafa Kemal'le aralarındaki tertipten haberi olmayanlar kendisine "uzatma" der gibi işaret ederlerse de o devam eder.

"Yahya Kemal, Türkçe'nin bütün tarihi boyunca, en büyük şairlerinden biridir. Aruzu âdeta millî vezin haline sokan; en güzel, en temiz, süt beyaz bir Türkçe ile aruz

mısralar yazabilen şair. Tek hazin tarafı maziye dönük olması, hâlâ Üçüncü Ahmet devrinde yaşıyormuş gibi, bir türlü Cumhuriyet atmosferine giremeyişidir."

Bu küçük hitabeyi Mustafa Kemal sabırla dinlemektedir (Buna sofrada bulunanlar şaşmaktadır) Behçet Kemal'in aktardığına göre, Mustafa Kemal kendi söylediklerini onayladıktan sonra, Yahya Kemal'in gönlünü alıp ona Ankara'da, yanıbaşında bir vazife vereceğini imâ eder. Devamını Behçet Kemal'in kaleminden izleyelim:

"Kütüphanesinin ancak onun tavsiyeleriyle tamamlanabileceğini söyledi; eski hizmetlerini ve dostluklarını andı; sofranın havası yumuşadı; Yahya Kemal memnun ve ferahtı; biraz sonra coşmuş Viktor Hugo'nun 'Harp' şiirini gürleye gürleye okuyordu."[535]

Behçet Kemal, bu yazısında o geceyle ilgili anlatımını "O gece, Atatürk'ün arzusuyla bir manzume bile yazdım; hece vezniyle gazel şeklinde bir şeydi. Sonları 'hayal gecesi, visal gecesi, hilal gecesi' diye bitiyordu..." Son dizenin "En büyüğün yanında Yahya Kemal gecesi" şeklinde olduğunu Sermet Sami Uysal yazmaktadır.

Behçet Kemal'in Cahit Tanyol'a anlattıklarına göre, o geceyle ilgili bu şiirin yazılışındaki bazı ayrıntılar şöyledir:

"Yahya Kemal Çankaya'da Atatürk'ün sofrasında idi ve ben üstadı o gün görmek mutluluğuna ermiştim. Sofrada Yahya Kemal'den şiirler okudum. Atatürk bana bu geceki sofrayı anlatmamı içeren bir şiir yazmamı emretti. Salondan ayrıldım, bitişik odaya gittim ve yarım saat sonra, hep Yahya Kemal'e kendimi beğendirmek arzusu ile yazmış olduğum şiiri sofrada okudum. Şiirim alkışlan-

---

535 *Yahya Kemal için Yazılanlar* 1, s. 322.

dı. Atatürk Yahya Kemal'e 'Beyefendi şiiri nasıl buldunuz' der demez Yahya Kemal iki elini havaya kaldırarak 'Aman paşam fenemon! Fenomen!' diye bağırdı. Ben sevinçten sarhoş olmuştum. Sofra sona erdi. Yahya Kemal ayrılırken iltifatına teşekkür etmek için yanına yaklaştım, elinin tersiyle 'defol' der gibi 'Hadi be! Fenomenin Fransızca anlamı acayip garibe, demektir' dedi ve gitti."[536]

Hamdullah Suphi ise Çankaya'daki "Yahya Kemal gecesi"ni kendi açısından anlatmaktadır. O, sofrada verdiği bir hitabede, Yahya Kemal'in Millî Mücadeleyi gönülden desteklediği günleri, 1920 yılının bir kış gecesini, o gün Dizdariye'deki evinde yaşananları konu edinir. "Benim anlattığım öbürlerinin şiirlerinden daha müessir oldu" dedikten sonra o geceyle ilgili hatıralarını şöyle toparlamaktadır: "İlk defa Atatürk'ün yüzünde iki göz yaşı damlasıyla Yahya Kemal'e bakarken seyrettim."[537]

---

536 Cahit Tanyol, *Türk Edebiyatında Yahya Kemal*, s. 173.
537 *Yahya Kemal İçin Yazılanlar* 2, s. 159-160.

DOKUZUNCU BÖLÜM

YENİDEN MİLLETVEKİLİ: ANKARA-İSTANBUL ARASINDA

"Yahya Kemal Geldi"

Şairin yurda dönüşünü, zaman kaybetmeden, büyük bir müjde gibi, başta edebiyat ve sanat dünyası olmak üzere, bütün ülkeye ilan eden kişi Nurullah Ataç olur. Çankaya görüşmesinin üzerinden daha iki gün bile geçmemişken 23 Aralık 1933'te *Milliyet*'teki yazısına "Yahya Kemal geldi" cümlesiyle başlamaktadır yazar:

"Yahya Kemal geldi. Birbirimize bu müjdeyi verebileceğimizden ümidimizi büsbütün kestiğimiz günler de olmuştu. Bunun için üzülüyorduk, çünkü Türkçenin belki en pürüzsüz, en mükemmel birkaç manzumesini yazmış olan sanatkârın eserine devam edebilmesi için memlekette olması lâzımdı."[538]

İlgi çekici bir durumdur ki, aynı günlerde yazıldığı tahmin edilebilecek olan Ahmet Hamdi Tanpınar'ın yazısı da aynı sevinç cümlesiyle başlamaktadır:

"Yahya Kemal geldi. Onun canlı hüviyetinden uzun seneler uzak kalmanın ne demek olduğunu bilenler, şimdi

---

538 *Yahya Kemal İçin Yazılanlar* 1, s. 23.

ona kavuşmanın sevinci içindeler. Mes'ut bir tesadüf beni oluş çağlarımda onun balı ile beslenenlerin arasına soktuğu için ben de bu sevinenlerin arasındayım. (…) Biz, ilk hızımızı aldığımız bu ocağın sönmediğine eminiz ve şairimizin ana toprağa donüşünün mesut meyvelerini bu emniyetle bekliyoruz."[539]

İlk Günlerden İzlenimler

Yahya Kemal 1934-1935 yılı için "Ankara ve İstanbul arasında seyahatsiz geçti" notunu düşmüştür.[540] Hayatının Ankara ayağına tekrar döneceğiz; önce İstanbul'daki ilk günlerine bakalım. Çankaya'daki görüşmeden bir kaç gün sonra, 1933 yılı bitmeden, şair Ankara'dan İstanbul'a, sevgili dostları Melek-Celal ailesinin Moda'daki köşküne dönmüştür. Bir süre bu köşkte misafir olarak kalır. Edebiyat fakültesinden eski bir talebesi olan Mekki Sait'in o günlerde yazdığı gibi "bin evin kapısı birden kendisine açıldığı için, henüz bir eve yerleşmiş değildir." Kendisine olan ilgi yoğunluğunu anlatmak için şair "iki bavulumla ahbaplar arasında kaldım" demektedir.

Mekki Sait, 14 Şubat 1934 tarihli bu yazısında Yahya Kemal'in İstanbul'a döndüğü ilk gecesine ait bir gözlemini de aktarıyor:

"İstanbul'a geldiği akşam, hoş bir tesadüf olmuş. Bu tesadüfün heyecanı hâlâ üstadın üzerinde: - Sinemada bir konser vardı, diyor. Biraz ben de musikî dinleyeyim, dedim. Bir köşeye oturdum. Sanatkâr benim bir gazelimi okudu. Yakınımdaki sandalyelerde iki genç zâbit vardı. –Yahya

---

539 Ahmet Hamdi, "Yahya Kemal'e Hürmet", *Anayurt*, nr. 10, 1 Ocak 1934 (bkz: *Yahya Kemal İçin Yazılanlar* 1, s. 38-42. Tanpınar'ın bir de İz dergisinde bir yazısı çıkar bu yazıyla beraber. (a.y, s. 31-37)

540 *Yahya Kemal'in Hatıraları*, s. 133.

Kemal'in gazeli, dediklerini ve şiirimi aynen tekrarladıklarını duydum. Artık dayanamadım. Kendimi tanıttım. Ne ince, ne şair çocuklarmış, uzun uzadıya konuştuk."[541]

Şairi özleyenler o kadar çoktur ki, yüzünü görmek ve sesini duymak isteyen hayranlarından Kadıköy'e döndüğü vapuru bekleyenler olmakta, değişik yerlerde yolu gözlenmektedir.

Yurda dönüşünden sonra, onu İstanbul'da tasvir eden en eski kayıtlardan biri de Vehbi Cem Aşkun'a ait. Çünkü Aşkun'un yazısındaki "1933 yılının bir kış ayı" ifadesi, şairin yurtdışından yeni döndüğü 1933 Aralık'ının son haftasını işaret ediyor:

"Büyük şairi 1933 yılının bir kış ayında görüp elini sıktım. O güne kadar yalnız eserleriyle tanıdığım ünlü şairimizi, şahsen de tanımak suretiyle derin bir memnunluk duymuştum. Ankara Caddesinin bir kitapçı dükkanındaki bu tanışmada benim gibi daha birkaç sanat ehli de vardı."[542]

O gün Bâbıâli'deki kitapçı dükkanında kendisine ilgiyle yaklaşan bu gençlere şair "Ne yazık ki biz, bize bizden öncekilerin gösterdiği ilgiyi size göstermiyoruz. Gelişmelerinizde en küçük payımız yoktur. Yeni nesli tanımıyoruz. Bu bir kusurdur" der. Bu sözler uzun yıllar ülkesindeki edebiyat ortamından uzakta kalmış olan bir edebiyat adamının sözleridir. Ancak, yurtdışında geçen son yedi-sekiz yıl içinde gittikçe münzevileşen şairdeki çevreye tekrar açılma arzusunu da gösteriyor. O gün orada gençlerin

---

541 Mekki Sait, "Ah Bu Hayranlar Şairleri Bir Dakika Serbest Bırakmazlar.", *Yedigün,* nr. 49, 14 Şubat 1934 (bkz.: *Yahya Kemal İçin Yazılanlar* 1, s. 45)

542 Vehbi Cem Aşkun, "İstanbul Aşığını Kaybetti", Dünya, 5 Kasım 1958 (bkz.: Münir Süleyman Çapanoğlu., *İstanbul Şairi Yahya Kemal,* s. 98.

"Üstad, çok az yazıyorsunuz" serzenişlerine, çok uzun bir süredir şiir yayımlamamış olan Yahya Kemal'in "Başlanmış çok şiirlerim var. Fakat bir türlü bitiremiyorum" sözleri de dikkat çekicidir.

Eski bir öğrencisi olan Mekki Sait yazısında, şairin, hayranlarıyla beraber olduğu bir toplantı ortamını anlatmaktadır:

"Beyoğlu'nda bir lokantada üstadın etrafındayız. Her zaman olduğu gibi, herkes gibi hayranlıkla onu dinliyoruz. Şiirden, edebiyattan, memleket hasretinden konuşuluyor."

Memleket hasreti, İstanbul özlemiyle için için kavrulduğu günlerin duyguları o kadar tazedir ki şair bunları dile getirirken heyecana kapılmakta, bazen de gözyaşlarını tutamamaktadır. Etrafındakilere "Bükreş'te, Hamdullah Suphi Beyle birlikte, radyo ile İstanbul'u dinlerken vatandan gelen sesle nasıl müteheyyiç olduklarını ve karşılıklı göz yaşı döktüklerini" aynı heyecanla ifadelendirip "Hiçbir yer burası kadar güzel ve ihtişamlı değil, her taraf can sıkıcı" demektedir. Buna karşılık Mekki Sait, şu cümleleri yazısına eklemekten kendini alamamıştır:

"İlave edelim ki, onun bulunduğu yerlerden gelenler, Yahya Kemal'in can sıkıcı bulduğu muhitlerde bıraktığı tesirleri anlata anlata bitiremiyorlar. Varşova Parkı'nda halâ Yahya Kemal köşesi tahassürle anılıyor."

Yozgat Milletvekili

Ankara'da kararlaştırıldığı üzere Yahya Kemal 10 Mart 1934'te Yozgat Milletvekili olarak ikinci defa Meclis'e girer. Bu sırada İstanbul Moda'da bulunan şair, "Reisicumhur Mustafa Kemal"e bir teşekkür telgrafı gönderir.

Bu telgrafa Cumhurbaşkanı adına Genel Sekreter Hasan Rıza (Soyak) bir cevap yazar. Yahya Kemal'in telgrafa yazılan adresi "Yahya Kemal Beyefendi Moda, Avukat Celal Bey Köşkü Kadıköy/İstanbul"dur:

"Telgrafınızı Reisicumhur hazretlerine arz ettim. Güzel duygularınızdan pek mütehassis oldular. Muvaffakiyet dilediler. Tebrik ve selamlarını size bildirmekliğimi emir buyurdular. Hürmetlerimizi arz ederim efendim.

Umûmî Kâtip"[543]

Moda'da Mayıs

Yahya Kemal, 1934'te Avrupa'dan dönüşünde, bir süre Avukat Celal Bey'in Moda'daki köşkünde kaldıktan sonra köşkün hemen yanındaki evi kiralayıp bu dost insanların muhitinden uzaklaşmak istemez. İstanbul'un unutulmaz baharlarından biri daha gelmektedir. Şair 1934 baharını Moda'da karşılar. Fırsat düştükçe etrafındaki dostlarına Moda'nın baharına doyamadığını söylemektedir. Sıkıntılarla, ruh ıstıraplarıyla İstanbul'dan uzakta geçen yedi yıldan sonra, bu şehrin Moda'da yaşadığı ilk baharı şair üzerinde derin bir coşku doğurur ve *Moda'da Mayıs* adlı şiirini ilham eder. Melek Celal'in hiç unutamadığını söylediği bu şiir

Şafaktan önce uyandım, bahar odamdaydı

Dizesiyle başlamaktadır. Fuat Bayramoğlu'nun belirttiğine göre bu şiir "28 Mayıs 1934 Moda Çayırı" tarihini taşımaktadır.[544]

Yıllar sonra Melek Celal Moda'daki köşklerinde Yahya Kemal'le geçen o günleri anlatırken şöyle diyecektir:

"Yahya Kemal Bey tab'an çok coşkundu. Evimize geldiği günler, havamız birden değişirdi. Tamamıyla bize

---

543 Önder Göçgün, *Edebiyat Dünyası ve Atatürk,* s. 154-155.
544 Fuat Bayramoğlu, *Gönülden Gönüle,* s. 148.

hakim olurdu. Tabir caizse evimizin direksiyonu onun eline geçerdi. Söyler, anlatır, güler, güldürürdü."[545]

Rintler

Yahya Kemal, bir konuşmasında Sermet Sami'ye "Rintler'e 1933'te başladım" demiştir. Burada kastedilen *Rintlerin Hayatı*, *Rintlerin Akşamı* ve *Rintlerin Ölümü* şiirleridir. Şairi çok uğraştırdığı bilinen bu şiirlerden *Rintlerin Ölümü*'yle ilgili bir ayrıntı da var o konuşmada. mekân, Avukat Celal Beyin bağıdır. Aktaralım:

"Rintler'e 1933'te başladım. Fakat birinci dörtlüğün son mısrasını bir türlü bulamıyordum. Birgün arkadaşım Celal Sofu'nun bağında idim. Merdivenlerden inerken:

Eski Şirâz'ı hayâl ettiren ahengiyle

Diye mısra birden aklıma geliverdi. Büyük bir yükün altından kurtulmuş gibi oldum. Bu iş için tam üç ay uğraşmıştım."[546]

İstanbul İçinde Gezmeler: *Ziyaret* Şiiri

Yahya Kemal vakit kaybetmeden 1934 baharında İstanbul içinde gezmelerine yeniden başlar. Bu gezilere yalnız çıktığı da olur; ancak çoğu zaman yanında bazı dostları vardır. Bu dostlarından biri Melek Celal Hanım'dır. Onunla sık sık, Moda'dan kalkıp Üsküdar'a giderler. Kendisi "Üsküdar'ı ben Yahya Kemal Bey vasıtasıyla tanıdım ve sevdim" demektedir. Şair, her köşesi, her sokağını bildiği Üsküdar'da en çok Atik Valide Camiine gitmektedir. Bir gün yine Melek Celal Hanım'la bu camiyi gezerlerken

545 Melek Celal, *Yahya Kemal İçin Yazılanlar* 2, s. 148.
546 Sermet Sami Uysal, *Yahya Kemal'le Sohbetler*, s. 48.

birden durup “Sultanım ilham geldi. Bu şiirimi sana ithaf ediyorum” diyerek Ziyaret şiirini okumaya başlar:

Yine birlikte, bu mevsimde, Atik Valde’deyiz;
Yine birlikte, bu mevsimde, gezip sezmedeyiz
Bu çınarlarla siyah servilerin gölgesini
Bu şadırvanda suyun ledünnî sesini.

Şair, yıllar sonra tamamlayacağı bu şiirin ilk dört dizesini o gün orada söyler.

Gezi arkadaşlarından biri de Hammamizâde İhsan Bey’dir. Tarih vererek, o senenin 4 Mayısını şairle Büyükada’da beraber geçirdiklerini belirten İhsan Bey, o günü ve birlikte söyledikleri bir beytin hikâyesini şöyle anlatır:

“4 Mayıs 1934 günü mektepçe Büyükada’ya gezmeye gitmiştik. Yahya Kemal de orada imiş, araba ile tura çıktık. Yolda Ada’nın çok güzel günlerini yaşadığını coşarak söylüyordu. Ben de ona uydum, bir ağızdan söyleyip giderken, bir ara:

Bu yerlerdir fezâ-yı aşka perran olduğum demler

Ben de ilave ettim:

Hem avâz-ı Hammamizâde İhsan olduğum demler

O gün akşama kadar hep bu mısraları tekrarladık.”[547]

Yahya Kemal 1934 baharındaki gezilerinden birini de, o sıralar dost oldukları Peyami Safa ile Rumelihisarı’na yapar. Peyami Safa bu geziyi anlatırken “Bir sabah, çok erken saatte, Yahya Kemal Beyoğlu’ndaki pansiyonuma geldi; beni Rumelihisarı’na götürmek istediğini söyledi. Beyazıt’a gidip Hammamizâde İhsanı aldık” diye başlıyor. Yolda giderken şair gezi arkadaşlarına başka bir zamanın kapılarını açmıştır:

---

547 *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, s. 306.

Atik Valideyi ziyaret

"Yolda eski ve ahşap evlerin, büyük ve küçük binaların hiç bilmediğim tarihlerini anlatıyordu. Fakat buna bir anlatma demek, hadiseyi en dar eb'adında küçültmek olur. Anlatmıyor, terennüm ediyordu. Söylerken her kelimenin içine kendiliğinden melodiler dolduran tannan sesi, cümlelerine bazen bir mısrâ, bazen bir şarkı âhengi veriyordu. Bizi dışarıdan gösterdiği her binanın içine sokuyormuş gibi, orada yaşatıyormuş gibi, geçmişe yaptırdığı seyahatte rehberlik ediyormuş gibi harikulâde bir çekiciliği vardı."

O gün Rumelihisarını gezerler, oradan Arnavutköy'e yürüyüp bir lokantada yemek yerler. Şair çok sevdiği Hisar'da tam anlamıyla coşar:

"Rumelihisarı'nda, fetih şehitlerinin mezarları önünde durduk. Bizi fetih günlerinin ânları içine çekti. Gaşyoluyordu. Ona mı, fethin serdarlarına mı hayran olacağımı şaşırıyordum. Birbiri kadar güzeldiler."[548]

1934 Yazı: Münir Nurettin'le Moda Deniz Kulübünde

Yahya Kemal'in "Kaldığım Yerler" başlıklı notları arasında 1934 yazıyla ilgili olarak "1934 yazında bir hafta kadar Büyükada'da Kalipsu'da kaldım" ifadesi yer almaktadır. Sonra Moda'ya döndüğünü, orada kısa süreliğine Modapalas'ta kaldığını, sonra Celal Bey'e komşu Madam Papa'nın köşkünün alt kattaki odasını tuttuğunu, bir iki gece Tarabya'da, Tokatlıyan'da kaldığını belirtir. Şair, daha sonra bu köşkü tamamen kiralayacak ve kışı da orada geçirecektir. Bazı çok soğuk ve fırtınalı gecelerde kalmak için Tokatlıyan'a gidecektir.[549]

---

548 *Yahya Kemal İçin Yazılanlar* 2, s. .?
549 *Yahya Kemal'in Hatıraları,* s. 147.

Şairin Moda'da geçen 1934 yazında tekrar karşılaştığı dostlarından biri de 1929'da Paris'te tanıştıkları Münir Nurettin'dir. Bir gece Yahya Kemal'i Moda Deniz Kulübünde Kıbrıslı Celal ve Şevket Beylerle beraber otururken gören Münir Nurettin o geceyi ve çok heyecanlı olan bu ikinci karşılaşmalarını şöyle anlatır:

"Bu karşılaşmamız cidden heyecanlı olmuştu. Hayatımda hiçbir karşılaşmanın bana böyle tesir ettiğini bilmiyorum. Kucaklaşmamız ve etrafın bize karşı gösterdiği ilgi ve tezâhürât hâlâ gözümün önünde. O gece hiçbir teklif beklemeden şarkılar okudum. Üstat şiirler terennüm etti. Hem biz mesuttuk, hem de kulübün diğer âzâları. (...)"

Münir Nurettin o yıl kendilerinin de Moda'da kalıyor olduklarını belirttikten sonra buluşmalarının bütün mevsim devam ettiğini, şairi birkaç gece, gece yarısından sonra şarkılarla uyandırdıklarını belirterek aralarındaki asıl dostluğun bu tarihten sonra derinleştiğini dile getirir:

"Bu tarihe kadar yalnız san'at yüzünden olan bağlılığımız, bundan sonra kuvvetli bir dostluk haline inkılâp etmişti. O artık evimizin en kıymetli misafiriydi. Zamanlı zamansız onu aramızda görmek bize mutluluk veriyordu."[550]

Şair, 1934'ün yaz ayları içinde İstanbul gezmelerine devam etmiştir. Bu gezmelerle ilgili ayrıntılardan biri, daha önce değindiğimiz, Ahmet Naim Beyle Vefa'da karşılaşmalarıdır. Şair, bu karşılaşmanın, Ahmet Naim Beyin ölümünden bir ay önce olduğunu belirttiğine göre, Vefa gezisinin 1934 yılı Temmuz ayının ilk yarısı içinde yapıldığını söyleyebiliriz. Çünkü öğle namazını kılarken, ikinci rekatta secdede ruhunu teslim etmiş olan Ahmet Naim Beyin ölüm tarihi 13 Ağustos 1934'tür.

550 *Yahya Kemal İçin Yazılanlar* 2, s. 171.

Bazı Şiirlerinin Fransızcaya Çevrilmesi

Yahya Kemal'in Reşat Nuri Darago'ya yazdığı 2 Haziran 1934 tarihli bir mektubu var.[551] Bu mektuptan anlaşıldığına göre, *Ulus* gazetesinin Fransızca nüshası olarak yayımlanmakta olan *Ankara* ekinde Reşat Nuri, şairin Fransızcaya çevirdiği bazı şiirlerini de yayımlamıştır. Bundan büyük bir memnuniyet duyduğu anlaşılan Yahya Kemal, söz konusu mektubunda, Reşat Nuri Darago'ya hem teşekkürlerini, hem yaptığı çevirinin başarısını –bu vesileyle çeviri olgusuna bakışını-, hem de Ankara ekinin Türk edebiyatı için taşıdığı anlamı ifade eder:

"(...) Reşat Nuri Beyefendi 'Ankara'da münteşir şiir ve nesir tercümeleri hakkında fikrimi bu haftalık nüshanın daha ilk intişârında söylemiştim. (...) Son nüshalarda benim de bir iki manzumemi, Fransızca'da yeniden yaratmak i'cazkârlığını göstermişsiniz. Tercüme etmişsiniz diyeceğime yaratmışsınız demek asla bir nezaket ifadesi değildir, belki yegane doğru tariftir. Onun için bu tarifi kullandım. Şiir hiçbir lisandan hiçbir lisana tercüme edilemez ancak 'tenâsüh' ettirilebilir. Bunu ise evvela şiiri anlayanlar, sonra da yeniden ifade edebilenler başarabiliyorlar.

'Ankara'nın hem 'kültür' sayfasıyla millî edebiyatımıza ettiğiniz emsalsiz hizmete nasıl teşekkür etmeli? Bu nüshaların adedi arttıkça 'Fransızca'da Türk şiirini ve nesrini, yegâne sahih aksiyle görmek mümkün olacaktır. (...)"

Atik-Valde'den İnen Sokakta

Yahya Kemal'in 1934 yılındaki Üsküdar gezmeleri, öyle anlaşılıyor ki Aralık ayına denk gelen o senenin

---

551 Taha Toros, "Yahya Kemal'in Mektup Sevgisi", *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III,* s. 76.

Ramazanında da sürmüştür. Bir konuşmasında böyle bir geziden söz eder şair. Atik-Valde'den İnen Sokakta şiiri, o günün izlenimlerinden doğmuştur:

"Ben 1934'te Moda'da oturuyordum. Hemen hergün Üsküdar'a gidip orayı keşfe çalışıyordum. Atik Valde'den Karacaahmet'e [Üsküdar'a olmalı- Â.K.] bir sokak iner. 1934'te bir Ramazan günü, o dar sokakta durdum. Halkı, kerpiç evleri, bakkal dükkanını seyrettim. O empresyonu (intiba, tesir) aldım. Taksiye binip modaya avdet ettim."

Yahya Kemal konuşmasının devamında, aldığını belirttiği izlenimi yavaş yavaş işleyerek Atik-Valde'den İnen Sokakta isimli şiirini yazdığını belirtiyor. Bu şiir-de o, İslâm dininin kendine has şiiriyetini yakalamaya çalışmıştır.552

---

552 Sermet Sami Uysal, *Yahya Kemal'le Sohbetler,* s. 28.

Onuncu Bölüm

1935'TEN SONRA

Kronoloji

1934- Soyadı Kanunu çıkınca Beyatlı soyadını aldı.

10 Şubat 1935- Tekirdağ milletvekili seçildi. 1943 yılına kadar milletvekili olarak Meclis'te kaldı.

10 Temmuz1935- *Yedigün* dergisinde Hikmet Feridun Es'in şairle yaptığı bir röportaj ve *Geçmiş Yaz* şiiri yayımlandı.

15 Ocak 1936- Peyami Safa'nın yayımladığı *Kültür Haftası* dergisinde "Memleketten Bahseden Edebiyat" başlıklı yazısı çıktı.

1936- Bu sene içinde İzmir'e gitti; Manisa ve Çeşme'yi de gördü.

1937- İzmir, Ankara, Bursa ve İstanbul arasında ufak tefek gidip gelişleri olur. İzmir seyahatlerinde daima Doktor Ali Âgâh'ın Birinci Kordon'daki evinde misafir kalır. Bu yıl içinde bu evde bir ay kalmıştır. Yine İzmir'de geçen günlerinde bir odada kalır; Karşıyaka'daki Hanzada M. Avni'nin evinde bir hafta misafir olur; sonra Karşıyaka'da De Charme'ların yalısında bir oda tutar, orada iki buçuk ay kalır. İstanbul'a dönüşte Moda'da Manopalas'ta on

beş gün kalır. Bursa'ya gider Çelikpalas'ta üç gün kalır. İstanbul'a dönüp iki gece Küçük Kulüp'te kalıp Park Otel'e döner.

1937- İstanbul'da iken Ayaspaşa'da Sürenyan Apartmanında iki ay geçirir.

1937'den itibaren Park Otel'de kalmaları başlar. Bu sene içinde birinci katta denize bakan bir odada dört ay geçirir.

1938- Bu senenin bir kısmını İzmir'de geçirir. Birinci Kordon'da İzmir Palas'ta bir ay kadar kalır. İstanbul'a dönüşte İstanbul Kulübü'nde birinci katta Taksim Meydanı'na bakan büyükçe odada iki sene kalır.

1938-1949 arasında değişik dergi ve gazetelerde *Bir Tepeden* (*İnsan*, nr. 3, 15 Haziran 1938), *Mihrâbâd*, *Tanburî Cemil'in Ruhuna Gazel* (*Foto Magazin*, 1938), *Düşünce*, *Bahçelerden Uzak*, *Erenköyünde Bahar* (*Oluş*, 1939), *Mohaç Türküsü*, *Rindlerin Hayatı*, *Bir Dosta Mısralar*, *Deniz Türküsü* (*Akşam*, 1939), *Nurullah Ataç'a Gazel* (*Foto Magazin*, 1939), *Yol Düşüncesi*, *Gece*, *Vuslat*, *Itrî* ve 12 Rubâi (*Akşam*, 1940), *Perestiş*, *Kar Mûsıkileri* (*Cumhuriyet*, 1940-1941), *Eski Mektup*, *Akşam Musıkîsi*, *Sonbahar*, *Uçuş*, *Eylül Sonu* (*İstanbul*, 1943-1944), *Rindlerin Ölümü* (*Réalité*, 1944), *Rindlerin Akşamı*, *Hayal Şehir*, *Sessiz Gemi*, *Derin Beste*, *Endülüs'te Raks*, *Siste Söyleniş* (*Aile*, 1947-1948, 1950) *Selimnâme*'nin Başlangıç bölümü (*Şadırvan*, 1949) şiirleri yayımlanmıştır.

1938-1943- Bu seneler arasında Ankara'daki sürekli ikametgâhı Ankarapalas olur ve genellikle bu otelin 257 numaralı odasında kalır.

1939- Romanya adlı vapurla Atina ve Kahire'ye bir seyahati olur. Dönüşte Beyrut üzerinden gelir. Şam'ı ve Zahle'yi görür. Bir gece Trablusşam'da kalır.

Aynı yıl içinde Diyarbakır'a gider. Diyarbakır'da Müfettiş-i Umûmi Abidin Özmen'in resmî ikâmetgâhında bir gece kalır. Ergani'yi, Kayseri'yi, Malatya'yı, Adana'yı, Mersin'i ve civarlarını ziyaret eder.

16 Nisan 1940- Bursa'dadır.

19 Ağustos 1940- Sirkeci'den "Canan"ı uğurlar. Duygusal anlar yaşar.

28 Mart 1941- *Arkadaş* dergisinde "Mektebe Nasıl Başladım" başlıklı yazısı yayımlanır. Bu yazı 1925'ten ölümüne kadar yayımlayacağı iki-üç yazıdan biridir.

1942- Babası İbrahim Naci Bey İzmir Kemalpaşa'da ölür.

1942-1946- Park Otel'de 75 numaralı odada yaşar. Bu yıllar içinde bir defa İzmir'e gider ve Ali Âgâh'ın Kordonboyu'ndaki evinde kalır.

12 Mart 1942- Beyoğlu Halkevi'nde "Türk İstanbul" başlıklı konferansını verir.

1943-1948- CHP Sanat Müşavirliği görevinde bulunmuştur.

1 Temmuz 1946- Cevdet Perin'in şairle yaptığı bir röportaj Akademi mecmuasında yayımlanır.

1946- Kısmî seçimlerde İstanbul Milletvekili olarak tekrar Meclis'e girer. Ankara'da geçen günlerde Ankarapalas'ta kalır. Bir ara Halkevleri Sanat Müşavirliğine getirilir.

1947- Pakistan Büyükelçiliğine getirilir. 1949'da bu görevden emekli olur.

1948- *Hayal Şehir*'le İnönü Sanat Armağanını kazanır.

1949- Millî Reasürans Şirketi İdare Meclisi Üyeliğine getirilir. Bu üyelik ölümüne kadar devam eder.

2 Aralık 1949- Sevenleri tarafından 65. Yaş Jübilesi düzenlenir.

17 Ocak 1950- Hastalanarak Cerrahpaşa Hastanesine yatırılır. Anemi (kansızlık) tanısı konulur.

1950- Paris'te bulunan Ahmet Kutsi Tecer, Mehmet Kaplan gibi isimlerin katılımı ve katkılarıyla Paris Radyosu'nda Yahya Kemal üzerine bir program yapılır.

1950-1953 Arasında *Resimli Hayat*'ta *Üsküdar'ın Dost Işıkları*, *Kaybolan Şehir*, *Maltepe*, *Baki'nin Gazelini Taştir*, *Hüzün ve Hatıra*, *İstinye*, *Cinler*, *Eski Paris*, *Moda'da Mayıs*, 4 Rubai, *Kocamustapaşa*, *Hayali Söyleniş* şiirleri yayımlanır.

1954- "Türk İstanbul" yazısı, Yapı ve Kredi Bankasınca hazırlanan İstanbul kitabında yayımlanır.

10-15 Ocak 1955- Tedavi amaçlı olarak Roma'ya gider.

1956-1957 yılı içinde *Hürriyet* gazetesinde düzenli olarak bütün şiirleri yayımlanır.

1957- Tedavi amacıyla Fransa'ya gitmiştir.

1958- Rahatsızlığı artınca Cerrahpaşa Hastanesine yatırılır. 1 Kasım 1958'de hayata gözlerini yumar. Son sözleri "Allahadır tevekkülümüz itimadımız" olur. Rumeli Hisarı mezarlığında toprağa verilir. Vasiyeti gereği mezar taşına şu dizeleri yazılır:

Ölüm âsûde bahâr ülkesidir bir rinde
Gönlü her yerde buhurdan gibi yıllarca tüter
Ve serin serviler altında kalan kabrinde
Her seher bir gül açar, her gece bir bülbül öter

KAYNAKÇA

Kitaplar:

Yahya Kemal'e Ait Kitaplar

- *Bitmemiş Şiirler*, İstanbul 1976.
- *Çocukluğum Gençliğim Siyasî ve Edebî Hatıralarım*, İstanbul 1973.
- *Edebiyata Dair*, İstanbul 1971.
- *Eğil Dağlar*, İstanbul 1975.
- *Eski Şiirin Rüzgârıyla*, İstanbul 1974.
- *Kendi Gök Kubbemiz*, İstanbul 1985.
- *Mektuplar Makaleler*, İstanbul 1977.
- *Pek Sevgili Beybabacığım/ Yahya Kemal'den Babasına Kartpostallar*, İstanbul 1998.
- *Siyasî ve Edebî Portreler*, İstanbul 1986.
- *Tarih Musâhabeleri*, İstanbul 1975.
- *Yahya Kemal'in Hatıraları*, İstanbul 1960.

Yahya Kemal Hakkındaki Kitaplar

- AYDA, Âdile; *Yahya Kemal'in Fikir ve Şiir Dünyası*, Ankara 1979.
- AYVAZOĞLU, Beşir Yahya Kemal Eve Dönen Adam, İstanbul 1996.
- AYVAZOĞLU, Beşir; *Yahya Kemal Ansiklopedik Biyografi*, İstanbul 2007.
- BANARLI, Nihad Sami; *Bir Dağdan Bir Dağa*, İstanbul 1984.

- ÇAPANOĞLU, Münir Süleyman; *İstanbul Şairi Yahya Kemal*, İstanbul 1958.

- *Doğumunun 100. Yılında Yahya Kemal Beyatlı*, İstanbul 1984.

- ERALP, H. Vehbi; *Yahya Kemal İçin*, İstanbul 1959.

- HİSAR, Abdülhak Şinasi; *Yahya Kemal'e Veda*, İstanbul 1969.

- *Ölümünün Yirmibeşinci Yılında Yahya Kemal Beyatlı*, Ankara 1983.

- TANPINAR, Ahmet Hamdi; *Yahya Kemal*, İstanbul 1962.

- TANYOL, Cahit Tanyol; *Türk Edebiyatında Yahya Kemal*, İstanbul 1985.

- UYSAL, Sermet Sami; *Yahya Kemal'le Sohbetler*, İstanbul 1959.

- UYSAL, Sermet Sami; *Şiire Adanmış Bir Yaşam*: Yahya Kemal Beyatlı, İstanbul 1998.

- UYSAL, Sermet Sami; *Her Yönüyle Yahya Kemal*, İstanbul 2004.

- ÜNVER, A. Süheyl; *Yahya Kemal'in Dünyası*, İstanbul 1980.

- Yahya Kemal Beyatlı Semineri Bildirileri, Ankara 1985.

- *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası I, II, III, IV* İstanbul 1959, 1968, 1988, 2001.

- *Yahya Kemal İçin Yazılanlar*, (Haz. Kazım Yetiş), C. I-II, İstanbul 1998.

- YETİŞ, Kazım; *Yahya Kemal I*, İstanbul 1998

- YÜCEBAŞ, Hilmi Yücebaş; *Bütün Cepheleriyle Yahya Kemal*, İstanbul 1979.

Diğer Kitaplar

- (ADIVAR), Halide Edip, *Mor Salkımlı Ev*, İstanbul 1985.

- Ahmet Haşim, *Bütün Eserleri IV*, (Hazırlayanlar: İnci Enginün-Zeynep Kerman), İstanbul 1991.

- (ATAY), Falih Rıfkı, *Eski Saat*, İstanbul 1933.

- (ATAY), Falih Rıfkı, *Çankaya*, İstanbul 1969.

- AYAŞLI, Münevver; *İşittiklerim Gördüklerim Bildiklerim*, İstanbul 1973.

- AYVAZOĞLU, Beşir; *Peyami*, İstanbul 1998.

- (BAYDAR), Mustafa; *Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar*, İstanbul, 1960.

- BIYIKOĞLU, Tevfik; *Trakya'da Millî Mücadele*, C.: I, Ankara 1987.

- *1340 Senesi Nisanında Toplanan Birinci Türk Ocakları Umumî Kogresi Zabıtları*, Ankara 1341 (1925)

- BOZDOĞAN, Ahmet; *Türk Ocağının Taşra Dergileri*, Ankara 2006.

- *Devrin Yazarlarının Kalemiyle Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal, C. II*, (Hazırlayanlar: Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, Necat Birinci, Abdullah Uçman), Ankara 1981.

- DİNAMO, Hasan İzzettin; *İkinci Dünya Savaşı'ndan Edebiyat Anıları*, İstanbul 1984.

- ENGİNÜN, İnci-KERMAN, Zeynep; *Tanpınar'la Başbaşa*, İstanbul 2007.

- GÖÇGÜN, Önder; *Edebiyat Dünyası ve Atatürk*, Ankara 1995.

- *Gönülden Gönüle/ Fuat Bayramoğlu ile Anılarda*, (Hazırlayan: İsmail Parlatır), İstanbul 1994.

- HİSAR, Abdülhak Şinasi; *İstanbul ve Pierre Loti*, İstanbul 1958.

- İNAN, Afet; *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, 3. b., Ankara 1991.

- İZ, Mahir; *Yılların İzi*, İstanbul 1990.

- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri; *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, Ankara 1969.

- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri; *Vatan Yolunda*, 4.b., İstanbul 1983.

- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri; *Ahmet Haşim*, 2. b. İstanbul 2000.

- KISAKÜREK, Necip Fazıl; *Kafa Kağıdı*, İstanbul 1987.

- KOCATÜRK, Utkan; *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi*, 2.b., Ankara
1988.

- KOREL, Sâre Ertuğrul; *Geçmiş Zaman Olur ki*, İstanbul 1987.

- KOLOĞLU, Orhan; *Türk Güreşi Dünya Minderlerini Titreten Müthiş Türkler*, İstanbul 1972.

- KURAN, Ahmet Bedevî; *İnkılap Tarihimiz ve "Jön Türkler"*, İstanbul 1945.

- MARDİN, Yusuf; *Kocataş Yalısı*, İstanbul 1988.

- Müzehher Va-Nu, *Bir Dönemin Tanıklığı*, Cem Yayınevi, İstanbul tsz.

- OKAY, Orhan; *Poetika Dersleri*, Ankara 2004.

- OKDAY, İsmail Hakkı Tevfik; *Bulgaristan'da Türk Basını*, tsz.

- OZANSOY, Halit Fahri, *Darülbedayi Devrinin Eski Günlerinde*, İstanbul 1964.

- (OZANSOY), Halit Fahri; *Edebiyatçılar Geçiyor*, İstanbul 1967.

- ÖNDER, Mehmet; *Atatürk Bildirileri*, Ankara 1990.

- (ÖZEGE), M. Seyfettin, *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Katalogu*, C. III, İstanbul 1975.

- ÖZGÜ, Melahat; *Atatürk'e Sevgi*, Ankara 1972.

- Pierre Loti, *Hayal Kadınlar*, Çeviren: Can Kayabal, İstanbul tsz

- POLAT, Nazım H.; *Külliyatına Girmemiş Yazılarıyla Ömer Seyfettin*, İstanbul 1998.

- POLAT, Nazım H.; *Rübab Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi*, Ankara 2005.

- Ruşen Eşref, *Bütün Eserleri I*, Haz.: Necat Birinci-Nuri Sağlam, Ankara 2002.

- SAĞLAM, Nuri; *Ruşen Eşref* , İstanbul 2004.

- SÖNMEZ, Cemil; *Atatürk'te Edebiyat Sevgisi*, Ankara 1998.

- SUNATA, İsmail Hakkı; *İstibdattan Meşrutiyete Çocukluktan Gençliğe*, İstanbul 2006.

- ŞİMŞİR, Bilal N.; *Atatürk ile Yazışmalar 1920–1923*, Ankara 1992.

- TANPINAR, Ahmet Hamdi; *Mücevherlerin Sırrı*, (Hazırlayanlar: İlyas Dirin-Turgay Anar-Şaban Özdemir), İstanbul 2004.

- TANYOL, Cahit; *Hoca Kadri Efendi'nin Parlamentosu*, İstanbul 2003.

- (TEL), Mesut Cemil, *Tanbûrî Cemil'in Hayâtı*, (Hazırlayan: Uğur Derman), İstanbul 2002.

- TOROS, Taha; *Türk Edebiyatından Altı renkli Portre*, İstanbul 1988.

- Vâ-Nû, *Bu Dünyadan Nazım Geçti*, İstanbul 1969

- (YÜCEL), Hasan Âli; *Edebiyat Tarihimizden*, İstanbul 1989.

Yazılar:

- AKAR, Metin; "Yahya Kemal'in Kartpostalları", *Doğumunun 100. Yılında Yahya Kemal Beyatlı*, İstanbul 1984, s. 157-183.

- AKGÜN, Adnan; "Yahya Kemal Beyatlı'nın Kitaplarına Girmemiş Yazıları", *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, İstanbul 1988, s. 94-107.

- AKTEPE, Münir; "Sunuş", *Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan*, İstanbul 1981.

- ARGUNŞAH, Mustafa; "Yahya Kemal'in Şiirlerinin Bibliyografyası", *Doğumunun 100. Yılında Yahya Kemal Beyatlı*, İstanbul 1984, s. 228-234

- BATUR, Enis; "Yahya Kemal'in Bavulu", *Sanat Dünyamız*, nr. 40, s. 39-40

- BAYDAR, Mustafa; "Yahya Kemal Beyatlı'yı Kardeşi Reşat Beyatlı Anlatıyor", *Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar*, İstanbul 1960. s. 46.

- BAYRAMOĞLU, Fuat; "Yahya Kemal'in Türk Şehnamesi", *Yahya Kemal Beyatlı Semineri Bildirileri*, Ankara 1985, s. 1-13.

- BEYATLI, Reşat; "Yahya Kemal'in Hayatı", *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası I*, s. 136.

- (ÇAMLIBEL), Faruk Nafiz; "Yahya Kemal'i Nasıl Tanıdım", *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası I*, İstanbul 1959, s. 155-157.

- ÇAVAŞ, Raşit; "Antoine, Andre", *DB İstanbul Ansiklopedisi I*, s. 281.

- ÇORUK, Ali Şükrü; "Lozan Konferansı Sırasında Yakup Kadri İle Tanin Gazetesi arasında Cereyan Eden Bir Münakaşa", *Kaşgar,* nr. 15, Mayıs 2000, s. 30-74

- DELİORMAN, M. Necmettin; “Büyük Şair Yahya Kemal Sofya’da”, *Türk Edebiyatı*, Temmuz 1972, S. 7, s. 16–19.

- DİRİÖZ, Meserret; “Gazel-i Hümâyun ve Tahmisleri”, *Birinci Millî Türkoloji Kongresi* (İstanbul 6-9 Şubat 1978) *Tebliğleri*, İstanbul 1980.

- DOĞAN, Enfel Doğan-TIĞLI, Fatih; “Sultan V. Mehmed Reşad’ın Çanakkale Gazeli ve Bu Gazele Yazılan Tahmislir”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C: XXXIII, İstanbul 2005, 41-95.

- DÖRDÜNCÜ, Halil Lütfi; “Kurdun Dişisi ve Yavruları”, *Yeni Gazete*, 5 Kasım 1958.

- ENGİNÜN, İnci-KERMAN, Zeynep; “Şiirlerinin Kronolojik Listesi”, *Ahmet Haşim Bütün Eserleri IV*, s. 153-157.

- ERGİNER, Halis; “Yahya Kemal’den Hatıralar”, *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası I*, İstanbul 1959, s. 94.

- GÖKYAY, Orhan Şaik; “Yahya Kemal ve Türk Mûsıkîsi”, *Tarih ve Toplum*, nr. II/12., Aralık 1984, s. 46.

- KAHRAMAN, Âlim; “Yahya Kemal’in Bilinmeyen En Eski Şiirleri ve Şiirleri Üzerine Yazılan İlk Yazılar”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul 2003, s. 235-250

- KARAÖREN, Sami; “İki Yahya Kemal”, *Çağdaş Eleştiri*, Mayıs 1982, nr. 3, ss. 40–43.

- KERMAN, Zeynep; “Faruk Nafiz Çamlıbel’in Süleyman Nazif’e Yazdığı Mektuplar”, *Türk Kültürü*, nr. 254, Haziran 1984, s. 368.

- KERMAN, Zeynep; “Yahya Kemal’in Neşredilmemiş Bir Mektubu ve Vasiyeti”, *Doğumunun 100. Yılında Yahya Kemal*, s. 195

- KOLCU, Abdurrahman; “Yahya Kemal’in Bütün Şiirlerine Katkı”, *İlmî Araştırmalar*, nr. 22, 2006, s. 155-163.

- KÜLÇE, Süleyman; “Okul Arkadaşım Yahya Kemal”, *Millet Gazetesi*, 7 Aralık 1954.

- M. Çankaya, “Büyük Kaybımız Yahya Kemal”, *T.M.O.* Dergisi, 1 Aralık 1958 (bkz.: *Yahya Kemal İçin Yazılanlar* II, s. 345-352)

- Mehmed Kemal, “Polika ve Ötesi”, *Cumhuriyet*, 29 Temmuz 1992.

- Mehmed Kemal, “Eskiyen Şairler”, *Cumhuriyet*, 29 Temmuz 1992.

- NUZA, Fehmi; “Yahya Kemal Beyatlı Hariciye Hizmetinde”, *Ölümünün Yirmibeşinci Yılında Yahya Kemal Beyatlı*, Ankara 1983, s. 176 (165-194)

- OKAY, Orhan; “Türk Şiirinin Dargın İki Ustası: Yahya Kemal ve Ahmet Haşim”, *Dergâh*, nr. 177, Kasım 2004, s. 1, 8-10

- (ORHON), Orhan Seyfi; “Yahya Kemal Bey’in Şiiri Münasebetiyle”, *Ümit*, nr. 14, 25 Teşrîn-i evvel 1336/25 Kasım 1920.

- (ORHON), Orhan Seyfi; “Yahya Kemal Beyle Mülâkat”, *Resimli Dünya*, 15 Aralık 1924 (bkz.: Edebiyata Dair, s. 265-275)

- OZANKAN, Sait Nazif; “Yahya Kemal Beyatlı İçin (Hatıralar ve Tahassüsler)”, *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası I*, İstanbul 1959, s. 78-84.

- (OZANSOY), Halit Fahri, “Büyük Şair Yahya Kemal ve Hatıraları”, *Tercüman*, 4 Kasım 1964 (Bkz.: Abdullah Acehan, *Halit Fahri Ozansoy*, Sakarya 1999, doktora tezi, s. 55)

- ÖZÖN, Nijat; “Mustafa Nihat Özön’le Konuşma”, *Ulusal Kültür*, 1979/4, s. 209-226.

- ÖZTUNA, Yılmaz; "Yahya Kemal ve Orhan Seyfi'nin Bestelenmiş Şiirleri", *Hayat Tarih Mecmuası*, Yıl: 8, nr. 9, 1 Ekim 1972, s. 6.

- ÖZTUNA, Yılmaz; "Ahmet Refik-Lâle Devri", *Hayat Tarih*, 1 Nisan 1970, nr. 3, sıra: 63, yıl: 6, s. 5

- Rauf Manyasî, "Birkaç Hatıra", *Yahya Kemal Enstitüsü Memuası I*, İstanbul 1959, s. 104–110.

- SAĞLAM, Feyyaz; "Bulgaristan'lı Şair-Yazar Mehmet Behçet'in Afyonkarahisar Yılları", *Türk Dünyası Edebiyat İncelemeleri*, İzmir 1996, s. 39.

- SAĞLAM, Nuri; "Cumhuriyet Tarihinin İlk Büyük Yolsuzluk Dosyası…", *Hürriyet Tarih*, 25 Haziran 2003, s. 4-9

- (SEDES), Selami İzzet; "Yahya Kemal Aşk ve Ölüm", Posta, 2 Kasım 1958 (bkz.: *Yahya Kemal İçin Yazılanlar II*, s. 97)

- (SEVÜK), İsmail Habip; "Baki ve Yahya Kemal", Cumhuriyet, 11 Mayıs 1952 (bk.: *Yahya Kemal İçin Yazılanlar II*, s. 15)

- SOYSAL, İsmail; *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları I* (1920-1945), Ankara 1989.

- ŞANDA, Hüseyin Avni; "Türk Kızları İlk Defa Yahya Kamalin Dersinde Erkeklerle Yanyana Oturdu", *Yeni İstiklal*, 9 Kasım 1958, (bk.: *Yahya Kemal İçin Yazılanlar II*, s. 235-236)

- ŞEHSÜVAROĞLU, Haluk Y.; "Yahya Kemal'in Son Osmanlı Veliahdı ile Mülâkâtı", *Cumhuriyet*, 20 Ocak 1959 (bkz: Hilmi Yücebaş, s. 194-197)

- TEVFİKOĞLU, Muhtar; "Yahya Kemal'den Hatıralar", *Türk Kültürü*, nr. 280.

- TURAL, Sadık; "Yahya Kemal'in Arayışlarının Yol Açtığı Bir Edebî Topluluk: Nâyiler", *Ölümünün Yirmibeşinci Yılında Yahya Kemal Beyatlı,* Ankara 1983, s.111-122.

- (ÜNAYDIN), Ruşen Eşref, "Ahmet Haşim Bey", Vakit, nr. 68, 28 Kânûn-i evvel 1333/28 Aralık 1917, s. 2 (bkz.: *Diyorlar ki*, Dersaadet 1334/1918, s. 280-290; Ahmet Haşim, *Bütün Eserleri IV*, Hazırlayan: İnci Enginün-Zeynep Kerman, İstanbul 1991.)

- Vâlâ Nurettin; "İspanya'da Yahya Kemal'in Bir Ay Misafiri Olmuştum", *Aile*, İlkbahar 1948.

- "Yahya Kemal'in Babasına ve Dostlarına Yazdığı Bazı Kart ve Mektuplar", *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, İstanbul 1988, s. 181-189.

- YALÇIN, Alemdar; "Yahya Kemal'in Milletvekilliği ve Ankara Günleri", *Yahya Kemal Beyatlı Semineri* (Bildiriler), Ankara 1985, s. 145-152.

- YALÇIN, Alemdar; "Yahya Kemal'in Milletvekilliği ve Ankara Günlerine Dair Yeni Bilgiler", *Türk Edebiyatı*, nr. 134, Aralık 1984, s. 32-33.

- YÖRÜKOĞLU, Kadri; "Yahya Kemal Beyatlı'ya Ait Notlar", *Yahya. Kemal Enstitüsü Mecmuası II*, İstanbul 1968, s. 9.

İndeks

C

M

N

O

Ö

P

S

Z